

GÖÇMENLİĞİN MEKÂNSAL SOSYOLOJİSİ:

ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Celal İNCE

Eskişehir 2018

GÖÇMENLİĞİN MEKÂNSAL SOSYOLOJİSİ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

CELAL İNCE

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Fatime GÜNEŞ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2018

Bu Tez Çalışması BAP Komisyonunca Kabul Edilen 1607e586 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Celal İNCE'nin "Göçmenliğin Mekânsal Sosyolojisi: Şanlıurfa Örneği" başlıklı tezi 06 Haziran 2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Sosyoloji Anabilim Dalında, Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Fatime GÜNEŞ
Üye : Dr.Öğr.Üyesi Savaş ÇAĞLAYAN
Üye : Dr.Öğr.Üyesi Filiz GÖKTUNA YAYLACI
Üye : Dr.Öğr.Üyesi Nazlı ŞENSES ÖZCAN
Üye : Dr.Öğr.Üyesi Oya Beklan ÇETİN

Prof. Dr. Emel SIKLAR

ÖZET

Göçmenliğin Mekânsal Sosyolojisi: Şanlıurfa Örneği

Celal İNCE

Sosyoloji Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2018

Danışman: Doç. Dr. Fatime GÜNEŞ

Bu çalışma, 2011 yılında Suriye’de başlayan iç çatışmalar sonucu Türkiye’ye göç eden Suriyeli göçmenlerin genelde Şanlıurfa’ya özelde Şanlıurfa’nın belli bölgelerine yoğunlaşmasının sosyolojik dinamiklerini ve bu dinamiklerin göç sürecindeki toplumsal karşılığına odaklanmayı hedeflemiştir.

Mezo ölçekte konuyu ele alan bu çalışmada, göç sürecindeki karmaşık ilişkileri çözümlenmek üzere yorumlayıcı paradigma ve nitel yöntem ile nitel yöntemin baskın kullanılan gözlem, görüşme ve doküman toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda 56 Suriyeli göçmen ve 20 saha uzmanı olmak üzere 76 kişi ile görüşme yapılmıştır. Ayrıca 2 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada, Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşması üzerinde fiziksel yakınlıkla birlikte Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa arasındaki özgün ilişkilerin belirleyici olduğu gözlenmiştir. Bu kapsamda akrabalık ilişkileri, aşiretsel bağlar, sosyal ağlar, tarihsel ilişkiler, coğrafi beraberlik, etnisite, dil, din, kültürel benzerlik ve Şanlıurfa’nın toplumsal yapısı ön plana çıkan unsurlardır. Bununla birlikte iş benzerliği ve ‘ucuz kent’ bu süreçte etkili olan yapısal faktörler arasında yer almıştır. Sözü edilen unsurlar yumuşak bir göç sürecinin yaşanmasında belirleyicidir. Ancak Şanlıurfa’nın enformel toplumsal ilişkileri ve Suriye ile benzer geleneksel yapısı ikinci evlilikler gibi istismar alanların şekillenmesinde ve göç endüstrisinin gelişmesinde de etkilidir. Şanlıurfa’nın ekonomik ve demografik dezavantajlı konumu, göçmenler ile bölge halkı arasında problem kaynağı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Mekân, Suriye göçü, Türkiye’deki Suriyeliler, Şanlıurfa

ABSTRACT

Spatial Sociology of Immigration: The Example of Şanlıurfa

Celal İNCE

Department of Sociology

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June 2018

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Fatime GÜNEŞ

The present study aimed to focus on the sociological dynamics of the spatial concentration in Şanlıurfa and its specific regions, and the role of these dynamics on social life during the migration process of Syrian immigrants who migrated to Turkey as a result of the internal conflicts in 2011.

In the present research evaluated in mezo scale, hermeneutical paradigm, qualitative method and its observation, interviews and document collection techniques were used to analyze the complex relations during the migration process. In this context, 76 interviews were performed with 56 Syrian immigrants and 20 field experts. In addition, 2 focus group interviews were also conducted.

In this study, the determining factors of the spatial concentration of the Syrian immigrants in Şanlıurfa were geographic proximity as well as the unique relations between the Syrian immigrants and Şanlıurfa. In this regard, the relationship, tribal ties, social networks, historical relations, geographical togetherness, ethnicity, the similarity of language, religion, culture and the social structure of Şanlıurfa are the prominent factors. In addition, business resemblance and the sense of 'cheap city' are also considered as effective structural factors in this process. The mentioned factors have been taken into consideration as determiner factors for the smooth migration process. However, Şanlıurfa's informal social relations and the traditional structure similarity with Syria induced the formation of the abuse-labile areas such as second marriages and also caused the development of the immigration industry. Furthermore, Şanlıurfa's economic and demographic disadvantages have been observed as the source of problems between immigrants and the people of the region.

Keywords: Migration, Migrant, Space, Migration of Syria, Syrians in Turkey, Şanlıurfa

ÖNSÖZ

Doktora tezi şüphesiz büyük bir emek harcanarak hazırlanmakta ve bu sürece en büyük katkıyı tez danışmanı ve jüri üyeleri sağlamaktadır. Bu bağlamda bu akademik çalışmanın şekillenmesinde emeği geçen danışmanım sayın Doç. Dr. Fatime GÜNEŞ'e çalışma boyunca gösterdiği ilgi, sunduğu rehberlik, sağladığı destek ve yapıcı eleştirileri için çok teşekkür ederim.

Etkin yönlendirme, akademik destek ve özellikle kavramsallaştırma konusunda yaptığı ısrarlı hatırlatmaları ile araştırmanın başarılı bir biçimde tamamlanmasında rol oynayan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nazlı ŞENSES ÖZCAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Filiz GÖKTUNA YAYLACI' ya ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Çalışmayı büyük bir titizlikle analiz eden ve çalışmanın son şeklini almasında emeği olan Dr. Üretim Üyesi Savaş ÇAĞLAYAN'na yaptığı etkin uyarıları ile çalışmaya katkı sunan Oya BEKLAN ÇETİN'e ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesine bu çalışmaya yapmış olduğu katkılar için teşekkür ederim. Görüşme yaptığım Suriyeli göçmenlere görüşme sorularını sabırla cevapladıkları ve paylaştıkları bilgiler için teşekkür ediyorum. Ayrıca büyük bir özveri ile sahada çalışarak Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin hayata tutunmasında aktif rol alan ve bu konudaki deneyimlerini paylaşan görüşme yaptığım kişilere teşekkür ediyorum.

Son olarak yoğun çalışmalarım sırasındaki ilgilenmeyi ihmal ettiğim sevgili çocuklarıma ve sağladığı destek için sevgili eşime çok teşekkür ediyorum.

Celal İNCE

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi

Bu tez/proje çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Celal İNCE

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xii
HARİTALAR DİZİNİ.....	xiii
GRAFİKLER DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	10
2.1. Dünyada Uluslararası Göç Olgusunun Tarihsel Arka Planı.....	10
2.2. Uluslararası Göçmenlerin Artışında Rol Oynayan Temel Dinamikler ve Göçün Yeni Biçimleri.....	20
2.3. Uluslararası Göç Kavramı, Tanım ve Tartışmalar.....	27
2.4. Göç Türleri.....	32
2.4.1.Zorunlu göç ve Suriye göçü.....	36
2.5. Uluslararası Göç Kuramları.....	41
2.5.1. Ravenstein kuramı.....	43
2.5.2. İtme çekme kuramı.....	44
2.5.3. Neoklasik ekonominin makro kuramı.....	45

2.5.4.	Neoklasik ekonominin mikro kuramı	46
2.5.5.	“Yeni ekonomi” kuramları	47
2.5.6.	İkiye bölünmüş (segmented) emek piyasası kuramı	49
2.5.7.	Dünya sistemleri kuramı	51
2.5.8.	Göç sistemleri kuramı	52
2.5.9.	İlişkiler ağı (network) kuramı	53
2.5.10.	Kurumsal kuram.....	55
2.5.11.	Kümülatif nedensellik.....	55
2.5.12.	Kuramların genel değerlendirmesi	56
2.6.	Sosyolojik Olarak Mekân ve Mekânda Gerçekleşen Sosyal İlişkiler	58
2.7.	Mekânsal Yoğunlaşma ve Mekânsal Yoğunlaşmayı Açıklayan Yaklaşımlar.....	59
2.7.1.	Geleneksel Yaklaşım.....	63
2.7.2.	Davranışçı Yaklaşım.....	65
2.7.3.	Etnik-kültürel yaklaşım	66
2.7.4.	Sınırlılıklar ve kaynaklar	67
2.7.5.	Hükümet ve yerel yöneticilerin rolü.....	70
2.7.6.	Ekonomik ve politik gelişmeler	72
2.8.	Uluslararası Göçmenlerin Mekânsal Yoğunlaşması ya da Ayrışması	73
2.9.	Türkiye’de Göçmenlerin Mekânsal Yoğunlaşması.....	88
3.	TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI GÖÇ OLGUSU	91
3.1.	Türkiye’den Diğer Ükelere Gerçekleşen Göçler	91
3.2.	Diğer Ükelerden Türkiye’ye Gerçekleşen Göçler	95
3.2.1.	Uluslararası göç ve transit ülke olarak Türkiye	101
3.2.2.	Türkiye’ye gerçekleşen göçlerle ilgili yasal mevzuatlar	102
3.3.	Türkiye’nin Göç Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme	106
4.	SURİYE GÖÇÜ	110

4.1.	Suriye'nin Siyasal ve Toplumsal Yapısı.....	110
4.2.	Suriye Göçünün Genel Görünümü.....	111
4.3.	Suriyelilerin Türkiye'ye Göç Etmesinin Ayırıcı Unsurları.....	116
4.3.1.	Göçün Suriyeli göçmenler ve yerel halkın yaşamları üzerindeki etkileri.....	120
4.4.	Türkiye'deki Suriyeli Göçmenler Üzerine Yapılan Araştırmalar.....	124
4.5.	Şanlıurfa İle İlgili Bazı Temel Bilgiler ve Suriyelilerin Şanlıurfa'ya Göçü.....	128
5.	YÖNTEM	138
5.1.	Araştırmanın Modeli	139
5.2.	Evren ve Örneklem	140
5.3.	Veri Toplama Araçları ve Teknikleri.....	141
5.4.	Görüşme Grupları.....	143
5.5.	Verilerin Toplanması	144
5.6.	Verilerin Analizi	145
6.	BULGULAR VE YORUM	147
6.1.	Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Şanlıurfa'ya Yoğunlaşmasının Temel Dinamikleri	147
6.1.1.	Göçmenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri	147
6.1.2.	Göç Hikâyeleri	154
6.1.3.	Coğrafi faktör	160
6.1.4.	Tarihsel ilişkiler ve sınırın aşılması	166
6.1.5.	Toplumsal ilişki ağları.....	171
6.1.6.	Sosyal, kültürel ve mekânsal benzerlikler	179
6.1.7.	Ekonomik faktörler	193
6.1.8.	Şanlıurfa'nın toplumsal yapısı ve sosyal dokusu	201

6.2. Suriyeli Göçmenlerin Şanlıurfa Kent Merkezindeki Yerleşim Dağılımı ve Sosyal İlişkiler.....	206
6.2.1.Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent merkezinde yerleştiği ilçelerin profili ve mekânsal dağılımı	206
6.2.2. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent merkezindeki dağılım ve yoğunlaşmasında rol oynayan dinamikler	215
6.2.3. Aracı kurumlar	225
6.2.4. Sosyal yaşam, bütünleşme ve ayrışma pratikleri.....	235
6.3. Suriyeli Göçmenlerin Şanlıurfa’ya Yoğunlaşmasına Dair Bazı Toplumsal Sorunlar	246
6.3.1. Suriye göçü bağlamında Şanlıurfa’da sosyo-ekonomik ve demografik sorunlar: Kültürel çatışmadan ekonomik çatışmaya	246
6.3.2. İkinci evlilikler	256
6.3.3. Tanımlamadan damgalanmaya: “Suriyeli”	260
7. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER.....	266
KAYNAKÇA.....	275
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. Zorunlu Göç Türleri.....	38
Tablo 3.1. Türkiye'ye Gerçekleşen Kitlesele Göçler.....	97
Tablo 4.1. Şanlıurfa Geneli GBM ve GBM Dışı Suriyeli Sayıları.....	133
Tablo 6.1. Görüşme Yapılan Suriyeli Göçmen Kadınların Sosyo-demografik Özellikleri.....	148
Tablo 6.2. Görüşme Yapılan Suriyeli Göçmen Erkeklerin Sosyo-demografik Özellikleri.....	149
Tablo 6.3. Şanlıurfa'daki Suriyeli Göçmelerin İlçelere Göre Nüfus Dağılımı.....	210

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Köken ve Varış Faktörleri ile Göç Etmede Araya Giren Engeller.....	44
Şekil 4.1. Suriye'nin İç Çatışmalardan Önce Nüfusun Etnik ve İnanç Bağlamında Dağılımı.....	110
Şekil 6.1. Şanlıurfa Kent Merkezinde Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Dağılımında Etkili Olan Başlıca Dinamikler.....	224

GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 6.1. El Cezire İsmi Taşıyan Bir Bakkal.....	165
Görsel 6.2. Şanlıurfa’da Bir Suriyeli Göçmen Kuyumcu.....	199
Görsel 6.3. Şanlıurfa Yıldız Meydan’ından Bir Görüntü.....	299
Görsel 6.4. Suriyeli Tandır Ekmeği, Şanlıurfa Rabia Meydanı.....	200
Görsel 6.5. Şanlıurfa’da Bulunan Rızk Ofisi.....	228
Görsel 6.6. Kadın Sağlığı Danışma Merkezi.....	241
Görsel 6.7. Göçmen Sağlığı Merkezi.....	242
Görsel 6.8. Şanlıurfa Balıklı Gölde Nargile İçen Suriyeli Göçmenler.....	264

HARİTALAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Harita 4.1. Şanlıurfa İl Haritası.....	130
Harita 4.2. Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin İlk 10 İle Yoğunlaşma Düzeyi (2018).....	132
Harita 6.1. Şanlıurfa’ya Göç Eden Suriyeli Göçmenlerin Kaynak Yerleşim Yerleri.....	161
Harita 6.2. Şanlıurfa’nın Türkiye’deki Konumu.....	207
Harita 6.3. Şanlıurfa’nın İlçeleri.....	209
Harita 6.4. Suriyeli Göçmenlerin Kent Merkezinde Yoğunlaştığı Bölgeler.....	212

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 4.1. Yıllara Göre Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Artışı.....	114
Grafik 4.2. Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin İlk 10 İle Yoğunlaşma Düzeyi (2016).....	132

KISALTMALAR DİZİNİ

- AB:** Avrupa Birliği
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- AFAD:** Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
- BM:** Birleşmiş Milletler
- BMMYK:** Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
- DPT:** Devlet Planlama Teşkilatı
- GBM:** Geçici Barınma Merkezi
- GİGM:** Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
- HUGO:** Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
- IOM:** Uluslararası Göç Örgütü
- ORSAM:** Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
- STK:** Sivil Toplum Kuruluşu
- TBB:** Türkiye Baorlar Birliği
- TESEV:** Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
- UN DESA:** United Nations Department of Economic and Social Affair
- UNRWA:** Filistin Mültecilere Yardım Kuruluşu
- USAK:** Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
- YUKK:** Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

Bu doktora tez çalışması esas olarak Suriye’de 2011 yılında başlayıp günümüzde hala devam eden iç çatışma sonucu Suriye’nin bazı yerleşim yerlerinden Şanlıurfa’ya göç eden Suriyeli göçmenlere odaklanarak göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşma dinamiklerini, göç sürecini ve göçün toplumsal sonuçlarını ele almaktadır. Şanlıurfa, iç göç veren bir kenttir ancak Suriye göçüyle birlikte uluslararası göç alan, yarım milyon göçmenin yaşadığı bir kent haline gelmiştir¹. Bu çalışma temel olarak göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşmasını coğrafi, tarihsel ve geleneksel toplumsal ilişki ağları, ekonomik, sosyal ve kültürel benzeşme gibi temel unsurlar etrafında anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır.

Kadim bir olgu olan göç, arkasındaki nedenler değişse de günümüzde dinamik özelliğini koruyup küresel bir olgu olarak hızla büyümeye devam etmekte ve devletlerin ekonomik, demografik, politik ve kültürel yapısı bu süreçten derin bir biçimde etkilenmektedir. 2000 yılında yaklaşık 175 milyon insanın doğduğu ülkenin dışında yaşadığı tahmin edilmekteydi. Bu sayının 244 milyona yükseldiği düşünülmektedir (Martin, 2016; Apak, 2014, s. 54; Meyers, 2004, s. 1; Barth, 2001, s. 24). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine [BMMYK] göre² dünyada 2016 yılı sonu itibarıyla zorla yerinden edilmiş 65,6 milyon insan, 22,5 mülteci 2,8 milyon sığınmacı bulunmaktaydı. Bu sayı günümüzde artış göstermeye devam etmektedir.

Uluslararası göç 16. yüzyıl öncesi ve sonrası şeklinde genel bir biçimde iki kategoriye ayırmak mümkündür. 16. yüzyıl öncesi göçler daha çok coğrafi koşullar, doğal afetler gibi nedenlere bağlı gerçekleşirken günümüzde göçler iç çatışmalar, kapitalizm ve politik nedenlere bağlı gerçekleşmektedir. Değişmeyen kısım ise göç eden kişi veya kişilerin olumsuz doğa veya toplumsal koşulların hâkim olduğu coğrafi bölgeden daha olumlu doğa ve toplumsal koşulların hâkim olduğu düşünülen coğrafi bölgeye doğru mekân değiştirmesidir. Nitekim Yalçın (2004, s. 14) göçü; ekonomik, siyasi, çevreyle ilgili veya bireysel nedenlere bağlı olarak gerçekleşen, kısa veya uzun vadeli ya da daimi planlanan coğrafi, toplumsal ve kültürel yer değiştirme pratiği olarak tanımlamaktadır. Ören’e (2013, s. 159) göre ise insanların bir coğrafi bölgeden başka

¹ Araştırmacı tarafından Şanlıurfa İl Göç İdaresine yapılan talep doğrultusunda cevap verilen 05/02/2018-1478 evrak tarihli ve sayısına göre Şanlıurfa’da 515.648 geçici koruma kapsamında kayıtlı Suriyeli göçmen bulunmaktadır.

² <http://www.unhcr.org/tr/>, Erişim tarihi: 29.11.2017

bir coğrafik bölgeye göç etmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin başında bireylerin ekonomik durumlarını iyileştirme isteği, terör olayları, eğitim görme ve hayat güvenliği gelmektedir. Dolayısıyla Medda-Windischer vd. (2012, s. 193) belirttiği üzere göç coğrafik anlamda bir mekân değişikliği olarak tarif edilse de esasında olumsuz pozisyon ve statülerin olduğu bölgeden daha olumlu pozisyon ve statülerin olduğu bölgeye kavuşma amacı üzerine gerçekleşmektedir.

Göç olgusu hem kaynak hem hedef toplum üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır. Toplumun demografik yapısı değişmekte, toplumsal doku yeniden şekillenmektedir. Dolayısıyla hangi nedene bağlı olarak gerçekleşirse gerçekleşsin göç olgusu; insanın, grubun, toplumun ve ülkenin değişim ve dönüşümünde oldukça etkili izler bırakmaktadır (Cagaptay ve Menekse, 2014; Castles ve Miller, 2008). Göç eden kişi veya kişiler göç ettiği toplumda yeni fırsat ve tehditlerle karşı karşıya kalırken özellikle kitlesel göç alan ülkeler yeni düzenlemeler yapmak zorunda kalmaktadırlar. Temel kurumlarını göç olgusuna karşı yeniden şekillendirmektedirler. Bu açıdan günümüzde hızla artan uluslararası göç dünyanın birçok ülkesini ilgilendiren temel gündem oluşturmaktadır.

Uluslararası göç Türkiye’de de önemli etkiler oluşturmaya devam etmektedir. Türkiye’nin uluslararası göç açısından üç temel konumu bulunmaktadır: Kaynak ülke, transit ülke ve hedef ülke. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte imzalanan mübadele antlaşmaları, İsrail’in kurulması ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki politik sorunlar yaklaşık 3 milyon gayri Müslim’in Türkiye’den diğer ülkelere göç etmesinde belirleyici oldu. Bununla birlikte 1960’lı yıllarda Türkiye ile bazı Avrupa ülkeleri arasında imzalanan antlaşmalar sonucu Türkiye’den binlerce kişi başta Almanya olmak üzere bazı Avrupa ülkelerine göç etti. Türkiye’den Avrupa ülkelerine göç daha sonra aile birleşmeleri, ekonomik ve politik nedenlere bağlı olarak devam etti (İçduygu ve Biehl, 2012, s. 3; Şahin, 2010; Danış, 2004, s. 5-6; Abadan Unat, 2002). 1960’lardan sonra bir devlet politikası haline gelen işgücü ihracı sadece Avrupa ülkelerine gerçekleşmedi. Türkiye’den birçok kişi Suudi Arabistan’a, Ortadoğu ülkelerine, Rusya’ya ve Bağımsız Cumhuriyetlere göç etti ve göç etmeye devam etmektedir (Somuncu, 2006).

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Türkiye bir taraftan göç verirken diğer taraftan önemli oranda göç aldı. 1970’li yıllara kadar Türkiye’ye göç edenler genellikle Türk soyundan gelen kişiler oluşturmakta ve Balkanlardan gelmekteydi. Bu tarihten sonra Türkiye’ye göç edenler daha karmaşık bir kimliğe sahip olup farklı coğrafyalardan gelmekteydi. Özellikle Ortadoğu’daki siyasi ve ekonomik sorunlar ile SSCB’nin

dağılması gibi faktörler birçok kişinin Türkiye’ye göç etmesine neden oldu. Bu kişilerin önemli bir kısmı transit bir ülke olarak Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine gitmek isteyen kişilerden oluşmaktaydı. 2000 yılından sonra Avrupa ülkelerinin göçmenlerin gelişini engelleme çabası ve oradaki ekonomik kriz Türkiye’nin ön Asya ve Ortadoğu ülkelerinden gelen göçmenler için bir çekim merkezi haline gelmesine neden oldu. Bu kapsamda bireysel ve kitlesel olarak Türkiye’ye birçok göç gerçekleşti. Özellikle “Arap Baharı” ile başlayan süreç bu göç hareketi üzerinde oldukça etkili oldu (Tokol ve Alper, 2014).

“Arap Baharı” süreciyle Ortadoğuda başlayan gösteriler bazı ülkelerde kısa sürerken bazı ülkelerde ise iç çatışmaya dönüştü. Gösterilerin iç çatışmaya dönüştüğü ülkelerden biri de Türkiye’nin komşusu olan Suriye’dir. 2011 yılında Suriye’de başlayan gösteriler kısa sürede iç çatışmaya dönüşmüş ve halen birçok grup ve rejim askerleri çatışmaya devam etmektedir. Bu çatışma sonucu yaklaşık 6 milyon Suriyeli diğer ülkelere göç etti³. Suriye göçü iç çatışmaların şiddetlenmesine ve çatışmaların yeni yerlere sıçramasına paralel olarak devam etmektedir. Suriyelilerin en çok göç ettiği ülkelerin başında ise Türkiye gelmektedir. Cengiz’e (2015, s. 310) göre Suriyeli göçmenlerin Türkiye’yi tercih etmesinin nedenleri arasında ‘mekânsal yakınlık, ortak sosyo-kültürel yapının varlığı ve devletin uyguladığı göç politikaları’ gelmektedir. İbrahim Sirkeci’ye (Sirkeci ve Bardakçı, 2016, s. 531) göre ise kısa zamanda Suriye’de çatışmalar bitip toplumun refah seviyesi yükselse bile Suriye ile Türkiye arasında nüfus trafiği uzun süre devam edecektir. Suriye göçü ile birlikte Türkiye’de “hukuktan dış politikaya, güvenlikten sağlığa, eğitimden istihdama, ekonomiden kültüre toplumsal yapının tümünde kendini hissettiren yeni bir olgu ortaya çıkmıştır” (Koyuncu, 2014, s. 5). Bu bağlamda öyle görünüyor ki Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen göçlerin meydana getirdiği/getireceği sosyolojik yapı birçok boyutuyla önümüzdeki yıllarda tartışılmaya ve Türkiye’de gündem oluşturmaya devam edecektir.

Türkiye’de Suriyeli göçmenler üzerine yapılan akademik çalışmalarda Suriyelileri tanımlamak için birçok farklı kavram kullanılmaktadır. Suriyeli mülteciler, Suriyeli sığınmacılar, Suriyeli misafirler Suriye’den Türkiye’ye göç edenleri tanımlamak için kullanılan kavramların başında gelmektedir. Bu kavramlar sosyolojik olarak Türkiye’deki Suriyelileri tanımlasa da hukuki olarak onları tanımlamamaktadır. Çünkü

³ <http://www.dw.com/tr/suriyeli-m%C3%BClteci-say%C4%B1s%C4%B1-5-milyonu-ge%C3%A7ti/a-38217370>, Erişim tarihi: 24.08.2017

Türkiye'deki Suriyeliler hukuki olarak “geçici koruma yönetmeliği” kapsamına girmektedir. Nitekim Yaşar'a (2014, s. 7) göre Türkiye'deki Suriyeliler hukuki olarak ne mülteci ne de sığınmacıdır. Misafir kavramının ise hukuki karşılığı bulunmamaktadır ve Türkiye'deki Suriyelileri tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye'deki Suriyelileri tanımlamak üzere daha üst bir kavram olan ve Türkiye'deki Suriyelileri genel olarak tanımladığı düşünülen göçmen kavramı kullanılmaktadır (Lordoğlu ve Aslan, 2015, s. 250).

Göçü, uluslararası bir sınırının geçilmesi veya bir devlet içinde mekânın değişmesi olarak tarif eden Uluslararası Göç Örgütü [IOM] (2009, s. 22) göçmeni ise uluslararası alanda genel kabul gören bir tanımı bulunmadığını vurgulamakla birlikte herhangi bir zorlama unsuru olmadan kendi hür iradesiyle göç eden kişi olarak tanımlar. Dahası “bir ülkeden diğerine ekonomik nedenlerle gidenlere” göçmen deniliyor (Akdeniz, 2014, s. 9). Göçmenler kendi arzularıyla göç eden kişiler olarak değerlendirildiğinde birçok hukuki haktan yararlanmamasına neden olur. Hatta çok kültürlülük üzerine yapılan çalışmalarda etno-ulusal azınlıklara güçlü kolektif hakların tanınması düşüncesi öne sürülürken göçmenlerin yaşadıkları topluma uyum sağlamaları beklenir (Kymlicka, 2015).

Göç kısaca bir mekân değişikliği olarak tarif edildiğine göre bu faaliyette bulunan kişi göçmen olarak tanımlanabilir. Nitekim Giddens ve Sutton uluslararası göçü genel olarak insanların bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmek üzere gitmesini tarif ederken bu faaliyeti gerçekleştiren kişi uluslararası göçmen olarak tanımlanmaktadır (Giddens ve Sutton, 2016, s. 717). Bu bağlamda bütün göçmenler (mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, düzensiz göçmenler, çevresel göçmen) kendi hür iradesi ile göç etmediği gibi hür iradesi dışında göç eden kişiler de bir mekân değişikliği sürecinde bulunduğu göre göçmen olarak tanımlamak mümkündür. Dahası göç türleri ve nedenleri arasındaki ayrım giderek bulanıklaşmaktadır. Örneğin ailesi tarafından çalışmak üzere Madrid'e veya Roma'ya gönderilen Filipinli bir kadın kendi iradesiyle mi göç ettiği ya da göç etmek zorunda mı kaldığı King'e (2002, s. 92) göre net değildir. Bununla birlikte Sirkeci'ye göre göçlerin büyük çoğunluğu gönülsüz gerçekleşmektedir (Sirkeci ve Bardakçı, 2016). Dolayısıyla göç hangi statüde gerçekleşirse gerçekleşsin (mülteci, sığınmacı, ekonomik göçmen, düzensiz göçmen) göç eden kişiyi göçmen olarak tanımlanmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir. Bu nedenlerden ötürü göçmen kavramının daha kapsayıcı olduğu düşünüldüğünden çalışmada Türkiye'deki Suriyeliler için bu ifade kullanılmaktadır.

Petersen'e (1958) göre zorunlu göç bireylerin kendi rızalarıyla değil sosyal yapının baskısı sonucu yaptığı mekân değişiklidir. Ancak yukarıda verilen Filipinli kadın örneğinde görüldüğü ve kavramsal çerçevede değinildiği üzere zorunlu ve gönüllü göçler arasındaki sınır net değildir. Bu sınır net olmadığı gibi giderek daha da bulanık bir hal almaktadır. Dolayısıyla oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan Suriye göçünün zorunlu bir göç tipi olup olmadığı hakkında bir yargıya varmak oldukça zordur. Çünkü göçün ilk aşmasında kendi iradesi ile göç edenler olduğu gibi hayatı tehdit altında olup göç etmekten başka seçeneği olmayan kişiler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Suriyeli göçmenlerin göç tipleştirilmesinin neresinde olduğu net olmadığından onlar için kısmi zorunlu göç tipleştirilmesini yapmak belki daha uygun olur.

Uluslararası kitlesel nüfus hareketlerin çoğunda olduğu gibi Suriyeli göçmenler dünyada belli ülke ve bölgelere yoğunlaşmaktadır. Dünyada Suriyeli göçmenlerin en çok yoğunlaştığı ülke Türkiye'dir. Türkiye'de ise Suriyeli göçmenler en çok sınır illere ve İstanbul, Bursa, İzmir gibi büyük kentlere yönelmektedir. Suriyeliler sınır bölgesinde yoğunlaştığı illerin başında da Şanlıurfa gelmektedir. Dahası Suriye göçüyle birlikte Şanlıurfa dünyada uluslararası göçmenlerin yoğunlaştığı kentlerden biri haline gelmeye başlamıştır. Şanlıurfa'nın sınıra yakın olması, etnik ve kültürel benzerlik, akrabalık ilişkileri, tarihsel ilişkiler ve Şanlıurfa'nın kültürel yapısı Suriyeli göçmenler açısından Şanlıurfa'nın ve Şanlıurfa'da bulunan bazı bölgelerin stratejik bir konum haline gelmesinde oldukça belirleyici olduğu tahmin edilmektedir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016, s. 18; Kurtoğlu, 2016; Kaya, 2015).

Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler ya geçici barınma merkezlerinin içinde ya da dışında ikamet etmektedirler. Geçici barınma merkezlerinin dışında ikamet eden göçmenler genel olarak ya kent merkezinde ya da ilçelere yerleşmektedirler. Kent merkezinde ikamet eden göçmenler genel olarak belli mekânlarda yoğunlaşmaktadırlar. Göçmenlerin mekânsal tercihi, zorunda kaldığı mekân ve mekânsal yoğunlaşması tesadüfi değil yukarıda sözü edilen çeşitli unsurlara göre şekillenmektedir. Mekânsal yoğunlaşmaya yol açan unsurlar ve mekânsal yoğunlaşmanın kendisi göçmenlere sosyal yaşamlarının kolaylaşması açısından birtakım imkânlar sunmaktadır. Mekânsal yoğunlaşma ve mekânsal yoğunlaşmaya yol açan unsurlar diğer taraftan ekonomik ve demografik açıdan önemli toplumsal sorunları da barındırmaktadır. Sonuç olarak dünyada göçmelerin en çok yoğunlaştığı kentlerden biri haline gelmeye başlayan Şanlıurfa'nın tercih edilme dinamikleri sosyolojik olarak önem taşımaktadır. Bu

çalışmada Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının temel dinamiklerinin ne olduğu, bu dinamiklerin göç sürecinde nasıl rol oynadığı ve göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasının sosyolojik sonuçları analiz edilmektedir. Bu bağlamda çalışma; Şanlıurfa kent merkezinde ikamet eden Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa tercihi üzerinde etkili olan unsurları ve bu unsurların göç sürecindeki fonksiyonel boyutunu irdelemektedir. Bu unsurlardan öne çıkan etnisite, dil, akrabalık ilişkileri, aşiretsel bağlar, din, coğrafik faktörler, ekonomik unsurlar, iş bulma, kültür benzerliği ile diğer bileşenler analiz edilmekte ve mekânsal yoğunlaşmanın ne tür toplumsal sonuçlara yol açabileceği çözümlenmektedir.

Bu çözümlenme nitel yöntemin tekniklerinden yararlanarak yapıldı. Bu kapsamda 56 Suriyeli göçmen ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirildi. Suriye göçmenlerle ilgili doküman toplandı, yerel medya taraması yapıldı ve gözlem gerçekleştirildi. Ayrıca Suriyeli göçmenlerle yakından ilgilenen ve saha uzmanı olan, sivil toplum kuruluşları [STK] temsilcileri ve çalışanları, Şanlıurfa özelinde araştırma yapan akademisyenler, kamu kurum ve kuruluşlarının saha uzmanları (Şanlıurfa İl Göç İdaresi, Şanlıurfa İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Şanlıurfa Kızılay, Şanlıurfa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Şanlıurfa İl Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Şanlıurfa Afed ve Acil Durum Yönetimi [AFAD], Hastane) ile görüşmeler yapıldı ya da görüşlerine başvuruldu. Bu kapsamda 20 saha uzmanı ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirildi.

Araştırmacı tarafından 18/01/2018 tarihinde Şanlıurfa İl Göç İdaresine yazılan dilekçeye 05/02/2018 tarihinde verilen cevapta Şanlıurfa'da ikamet eden kayıtlı 515.648 geçici koruma kapsamında Suriyeli göçmenin olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile yarım milyondan fazla Suriyeli göçmen Şanlıurfa'da ikamet etmektedir. Saha araştırması öncesinde araştırmacı tarafından Şanlıurfa'da saha uzmanları (Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerle yakından ilgilenen kurum ve kuruluşlar) ile yapılan görüşmelerde belirtildiği üzere kayıt altına alınmayı bekleyen veya kayıt dışı olan oldukça fazla Suriyeli göçmenin olduğu hesaba katıldığında Şanlıurfa'nın Suriyeli göçmenlerin en çok yoğunlaştığı kentlerden biri olduğu görülmektedir.

Uluslararası göç incelendiğinde göçmenlerin cazibe merkezini genellikle sanayi kentleri oluşturduğu görülmektedir. Şanlıurfa'nın bir sanayi kent özelliği taşıyan hem Şanlıurfa'ya hem de Suriye'ye komşu olan Gaziantep ilinden de daha fazla Suriyeli göçmenin tercihi haline gelmesi merak konusu oluşturmaktadır. Elbette Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması rastlantısal değil çeşitli unsurlar üzerinden

gerçekeleşmektedir. Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenler de heterojen bir biçimde kentin her tarafına dağılmamakta çoğu zaman belli unsurlara bağlı olarak belli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Suriyeli göçmenler homojen bir grup değil ekonomik, politik, sosyal ve kültürel birçok farklılıklardan oluşmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa ve Şanlıurfa'nın belli bölgelerine yoğunlaşmasında rol oynayan dinamikler yumuşak göç sürecinin yaşanmasında bir tutkal görevi gördüğü düşünülmektedir. Dahası ekonomik, demografik ve eğitimsel açıdan Türkiye'de oldukça dezavantajlı bir pozisyonda olan Şanlıurfa yarım milyondan fazla Suriyeli göçmeni barındırmasına rağmen göçün başladığından bu yana Şanlıurfa'da önemli bir fiili çatışmanın meydana gelmemesi dikkat çekicidir ve bunun nedenleri de bu çalışmada sunulmaya çalışılmaktadır. Diğer taraftan yarım milyondan fazla Suriyeli göçmenin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması her ne kadar önemli bir çatışmaya yol açmasa da bir takım toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasına yol açan unsurlar, bu unsurların göç sürecinde oynadığı rolü, mekânsal yerleşim pratikleri, yoğunlaşmanın oluşturduğu imkânlar ve toplumsal sorunları analiz etmektir. Bununla birlikte Suriye sınırında bulunan Şanlıurfa'nın toplumsal kabul biçimi, Suriye halkı ile olan tarihsel bağı, akrabalık ilişkileri, aşiretsel bağlar, sınır ticareti, coğrafik özellikler ve daha birçok neden Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin sosyolojik olarak araştırılmasını teşvik etmektedir. Çalışmada esas olarak şu sorulara cevap aranmaktadır:

Temel amaç soruları:

- Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının temel dinamikleri nelerdir?
- Bu dinamikler göç sürecinde nasıl bir rol oynamaktadır?
- Mekânsal yoğunlaşmasının hem Şanlıurfa açısından hem göçmenler açısından toplumsal sonuçları nelerdir?

Bu çalışma Suriyeli göçmenlerin yoğun yaşadığı illerden biri olan Şanlıurfa'da olguyu sosyolojik boyutuyla inceleyerek hem akademik alana hem de göç sonucunda meydana gelen zorlukların minimize edilmesinde geliştirilecek politikalara bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Şanlıurfa'nın etnik, inanç ve kültür çeşitliliği ile Suriyeli göçmenler arasındaki ilişkiler ve geliştirilecek politikalar açısından böyle bir konunun sosyolojik bir yaklaşımla akademik olarak araştırılması açısından itici güç oluşturmaktadır.

Suriye göçünün ilk sürecinde durumun geçici olduğuna dair güçlü bir düşünce vardı. Hatta bu bağlamda Suriyeli göçmenler özellikle ilk süreçte misafir olarak tanımlanırdı. Ancak sürecin uzamasıyla birlikte Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin geçici olacağına dair düşünce zayıflarken kalıcı olacağına dair düşünce giderek güçlenmeye başladı. Nitekim uluslararası göç örnekleri de bu düşünceyi desteklemektedir. Türkiye’deki Suriyeli göçmenler kalıcı olacaksa birçok uluslararası göç örneğinde olduğu gibi bütünleşmenin nasıl olacağına dair tartışmalar daha sık yapılacak ve muhtemelen buna yönelik çeşitli politikalar geliştirilecektir. Türkiye’deki Suriyeli göçmenler ise Türkiye’nin 81 ilin nüfusuna orantılı olarak kentlere dağılmamış, belirli kentlerde yoğunlaşmıştır. Bu kentlerin başında yarım milyondan fazla Suriyeli göçmenin ikamet ettiği Şanlıurfa gelmektedir. Bu bağlamda Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşma dinamikleri analiz edilmeden geliştirilecek politikalar da eksik kalacağı düşünülmektedir. İşte bu çalışma geliştirilecek politikalar açısından Suriyeli göçmenlerin en çok ikamet ettiği Şanlıurfa kentinin yoğunlaşma açısından zayıf ve güçlü unsurlarını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Birçok akademik araştırmada olduğu gibi bu araştırma da birtakım sınırlılıklara sahiptir. Çalışma Şanlıurfa kent merkezindeki Suriyeli göçmenleri ele almaktadır. Dolayısıyla araştırmanın bulguları genel bir iddia ortaya koymak yerine örneklemin seçildiği Şanlıurfa’daki Suriyeli göçmenler hakkında bir bakış açısı sunma çabasını göstermektedir. Çalışmanın bulguları Türkiye’nin diğer illerinde ya da diğer ülkelerde meydana gelen söz konusu olguyla ilgili genelleyici bir amacı taşımamakla birlikte bir perspektif sunmaya katkı yapacağı düşünülmektedir. Uluslararası göçle ilgili kullanılan bazı kavramların sınırları net değildir ve birbirinin yerine çok rahatlıkla kullanılabilir. Çalışma bu kavram kargaşasını gidermeye çalışsa da Türkiye’ye göç eden Suriyeliler için Suriyeli göçmen kavramını kullanmaktadır. Suriye göçünün çok dinamik olması ve homojen gibi görünen fakat oldukça heterojen bir yapıyı barındırması çalışmanın diğer sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Tezin birinci bölümünde çalışmanın yol haritası belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın konusu ve kapsamı, problemi amacı ve önemi belirtilmeye çalışılmakta araştırmanın sahip olduğu sınırlılıklar açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde konuyla ilgili kuram, kavram ve uluslararası göç üzerine genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu amaçla genel olarak 16. yüzyıldan sonra dünyada uluslararası nüfus hareketlerinin hangi formlarda gerçekleştiği ele

alınmakta, yakın dönemde uluslararası göçün artışında rol oynayan temel dinamikler soruşturulmakta, göçün yeni biçimleri değerlendirilmektedir. Uluslararası göçle ilgili yapılan çalışmalarda bazı kavramlar birbirinin yerine kullanılabilen ve karıştırılabilmektedir. Bu kavram kargaşası giderilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca uluslararası nüfus hareketliliğini açıklamaya çalışan göç kuramlarının temel düşüncelerine yer verilmekte ve göç türleri gözden geçirilmektedir. Bölümde son olarak bu doktora tez çalışmasının esas konusunu oluşturan göçmen yoğunlaşmasının hangi pratikler üzerinden gerçekleştiğine, yoğunlaşmanın sunmuş olduğu imkân ve toplumsal sorunlara yer verilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye’de gerçekleşen uluslararası göç trafiği ele alınmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’den diğer ülkelere, diğer ülkelerden Türkiye’ye gerçekleşen göçler değerlendirilmekte, yeni göç biçimleri üzerinde durulmakta ve Türkiye’nin uluslararası göç açısından transit konumu irdelenmektedir. Bununla birlikte Türkiye’nin göç mevzuatı ve politikasının genel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde Suriye göçüne yer verilmektedir. Bu bölümde Suriye’nin siyasal ve toplumsal yapısına kısaca değinilmekte Suriye göçü ile ilgili genel bilgiler verilmektedir. Suriyelilerin Türkiye’ye göç etme süreci değerlendirilmekte, daha önce Türkiye’ye gerçekleşen göçlerden ne tür farklara sahip olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte göçün hem göçmenler üzerinde hem de yerel halk üzerinde ne tür olumsuz etkiler oluşturduğu analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu bölümde aynı zamanda bu çalışmanın saha araştırması evrenini oluşturan Şanlıurfa ile ilgili genel bilgiler verilmekte ve Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya göç süreci ele alınmaktadır.

Beşinci bölümde; çalışma boyunca hangi metodun takip edileceği ele alınmakta, kullanılacak teknikler hakkında bilgi verilmektedir. Çalışma sürecinde hangi faktörlere ağırlık verildiği açıklanmaktadır. Bununla birlikte araştırma sonucunda ulaşılan bulguların nasıl analiz edileceği değerlendirilmektedir. Araştırma boyunca göç ve göçmenlik açısından hangi kavramların ön planda tutulacağı ve hangi değişkenler arasındaki ilişkinin ağırlığına önem verildiği vurgulanmaktadır. Çalışmanın altıncı bölümünde saha araştırması sürecinde elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmektedir. Yedinci bölümde ise sonuç üzerinde durmakta ve çalışmanın değerlendirmesi yapılmaktadır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Her ne kadar spesifik bir göç olgusu nevi şahsına münhasır özellikler sergilese de söz konusu göç olgusunu çözümlmek için öncelikle göçün zaman içindeki değişimi, açıklama biçimlerini ve genel görünümünü bilmek gerekir. Bu bağlamda bu ana başlık altında; dünyada uluslararası göç olgusunun tarihsel arka planı, uluslararası göçmenlerin artışında rol oynayan temel dinamikler ve göçün yeni biçimleri, uluslararası göçle ilgili kavram kargaşası ve tanımlar ele alınmaktadır. Bununla birlikte göç türleri, uluslararası göç olgusunu açıklayan temel kuramlar, uluslararası göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması ve etnik gruplaşma ilişkisi biçimleri analiz edilecektir.

2.1.Dünyada Uluslararası Göç Olgusunun Tarihsel Arka Planı

Yaygın düşünceye göre insanlığın kökeni Doğu Afrika'ya dayanmaktadır. İnsanlar daha sonra dünyanın farklı bölgelerine buradan göç etmiştir. Dolayısıyla bugün dünyanın her neresinde olursa olsun insanlar ya göçmendir ya da göçmen soyundan gelmektedir (Hayter, 2004, s. 8). Ancak insanlık tarihinde gerçekleşen göçlerin önemli bir kısmı delil yetersizliğinden dolayı detaylı bir biçimde bilinmemektedir. Durum böyle olsa da bazı arkeolojik kazılar tarihte gerçekleşen göçlerin özellikleri ile ilgili bazı bilgiler sunmaktadır. İnsanların bulunduğu coğrafyadan farklı yerlere göç etmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bu bağlamda göç; nüfus artışı, iklim değişikliği, üretim ve ticaretin gelişmesine paralel olarak gelişmekte ve insanlık tarihinin bir parçasını oluşturmaktadır. Göçmenlerin bir kısmı ekonomik refahını artırmak, istihdam edilmek ya da yeni yerler keşfetmek gibi gönüllülük esasına dayalı nedenlere bağlı olarak göç ederken önemli bir kısmı da zorunlu nedenlerden dolayı göç etmektedir. Çoğu zaman insanlar; ya köle, sözleşmeli işçi olarak ya da kıtlık, yoksulluk, savaş ve siyasi zulümden kaçarak farklı bir yere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte oldukça yoksul olan insanlar ya göç edememekte ya da en yakın yere göç etmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 69; Hayter, 2004, s. 1-8; Sutcliffe, 1998, s. 56).

Bugün birçok insan ve kültürün varlığı göç ve göç tarihine dayanmaktadır (King, 2002, s. 94). Bu bağlamda insanlık tarihinin bir parçasını oluşturan göç olgusu ile ilgili tarihsel süreçte bazı kırılma dönemleri olmuştur. Göç nedenlerinin, aktörlerinin ve toplumsal sonuçlarının değişmesi bu kırılma süreçlerinde etkili olmuştur. Şüphesiz bu kırılma dönemlerinden biri de 16. yüzyılda gerçekleşmiştir. 16. yüzyıldan önce meydana gelen göçlere bakıldığında göçler daha çok kıtlık, iklim değişikliği, yeni yerler fethetme

arzusu üzerine gerçekleşmiştir. Ancak 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın dünya politikası ve ekonomisi üzerinde belirleyici rol oynaması, sömürgeciliği başlatması, ulus-devlet modeliyle ilintili olarak emperyalist bir siyasetin takip edilmesi ve kapitalizmin gelişmesiyle eş zamanlı olarak uluslararası göç yoğunlaşmış ve farklı özellikler kazanmıştır (Çelebi, 2011, s. 13; Akan ve Arslan, 2008). Endüstri devrimi ve sömürgeciliğin hızla yayılması bu açıdan önemli olgular olarak öne çıkmıştır. Bu olguların başlama süreci ile birlikte önemli bir işgücü ihtiyacı ortaya çıkmış ve kitlesel halde birçok işgücü göçü gerçekleşmiştir. Sömürgeleştirmelerle paralel olarak meydana gelen işgücü ihtiyacı köleleştirme sistemi ile giderilmeye çalışılmıştır. Köleleştirme daha önceki dönemlerde rastlanan bir olgu olsa da sömürgeleştirme ile birlikte daha sistematik hale gelmiş, uzmanlaşmış tüccarlar tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Avrupa devletlerinin emperyalist yayılcı politikası ile başlayan bu süreç dünya savaşı ile sona ermiştir. Bu çerçevede üç yüz yıl boyunca Avrupa ülkelerinin ekonomi politikası, uluslararası göç hareketlerinin yönü ve şekli üzerinde belirleyici rol oynadığını söylemek mümkündür (Yılmaz, 2014, s. 1688; Abadan-Unat, 2002, s. 32; Sutcliffe, 1998, s. 57).

Teresa Hayter, kapitalist sürecin başladığı 16. yüzyıldan bugüne kadar gerçekleşen önemli dört büyük uluslararası insan hareketliliğinden söz etmektedir. Ona göre birinci dalga nüfus hareketliliği tamamen zorunlu, ikinci dalga nüfus hareketliliği kısmen zorunlu, üçüncü dalga nüfus hareketliliği çoğunlukla gönüllü, dördüncü nüfus hareketliliği ise daha çok karmaşık bir biçimde gerçekleşmiştir. Birinci göç dalgası; tarlalarda ve maden ocaklarında çalıştırılmak üzere 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar devam eden kölelerin taşınması ile gerçekleşmiştir. İkinci büyük göç dalgası; yine ucuz ve sınırlı işgücü ihtiyacını karşılamak üzere geçici kölelik şeklinde, işçilerle sözleşme karşılığında gerçekleşmiştir. Üçüncü büyük göç dalgası, 18. yüzyıldan başlayıp birinci dünya savaşının akabinde sona eren Avrupa'dan, Amerika ve Avusturalya'ya gerçekleşen göçlerdir. Hayter'e göre dördüncü göç dalgası ise 1950'lilerden sonra üçüncü dünya ülkelerinden sanayileşmiş batı ülkelerine doğru gerçekleşmiştir (Hayter, 2004, s. 9-10).

Avrupa sömürgeciliğinin başlaması, uluslararası göç ve emek göçü açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu kapsamda Avrupa'dan Afrika, Asya, Kuzey-Güney Amerika ve Avusturalya'ya geniş katılımlı birçok göç gerçekleşmiştir. Özellikle 17. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden çiftliklerdeki ve maden ocaklarındaki meta üretimi için gerekli olan işgücü, köle taşımacılığı ile giderilmeye çalışılmıştır. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar 10 milyon ile 20 milyon arasında köle zorla Afrika'dan

Amerika'ya maden ocaklarında ve tarlalarda çalıştırılmak üzere taşınmıştır. Köle emeği ile üretilen şeker, tütün, pamuk, kahve ve altın gibi ürünler 19. yüzyılda dünyanın egemen devletleri olan İngiltere ve Fransa'nın ekonomik ve siyasal anlamda güçlenmesine önemli katkı sunmuştur. Benzer bir biçimde bu dönemde kölelik sistemi, Portekiz, İspanya ve Hollanda devletleri için önemli bir gelir kaynağını oluşturmuştur (Castles ve Miller, 2008, s. 71-73; Hayter, 2004; Sutcliffe, 1998, s. 57). 17. ve 18. yüzyılda Avrupalı tüccarlar Kuzey Afrika'dan köleleri Güney Amerika'ya, Karayip adalarına ve Brezilya gibi yerleşim yerlerine götürmüştür. İngilizler Güney Asya'dan topladıkları işgücünü Doğu Afrika, Guyana, Jamaika, Surinam ve Trinidad'a taşımıştır. Benzer bir biçimde bu dönemde Avrupalılar Endonezya, Tayland, Malaya ve Hindin'de çalıştırmak üzere yüksek sayı da Çinli istihdam etmiştir. Sonuç olarak bu dönemde, milyonlarca insan köleleştirme sistemiyle yerinden edilip başka ülkelere götürülmüştür (Yılmaz, 2014, s. 1688; Abadan-Unat, 2002, s. 32; Sutcliffe, 1998, s. 57). Bununla birlikte 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başlarında endüstri devrimi sonucu yoksullaşan kitleler de bu göç hareketlerine dâhil olunmuş ve bu kapsamda binlerce kişi göç etmiştir (Held, McGrew, Goldblatt and Perraton, 1999).

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra köleliğin yerini sözleşmeli işçilik almıştır. Ucuz ve sınırlı işgücü ihtiyacı, geçici kölelik ya da sözleşmeli işçi olarak tarif edilen sistemle giderilmeye çalışılmıştır. Bu sistem işçilerin kısmen zorla toplanıp işgücü ihtiyacının olduğu yerlere transfer edilmesi yöntemine dayanmaktaydı. Sömürge yetkilileri, sömürge ettiği yerlerde işgücü ihtiyacı için farklı yerlerden sözleşmeli işçi toplamıştır. Örneğin; İngilizler, Trinad'taki, İngiliz Guyenası'ndaki ve Karayip ülkelerindeki tarım işgücü için sözleşmeli işçi toplamıştır. Bu kapsamda sadece Hindistan'dan 30 milyon insan göç ederek Burma, Sri Lanka, Malezya, Singapur, Maritus, Güney Afrika, Guyana ve Jamaika'da işgücü ihtiyacını karşılamıştır. Hollanda sömürge yöneticileri, Batı Hint adalarındaki inşaat projeleri için Çinli işçileri toplamıştır. Birkaç milyon Çinli; Güneydoğu Asya, Pasifik Adaları, Karayipler ve Güney Afrika'ya göç etmiştir. (Castles ve Miller, 2008, s. 75; Hayter, 2004; Sutcliffe, 1998, s. 57).

19. yüzyılda meydana gelen bir diğer nüfus dalgası, artan nüfus yoğunluğu ve sömürgeciliğin meydana getirdiği sermaye çoğunluğudur. Bu bağlamda gelişen nüfuslar için sömürgeleştirilmeler kurulmuş ve İngiltere, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa devletleri, Kuzey-Güney Amerika'ya birçok göçmen göndermiştir. Fransızların önemli bir kısmı önce Kanada'ya daha sonra Kuzey Amerika'ya; İngilizler Kuzey Amerika'ya,

Avusturalya'ya, Yeniz Zelanda'ya, Güney Afrika'ya ve Karayip adalarına; Almanlar ve İtalyanlar da bulunduğu yerleşim yerini terk ederek başka bölgelere göç etmiştir (Abadan-Unat, 2002, s. 31-32). Ayrıca sömürgecilik yoluyla biriken zenginlik, sanayi devrimi ile vücut bulmuştur. Tarımsal alanda meydana gelen dönüşüm ve ticari tarımın teşvik edilmesi, kiralık çiftçileri yerinden etmiştir (Castles ve Miller, 2008, s. 77). Bob Sutcliffe'ye göre, 1815 ve 1914 yılları arasında 60 milyon Avrupalı; Kuzey-Güney Amerika, Avusturalya ve Afrika bölgelerine göç etmiştir. 60 milyonun 5.7 milyonu Arjantin'e (1857-1926), 5.6 milyonu Brezilya'ya (1820-1970), 6.6 milyonu Kanada'ya (1831-1924), 36 milyonu Amerika Birleşik Devletleri'ne (1830-1924) ve diğer kısmı da diğer bölgelere göç etmiştir (Sutcliffe, 1998, s. 58).

Dünyada meydana gelen nüfus hareketliliği Birinci Dünya savaşıdan sonra imparatorlukların dağılması süreci ile devam etmiştir. Bu bağlamda özellikle Osmanlı ve Habsburg imparatorlukların dağılması Avrupa'da bazı yeni devletlerin kurulmasına neden olmuştur. Kurulan yeni devletler etnik ve kültürel açıdan homojen bir yapıya sahip olmadığından özellikle bu dönemde dünyada oldukça etkili olan milliyetçilik akımının etkisiyle de yeni göç dalgalarının oluşmasında belirleyici olmuştur. Bu bağlamda 1920'li yıllarda birçok nüfus mübadelesi gerçekleşmiştir. Ayrıca Rus Devrimi ve Hitlerin iktidara gelmesi, ırkçılık gibi faktörlere bağlı olarak birçok insan bu dönemde yerinden olmuştur (Abadan-Unat, 2002, s. 32-33). Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşıdan 2. Dünya Savaşına kadar devam eden süreçte meydana gelen milliyetçilik akımı ve savaşlar akabinde siyasi haritaların değişmesi mübadele ve iltica hareketlerinin artışına yol açmıştır (Somuncu, 2006, s. 17).

Ayrıca Birinci dünya savaşının başlaması ile birlikte birçok göçmen silahaltına alınmak üzere ülkelerine geri dönmüştür. Böylece iki savaş arasındaki dönemde emek göçünde bir azalma meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bu azalmanın temelinde ekonomik durgunlukla birlikte, göçmenlere yönelik artan negatif tutumun önemli bir etkisi olduğu tahmin edilmektedir. Geleneksel göç alan ABD'de ve Avustralya'da göçmenlere yönelik düşmanlık arttığı gibi göçmenlere yönelik yasal sınırlandırılmalar da getirilmiştir. Avusturalya'da göçmenlere tekin olmayan kişiler olarak bakılmaya başlanmış ve göçmenleri taşıyan gemilerin kıyıya yanaşması engellenmeye çalışılmıştır. Benzer bir biçimde ABD'de göçmenlerin asimilasyona direnç gösterme nedeni öne sürülerek milliyet esaslı kota sistemi geliştirilmiştir. Fransa ise bu dönemde en çok göçmen alan ülkelerden biri haline gelmiştir. Fransa, savaş sırasında önemli bir nüfus

kaybına uğramıştır. Bu emek ihtiyacını gidermek üzere mevcut işçi sistemini yenileyerek işçi alımını teşvik etmiştir. 1931 yılına gelindiğinde Fransa'daki işçi sayısı yaklaşık 2,7 milyonu bulmuştur (Castles ve Miller, 2008, s. 86-8).

Özellikle 1945 sonrası göç, hem miktar olarak hem de kapsam olarak bir değişime uğramıştır. İkinci dünya savaşı uluslararası göç hareketliliği açısından önemli bir fay hattı oluşturmuştur. Siyasal rejimlerde küresel dinamiklere bağlı olarak meydana gelen değişim, ekonomi alanındaki küresel dönüşüm, ülkeler arasındaki savaşlar ve bu savaşlar sonucunda ulus-devlet sınırlarının yeniden çizilmesi, iç savaşlar ekolojik alanda meydana gelen değişim insanların bu riskleri daha az taşıyan yerleşim yerlerine doğru zorunlu veya gönüllü göç etmesine yol açmaktadır (Kartal ve Başçı, 2014, s. 275; Miller ve Castles, 2008, s. 7). Bu bağlamda iki savaş sonrasında oluşan yeni sosyolojik yapı da uluslararası insan hareketliliğinin temel dinamiklerini hazırlamıştır. Savaş sonrasında yeni sınırların çizilmesi ve yeni bağımsız devletlerin kurulması, bu devletlerin homojen bir ulus oluşturmaya yönelik takip ettikleri politikalar, sömürgeci devletlerin tasfiye edilmesi gibi faktörlere bağlı olarak birçok insan zorunlu göçe maruz kalmıştır. Özellikle ortaya çıkan yeni devletlerin etnik bakımdan homojen bir yapıya sahip olmaması ve politik bakımdan otoriter bir yapıya sahip olması yeni göç dalgalarının meydana gelmesinde oldukça belirleyici rol oynamıştır. Temel dinamiklerde meydana gelen değişim süreci, milyonlarca insanı etkileyerek birçok toplum üzerinde derin izler bırakmıştır. Birçok insan şiddet sarmalına giren bu ülkelerden daha istikrarlı bölgelere göç etmeye çalışmıştır. Örneğin Hindistan'ın bölünmesi ile birlikte 14 milyon insan yaşadığı yerleşim yerini terk ederek başka bölgelere göç etmiştir. Benzer biçimde Çinliler Endonezya'dan, Yahudiler Kuzey Afrika'dan, Araplar İsrail'den, Güney Asyalılar Doğu Afrika, Birmanya ve Seylan'dan başka yerleşim yerlerine göç etmiştir (Kartal ve Başçı, 2014, s. 276; Abadan-Unat, 2002, s. 33-34). Bununla birlikte "Polonya, Çekoslovakya, Macaristan gibi yeni kurulan ulus-devletlerde kalan azınlıklar ve bunların göçleri meselesi, iki dünya savaşı arasındaki dönemin en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur" (Macar, 2015, s. 173).

Hayter'e göre 1950'lilerden sonra uluslararası nüfus hareketleri daha çok üçüncü dünya ülkelerinden sanayileşmiş batı ülkelerine doğru gerçekleşmiştir. Dünya savaşlarından sonra meydana gelen işgücü kaybı insan hareketliliğinin önemli bir kaynağını oluşturmuştur. Bu bağlamda iki dünya savaşını yaşayan sanayileşmiş Batı ülkeleri önemli miktarda işgücü kaybı yaşamıştır. İlk etapta bu işgücü kaybı komşu

ülkelerden karşılanmaya çalışılmışsa da mevcut işgücü yetersiz kalmış, doğudan ve güneyden işgücü ithal edilmeye başlanmıştır. Örneğin ikinci dünya savaşından sonra özellikle Almanya ve İsviçre diğer ülkelerden işgücü talebinde bulunmuştur. Bu ülkeler; Güney Avrupa'dan, Kuzey Afrika'dan, Türkiye'den ve Karayip Adalarından onlara sınırlı düzeyde sosyal haklar tanıma kontratı karşılığında işçi almıştır. Benzer bir biçimde İngiltere, Belçika, Fransa, Hollanda ve daha birçok devlet diğer devletlerden işgücü ithal etme yoluna gitmiştir (Yılmaz, 2014, s.1688; Şahin, 2010, s. 1003; Castles ve Miller, 2008, s. 98-99; Hayter, 2004, s. 9-10). Artan işgücü göçü sonucunda göçmenler, göçmen kabul eden devlete ve onun merkezinde yer alan kapitalist ekonomiye birçok konuda katkı sunmuştur. Sanayi gelişimi açısından güçlü devletler, yabancı göçmen aracılığıyla sınıai verimliliğini artırabilmiş, toplumsal tabakalaşma açısından yerli işçilere yukarıya doğru bir hareket fırsatı sunmuştur (Abadan-Unat, 2002; Hayter, 2004, s. 11).

Avustralya, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri gibi tarihsel olarak göç alan ülkelerin göçmen kaynağı da bu dönemde Avrupa'dan Asya, Afrika ve Latin Amerika'ya kaymıştır. Göç veren Avrupa ülkeleri ikinci dünya savaşından sonra Afrika, Asya, Karayipler ve Orta Doğu'dan göçmen almaya başlamıştır. Bu kapsamda Avrupa'ya ilk gelenler daha önce savaş nedeniyle yerinden olunmuş kişilerden oluşmaktaydı. Onları üçüncü dünya ülkelerinden, özellikle Asya ve Afrika'dan gelen işçiler takip etti ve bu sayı kademeli olarak sürekli artış göstermiştir. Dolayısıyla 1980'lerle birlikte uluslararası göç açısından farklı dinamiklerin etkili olduğu farklı bir göç sürecine girilmiştir. Örneğin yakın zamana kadar İtalya, İspanya ve Portekiz gibi göç veren güney Avrupa ülkeleri bile göç almaya başlamıştır. Avrupa ülkeleri uluslararası göçmenler için bir cazibe merkezi olmuş ve günümüzde de bu pozisyonunu korumaya devam etmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 11; Boswell, 2005; Hayter, 2004, s. 11; Massey vd., 1993, s. 431).

İkinci dünya savaşından sonra hızla gelişen kapitalizmle birlikte endüstrileşmiş Batı ülkeleri tarafından başlatılan misafir işçi teşviki petrol krizinin olduğu 1973'e kadar devam etmiştir. Ancak 1973 ve 1974 yıllarında göçmen alan ülkelerde meydana gelen ekonomik durgunluk, işsizliğin yükselmesi ve emek gücüne olan ihtiyacın azalması, göç yasağının ilan edilmesi ve bazı göçmenlerin ülkelerine dönmesi ile sonuçlanmıştır. Petrol krizinden sonra işgücüne olan talebin azalmasıyla birlikte tedrici olarak özellikle zenginleşmiş ve gelişmiş endüstriye sahip Batı devletleri bölgelerine yapılan göçü kontrol altına almaya çalışmıştır ve sert bir göç politikası benimseme yoluna gitmiştir. Göçmenlerin kontrol altına alınması ulus-devletin bir refleksi olsa da bugün ulus-devlet

egemenliğinin düşme eğiliminde olduğu iddiasının aksine göçmen kontrolleri gittikçe sıkılaşmaktadır. Özellikle kapsamlı bir biçimde göçmenleri kontrol altına alma pratikleri bugün de hayata geçmektedir ve göçmen alan endüstrileşmiş devletler mümkün oldukça göçmenleri kendi ülkelerinin haricinde kontrol altına almayı hedeflemektedir (Canatan, 2013, s. 318; Hayter, 2004, s. 1; Joppke, 1998, s. 266).

Her ne kadar Batı Avrupa ülkeleri 1973 ekonomik kriz sonrası göçmenlerin gelişini sert bir biçimde engellemeye çalışsa da ikinci dünya savaşından sonra bu ülkelere başlayan göç devam etmiştir. Bu göç olgusu hem ‘aile birleşmeleri hakkı’ gibi yasal olan süreçlerle hem de mevcut yasal olanaklarının sunduğunun haricinde düzensiz göç biçiminde devam etmiştir. Siyasi çalkantılar ve ekonomik sorunlar nedeniyle kendi ülkelerinden bu ülkelere göç eden insanlar yasal yollar kapatıldığında yasal olmayan yollarla bu ülkelere göç etmiş ve etmeye devam etmektedir (Tokol ve Alper, 2014, s. 357). Dahası Kuzey Atlantik bölgesinin gelişmiş ülkeleri bir taraftan göçmenlerin gelişini engelleyen söylemler ve politikalar geliştirirken diğer taraftan bu bölgelere göç devam etmektedir. Bu tablo hedef ile fiili durum arasındaki boşluğu yansıtmaktadır. Kısıtlayıcı bir göç politikası retoriğinin gelişimi ile birlikte bireysel haklar, insani gerekçeler, mültecilik durumu, aile birleşmeleri ve diğer nedenlerden ötürü söz konusu politikalar fiiliyatta pasif kabul kalmaktadır (Joppke, 1998, s. 266)

Ortadoğu ve Arap bölgesi de ya göç veren ya da göç alan konumunda olarak günümüzdeki karmaşık nüfus hareketlerinden etkilenmektedir. Türkiye, Ürdün, Fas gibi ülkeler diğer ülkelere işgücü ihraç etmeye devam etmektedir. Bunun yanında körfez petrol ülkeleri ise zaman zaman işgücü ithal etmektedir. Ayrıca bölgedeki siyasi istikrarsızlık ve iç çatışmalardan dolayı milyonlarca insan diğer ülkelere göç ederek mülteci ya da sığınmacı konumuna düşmektedir. Afganistan’daki çatışmalardan sonra Suriye’de devam eden iç çatışmalar, bu ülkelerin göçmen ihraç eden ana kaynak ülkeler olmasını beraberinde getirmiştir. Afrika’daki bağımsızlık süreçleri de göçün artışında etkili olmuştur. Benzer bir biçimde Asya ve Latin Amerika’dan diğer ülkelere göç etmeye devam etmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 11-12).

1973 petrol krizinden sonra göçmen alan ülkelerin tedrici olarak göçmenleri engelleme çalışma eğilimleri, 1980’lerden sonra hızla artan iletişim, ulaşım ve teknolojiye meydana gelen dönüşümler, küreselleşme, iç çatışmalar ve şiddet olayları ile birlikte farklı bir forma girmesine neden olmuştur. Bu bağlamda hem nedenleri açısından hem de sonuçları açısından uluslararası göç gittikçe karmaşık hale gelmiş ve

küreselleşerek neredeyse bütün dünyayı ilgilendiren bir olguya dönüşmüştür. Özmenek Çarmıklı ve Kader'e (2016, s. 9) göre, özellikle Batılı devletlerin imzalamış olduğu Cenevre Sözleşmesine rağmen yakın zamanda mümkün oldukça kapıları mülteci ve sığınmacı göçmenlere kapatma çabası ve göçmenleri kontrol altına alma politikası dünyada düzensiz göçmenlerin hızla artmasında etkili rol oynamış ve oynamaya devam etmektedir. Siyasi aktörlerin göçü sınırlama, kontrol altına alma ve hatta engelleme çabası göçün siyasallaşarak tahrip edici etkiler oluşturmasına, suçun kaynağı olarak görülmesine ve yerel halk ile göçmenlerin kutuplaşarak çatışmasına neden olduğu tahmin edilmektedir (Penninx, Spencer, and Van Hear, 2008, s. 4).

1980'lerden sonra iç çatışma, şiddet olayların hız kazanması ve bölgeler arasında yayılması mülteci ve sığınmacı statüsü adı altındaki göçmenlerin dramatik artışında önemli rol oynadı. Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki çatışmalardan dolayı insanlar Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göç etti. Benzer bir biçimde Sovyet Birliğinin çöküşü sığınmacı sayısının artışında belirleyici oldu. 1990'lı yıllarda Arnavutluk'tan, Hırvatistan'dan, Bosna'dan, Kosova'dan binlerce insan başka ülkelere sığındı (Castles ve Miller, 2008, s. 149). Uluslararası mülteci hukukun doğuşu açısından ise 2. Dünya Savaşı bir dönüm noktası oldu. 2. Dünya Savaşıyla birlikte bulunduğu bölgeden göç etmek zorunda kalan binlerce kişinin sorunlarını çözmek üzere BM Genel Kurulu 1949'da BM Mülteci Yüksek Komiserliği'nin kurulmasına karar verdi. 1951 yılında da Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşme imzalandı. Mültecilik konusu giderek uluslararası bir mesele haline gelmeye başlandı (Güçer, Karaca ve Dinçer, 2013, s. 25).

Günümüzde de artışı devam eden mülteci ve sığınmacı konusu başta göçmen alan ülkeler olmak üzere dünyada gündem maddesi olma özelliğini korumaya devam etmektedir. 2016 yılına gelindiğinde; çatışma, zulüm, insan hakları ihlalleri ve şiddet sarmalının gittikçe daha çok bölgeye yayılması sığınma ve mülteci meselesinin küreselleşmesini beraberinde getirdi. Özellikle Ortadoğu'da devam eden çatışmalar bu konunun canlı kalmasında etkili oldu. BMMYK'nın ilgi alanına giren mülteci, sığınmacı ve yerinden edilmiş kişilerin sayısı; 1991 yılında 17.2 milyon iken 1993 yılında 18.2 milyona çıkmıştır. 2014 yılının sonuna gelindiğinde ise dünyada 59.5 milyon insan; zorla, çatışma nedeniyle ya da insan hakları ihlalleri sonucunda zorla yerinde edildi. Bu sayı bir önceki yılda 51.2 milyondur ve bir yılda yerinden olmuş kişilerin sayısına 8.3 milyon dâhil oldu. BMMYK raporuna göre; 2015 yılının ilk yarısında ise en az 5.5 milyon insan daha yerinden edilerek göç etti. 2015 yılı sonuna gelindiğinde ise dünyada zorla, çatışma

nedeniyle ve insan hakları ihlalleri sonucu yerinden olan insanların sayısı rekora ulaşarak 65,3 milyon olarak gerçekleşti. BMMYK'ya göre 65,3 milyon kişi bir ülke olsaydı büyüklük açısından dünyada 21. sıraya yerleşirdi. Özellikle Suriye'de devam eden iç çatışmaların bu sayının artışında etkili olduğu düşünülmektedir. Dünyada çatışmaların devam ettiği hesaba katıldığında bu sayının artarak devam edeceği tahmin edilmektedir (BMMYK, 2015a, s. 3; BMMYK, 2015b, s. 2; BMMYK, 2014a; BMMYK, 1995).

2015 yılı sonu itibari ile zor, çatışma ve insan hakları ihlalleri sonucu yerinden olan 65.3 milyon kişinin 21.3 milyonunu mülteciler oluşturmaktadır. Geri kalan kısmınının 40.8 milyonunu kendi ülkesinde yerinden olmuş kişiler, 3.2 milyonunu ise sığınmacılar oluşturmaktadır. 21.3 milyon mültecinin 16.1 milyonu BMMYK kapsamında mültecilerden oluşmakta, 5.2 milyonu ise UNRWA kapsamındaki Filistinli mültecilerden oluşmaktadır. 2015 yılı içerisinde dünyada 12.4 milyon insan zorla ve gördüğü zulüm sonucu yerinden oldu. 8.6 milyonu kendi ülkesi sınırları içerisinde yerinden olurken, 1.8 milyonu mülteci olarak yerinden oldu. 12.4 milyonun geri kalan kısmı ise sığınma için başvuruda bulunan kişilerden oluşmaktaydı. BMMYK, dünyada 2015 yılı sonu itibari en az 10 milyon kişinin vatansız kaldığını tahmin etmekteydi. 2015 yılı boyunca dünyada yaklaşık dakikada 24, günde 34 bin insan evini terk etmek zorunda kaldı (BMMYK, 2015b).

2013 yılı itibari ile dünyada toplam 232 milyon uluslararası göçmen bulunmaktaydı. Bu tarih itibari ile 232 milyon göçmenin % 59'u gelişmiş ülkelerde yaşarken gelişmekte olan ülkeler dünyadaki toplam göçmenin % 41'ne ev sahipliği yaptı. (UN DESA, 2013, s. 1). Uluslararası göçmenlerin gitmek istedikleri ülkelerin başında ise Dünya Göç Raporuna göre Kanada, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa ve İspanya gelmektedir (Lee, 2015). Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde ortalama nüfusun %10'unu göçmenler oluşturmaktadır. Bu oran sadece ekonomik ve politik nedenlere bağlı değil kitle iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmelere paralel olarak zamanla daha da artmaktadır. Bu bağlamda göç olgusu; etnik, dil ve din çeşitliliği ile birlikte ekonomi, evlilik, politik alanlarda birçok farklılık meydana getirmeye devam etmektedir (Unutulmaz, 2012, s. 137).

İkinci dünya savaşından sonra uluslararası nüfus hareketleri esas olarak şu niteliklerde gerçekleşmiştir. 1950 ve 1960 yıllarında uluslararası nüfus hareketleri daha çok işgücü göçü, 1970'lerde ise aile birleşmeleri şeklinde gerçekleşmiştir. 1980'lerde "misafir işçiler" yerleşik hayata geçmeye başlamıştır. Ayrıca bu dönemde siyasal

değişmelere bağlı olarak mültecilik olgusu önemli bir ivme kazanmış, mülteci ve sığınmacıların sayısı hızla artmıştır. 2000 yıllarından sonra uluslararası göç politikasında önemli bir değişim meydana gelmiştir. 11 Eylül saldırısı gibi saldırılar, güvenlik kaygısı ve entegrasyonun istenilen düzeyde gerçekleşmemesi ve bu değişim üzerinde etkili olmuştur. Bu değişim kapsamında göçmen alan ülkeler çok kültürlü göç politikasından uzaklaşmış, asimilasyon politikaları yeniden konuşulur hale gelmiş, niteliksiz göçmenlere yönelik güvenlik duvarı yükseltirken kapı sadece nitelikli göçmenlere açılmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa ülkeleri başta olmak üzere göçmen alan ülkeler yasal düzenlemelerle ve sınır güvenliğini sıkılaştırarak engellemeye çalıştığı uluslararası nüfus hareketi yasal olmayan yollarla sınırı geçme ve turistik vize ile giriş yapıp daimi kalma şeklinde düzensiz bir formda devam etmektedir (Canatan, 2013, s. 319; Çakırer, 2012, s. 13-4).

Son iki yüzyılda gerçekleşen uluslararası göçün yönünde de bir değişiklik olmuştur. 20. yüzyılın başında doğudan batıya kuzeyden güneye doğru bir nüfus hareketi meydana gelmiştir. Avrupa'dan Kanada ve ABD'ye; benzer bir biçimde Avrupa'dan Arjantin, Avustralya ve Brezilya'ya birçok göç gerçekleşmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar ise göçün yönü Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkelerinden ABD, Kanada, Avustralya ve Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye devam etmektedir. Söz konusu göç alan ülkelerde göçmen nüfusu önemli miktarlara ulaşmış ve toplumsal alanın birçok boyutunu etkilemeye devam etmektedir (Somuncu, 2006, s. 27-8).

Sonuç olarak uluslararası göç, geçmişten gelen bir olgu olmakla birlikte özellikle son yarım yüzyılda neredeyse dünyanın bütününe içine alan, esas olarak refah ve güvenlik arayışı nedenleriyle ilişkili gelişen ve sosyolojik açıdan birçok insan ve devleti ilgilendiren bir süreç olmaya devam etmektedir. Refah ve güvenlik arayışına bağlı olarak da yakın dönemlerdeki uluslararası göç, bazı istisnalar hariç tutulduğunda ekonomik gelişmişlik ve istikrar açısından geri kalmış dünyanın güney ve doğu bölgelerinden batı ve kuzey bölgelerine doğru bir hareketlilik göstermektedir. Bu bağlamda son dönemde hızla artan göç olgusu başta göç sosyolojisi olmak üzere birçok disiplin tarafından; ulus-devlet, milliyetçilik, etnisite, ırkçılık, entegrasyon, asimilasyon, bütünleşme, ayrımcılık, dışlanma, çok kültürlülük, kimlik, vatandaşlık, insan hakları, göçmenlerin sahip olduğu ağlar gibi kavramlar üzerinden konuyu tartışmaya devam etmektedir (Üstüntaş, 2015, s. 120; İçduygu, 2007; Abadan-Unat, 2002, s. 3; Sutcliffe, 1998, s. 56). Bununla birlikte

bütün artışa rağmen dünya nüfusunun yaklaşık olarak % 3'ünü oluşturan uluslararası göçmenler hala bir istisna olma özelliğini korumaya devam etmektedir (Sirkeci ve Bardakçı, 2016; King, 2002, s. 94)

2.2.Uluslararası Göçmenlerin Artışında Rol Oynayan Temel Dinamikler ve Göçün Yeni Biçimleri

Uluslararası göç, baş döndürücü bir biçimde dünya gündemini belirlemeye devam etmektedir. Yapılan araştırmalar, hazırlanan raporlar ve istatistiki veriler uluslararası insan hareketliliğinin içinde bulunduğumuz dönemde hızla arttığına işaret etmektedir. Göçle ilgili birçok ülkede ve üniversitelerde araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşları bulunmaktadır (Castles ve Miller, 2008). Yapılan araştırmalar esas olarak üç konu üzerine odaklanmaktadır. Birincisi, insanlar neden göç etmektedir, ikincisi insanlar nasıl göç etmektedir, üçüncüsü ise göçmenlerin göç ettikten sonra meydana getirdiği dönüşüm, uyum ve hukuki süreçlerden oluşmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde göçün meydana gelmesinde etkili olan faktörler de elbette sabit kalmamakta, önemli bir değişime uğramıştır. Değişmeyen kısım ise insanların daha olumlu coğrafik ve toplumsal koşulların olduğu mekâna doğru göç etmesidir.

Uluslararası modern göç tarihi Amerika kıtasının keşfini izleyen yıllarda başladığı söylenebilir. 1500 yıllarından sonra başlayan ticari kapitalizm nüfus hareketlerinin hız kazanmasında etkili oldu. Avrupa ülkeleri yaklaşık 300 yıl boyunca Afrika, Asya ve Güney Pasifik Adalarına göçmen yollamıştı ve sömürgeleştirme bu dönemde nüfus hareketlerine damgasını vurmuştu. 1800 yıllarından itibaren ise sanayileşme uluslararası göç hareketlerinin gelişmesinde belirleyici oldu. Daha sonra hâkim olan ekonomik sistem; ülkelerin göç politikaları, politik dönüşümler, iletişim ve ulaşım alanındaki ilerlemeler, küresel gelişmeler ve eğilimler göçün yoğunluğu, yönü ve biçimi üzerinde etkili oldu (Somuncu, 2006, s. 10). Özellikle ulaşım ve iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmelerle birlikte sıkça tartışılan küreselleşme olgusu zaman ve mekân kavramlarını dönüştürmüştür. Mekânın insanın hareketliliğini sınırlandıran özelliği aşınmış, teknolojik gelişmeler her toplumsal sınıftaki kişiye farklı biçimde de olsa hareket etme alanını genişletmiştir (Erbaş, 2002).

Uluslararası insan hareketliliği; konuk işçi, kalıcı yerleşimciler, düzensiz göç, mülteci ve sığınmacı olmak üzere birçok başlık altında gerçekleşir. Bu olguların her biri farklı koşullara ve hukuki süreçlere tabidir. Fakat uluslararası göç hangi başlık altında gerçekleşirse gerçekleşsin, kapitalizm ve küreselleşmenin bir göstergesidir. Çünkü

sömürgecilik, endüstrileşme ve dünya ekonomilerinin bütünleşmesi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Geleneksel üretim biçimleri ve sosyal ilişkiler erozyona uğramıştır. Birbiriyle bağlantılı gelişen; gelişme düzeyinin tabakalaşması, yoksulluk, insan hakları ihlalleri, iç çatışmalar, baskıcı yönetimler hem ekonomik amaçlı göçe hem de siyasal amaçlı göçe neden olmuştur (Castles ve Miller, 2008, s. 44). Bu bağlamda Kane (1995, s. 17) göçü, modern ekonomilerin işleyişine, ulaşım sistemleri ve iletişime; siyasi baskılara ve bireysel isteklere karşı geliştirilen bir tepki olduğunu belirtmektedir.

Martin de (2016, s. 316) uluslararası göçü tetikleyen ve son 50 yıl içinde gerçekleşen üç temel devrimden söz etmektedir. Bunlar; iletişim, ulaşım ve göçmenlerin hükümetler karşısında kazandığı haklardır. Martin'e göre fırsatların az olduğu ülkelerden fırsatların çok olduğu ülkelere gelen kişiler iletişim devrimi sayesinde diğer akraba ve hemşerilerini bu fırsat hakkında haberdar etmektedir. Aynı zamanda bu kişiler iletişim araçları sayesinde göç sürecinde akrabalarına yardımcı olmaktadır. İletişim gibi ulaşım imkânlarının gelişmesi de göçü teşvik etmektedir. Ulaşımın gelişmesi yol masraflarını azalttığı gibi yolculuk süresini de kısaltmaktadır. İletişim ve ulaşımın yanında göçmenlerin yasal haklara sahip olması da insanları göç etmeye cesaretlendirmektedir. Özellikle yaşanan savaşlar ve BM'nin kurulması göçmenlerin temel haklara sahip olmasında etkili oldu. Bu haklar hükümetlerin göçmenleri kendi ülkelerine geri gönderilmemesi konusunda göçmenlerin elini güçlendirmekte ve temel insan hakları içermektedir.

İbrahim Sirkeci ise uluslararası göçü esas olarak 'çatışma ve göç kültürleri modeli'ne dayandırmaktadır. Ona göre bireyi harekete geçiren temel faktör çatışmadır. Çatışmanın düzeyi silahlı şiddetli çatışma ile sıfır çatışma arasında değişmektedir. Bu çatışma düzeyi iç savaş gibi yoğunluklu bir çatışma olabilir. Kan davası gibi orta düzeyli bir çatışma ya da yaşam tarzının üstünde baskı hissetme gibi düşük düzeyli bir çatışma olabilir. Bulunduğu mekânda çatışma yaşayan birey genellikle üç farklı tercihte bulunma olasılığına sahiptir. Birinci tercih, birey çatışma durumunu kabullenerek herhangi bir teşebbüste bulunmayabilir. İkinci tercih, birey rahatsız olduğu çatışma yaşadığı durumu değiştirmeye çalışabilir. Üçüncü tercih, birey çatışmaya yaşadığı durumla baş edemeyeceğini düşünerek bulunduğu coğrafyayı terk edebilir. Bulunduğu coğrafyayı terk

edenler göç kültürünün⁴ oluşması açısından daha sonra göç edecek kişiler üzerinde oldukça etkili olur. Başka bir ifade ile geçmişte meydana gelen hareketlilik deneyimi bugün göç eden ve ileride göç edecek bireylerin göç yatkınlığı üzerinde oldukça belirleyici olmaktadır. Örneğin son 60-70 yıldır Ortadoğu'da devam eden çatışmalar göç kültürünün oluşmasında önemli bir katkı sunmaktadır (Sirkeci ve Bardakçı, 2016).

İçinde bulunduğumuz dönemdeki nüfus hareketlerini tek bir nedene sabitlemek özellikle toplumsal koşulların oldukça girift olduğu günümüz şartlarında oldukça zordur. Ancak göçün başat nedenlerinden biri Kuzey-Güney ülkeleri arasındaki ekonomik ve demografik uçurumun derinleşmesi olarak öne sürülebilir (Meyers, 2004, s. 2). Bu ülkeler arasındaki ekonomik, politik ve sosyal koşullar arasındaki fark göçü tetikleyen temel unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu temel unsurların birinde meydana gelen kırılma ya da dönüşüm diğer alanları da etkileyerek tümünden bir değişimi etkilemektedir. Örneğin ekonomi alanındaki dönüşümler sosyal hayatı değiştirdiği gibi siyasal yapının dönüşümü de ekonomi üzerinde belirleyici olabilmektedir.

Farklı tarihlerde, farklı bölgelerde, farklı göç biçimlerine rastlamak mümkündür. Bu açıdan göçler arasında bir sınıflandırmaya gidilebilir. Ancak özellikle 16. yüzyıldan sonra neredeyse bütün uluslararası göçlerin kökeninde Batı'nın yayılmacı politikasının yer aldığı söylenebilir. Bu politika, farklı dönemlerde farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. Sömürgeleştirme, askeri müdahale, politik bağlantı, soğuk savaş, ticaret ve yatırım Batı'nın yayılma politikasının birkaç biçimidir. Batı'nın bu politikası, diğer toplumları derinden etkilemiş ve dönüştürmüştür. Bu politikanın bir sonucu olarak kolonilerden çekilme, modernleşme ve dengesiz gelişmeye paralel meydana gelen ekonomik, demografik, sosyal, politik, kültürel ve çevresel faktörlerde bir dizi değişim meydana gelmiştir. Bu değişim milyonlarca insanı yerinden etmiş ve etmeye devam edeceği gibi görünüyor (Castles ve Miller, 2008, s. 214). Nitekim günümüzde de Batı'nın göç politikası uluslararası göçün yönü ve yoğunluğu üzerinde belirleyici olmaya devam etmektedir.

Günümüzde üzerinde tartışılan uluslararası göçmen olgusu esas olarak 2. Dünya savaşından sonra siyasal ve sosyal bazı gelişmelere paralel gelişmiştir. 2. Dünya

⁴ Cohen ve Sirkeci (2011) göç kültürü kavramını; insan hareketliliğinin dinamik yapısını, göç etme kararının sadece ekonomik nedenler tarafından yönlendirilmediğini, güvenliğin hareket içinde oynadığı yer ve rolü, göç eden ve edilen ülkelerin sahip olduğu bütüncül koşulların nüfus hareketliliği üzerindeki belirleyiciliğini ifade etmek için kullanılmaktadır.

savaşından sonra birçok toplumda meydana gelen siyasal ve ekonomik dönüşüm, soğuk savaş, Avrupa Birliği'nin doğuşu, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve günümüzde devam eden iç çatışmalar uluslararası göç açısından tetikleyici rol oynamıştır (Canatan, 2013, s. 318). Bu bağlamda makro dinamikler mikro dinamiklerle bütünleşerek uluslararası göçün artışında ve biçim değiştirmesinde belirleyici oldu. Soğuk Savaş sonrasında siyasi çözümlerin meydana gelmesi ve bölgeler arasında yoksulluğun derinleşmesi ve yoğunlaşması dünyanın çeşitli yerlerinden daha zengin ve güvenli olan Kuzey ülkelere göç eden insanların giderek artmasında etkileyici rol oynadı. Yakın dönemlerde milyonlarca insan bulunduğu coğrafyada iç çatışmalardan, insan hakları ihlallerinden ve baskıcı rejimlerden kaçarak daha korunaklı ve daha iyi yaşam standartlarına sahip Batı ülkelerine ya göç etti ya da göç etmek için çaba harcamaktadır. Bu süreçte yaşanan etnik çatışmalar, 1990'larda Bosna'da, Kosova'da, Bulgaristan'da ve Irak'ta başlayan iç savaş ve yer yer meydana gelen etnik temizleme operasyonları, son olarak "Arap Baharı" ile Ortadoğu'da başlayan iç savaş ve siyasi istikrarsızlık milyonlarca insanın yerinden olmasına neden oldu (Danış, 2004, s. 1). Bu bağlamda ekonomik faktörlerin yanında politik ve sosyal faktörler de uluslararası göçün artışında oldukça etkili olmaktadır.

Özellikle son 30-40 yıl içinde sosyal devlet anlayışının zayıflayarak liberal ekonomik düşüncenin güçlenmesi ve neredeyse bütün dünyaya yayılması, insanların sosyal güvencesini zayıflatmakta ve düşük ücretli işlerde çalışmasına yol açmaktadır. Bu tablo merkezde bulunan Kuzey-Batı'daki ekonomik açıdan zengin devletleri ile Güney-Doğu'daki yoksul devletlerarasındaki eşitsiz toplumsal koşullarını derinleştirmektedir. Bu bağlamda, yoksul ülkelere daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için insanlar zengin ülkelere göç etmektedir. Başka bir ifade ile Kuzey ülkeler ile Güney ülkeler arasındaki ekonomik ve demografik fark uluslararası göçü teşvik etmektedir (Meyers, 2004, s. 2).

Li de dünya göçünün hacminin ve doğasının değişmesinin ekonomik küreselleşmeye bağlı olduğunu belirtir. 2005 yılı itibari 190 milyona ulaşan uluslararası göçün yönü ise daha az gelişmiş ülkelere daha çok gelişmiş ülkelere doğrudur. Ekonomik küreselleşme birçok çarpık ilişkiyi bünyesinde barındırmaktadır. Geleneksel ekonomilerde birçok vasıfsız kişinin yerinden olmasına neden olurken beşeri sermayeye sahip bireylerin daha rahat hareket etmesine olanak sunar. Dolayısıyla Li'ye göre dünya göçünün doğasını esas olarak ekonomik küreselleşmenin geleceği belirlemektedir. Fakat göçmen alan ülkelerdeki demografik yapının dönüşümü uluslararası göçü etkilemediğini

söylemek mümkün değildir. Endüstrileşmiş ülkelerdeki doğurganlık oranının hızla düşmesi ve yaşlılık oranının yükselmesi bu ülkelerde işgücü talebini artırmaktadır. Ancak bu talep vasıfsız işgücüne yönelik değil vasıflı işgücüne yöneliktir. Dolayısıyla endüstrileşmiş ülkelerin geliştirmeye çalıştığı göç politikası, beşeri sermayeye sahip bireylerin kendi ülkelerine gelmesinin teşvik edilmesi ve sığınmacılar ile vasıfsız kişilerin gelişini engellemeye yöneliktir. Hatta gelişmiş ülkeler nitelikli işgücünü ülkelerine çekmek için bir biriyle rekabet ederken diğer insanların gelişini engellemek için hukuki ve maddi bariyerler inşa etmektedir (Li, 2008, s. 1). Dolayısıyla bir yönüyle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere gerçekleşen göç, demografik geçişin zorunlu bir tezahürüdür. Çünkü yüksek teknolojiye sahip ve yüksek vasıflı iş gücü konusunda sorun yaşayan batılı gelişmiş ülkeler bu ihtiyacı çeşitli teşviklerle gelişmekte olan ülkelere karşılamaya çalışmaktadır (Tokol ve Alper, 2014, s. 346).

King ve Kane'ye göre, dünyada yakın dönemde ekolojik alanda meydana gelen dönüşümler de yeni göç faktörleri arasında yerini almaktadır (King, 2002, s. 95; Kane, 1995). Özellikle küresel kapitalizm bu dönüşüm sürecinde önemli bir etken olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü küresel kapitalizmin temel hedeflerinden biri ekonomik büyümenin sürekliliğini sağlamaktır. Bu hedefin gerçekleşmesine ne kadar yaklaşırsa doğal kaynakların daha fazla tüketildiği ve çevreyle ilgili sistemin daha çok tahrip edildi sonucuna ulaştırmaktadır. Bu bağlamda küresel kapitalizmin belirleyici aktörleri uzun süreli doğal kaynakların muhafaza edilmesi ve çevresel felaketlerin engellenmesine yönelik bir çaba yerine kısa vadeli ekonomik kâr için bu kaynakları maksimum düzeyde tüketme yoluna gitmektedir. Ormanların yok olması, doğal kaynakların kurutulması, havanın ve suyun kirletilmesinin engellenmesine yönelik uluslararası etkin bir irade ortaya çıkmadığından ulusal düzeyde gösterilen çabalarda yetersiz kalmaktadır. Böylece toprağın verimsizleşmesi, çölleşmenin artması, seller ve hayatın devamı için gerekli diğer kaynakların yok olması insanların göç etmesine yol açmaktadır (Abadan-Unat, 2002, s. 302).

Özet olarak ülkeler arasındaki ücret farklılığı, bölgeler arasında gittikçe derinleşen yoksulluk ilişkileri, hedef ülkedeki piyasanın çokluğu ve sosyal sigortaların varlığı, hedef ülke ile kaynak ülke arasındaki sömürge ilişkileri ve akrabalık bağları, ekolojik dönüşüm ve çevresel afetler uluslararası göçü etkilemektedir. Yine politik nedenlerden kaynaklanan zulüm, baskı ve iç savaşlar, etnik ve mezhep çatışmaları, bireysel sorunlar ve sosyal gelişmeler uluslararası göçe neden olmaktadır. Uluslararası göç zamanla daha

çok karmaşık hale gelmekte ve yeni biçimler almaktadır (Şenol-Sert, 2012, s. 44; Kane, 1995). Dolayısıyla yeni ekonomik yapılanmalar ve politik koşullar, siyasal istikrarsızlık ve teknolojik gelişmeler uluslararası göçün son derece karmaşık ve heterojen bir yapıya bürünmesine yol açarak küresel göçün daha önceki göç tiplerinden farklılaşmasına neden olmaktadır (Ünal, 2014, s. 69).

Sirkeci (2006) günümüz nüfus hareketlerinin üç temel özelliğine değinmektedir. Bunlar; uluslararası nüfus hareketlerinin yoğunlaşarak artması, göç olgusunun küreselleşerek birçok ülkeyi ilgilendiren bir mesele haline gelmesi, göç veren ve alan ülkelerin de zaman içinde değişime uğramasıdır. Uluslararası göç akımlarının ekonomik değişimler, siyasal mücadeleler ve şiddetli çatışmalara paralel olarak devam ettiğini ifade eden Castles ve Miller günümüze dair uluslararası nüfus hareketlerinin temel biçimlerini kabaca şu başlıklar altında sıralamakta ve açıklamaktadır:

1. Göçün küreselleşmesi: Gittikçe daha fazla ülke eş zamanlı olarak uluslararası nüfus hareketlerinden etkilenmektedir. Uluslararası göçün kaynağı gittikçe çeşitlenerek göç alan ülkelerde ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan farklı geçmişe sahip bir göçmen kitlesi oluşmaktadır.
2. Göçün hızlanması: Uluslararası göç neredeyse bütün dünyayı etkileyerek niceliksel olarak artış göstermektedir. Bu artış, hükümetlerin göç politikasının önemini artırmakta, bütün göçmenleri yönelik uygulanabilecek politikaları zorlaştırmaktadır. Ancak göç politikaları, göçün azalmasında hatta önlenmesinde belirleyicidir.
3. Göçün farklılaşması: Emek göçü, mülteci ya da kalıcı göç tipleri arasında geçişler meydana gelebilir. Dolayısıyla göçmen alan bir ülke için göç bunların hepsi demektir. Göç tipleri arasında meydana gelen farklılaşma siyasal önlemlerin almasını zorlaştırmaktadır.
4. Göçün kadınlaşması: Daha önceki dönemlerde göçmenlerin çoğu erkeklerden oluşmaktaydı. Kadınlar ancak aile birleşimleri formülü ile göç sürecine dahil olmaktadır. Fakat günümüzde kadınlar emek göçünde önemli rol oynamaktadır. Cinsiyet açısından uluslararası göç hareketleri içinde kadınların görünürlüğünde artış görülmektedir.
5. Göçün siyasallaşması: Uluslararası göç; iç politika, devletlerarasındaki ilişkiler, bölgesel gelişmeler ve güvenlik politikaları üzerinde gittikçe daha belirleyici olmaktadır (Castles ve Miller, 2008, s. 12).

Günümüzde meydana gelen nüfus hareketlerinin önemli bir biçimi sığınma ve düzensiz göç şeklinde gerçekleşmektedir. Afrika, Latin Amerika, Asya ve özellikle yakın dönemde Ortadoğu'da devam eden savaş, baskıcı rejimler ve ekonomik yoksulluk milyonlarca insanın başka kıtalara ve ülkelere göç etmesine zorlamıştır. 1956'da Macaristan'daki başkaldırının Sovyetler Birliği tarafından bastırılması ve benzer bir biçimde 1968'de başlayan demokratikleşme hareketinin engellenmesi 300 bin kişinin

ülkesini terk etmek zorunda bırakmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, 1973'te Latin Amerika'da Şili'de ve Uruguay'da, 1976'da ise Arjantin'de gerçekleştirilen askerî darbeler yine birçok insanın Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya göç etmesine neden olmuştur. 1980'lere gelindiğinde Afrika, Asya, Latin Amerika ve Ortadoğu'da meydana gelen iç savaş ve sosyal sorunlar sığınmacı sayısının artışı belirleyici olmuştur. Berlin Duvarının yıkılması ve Sovyet Birliğinin dağılması sığınmacı hareketlerinin devamını sağlamıştır. Bu bağlamda politik, ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı sığınmacı sayısında yıldan yıla bir artış olmuştur. 1976'da 2.8 milyon olan sığınmacı sayısı 1980'de 8.2 milyona 1985'te 11.6 milyona ve 1990'da da 18.2 milyona ulaşmıştı (Abadan-Unat, 2002, s. 250-2).

Günümüzde meydana gelen göç biçimlerinden biri de düzensiz göçtür. Gizli göç, insan kaçakçılığı ve insan ticareti gibi konuları içeren yasa dışı göç, göç endüstrisinin önemli bir özelliğini yansıtmaktadır. Ekonomik ve sosyal koşullar açısından kötü durumda olan ülkelere daha iyi koşullara sahip özellikle Batı ülkelerine yasa dışı yollarla götürme vaadiyle birçok insan kaçakçısı ve mafyası bu işten önemli gelir elde etmektedir. Düzensiz göç, insan kaçakçılığı ve göçmenleri yasadışı çalıştırma her geçen gün artarak özellikle Batı devletlerinin gündemini meşgul etmektedir. Düzensiz göçün artışı göçmen alan ülkelere emek dolaşımının sınırlandırılması ve göçmenlerin gelişini engelleyen yasal düzenlemelerin uygulamaya konulması önemli oranda etkilemektedir (Çakırer, 2012, s. 28-9).

Danış'a (2004, s. 2) göre uluslararası göç biçimleri iç içe geçerek giderek kaotik bir hal almaktadır. 1960'larda yoksul ülkelere zengin ülkelere göç etme imkânı sunan işçi anlaşmalarının sona ermesi ve Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere göçmen alan ülkelerin göçmenlerin gelişini engelleyecek oldukça sert politikalar izlemesi yoksul ülkelere gelen emek göçmenlerinin kendilerini siyasi göçmen gibi gösterip sığınmacılığa ya da yasa dışı göçe ve bir transit ülkeye yönelmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda ekonomik ve siyasi göçmenleri birbirinden ayır etmek oldukça zorlaşmaktadır (Danış, 2004, s. 2). Bununla birlikte Avrupa transatlantik yerleşiminin ve savaş sonrası Avrupa emek göçünün daha önceki göç dönemleri, sömürgecilik ve fordizmin üretken rejimlerinin nispeten sabit parametreleriyle bağlantılı olarak şekillenmekteydi. Dolayısıyla varış yeri, işin türü, ücret düzeyi, ulaşım araçları, kalma veya geri dönüş olasılığı gibi göç değişkenleri çok daha belirgindi. Ancak günümüzde göçmenlerin amaçları, eylemlerinin sonuçları, coğrafik kökenleri, varış noktaları,

güzergâhları ve seyahat şekilleri oldukça birbirinden farklıdır. Yeni pazar dinamiklerine dayalı ve dünya konjonktürüne bağlı olarak yeni göç süreçleri ve modelleri ortaya çıkmaya devam edeceği düşünülmektedir (King, 2002, s. 94).

Türkiye bağlamında uluslararası göçün temel dinamiklerine bakıldığında ise diğer bölgelerde gerçekleşen göç biçimlerine benzer, göçün daha çok çatışma ve sosyo-ekonomik referanslar üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle son 50 yılda Türkiye’den Batı ülkelerine gerçekleşen göçler üzerinde Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde devam eden çatışmalar, yoksulluk, işsizlik gibi faktörler belirleyici olmuştur (Sirkeci, Cohen ve Yazgan, 2012, s. 374-5). Benzer bir biçimde diğer ülkelerden Türkiye’ye gerçekleşen göçler üzerinde de iç çatışmalar, baskılar, işsizlik gibi nedenler etkili olmuştur.

Sonuç olarak uluslararası göçün artışında ve yeni biçimler almasında Batı’nın önemli bir rolü bulunmaktadır. Batı’nın birçok bölgeyi sömürgeleştirmesiyle sistematik olarak başlayan uluslararası göç, politik bağlantılar ve Soğuk savaşla devam etmiş; askeri müdahaleler, ticaret ve yatırımlarla devam etmektedir. Dekolonisasyon, modernleşme ve dengesiz gelişmenin meydana getirdiği yeni yapılaşmalar göçün artışında belirleyici olmaya devam etmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 214). Dahası günümüzde dünyada meydana gelen bir dizi değişiklik uluslararası göçün artışında rol oynamaktadır. Bu değişikliklerin önemli bir kısmı küresel ekonomik yapı, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki ve çevre bölgelerdeki etkileri ile ilgilidir (Li, 2008, s. 4). Bu bağlamda Kuzey ve Güney arasındaki eşitsizlik derinleşmeye devam ederse insanlar daha iyi yaşam standartlarına sahip olmak için göç etmeye devam edecektir. Siyasal ekolojik, demografik sorunlar devam ederse mülteci hayatlar devam edecektir. Farklı bölgelerde var olan etnik ve siyasal çatışmalar devam ederse kitlesel göçler de devam edecektir (Castles ve Miller, 2008, s. 7).

2.3. Uluslararası Göç Kavramı, Tanım ve Tartışmalar

Uluslararası göç ile ilgili yapılan çalışmalarda göçle ilgili temel bazı kavramlar bazen birbiriyle karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılabilir. Hatta kavramlara yüklenen anlam kurum ve disipline göre değişebilmekte, ülkeler arasında anlayış ve uygulama pratikleri açısından farklılıklar bulunabilmektedir (Sandal, Hançerkıran ve Tıraş, 2016, s. 465). Düşünce farklılığı ile birlikte göç ile ilgili kavramların bir biriyle karıştırılmasının iki temel nedeni bulunduğu düşünülmektedir.

Bunlardan biri konuyla ilgili bilgi paylaşanların kavramlar arasındaki farka değinmeden kavramları gelişi güzel kullanmasıdır. Diğeri ise Şenses Özcan'ın da belirttiği üzere (2015, s. 26) bir göçmen statüsünün diğeri kolayca dönüşebilmesidir. Örneğin devletlerin belirlemiş olduğu kurallar çerçevesinde gerçekleşmeyen göç faaliyeti sonucu düzensiz göçmen pozisyonundaki bir kişi göç kurallarının değiştirilmesi ile birlikte yasal göçmen haline gelebilmektedir. Ya da düzensiz göçmen pozisyonundaki kişi mülteci başvurusunda bulunduğu anda başvurusu sonuçlanıncaya kadar sığınmacı, başvurusu kabul olduğunda mülteci statüsü kazandığı gibi başvurusu ret edildiğinde de tekrar düzensiz göçmen konumuna düşebilmektedir.

Uluslararası göç ile ilgili birçok kavram bulunmasına rağmen burada daha çok bu çalışmayla ilgili uluslararası göç, göçmen, iltica, sığınmacı, mülteci, misafir ve düzensiz göç kavramlarına yer verilmektedir. Sözü edilen kavramlar arasında önemli ortak özellikler bulursa da bu kavramların her biri ayrı bir anlama işaret etmektedir. Çalışmayla ilgili gönüllü, zorunlu, kitlesel göç gibi birtakım göç kavram ve sınıflandırmasına göç türleri başlığında değinilmektedir.

Uluslararası alanda herkesin üzerinde uzlaştığı bir göç ve göçmen tanımı bulunmamasıyla birlikte IOM uluslararası göç (international migration) ve göçmen (migrant) tanımını şu şekilde yapmaktadır. Uluslararası göç; kişi veya kişilerin bulunduğu ülkeden ayrılarak bir uluslararası sınırı geçip geçici ya da daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Göçmen ise; bir bireyin veya grubun kendisinin veya ailelerinin maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek, gelecekle ilgili planlar yapmak üzere herhangi bir politik ve diğer baskı ve zorlama türleri olmaksızın kendi hür iradeleri ile kararlaştırdıkları bir bölgeden başka bir bölgeye ya da bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden fertleri kapsamaktadır (IOM, 2009, s. 22-59). Genel olarak kişilerin farklı coğrafi, ekonomik ve sosyo-kültürel bir bölgeden ayrılarak başka bir bölgeye geçmesi göç, bu nüfus hareketine dahil olanlar ise göçmen olarak tanımlanmaktadır (Erbaş, 1999, s. 28). Söz konusu nüfus hareketi uluslararası sınırın bir tarafından diğer tarafına gerçekleşiyorsa uluslararası göç ve göçmen olarak nitelendirilmektedir.

Bir ülke nüfusunun küçük bir birimini oluşturan kitleye ille de bir sıfat vermek etik olmasa da (Akdeniz, 2014, s. 9) literatürdeki biçim tanımlamalarına dikkat çekmek gerekir. Literatürde uluslararası göçmenliğin; süreli göçmen işçiler, yüksek nitelikli ve "illegal" ya da "belgesiz göçmen" olmak üzere birçok biçimi bulunmaktadır. Konuk işçi de denilen süreli göçmen işçiler, birkaç ay ile birkaç yıl arasında ülkesi dışında istihdam

ilişkinine giren kişilerdir. Yüksek nitelikli göçmenler ise nitelikli işgücüne sahip bir gruptan oluşmaktadır. Bu grupta yer alan uzman kişiler çok uluslu şirketlerde ve uluslararası örgütlerde çalışmaktadır. “İllegal” ya da “belgesiz göçmenler” de bir ülkeye gerekli ve belge ve izne sahip olmadan giren ya da gerekli belge ve izni olup süresi dolduğu halde ülkesine dönmeyen kişilerden oluşmaktadır (Abdan-Unat, 2002, s. 305). Türkiye’de ise hukuki olarak göçmen tanımı 19/09(2006 tarihinde çıkarılan 5543 sayılı iskân kanununa göre yapılmaktadır. Bu kanuna göre göçmen, Türk soy ve geleneğine bağlı kişi veya kişilerin yerleşmek üzere Türkiye’ye gelen ve kanun kapsamında yerleşmeleri uygun görülen kişileri kapsamaktadır.⁵

Uluslararası göçle ilgili sıkça kullanılan temel kavramlardan biri de ilticadır. İltica (asylum) kavramı, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’ne bağlı olarak dünyanın birçok yerinde ülkesini terk etmek zorunda kalan bireylerin uluslararası sözleşmeler üzerinden yasal olarak faydalandığı uluslararası koruma standardıdır. İltica hakkından yararlanmak isteyen kişiler konumlarına göre sığınmacı ve mülteci olmak üzere iki kısma ayrılır (Güneş, 2013, s. 9). Mültecilik statüsünün hukuki metni ve mülteci statüsünden faydalanacak kişinin taşıması gereken özellikler Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı Kararıyla toplanan Konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanmış ve 43. maddeye uygun olarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mültecilerin hukuki durumuna dair bu sözleşmede mülteci (refugee);

“...ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen...”⁶

kişi olarak tarif edilmektedir. Dolayısıyla bir kişinin mülteci statüsünde değerlendirilebilmesi için beş temel şart gereklidir. Kaypak ve Bimay bu şartları şu şekilde özetlemektedir:

- 1) “İrk, din, tabiiyet ve siyasi düşünceleriyle belli bir toplumsal gruba mensup olma
- 2) Zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkma

⁵ <http://www.resmigazete.org/rega/5543-iskân-kanunu-17360.htm>

⁶ <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/45516--Mültecilerin-Hukuki-Durumuna-Dair-Sozlesme.pdf>

- 3) Vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunma
- 4) Ülkesinin korumasından yararlanamama veya korku nedeniyle yararlanmak istememe
- 5) Vatansız olma ve yaşadığı ikamet ülkesine dönememe veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istememe” (Kaypak ve Bimay, 2016, s. 90).

Türkiye de mülteciliğin hukuki statüsünü belirleyen ve 1951 yılında imzalanan Cenevre sözleşmesine taraf olmuş ancak coğrafi sınırlama getirmiştir. Türkiye, Birleşmiş Milletlerin mülteci tanımının önüne Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylardan dolayı Avrupa’dan Türkiye’ye gelen ifadesi eklemiştir. Dolayısıyla Türkiye imzaladığı bu sözleşmede mültecilik koşullarını sağlayıp Avrupa ülkelerinden gelen kişileri mülteci olarak kabul edeceğini taahhüt etmiştir. Diğer ülkelerden Türkiye’ye göç eden kişiler sosyolojik olarak mültecilik statüsünü kazanma koşullarına sahip olsa bile Türkiye’de mültecilik statüsünde değil diğer statülerde ikamet etmiş ve günümüzde etmeye devam etmektedir.

Mülteciliğin ön aşaması sığınmacılıktır. Sığınmacılar (asylum seekers); IOM tarafından ırkı, dini, milliyeti veya belirli bir toplumsal gruba dâhil olduğu için baskıya uğrayan ve kendi ülkesinde can güvenliği bulunmayan, kendi ülkesini terk eden ve bu sebeplerle ülkesine dönemediği için mültecilik başvurusunda bulunan ve sonucunu bekleyen kişiler olarak tarif edilmektedir (IOM, 2009). Sığınmacı, ulusal ve uluslararası ilgili hukuk çerçevesinde mültecilik başvurusu yapan ve bunun sonucu bekleyen kişiler olduğundan (IOM, 2009, s. 49) sığınmacılar mültecilik statüsüne aday kişilerdir. Mültecilik başvurusu ile ilgili bir karar çıkana kadar sığınmacılar temel hizmetlerden yararlanma hakkına sahiptir.

Türkiye ise 1994 tarihinde çıkardığı “Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancılar ile topluca sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılara ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esaslar hakkında yönetmelik”te⁷ sığınmacı şu şekilde tanımlanmaktadır. Bu yönetmeliğe göre sığınmacı;

“...ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği

⁷<https://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/Regulation%20no%20946169%20Procedures%20and%20principles.pdf>, Erişim tarihi: 04.11.2016

ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı”

olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası göçle ilgili diğer bir kavram “misafirdir” (Sığınma Başvurusu Sahibi). Uluslararası göç anlamında misafir, daimi yerleşme amacı taşımayan kişilerin bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmesidir (Sandal, Hançerkıran ve Tıraş, 2016, s. 466). Türkiye’de uluslararası göç bağlamında misafir kavramı Suriyelilerin Türkiye’ye göç etmesi ile sık sık kullanılmaya başlanmıştır. Suriye’de iç çatışmanın başlaması ile birlikte Suriye tarafından 29/04/2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısına doğru hareketlenme olmuş ve Suriye’den Türkiye’ye yönelik ilk toplu nüfus hareketi başlamıştır. Bu nüfus hareketi artarak devam etmiştir. Suriye’den Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin yasal statüsü sürekli tartışma konusu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Suriye’deki iç savaşın kısa sürede sona ereceği ve Türkiye’deki Suriyelilerin de iç savaşın sona ermesi ile birlikte ülkesine döneleceği tahmin edildi. Bu bağlamda Türkiye’de bulunan Suriyeliler için misafir kavramı sık sık kullanıldı. Ancak savaşın uzaması ve Suriyelilerin Türkiye’de kalmaya devam etmesiyle birlikte misafir kavramının hukuki alt zeminin olmaması yeni arayışlara yönlendirdi. Bu ihtiyacı gidermek üzere 2013 tarihinde *geçici koruma kanunu* çıkarıldı ve Türkiye’deki Suriyeliler geçici koruma kanunu kapsamına alındı. Geçici koruma rejimi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun [YUKK] “Geçici Koruma” başlıklı 91 inci maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır:

“(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”

11/04/2014 tarihinde yürürlüğe giren YUKK ile geçici koruma, yasal dayanak kazanmış ve temel unsurları şu şekilde belirtilmiştir. Açık sınır politikası ile ülke topraklarına kabul, geri göndermeme ilkesi, gelen kişilerin temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması.

Sonuç olarak Türkiye’ye göç eden bir kişi hukuki pozisyon olarak ya düzensiz göçmendir ya sığınmacıdır ya da geçici koruma kapsamındadır. Bu hukuki pozisyonlar

arasındaki geçişler ise oldukça esneklerdir. Sığınmacı ve geçici korumanın özelliklerine yukarıda kısaca değinildiğinden burada konuyla yakın ilgili olmasından dolayı düzensiz göçmen kavramına biraz değinilecek ve söz konusu kavram ile sığınmacı ve geçici koruma kavramı arasındaki ilişkiye bakılacaktır.

Sosyolojik ve hukuki olarak birçok uluslararası göç kategorileri bulunmaktadır. Bunlardan biri de düzensiz göç olgusudur. Devletler mevcut konjonktüre bağlı olarak, kar-zarar ve bazı durumlarda insani gerekçeleri göz önünde bulundurarak kendi vatandaşları olmayan kişilerin kendi topraklarına geçiş yapması, geçiş yaptıktan sonra kalmaya devam etmesi ve çalışması ile ilgili bir takım kuralları belirlemektedir. Bu kurallara aykırı olarak gerçekleşen göçler “kaçak”, “yasadışı” ve “illegal göç” gibi birçok adla tanımlanmaktadır. Ancak bu tanımlamalar birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Yapılan temel eleştirilerden biri bu kavramların insanı aşağılayıcı ve onur kırıcı özellikler taşımasıdır, insanın kendisinin değil eyleminin yasadışı olabileceğidir. Diğer temel bir eleştiri göçle ilgili kuralların değişime çok açık olmasıdır. Dolayısıyla bu kavramlar yerine bu kavramların tanımladığı göç tipini düzensiz göç kavramı ile ifade etmek genel olarak mümkündür (Fargues, 2009 akt. Şenses Özcan, 2015, s. 25).

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye’ye birçok bireysel ve kitlesel göç gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye devam etmektedir. Bu kişilerin hukuki statüsü değişebildiği gibi bu kişileri tanımlamak üzere kullanılan kavramlarda değişebilmektedir. Örneğin Türkiye’de bulunan Suriyelileri tanımlamak üzere mülteci, sığınmacı, misafir gibi birçok kavram kullanılmaktadır. Ancak Türkiye’deki Suriyeliler sosyolojik olarak olsa da hukuki olarak ne mülteci ne de sığınmacıdır, geçici koruma kapsamındadır. Kayıt altında olmayan Suriyeli ve diğer ülkelerden gelen kişiler düzensiz göçmen olarak değerlendirilebilir.

2.4.Göç Türleri

Toplumsal ilişkilerin oldukça kaotik olduğu günümüz koşullarında, uluslararası göç hareketlerini belli bir sınıflandırmaya tabi tutmak ve sınırları katı bir biçimde çizilmiş kategorilere ayırmak tam anlamıyla mümkün değildir. Çünkü bir göç türü zamanla başka bir göç türüne dönüşebilir ve göç türleri arasında geçiş sağlanabilir. Örneğin ekonomik nedenli bir göç siyasi nedenli bir göç olgusuna dönüşebilir. Dolayısıyla bir göç türünü diğerinden tamamen soyutlamak mümkün değildir (Şirin Öner, 2012, s. 14). Dahası günümüzde gözlemlenebilir nüfus hareketlerinin çeşitliliğinin artışı ve nüfus hareketleri

ile ilgili mevcut konjonktür göç biçimlerini kolayca tanımlayacak ayrımların bulanıklaşmasına, yeni matrisler ve kombinasyonların oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla eski tanımlamalar zamanla önemini yitirmektedir. Bu bağlamda gönüllü göçlerin ne kadar özgür iradeye dayalı gerçekleştiği, düzensiz “yasadışı” ile yasal göçler arasındaki farkın ne olduğu, iki veya daha fazla ülke arasında sık sık dolaşan kişinin durumunun ne olduğu açık değildir (King, 2002, s. 94). Ancak göç türleri arasındaki ayrımlar bulanıklaşsa da birtakım ilkelere göre kabaca sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma birçok ölçüye göre yapılabildiği gibi aşağıda en yaygın göç türlerinden bir kısmına değinilecektir.

Petersen (1958) göçü ilkel, zorlama, serbest ve kitlesel göç şeklinde sınıflandırarak analiz etmektedir. İlkel göç; genellikle endüstri öncesi toplumlarda rastlanan bireylerin veya grupların doğa afetleri karşısında (kuraklık, sel) tarım ve hayvancılık için uygun gördükleri yerlere doğru mekân değiştirmesidir. Zorlama göç; göç eden birey veya grupların kendi rızalarıyla değil başka bir kişi, grup ya da sosyal yapının baskısı sonucu yaptığı mekân değişiklidir. Serbest göç ise göç eden birey veya grupların kendi rızalarıyla almış olduğu karar sonucu doğa ve toplumsal koşulların daha kötü olduğu mekândan daha iyi olduğu düşünülen mekâna gerçekleştirdiği nüfus hareketidir. Kitlesel göç de bireylerin gruplar halinde gerçekleştirdiği mekân değişikliğidir. Savaşlar ve iç çatışmalar kitlesel göçe neden olduğu gibi iki ülke arasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi ya da işçi sözleşmeleri de kitlesel göçün gerçekleştirilmesinde etkili olmaktadır (Çağlayan, 2006: 75-7).

Giddens ve Sutton ise (2016, s. 717-8) göç hareketlerini; klasik, sömürgeci, misafir ve düzensiz “yasadışı” göç modeli olmak üzere dört başlıkta sınıflandırarak ele almaktadır. Düzensiz göç ve yasadışı göç arasında bazı nüans farkları bulunmaktadır. Klasik göç modeli, göçmen alan ülkenin büyük oranda göçü teşvik edici unsurlar taşıması sonucu gerçekleşen göç tipidir. Bu model daha çok göçmen ülkeleri’ olarak gelişen Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri [ABD] ve Kanada ülkelerine uymaktadır. Sömürgeci göç modeli, iki ya da daha fazla ülke arasındaki tarihsel ilişkilere bağlı olarak göçmen alan ülkenin eski sömürgelerinden gelen göçmenleri diğer ülkelerden göçmenlere tercih ettiği göç tipidir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Hindistan ve Jamaika gibi ülkelere çok sayıda kişinin Birleşik Krallığa göç etmesi bu göç modelinin bir yansımasıdır.

Diğer bir göç türü misafir göç modelidir. Misafir göç modelinin en yaygın örneklerinden biri işgücü ihtiyacı olan ülkelerde bu kaynaktan yoksun olmasından dolayı geçici olarak diğer ülkelerden göç yoluyla emek ihtiyacının karşılandığı göç biçimidir. Almanya, İsviçre ve Belçika gibi ülkelerin işgücü ihtiyacını karşılamak üzere diğer ülkelerden “misafir işçi” talebi bu kapsamda değerlendirilebilir (Giddens ve Sutton, 2016, s. 717-8). Misafir ya da geçici göçün karşıt göç biçimi daimi göçtür. King’e (2002, s. 93) göre geçici göç ile daimi göç arasındaki temel fark göçmenin ülkesine geri dönüş yapip yapmayacağı ile ilgilidir. Bu çok basit bir ayrım olabilir fakat geçici göç ile daimi göçü bir birinden ayırmak çok da kolay değildir ve arasındaki fark zamanla bulanıklaşmaktadır. Çünkü çoğu göçmen bir gün geri dönmek üzere göç eder ama pratikte bu çoğu zaman gerçekleşmemektedir. Ayrıca geçici göçün süresi de değişebilmektedir. Örneğin haftalık, aylık, yıllık, 5 yıllık, 10 yıllık ya da 20 yıllık.

Diğer bir göç türü düzensiz göçtür. Düzensiz göç, göçmenler için bir cazibe merkezi olan ülkelerin göçmenlerin gelişini engelleyen politikalar üretmesi sonucunda göçmenlerin yasal olmayan yollardan ülkeye giriş yapması ya da yasal giriş yapıp süresi dolduğu halde ülkeden ayrılmaması durumudur. Başka bir ifade ile düzensiz göç, göç veren ve alan ülkenin yasaları dışında gerçekleşen nüfus hareketleridir (Giddens ve Sutton, 2016, s. 717-8). Düzensiz göç hukuki olarak yasadışı göç şeklinde tarif edilse de birçok çalışmada insani gerekçelerden dolayı düzensiz göç kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Düzensiz göç olgusunda son 20 yılda oldukça bir artış gözlenmiştir. Bir görüş bu artışı göçün kontrol altına alınma çabasının ve baskılamanın bir ürünü olduğunu savunurken diğer bir görüş doğal bir sürecin yansıması olarak değerlendirmektedir (King, 2002, s. 93).

Düzensiz göçün üç biçimi bulunmaktadır. Birincisi bireyin herhangi bir organize suç örgütüne dahil olmadan gerçekleştirdiği düzensiz göç hareketleridir. Diğer düzensiz (yasadışı) göçler ise organize suç örgütleri tarafından düzenlenen “insan kaçakçılığı” ve “insan ticareti”dir. Düzensiz göç olarak tarif edilen uluslararası göçün karşıtı düzenli göçtür. Düzenli göç bireyin, göç etme süreci dâhilindeki ülkelerin belirlemiş olduğu hukuki düzenlemelere uyarak gerçekleştirmiş olduğu göç biçimidir. Göçün yasal olarak gerçekleşmesi için bireyin talebi ve göç alan ülkenin onayı gereklidir. Bu onay geçici olduğu gibi daimi olarak bireye vatandaşlık hakkının verilmesi şeklinde de gerçekleşebilir. Geçici olarak verilen izinler aşılabıy bireyin ülkesine dönülmediği ya da

ikamet ettiği ülkeyi terk etmediği durumda düzensiz göçmen pozisyonuna düşmektedir (Somuncu, 2006, s. 8).

Uluslararası göç; amacı açısından, yerleşim yeri açısından, göçmenin niteliği açısından olmak üzere birçok özelliği açısından da türlerine ayrılabilir. Amacı açısından göçleri ekonomik göçler, siyasi göçerler gibi sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Ekonomik göçler; ekonomik koşulların kötü, maaşın düşük ve işsizliğin yüksek olduğu ülkelere bu unsurlar açısından koşulların daha iyi olduğu ülkelere gerçekleştirilen göçlerdir. Siyasi göçler; savaş, iç çatışmaların olduğu ve can güvenliğinin olmadığı, bireyin her an öldürülme riskiyle karşı karşıya kaldığı ülkesinden başka bir ülkeye ya mülteci olarak ya da sığınmacı olarak başvurusudur. Göçler yerleşim yeri açısından transit göç ve yerleşik göç olarak sınıflandırılabilir. Transit göçler; göç eden birey ya da grubun doğrudan hedeflediği ülkeye ulaşmaması durumunda hedeflediği ülkeye ulaşmak amacı ile başka ülkelerde geçici kalarak ya da başka ülkeler üzerinden göç etme tipidir. Yerleşik göçler ise bireyin göç etmek istediği ülkeye doğrudan ulaştığı ve daimi olarak orda kalmak istediği göç tipidir.

Göçmenleri niteliği açısından da vasıflı göç ve vasıfsız göç olarak sınıflandırmak mümkündür. Beyin göç olarak da tanımlanan vasıflı göçü; göç eden bireyin üstün niteliklere sahip olduğu ve ülkelerin bu kişilerin kendi ülkesine göç etmesini teşvik ettiği göç biçimidir. Vasıfsız göç ise göç edenlerin genellikle eğitim düzeylerinin düşük olduğu herhangi bir üstün vasfının bulunmadığı gerçekleştirdiği ve ülkelerin çoğu durumda bu kişilerin ülkesine göç etmesini istemediği göç tipidir. Abadan-Unat ise göçmenleri, niteliği açısından şu şekilde açıklamaktadır:

“bir kısım devletler, kapsamlı yatırımlar sonucu kazandıkları nitelikli işgücünün başka ülkelere yerleşmesini “beyin göçü” olarak nitelemektedirler. Buna karşılık, kabul eden ülkelerin işverenleri bu nitelikli göçmenlere kucak açmaktadır. Niteliksiz göçmen için ise durum tersinedir; göçmen veren ülkelerin hükümetleri bu göçü döviz sağlayacağından ve işsizliğin yarattığı baskıyı hafifleteceğinden onları özendirilmektedir” (Abadan-Unat, 2002, s. 299).

Uluslararası göç, yoğunluğu açısından da bir değerlendirmeye tabi tutulabilir. Somuncu'ya (2006, s. 4) göre göçün nedenleri güçlendikçe göç yoğunlaşmakta ve etki alanı genişlemektedir. İkinci Dünya Savaşından sonra nüfus hareketliliğine yol açan ekonomik, politik ve sosyal nedenler hem güçlenmiş hem de çeşitlenmiştir. Ülkelerdeki ekonomik farklılıklar derinleşmiş, yoksulluk artmış, birçok ülkede siyasi dönüşümler

yaşanmış ve iç çatışmalar meydana gelmiştir. Bu koşullar daha fazla insanın göç etmesine ve daha fazla ülkenin göç olgusuna dâhil olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda göç sadece sayı itibari yoğunlaşmamış coğrafik anlamda da genişlemiştir. Sonuç olarak birçok göç türü bulunmakta ve zaman geçtikçe yeni göç türleri ortaya çıkmaya devam etmektedir. Nitekim Abadan Unat'a göre "insanlık yeni umutlar inşa ettikçe ve uzaya yolculuk hayal olmaktan çıkıp, yakın gelecekte gerçekleşme durumu düşünülürse, bitmeyen göçün yeni türleri ortaya çıkacaktır. Bunların içinde en yakın olanı, sürdürülebilir kalkınma modeline uymayıp, doğa kaynaklarını hunharca gasp eden ülkelerdeki aç nüfusların yeni topraklar aramaya kalkışmaları olacaktır" (Abadan Unat, 2015, s. 274).

2.4.1.Zorunlu göç ve Suriye göçü

Konuyla yakından ilgili olduğu için zorunlu göç türü göç türleri içerisinde bir alt başlıkta ele alınması düşünülmüş ve daha detaylı bir biçimde üzerinde durulması hedeflenmiştir. Bireylerin veya grupların başka bir yere göç etme kararı almasından etkili olan faktörlere bağlı olarak göçler, zorunlu ve gönüllü olmak üzere ikiye ayrılır (Fichter, 2006; Somuncu, 2006, s. 4). Gönüllü göçler, IOM tarafından bireyin kendi hür iradesi sonucu gerçekleştirdiği mekân değişikliği olarak tarif edilirken zorunlu göçler; kimyasal, nükleer felaketler, çevresel sorunlar, sosyal baskılar, insan hakları ihlalleri ve işkence gibi yaşamı tehdit eden doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı zora dayalı gerçekleşen nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009, s. 96). Yılmaz ise zorunlu göçü; "savaş, tabii afet, sürgün gibi nedenlerle insanların yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmaları veya buna mecbur bırakılmaları sebebiyle meydana gelen göç" olarak tanımlamaktadır (Yılmaz, 2014, s. 1686-7).

Sirkeci'ye (Sirkeci ve Bardakçı, 2016) göre günümüzde dünyada meydana gelen nüfus hareketlerinin büyük çoğunluğu çatışmanın ve göç kültürünün ürünüdür. Ona göre dünyada çok az insan gönüllü olarak başka bir yere göç eder, göç eden insanların büyük çoğunluğu istenmeyen sebeplerden dolayı yer değiştirmiştir. Sirkeci'ye (2012) göre çatışmaları besleyen unsurlar şiddet içerikli olabileceği gibi şiddete dayalı da olmayabilir. Örneğin çatışma; şiddet içeren silahlı çatışma olabileceği gibi çevresel felaketler ve sosyo-ekonomik yoksulluğa dayalı şiddet içermeyen çatışma kaynaklarından da oluşabilir. Dolayısıyla Sirkeci ekonomik yoksulluk ve ücret farklılığı gibi unsurları da çatışma kapsamında değerlendirmektedir.

Sirkeci'nin belirttiği üzere (2012) uluslararası göçün önemli bir boyutunun çatışmaya dayalı gerçekleştiği, 1997 yılının nisan ayının tek bir haftasında gazetelerde verilen birkaç başlık ortaya koymaktadır. Bu başlıklar şöyledir: “Yeni bir göçmen dalgası Afgan başkentine vardı”, Ruandalı mülteciler Kisangani’de ölüyor”, “Hong Kong, teknelerle kaçan mültecileri geri gönderiyor”, “BMMYK sığınma hakkının Avrupa’da tehdit altında olduğu görüşünde”, “Gürcistanlı mülteciler dönüş hakkını kullanmada ısrarlı”, “Şiddet yüzünden Kolombiya’da binlerce kişi göç etti”, “Arnavutların ülkeden kaçışına ordu müdahale etti” (BMMYK, 1997, s. 1).

Keser’e (2011, s. 9) göre ise göç ve ‘zor’ arasındaki ilişki insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Ona göre, zora dayalı gerçekleşen göçler sosyal bellekteki karşılığı nesilleri aşmaktadır. İbranilerin Babiller tarafından sürgün edilmesi ve bu sürgünün İbrani kimliğinin inşasında edindiği yer zorunlu göçün sosyal bellekteki karşılığı açısından önemli tarihsel bir örnektir. Dolayısıyla zorunlu göçlerin çoğu; savaş, can güvenliğinin olmaması ve diğer hayati faktörlere bağlı gerçekleştiği için gönüllü gerçekleşen göçlere göre daha dramatik sonuçlara yol açmaktadır. Tümtaş ve Ergun’a (2016, s. 1348) göre ise zorunlu göçler göç sonrası bütünleşme sürecini de olumsuz etkilemektedir. Sözü geçen yazarlara göre, gönüllük esasına dayalı gerçekleşen göçlerde bireyler geldikleri yerlere daha kolay bir biçimde uyum sağlarken zora dayalı gerçekleşen göçlerde göç eden bireyler hazırlıksız ve birikimsiz göç etmekte ve geldikleri yerlere uyum sağlamaları zorlaşmaktadır.

Göç çoğu zaman gönüllü ve zorunlu göç dikotomisi üzerinden analiz edilmektedir. Ancak zorunlu ve gönüllü göç arasındaki farklar gittikçe bulanıklaşmaktadır. Başka bir ifade ile bir göçün zorunlu mu ya da gönüllülüğe dayalı mı gerçekleştiğini söylemek kolay değildir. Örneğin ailesi tarafından çalıştırılmak üzere Madrid’e ya da Roma’ya gönderilen bir kadının gönüllü göç içerisinde mi yoksa zorunlu göçün dışında mı değerlendirilmesi gerektiği net değildir (King, 2002, s. 92). Dahası zorunlu göç kendi içerisinde homojen bir yapı değildir ve birçok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler çatışmaya dayalı yerinden olmuş kişiler, kalkınmaya dayalı yerinden olmuş kişiler ve çevresel felakete dayalı yerinden olmuş kişiler başlığı altında değerlendirilmektedir.⁸ Zorunlu göçü gönüllü göçten ayırmak güç olsa da Keser’e (2011, s. 12) göre, zorunlu göçü tanımlayıcı bazı kriterler bulunmaktadır. Göç eden bireylerin kendi iradesi ile göç

⁸ <http://www.forcedmigration.org/about/whatisfm/what-is-forced-migration>, Erişim tarihi: 09.01.2017

etmemesi ya da göç etme sürecinde göç edenin iradesinin oldukça düşük düzeyde olması; zor kullanımının ya da zor tehdidinin olması; bu sürece maruz kalan kişi veya kişilerin göç ettikten sonra daha düşük hayat koşullarına sahip olması bu kriterlerden bazılarıdır. Zorunlu göçün kaynağı aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi sınıflandırılabilir.

Tablo 2.1. Zorunlu Göç Türleri (Keser, 2011, s. 11)

Doğa kaynaklı	İnsan kaynaklı		
	Şiddet, çatışma kaynaklı olmayan	Şiddet, çatışma kaynaklı	
		Siyasi nedenli	Siyasi nedenli olmayan
Göç ettirilmesi, Göç etme zorunda hissedilmesi			

Zorunlu göçler yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi doğa kaynaklı ve insan kaynaklı olmak üzere iki kategoride ele alınabilir. Doğa kaynaklı zorunlu göçler deprem, sel gibi insan iradesinin dışında meydana gelen faktörlere bağlı olarak gerçekleşirken insan kaynaklı zorunlu göçler kalkınma, kentleşme ve çatışma gibi faktörlere bağlı gerçekleşir. İnsan kaynaklı zorunlu göçler şiddet içermeyen kentsel dönüşüm, kamulaştırma gibi nedenlere bağlı gerçekleştiği gibi şiddet içeren iç çatışma, etnik çatışma ve mezhep çatışmasına bağlı olarak da gerçekleşebilir. Çernobil faciası sonucu meydana gelen göç de insan kaynaklı şiddet içermeyen zorunlu göçe örnek verilebilir. 26 Nisan 1986 yılında Ukrayna'daki Çernobil Nükleer Santrali'nde meydana gelen kaza sonucu 116 bin kişi bulunduğu yerleşim yerini terk etmek zorunda kalmıştı (Kane, 1995, s. 18).

Şiddet içeren zorunlu göçler de iki aile arasındaki husumetten kaynaklandığı gibi etnik çatışma gibi daha yaygın politik nedenler de etkilenebilir. Zorunlu göçe maruz kalan bireyler hayatlarını tehdit altında gördükleri için kısmen kendi isteği ile göç edebildikleri gibi bazı aktörler tarafından göç etmeye de zorlanabilir. Sözü edilen bu unsurlar aynı zamanda zorunlu göçün nedenlerini de oluşturmaktadır. BMMYK ise zorunlu göçün nedenlerini şu şekilde sıralamaktadır:

“dengesiz kalkınma, ekonomik gerileme ve çevrenin bozulması, devletin çöküşü, devletin kurulması ve devlet gücünün otoriter kullanımı ve çoğu zaman toplumsal ittifaklara dayanan ama aynı zamanda kişisel veya grup çıkarlarına hizmet eden, ya da bunları kamufle eden yeni şiddet ve savaş türleri” (BMMYK, 1997, s. 27).

Zorunlu göçmenlerin önemli bir kısmı yakın olduğu için komşu ülkelere sığınmaktadır. Göç edenlerin içinde beşeri sermayesi yüksek, finansal ve sosyal ağlara sahip küçük bir zümre daha sonra gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Gönüllü göç ise göç

edenlerin daha refah bir yaşam statüsüne sahip olmak için kendi kararıyla almış olduğu mekân değişikliğidir. Gönüllü göçün önemli bir kısmını ekonomi amaçlı göçler oluşturmaktadır. Bu bağlamda ekonomik temelli göçler, genellikle aktif işgücüne sahip bireylerle, bilhassa gençlerle başlar. Birikim yapmak için aktif işgücü, ücretlerin yüksek olduğu bölgelere göç eder. Belli bir süre çalıştıktan sonra gidenlerin bir kısmı memleketlerine geri döner diğer kısmı ise gittikleri yerde yaşamaya devam eder (Özyakışır, 2013; Yılmaz, 2014, s. 1687; Castles ve Miller, 2008, s. 42). Zorunlu göçler; savaş, can güvenliğinin olmaması ve diğer hayati faktörlere bağlı gerçekleştiği için daha dramatik sonuçlara yol açmaktadır. Çünkü zorunlu göçlerin çoğu kitlesel halde ve bilinmedik bir yere gerçekleştiği için göç esnasında da ölümler gerçekleşebilmekte, göçmenler gittiği yerde barınma ve hayatını devam ettirme ile ilgili önemli sorunlar yaşayabilmektedir.

Yakın tarihte dünyadaki toplam nüfus hareketleri içerisindeki zorunlu göçmen oranı önemli bir yekûn oluşturmuştur. İmparatorlukların dağılması, yeni ulus-devletlerin ortaya çıkışı ve yeniden çizilen sınırlar zorunlu göçün meydana gelmesinde önemli bir kaynak oluşturmuştur (Beter, 2006, s. 1). Bu bağlamda 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılda kurulan devletler böyle bir sürecin işlenmesinde belirleyici olmuştur. Çünkü ulus-devletin kurulduğu bölgelerde farklı etnik gruplar tehlikeli görülmüş ve mümkün oldukça göç ettirmeye çalışılmıştır. Birinci dünya savaşını kaybeden Almanya'ya kaybettiği ülkelerden 1 milyondan fazla insan göç etmiştir. Benzer bir biçimde Avusturya-Macaristan imparatorluğunun dağılması sonucu binlerce insan göç etmek zorunda kaldı. Orta Avrupa'da sınırların değişmesi ile birlikte yaklaşık 2 milyon kişi zorunlu göç kapsamına girdi. Osmanlı imparatorluğunun dağılması sonucu da yüzbinlerce insan zorunlu olarak göç etti (Erkiner, 2016, s. 27-8).

Toplam uluslararası göç içindeki zorunlu göçmenlerin nüfusları günümüzde de artmaktadır. BMMYK'nın ilgi alanına giren mülteci, sığınmacı ve yerinden edilmiş kişilerin sayısı; 1991 yılında 17.2 milyon iken 2015 yılı sonu itibari ile bu sayı 65,3 milyona ulaştı (BMMYK, 2015b, s. 2; BMMYK, 1995). Benzer bir biçimde Türkiye'de de uluslararası zorunlu göçmenlerin sayısı yakın dönemde artış göstermiş ve artmaya devam etmektedir. Örneğin 2007 yılında Türkiye'ye sığınma talep eden kişi sayısı 12.086 iken Ocak 2017 itibari ile bu sayı 295,401'e yükselmiştir⁹.

⁹ <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=79&page=12>, Erişim tarihi: 08.02.2017

1970'li yılların sonunda Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin biçiminde de bir değişiklik olmuş ve hem göçe kaynaklık eden ülke itibari ile hem de köken itibari heterojen bir yapı meydana gelmiştir. Özellikle Türkiye'nin sınır ülkelerinde ve yakın ülkelerde meydana gelen rejim değişiklikleri, iç çatışmalar ve sosyal baskılar birçok kişinin Türkiye'ye göç etmesine neden olmuştur. 1979 yılında İran'da meydana gelen rejim değişikliği ve İran-Irak savaşı sonucu yaklaşık 500 bin ile 1 milyon arasında kişi Türkiye'ye sığınmıştır. Göç edenlerin önemli bir kısmı daha sonra başka ülkelere göç etmiştir. Benzer bir biçimde 1988-1991 yılları arasında Irak'tan Türkiye'ye üç kitlesel göç gerçekleşmiştir. Irak'tan Türkiye'ye gerçekleşen birinci göç dalgası 1988 yılında meydana gelmiştir. Irak-İran savaşının sona ermesiyle birlikte Irak ordusunun sıkıştırmaları sonucu yaklaşık 50 bin peşmerge aileleri ile birlikte Türkiye'ye sığınmıştır. İkinci göç dalgası 1990-1991 yılları arasında Irak-Kuveyt krizi sonucu bu ülkelerden ayrılmak isteyen diğer ülke vatandaşlarının Türkiye'ye gerçekleştirmiş olduğu göçtür. Sayıları yaklaşık 60 bin olan Irak-Kuveyt'teki yabancı işçi ve aileleri Türkiye-Irak sınırına yakın bir kampa yerleştirilmiş ve daha sonra Türkiye'den ayrılmıştır. Üçüncü göç dalgası ise 1991 yılında Irak ordusundan kaçıp Türkiye'ye sığınan yaklaşık 500 bin Kürt'ten oluşmaktadır. Bu nüfusun bir kısmı daha sonra geri dönse de önemli bir kısmı Türkiye'de kalmaya devam etmiştir (İçduygu ve Toktaş, 2005, s. 56).

Türkiye'ye gerçekleşen diğer bir önemli zorunlu kitlesel göç 1989 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte Bulgaristan'daki baskıcı komünist rejimden kaçan 345 bin Türk ve Pomak Türkiye'ye sığındı (Kirişçi, 2014). Bu nüfusun yarısından fazlası daha sonra Bulgaristan'a geri dönmüş, az bir kısmı üçüncü bir ülkeye geçiş yaparken diğer kısmı ise Türkiye'de kalmaya devam etmiştir (İçduygu ve Toktaş, 2005, s. 58). 1992 yılında da tam sayısı bilinmemekle birlikte 20 bin ile 25 bin arasında Bosnalı Müslümanın Türkiye'ye sığındığı tahmin edilmektedir. Benzer bir biçimde 1999 yılında Kosova'da meydana gelen iç savaş sonucu yaklaşık 20 bin Arnavut Türkiye'ye sığınmıştır. Bu nüfusun da bir kısmı olaylar durulduktan sonra ülkesine geri dönmüş diğer ya başka bir ülkeye göç etmiş ya da Türkiye'de kalmaya devam etmiştir. Kitlesel göçlerden hariç Asya ve Afrika ülkelerinden de birçok kişi çeşitli sebeplerden dolayı Türkiye'ye sığınmıştır (İçduygu ve Toktaş, 2005, s. 58).

Yakın zamanda Türkiye'ye gerçekleşen zorunlu kitlesel göç ise Suriye göçüdür. Suriye göçünün savaş ve güvenlik nedeniyle olması, halkın her kesiminden insanların katılması ve sosyal ağlar aracılığıyla süreklilik kazanması gibi özelliklerinden dolayı

genel anlamda zorunlu, kitlesel ve zincirleme bir göç türü olduğu söylenebilir. (Yaman, 2016, s. 104; Tunç, 2015, s. 37). Ancak Suriye göçünü tek bir kategoride değerlendirmemek gerekir. Başka bir ifade ile Suriyeli göçmenler genel olarak zorunlu göç kategorisine girse de bütün Suriyeli göçmenleri zorunlu göçmen olarak tanımlamak yanlış olur. Çünkü Suriyeli göçmenler içerisinde yaşanan durumu bir fırsat olarak değerlendirip yaşadığı bölgede kalma ihtimali varken göç etme tercihinde bulunan bireyler de bulunmaktadır (Çağlayan, 2015, s. 205). Bu bağlamda bütünlüklü bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde Suriyeli göçmenler zorunlu göç kategorisinde değerlendirilebilse de zorunlu göç unsurları açısından Suriyeli göçmenler homojen bir grup değildir ve kısmi zorunlu göçmen ifadesini kullanmak belki daha uygun olur.

2.5.Uluslararası Göç Kuramları

Uzun tarihsel bir geçmişi olan göç olgusu; 19. yüzyıldan itibaren sistematik olarak incelenmeye başlanmış ve şimdiye kadar bu olguyu açıklamak üzere birçok kuram geliştirilmiştir. Geliştirilen kuramlar aynı olguyu açıklamasına rağmen birbirinden oldukça farklı hipotez, kavram ve önermelere sahiptir. Başka bir ifade ile tutarlı, tek bir uluslararası göç kuramından söz etmek mümkün değildir. Göç kuramlarının sahip olduğu parçalı yapının varlığı esasında çağdaş göç süreçlerinin tek bir kuram ya da disiplinle açıklanamayacağını göstermektedir. Dahası göç süreçlerinin karmaşık yapısı karma bir analiz biçimini gerekli kılmaktadır. (Abadan-Unat, 2002, s. 4; Massey vd., 1993, s. 432-3). Çünkü “günümüz toplumlarında ortaya çıkan her bir toplumsal olay ve olgu içinde çok parçalı ve kırıklı yapılar barındırmaktadır. Bir yandan ‘büyük’, kitlesel nitelikli olgu ve olaylarla karşılaşırken diğer yandan bu olay ve olgularının kendi içinde parçalandığını, kristalize olduğunu görmekteyiz. Çağımızda ortaya çıkan göçler ve genel olarak göç olgusu da bundan muaf değildir”(Çağlayan, 2006, s. 67). Ayrıca her dönemin sahip olduğu ekonomik, siyasi ve kültürel koşulları ve konjonktürel durum göç biçimi ve yönü üzerinde belirleyici olduğu gibi göç kuramları ve açıklamaları üzerinde etkili olmaktadır.

Elma ve Şahin’e göre (2015, s. 431) “nedenleri ve açığa çıkardığı sonuçları bakımından göç; ekonomik, kültürel, sosyal, politik ve güvenlik etmenleri bakımından çok boyutlu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.” Bu bağlamda göçler arasında birtakım ortak özellikler bulunsa da toplumsal zeminde meydana gelen değişim ve dönüşüm her göçün kendine özgü özellikler barındırmasına yol açmaktadır. Bu toplumsal dönüşümler, yeni göç kuramlarının geliştirilmesinde temel rol oynamaktadır. Ayrıca Yalçın’a göre (2004) her disiplin göç olgusunu ilgi alanına giren boyutuyla incelenmekte,

ilgi alanına girmeyen kısımları üzerinde yoğunlaşmamaktadır. Örneğin; iktisat bilimi, göçün ekonomik sebep, sonuç ve etkilerini araştırırken siyaset bilimi ise göçün politik yönlerini ve dış politika üzerinde oluşturduğu etkileri analiz etmektedir. Buna benzer; sosyoloji bilimi de sosyal ilişkiler boyutunu, sosyal ağların göç üzerindeki rolünü, göçün ekonomik, sosyal ve kültürel boyunu ele alarak göç olgusunu daha kapsamlı bir biçimde ele almaya çalışmaktadır. Ayrıca beşeri coğrafya göçü bir mekânsal değişiklik olarak tanımlarken, nüfus bilimi göçü nüfus hareketi, iktisat bilimi göçü işgücü hareketi olarak tanımlamaktadır (Somuncu, 2006, s. 1-2).

Uluslararası göç konusunu genel olarak Liberalizm, realizm, nominalist; Marxist bakış açısı, determinist, kapitali yükseltme yaklaşımı, hümanist yaklaşım, mikro, mezo, makro değerlendirmeler açısından ele almak mümkündür. Liberalizm açısından konuya bakıldığında, liberalizmin uluslararası göç, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler veya vatansızlar üzerine doğrudan geliştirdiği bir yaklaşım bulunmamaktadır. Ancak olaylar geliştikçe geliştirdiği mekânizmalar vardır. Örneğin Nansen Ofisi bunlardan biridir (Çelebi, 2011). Realist yaklaşım, göç edenlerin sığınmacı duruma gelmesinde belirleyici koşullara odaklanırken nominalist yaklaşım ise sığınmacıları ve diğer göçmenleri; devletlerin kısıtlayıcı göç politikası, iç piyasa ve ırkçılık gibi faktörlere dayanarak bir analiz yapar (Çelebi, 2011; Black, 1991). Marksist bakış açısı, göç olgusunu kapitalist sistemin yapısal bir sonucu olduğuna vurgu yapar (Çam, 2014, s. 20-1; Bal vd., 2012, s. 194). Bu bakış açısına göre uluslararası göç çözümlemesi, kapitalizmin dünya ölçeğinde yeniden yapılanması ile birlikte emek ve sermaye arasındaki ilişkinin açıklanması ile mümkün olabilecektir. Sınıflaşma, dünya ölçeğinde bölüşüm ve yeniden yapılanma bu sürece dâhil edilmediğinde çözümleme eksik kalacaktır. Bu bağlamda küresel krizler ve yoksullaşma süreci nüfus hareketliliği tetikleyen unsur olmaktadır (Erbaş, 2002).

Uluslararası göç mikro, mezo ve makro düzeyde analiz edilmektedir. Mikro analize göre, insanlar göç ederken akrabalarının yanına ya da bilindik bir yere göç eder. Mezo analize göre, göç edenler bulunduğu ülkenin koşulları ile göç edecek ülkenin koşullarını karşılaştırır ve ona göre kararını verir. Makro analize göre ise, göç olayı nüfusun fazla olduğu istihdamın az olduğu durumlarda gerçekleşir. Determinist yaklaşımlar, göçmenlerin özelliklerine odaklanırken kapitali yükseltme yaklaşımı ücreti merkeze alarak bir analiz yapar. Hümanist yaklaşım ise göç etme konusunda bireyin verdiği kararı analiz eder (Parnwell, 2006; Faist, 2000). Diğer göç kuramları aşağıda ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

2.5.1. Ravenstein kuramı

Göç olgusunu açıklamaya çalışan ilk kuramlardan biri Georg Ravenstein'nin 1885 ve 1889 tarihlerindeki "The Laws of Migration" adlı çalışmalarıdır. Ravenstein'in göçle ilgili temel düşünceleri bu çalışmalarda belirttiği gibi şu temel varsayımlara dayanmaktadır:

1. Göçmenlerin önemli bir kısmı kısa mesafelere göç eder. Bu göç sarstırıcı bir etki oluşturarak, yerel halkı da yerinden etmekte, daha büyük ve kitlesel göçlere yol açmaktadır. Bu göç akımları genellikle sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşmektedir. Bu bağlamda sanayi ve ticaret merkezlerinin gelişmişlik düzeyi etrafındaki nüfus yoğunluğu üzerinde belirleyici olmaktadır.
2. Sanayi ve ticaretin gelişmesine paralel olarak kentler, çeperdeki ve yakın mesafedeki insanlar için bir cazibe merkezi haline gelmektedir. Yakın çevreden kente göç eden insanların yerini oraya yakın başka insanlar tarafından doldurulmaktadır. Bu bağlamda yakın mesafe ile başlayan göç bir domino taşı görevini görerek göçün bütün dünyaya yayılmasına neden olmaktadır.
3. Göçün yayılma ve emme süreci benzer özelliklere sahiptir. Sanayi ve ticaretin geliştiği kentlerden faydalanmak üzere insanlar bu merkezlere doğru yayılırken sanayinin gelişmesine paralel olarak meydana gelen işgücü ihtiyacı çevreden göçmen emilerek giderilir. Başka bir ifade ile göçmen alan merkez ile göçmenler arasında bir arz talep dengesi söz konusudur.
4. Bir göçün başlaması diğer bir göç akımının gerçekleşmesini tetikleyerek zincirleme göçü meydana getirir.
5. Bir başka göç türü de kısa mesafe yerine sanayi ve ticaret merkezlerinin bulunduğu uzun mesafelere doğrudan yapılan göçlerdir.
6. Kırdan yaşayan insanlar kentte yaşayan insanlara göre daha çok göç etme eğilimi taşırlar. Ayrıca kırdan kıra yapılan göçler birbirini tetikleyerek başka göçlere yol açarken kırdan kente yapılan göçlerde bu olgu daha azdır.
7. İç göçlerde ve kısa mesafeli göçlerde kadınlar erkeklere göre daha fazla göç eğilimi taşırlarken uzun mesafeli göçlerde durum tam tersidir (Ravenstein, 1885, s. 198-199; Ravenstein, 1889).

Ravenstein'in göçle ilgili ortaya koymuş olduğu ilk beş kanunu esas olarak iki temel modele dayanmaktadır. Bunlardan birincisi; göç kısa mesafeli yerlere gelişmiş sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yapılır, basamaklı bir biçimde zincirlemeli olarak gerçekleşir. İkinci göç modeli doğrudan uzun mesafeli gelişmiş sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yapılır (Çağlayan, 2006, s. 70). Sonuç olarak Ravenstein, uluslararası göçün nedenleri arasında coğrafik ve siyasi nedenleri saysa da esas olarak ekonomik koşulları merkeze almıştır. Ona göre, bireyin göç etmenin temel nedeni bireyin ekonomik durumunu iyileştirme çabasıdır. Sanayi ve ticaret geliştikçe bu göç devam edecektir (Yalçın, 2004, s. 26). Ravenstein bu çalışması uluslararası göç olgusunu

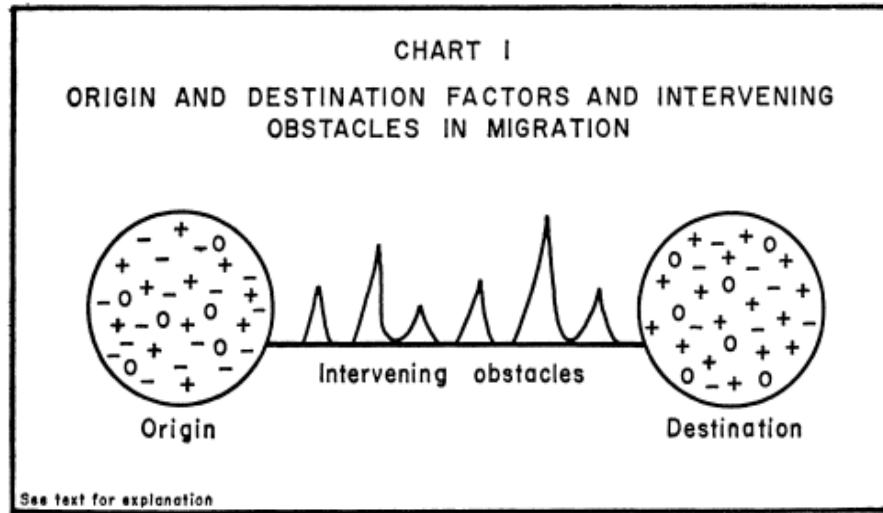
açıklamaya çalışan göç kuramlarının geliştirilmesinde ilham kaynağı olmuştur. Bu kuramların önemli bir kısmı aşağıda açıklanmaktadır. Ravenstein'in göçle ilgili açıklamaları ekonomik nedenlere odaklansa da ve bu çalışmanın konusu olan Suriye göçünü tamamen açıklamasa da söz konusu göçün anlaşılmasında bir katkı sunmaktadır. Bu katkıya daha sonra tekrar değinilecektir.

2.5.2. İtme çekme kuramı

Ravenstein'dan sonra Lee, *A Theory of Migration* adlı makalesinde göçün meydana gelmesinde etkili olan faktörleri göç eden yer ile göç edilen yer arasındaki özellikleri itme ve çekme başlığı adı altında bir sınıflandırmaya gitmiştir. Bu çerçevede ona göre kararın verilmesinde ve göç sürecinde etkili olan faktörler dört başlık altında sınıflanabilir:

1. Menşe ülke ile ilgili faktörler
2. Hedef ülke ile ilgili faktörler
3. Araya giren engeller
4. Bireysel faktörler (Lee, 1966, s. 50)

Lee'ye göre bir nüfus hareketinin meydana gelebilmesi için menşe ülke ve hedef ülkeyle ilgili aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi sayısız itici ve çekici faktör vardır. İtici ve çekici faktörler hem menşe ülkede hem de hedef ülkede bir aradadır.

Şekil 2.1. Köken ve Varış Faktörleri ile Göç Etmede Araya Giren Engeller (Lee, 1966, s. 50)

Şekildeki (+) işaretler çekici, (-) işaretler itici ve (o) işareti ise nötr faktörler anlamına gelmektedir. Ancak hangi unsurların göç eden bireyler için itici faktör olduğu ve hangi unsurların çekici olduğu net değildir. Başka bir ifade ile itici ve çekici faktörler

kişiden kişiye göre değişebilmektedir. Bireyin, yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi ve aidiyeti gibi özellikler bu konuda belirleyici olmaktadır. Ayrıca göç sürecinin sosyal bağlamı da bu konuda etkili olmaktadır. Eğitim çağındaki çocukları olan bir aile için gidilecek yer eğitim açısından aileye itici ve çekici faktörler oluştururken çocukları olmayan biri için eğitim ile ilgili faktörler nötr özelliktedir. Bu çerçevede, itici ve çekici faktörler farklı konumda bulunanlar için iyi tespit edilmesi gerekir (Çağlayan, 2006, s. 73). Sonuç olarak itme çekme kuramı, insanların ülkelerinden ayrılmasına yol açan faktörleri ile yeni bir ülkeye gitmelerini etkili kılan faktörleri analiz etmektedir (IOM, 2009, s. 30).

İtme çekme kuramına benzer bir biçimde göç olgusunu açıklayan başka bir kuram kesişen fırsatlar kuramıdır. Bu kurama göre, göç süreci üzerinde belirleyici olan temel faktörler; göç mesafesi, hedef ülkedeki imkânlar ve bu imkânların düzeyidir. Bu unsurların kesişimi göçün yoğunluğu üzerinde etkili olmaktadır. Bu kuram açısından göç mesafesi oldukça önemli bir unsurdur. Çünkü özellikle uluslararası göç hareketlerinde kaynak ve hedef ülke arasındaki mesafe uzadıkça göçmenin aşması gereken sınırlar ve engeller çoğalmaktadır. Dolayısıyla her sınırda ayrı mekanizma ve hukuki süreçler işlendiğinde göçmenin hedef ülkeye ulaşma ihtimali azalmaktadır. Bununla birlikte göçmenin göç ettiği yerdeki fırsatların çokluğu, iş imkânlarının bolluğu gibi unsurlar göç hacminin genişlemesine neden olmaktadır. Sonuç olarak kesişen fırsatlar kuramına göre potansiyel göçmen kâr ve zararı hesapladıktan sonra göç etme(me)ye karar verir (Kapu, 2012, s. 15).

2.5.3. Neoklasik ekonominin makro kuramı

Uluslararası göç hareketlerini açıklamak üzere geliştirilen kuramlar ilk başlarda temel olarak ekonomiyle ilintili bir biçimde kurgulanmıştır. Bu bağlamda söz konusu bu kuramın dayandığı temel varsayım, iç göç ve uluslararası göç emek konusundaki arz ve talep dengesinde meydana gelen coğrafik farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu göç kuramına göre, emek fazlasına sahip olan ülkeler ücret açısından düşük bir piyasaya sahipken sermayenin fazla olduğu ülkelerde sermayeye kıyasla ücretler yüksek olmaktadır. Bu bağlamda kişiler emek ücretinin az olduğu ülkeden emek ücretinin fazla olduğu ülkeye göç etmektedir. Bu nüfus hareketinin bir sonucu olarak emek fazlalığı olan ülkelerde emek piyasası daralırken emek piyasası açısından yoksun olan ülkelerde emek zenginleşmektedir. Dolayısıyla ülkeler arasındaki nüfus hareketleri aracılığıyla ücretlerde ve emek piyasasında ülkeler arasında bir denge oluşmaya başlamaktadır (Robinson, 2005, s. 5; Abadan-Unat, 2002, s. 6; Massey, 1999, s. 35).

Bu kurama göre, uluslararası göçün esas nedeni, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam koşulları arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. İşçi olarak çalışan insanlar, ücretin az olduğu ülkeden ücretin yüksek olduğu ülkeye göç ederler. Ülkeler arasındaki ücret farklılığı ne kadar fazla ise insan hareketliliği de buna paralel olarak yoğun yaşanır. Bu nüfus hareketliliği sonucunda sermaye zengini olan ülkelerde ters orantılı olarak emek arzı artarken ücretler gittikçe düşer, sermaye açısından yoksun olan ülkelerde durum tam tersi gelişir. Benzer bir biçimde ülkeler arasında sermaye akışı da gerçekleşir. Sermaye yoksunu ülkelerde sermaye yatırımının getirisi fazla olduğundan sermaye açısından zengin olan ülkelere sermaye akışı gerçekleşir. Bu sermaye akışı sadece fiziki sermaye ile sınırlı değildir, beşeri sermayeyi de kapsar. Bu kurama göre, nitelikli işçi sayısının az olduğu ülkelerde nitelikli emeğin karşılığı yüksek olur. Bu kapsamda nitelikli işçi sayısının bol olduğu ülkelere nitelikli işçi sayısının kıt olduğu ülkelere akış gerçekleşir (Massey vd., 1993, s. 433). Abadan-Unat ve Massey vd. bu kuramın temel varsayımlarını şu şekilde özetlemektedir:

1. Ülkeler arasındaki işgücü ücret farklılığı uluslararası göçün temel nedenini oluşturmaktadır.
2. Bu bağlamda ücret farklılığının olmadığı yerde, nüfus hareketliliği de olmayacaktır.
3. Ülkeler arasında nitelikli işgücünün getirisi ile niteliksiz işgücünün getirisi arasında farklar olabilir. Başka bir ifade ile sermaye açısından kıt olan ülkelerde sermayenin oraya akması ile nitelikli işgücünün getirisi diğer ülkelere yüksek olabilir. Böylece nitelikli ve niteliksiz işgücü hareketliliğinin yönü arasında fark vardır.
4. Uluslararası göç üzerinden belirleyici olan temel dinamik işgücü piyasalarıdır.
5. Hükümetler insan hareketliliğini kontrol altına almak istiyorlarsa uluslararası işgücü piyasası üzerinde belirleyici ve yönlendirici olması gerekir (Abadan-Unat, 2002, s. 6-7; Massey, 1999, s. 35; Massey vd., 1993, s. 434).

2.5.4. Neoklasik ekonominin mikro kuramı

Chicago Ekonomi Okulunun öncüllüğünü yaptığı, Sjaastad, Borjas ve Todaro'nun geliştirdikleri bu kuram, özellikle gelişmiş ülkelerde entegrasyon ve göç politikasının şekillenmesi üzerinde etkili olmuştur. Bu kuram; neoklasik ekonominin makro kuramından farklı olarak, özellikle zengin ülkeler perspektifinden beşeri sermaye çerçevesinde bireyin rasyonel tercihini merkeze alarak uluslararası göç olgusunu açıklamaya çalışır. "Beşeri Sermaye Modeli" olarak uluslararası göçü; kar, zarar ve riskleri iyi hesaplanmış, bireysel aktörler tarafından karar verilmiş bir beşeri sermaye yatırım aracı olarak değerlendirir. Neoklasik ekonominin mikro kuramına göre; rasyonel aktörler olarak bireyler, beşeri sermayesini geliştirebileceği ve bu konuda yatırım

yapabileceği ülkeleri tercih ederler. Fakat buna karar vermeden önce beşeri sermayesinin kendi ülkesindeki değeri ile gideceği ülkenin değeri arasındaki farkı çok iyi hesaplar (Robinson, 2005, s. 6). Bu bağlamda, bireyler rasyonel tercihte bulunarak göç etme sonucunda kâr ve maliyeti kıyaslayarak daha yüksek kâr elde edebileceği durumda göç etmeye karar verir. Başka bir ifade ile göç süreci bireyin daha yüksek kâr elde etme planıyla başlamış olur. Böylece bireyler daha maksimum kâr elde edeceği coğrafik bölgelere göç etmeye karar verirler ve bunun için hazırlığını yapar. Bu hazırlık; yolculuk giderleri, dil öğrenme ve uyumu kolaylaştıracak süreçlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte birey yasadışı yollarla göç etmeye karar vermişse hapis cezası, sınır dışı edilme ve ölüm tehlikesi gibi riskleri de hesaba katmaktadır (Abadan-Unat, 2002, s. 7). Bu kuramın uluslararası göçle ilgili temel varsayımlarını Massey vd., şu şekilde özetlemektedir:

1. Bu kurama göre uluslararası insan hareketliliği neoklasik ekonominin makro kuramın savunduğu tam istihdam yerine ülkelerarasındaki hem istihdam hem de kazanç arasındaki farktan kaynaklanmaktadır.
2. Göç eden kişinin eğitim düzeyi, tecrübesi ve farklı dillere hâkimiyeti gibi özelliklere bağlı beşeri sermayesi göç ettiği ülkede iş bulma olanağı üzerinde etkili olmaktadır.
3. Uluslararası göçün artışında göçün maliyetini düşüren getirisini artıran bireysel nitelikler, sosyal koşullar ve teknoloji belirleyici olmaktadır.
4. Uluslararası nüfus hareketleri; kar-zarar temelinde gerçekleşen bireysel geçlerin toplamından oluşmaktadır.
5. Ülkeler arasında kazanç ve istihdam oranları arasında bir fark yoksa göç hareketi meydana gelmez.
6. Ülkeler arasındaki getiri farkı göçün boyutu üzerinde belirleyici olur. Getiri farkının büyümesine paralel olarak göçmen miktarında artış olur.
7. Göç kararı esas olarak işgücü piyasası arasındaki dengesizliklere göre şekillenir. Diğer pazarlar göç kararı üzerinde doğrudan belirleyici olmaz.
8. Göç alan ülkelerde göçmen alımına yönelik çekici koşullar varsa göçün kontrolü için göçün maliyeti yükseltilebilir.
9. Hükümetler, göç alan ülkelerde istihdam ve kazanç oranlarını sınırlandırarak, göç veren ülkelerde de bu şartları iyileştirerek insan hareketliliğini kontrol eder (Massey, 1999, s. 35-6; Massey vd., 1993, s. 435-6)

2.5.5. “Yeni ekonomi” kuramları

Yeni ekonomi kuramı, neo-klasik ekonomi kuramının bir eleştirisi üzerine geliştirilmiş bir model olarak düşünülebilir. Çünkü neo-klasik ekonomik kuram, referans

birimi olarak bireyi merkeze almaktaydı. Oysa Stark ve Bloom'a (1985, s. 174) göre; göç kararı sadece bireyler tarafından değil göç eden ve etmeyen olmak üzere birbiriyle ilgili insanlar tarafından kolektif bir biçimde alınmaktadır. Ayrıca göçmenin geride kalan yakın akrabalarıyla gönderdiği dövizler başta olmak üzere birçok kanal üzerinden ilişkisi devam etmektedir. Başka bir ifade ile göç sadece bireyi ilgilendiren ve bireyin tek başına aldığı bir karar değil hane halkının davranış ve beklentileri de etkili olmaktadır.

Bu kurama göre, neo-klasik ekonomik kuramcılarının öne sürdüğü gibi göçü, sadece karın maksimize edilmesi amacı taşımamaktadır. Bireyin ayrıldığı ülkenin koşulları da bu süreçte belirleyici olmaktadır. Bu çerçevede düşünüldüğünde gelişmiş ülkelerin önemli bir kısmında hane gelirlerine yönelik riskler sistemleşmiş bazı mekânizmalarla azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda az gelişmiş toplumlarda ailenin gelir kaynaklarını etkili bir biçimde kullanmak açısından ailenin ortak kararı bireyin tercihlerinden daha önemlidir. Özellikle ekonomik bunalımlar döneminde aile fertleri önemli stratejiler geliştirir. Ailenin bazı fertleri yerel işlerde çalışırken, bir kısmı ülkenin farklı bir coğrafyasında çalışır. Ailenin bir kısmı ise başka ülkelerde çalışarak ekonomik bunalım dönemlerinde ailenin diğer fertlerine yardım eder. Böylece gelirin miktarında bir artış olmasa bile gelirin kaynağında bir çeşitliliğe gidilmiş olması yerel piyasaların riskli dönemlerinde aileye önemli bir teminat sağlamaktadır (Abadan-Unat, 2002, s. 8; Stark ve Bloom, 1985, s. 174-5) . Massey ve arkadaşları, bu kuramın temel varsayımlarını şu şekilde sıralamaktadır:

1. Göç araştırmalarının analiz merkezini salt birey yerine kolektif birimler, aileler, hane halkı ve diğer üretim, tüketim birimleri oluşturur.
2. Uluslararası insan hareketliliği, sadece ülkeler arasındaki ücret farklılığından kaynaklanmıyor. Örneğin bu farkın olmadığı durumlarda bile aileler yerel piyasanın risklerini minimize etmek için kaynak çeşitliliğine gidebilir ve bu kapsamda ailelerin bazı fertleri farklı yerlere gönderilebilir.
3. Yerel istihdam ve üretim ile uluslararası göç arasında doğru bir ilişki yoktur. Hatta yerel piyasaya dahil olma ile göç arasında bir paralellik olabilir. Hane halkı yerel, piyasadan elde ettiği gelirleri daha büyük bir yatırım aracına dönüştürmek için yurt dışına göçmen vererek kaynak çeşitliliğine gidebilir. Daha çok yatırım için böylece sermaye ve risk kısıtlamasını ortadan kaldırabilir.
4. Uluslararası göçün durulması için ülkeler arasındaki ücret farklılığının eşitlenmesi yeterli bir ölçü değildir. Diğer piyasaların varlık ya da dengesizlik durumu da göçü etkiler.
5. Farklı konumlarda bulunan hane halklarının eşit kazanç beklentisi ile göç etme olasılığı arasında düzenli bir ilişki yoktur.

6. Hükümetlerin işgücü piyasasının kontrolü göçün kontrol edilmesi için yeterli bir unsur değildir. Hükümetler; işsizlik sigortası gibi sigorta piyasalarla, sermaye ve vadeli piyasalarla göçü etkileyebilir ve şekillendirebilir. Özellikle işsizlik sigortasının varlığı, göçmenler için çekici bir unsur oluşturur.
7. Hükümetlerin hane halklarının gelir dağılımını belirleyen politikaları hane halkının yoksulluk düzeyi üzerinde etkili olur. Hane halkı gelir durumu da göç etme arzusu üzerinde belirleyici olur.
8. Hükümetlerin hane halkı gelir dağılımını etkileyen politikaları ve ekonomik yenilikler, hane halkının göç etme isteği üzerinde farklı etkiler oluşturur. Örneğin ekonomik teşviklerden görece yoksul hane halkı yararlanmıyorsa göç oranında artış olabilir, eğer zengin hane halkı yararlanmıyorsa göç oranında azalma olabilir (Massey vd., 1993, s. 439-40).

2.5.6. İkiye bölünmüş (segmented) emek piyasası kuramı

Abadan-Unat'a göre, neoklasik ve yeni göç ekonomisi kuramlarının geliştirmiş olduğu varsayım ve önermeler uluslararası göç açısından birbirinden farklılaşsa da her ikisi de mikro bir perspektif sağlamaktadır. İki kuram arasındaki temel fark ise göç kararının kim tarafından verildiği, gelirin nasıl hesaplandığı, göç kararının toplumsal değerlendirmesi gibi konulara yoğunlaşmaktadır. Ancak ikiye bölünmüş emek piyasası modeli farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu kuram esas olarak uluslararası göç hareketini modern sanayi toplumları açısından değerlendirmekte ve göçün sanayi toplumunun işgücü piyasasının talebinden kaynaklandığını iddia etmektedir (Abadan-Unat, 2002, s. 10-1).

Bu kuramın öncülerinden olan Piore'ye (1979) göre uluslararası göç, göçmenlerin anavatanındaki faktörlere bağlı olarak gelişmemekte tam tersi hedef ülkenin emek ihtiyacına bir cevap olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kurama göre göç, ikili işgücü piyasası hipotezine dayanılarak açıklanmaktadır. Hiyerarşik olarak belirlenen birinci işgücü piyasasında genellikle yerel halk ikinci işgücü piyasasında ise göçmenler çalışmaktadır. Bunu besleyen bazı faktörler vardır. Bu faktörlerden biri; ücret yapısı ve yapısal enflasyondur. Mesleki statü ve ücret arasında bir ilişki vardır ve toplumda böyle bir algı oluşur. Dolayısıyla yerel halkın büyük çoğunluğu hem toplumsal statü olarak hem de ücret olarak birincil sektörde çalışmak ister. İşverenler, ikincil sektörü daha cazip kılmak için ücretleri yükselttiğinde mesleki statü ve ücret ilişkisine bağlı olarak birincil sektördeki ücretleri dolaylı olarak yükseltmesi gerekir. İşverenler çözümü, ikincil sektördeki mesleklerde yerel halka göre daha çok rıza gösteren ve düşük ücreti kabul eden göçmenleri istihdam etmekle bulur. İkili iş piyasasının ikincil sektörünün göçmenlere

devredilmesini besleyen başka bir faktör, motive edici bir göç olarak mesleki hiyerarşidir. İnsanlar, sadece ücret almak için değil mesleki statü olarak yükselmek için de çalışır. Ancak ikincil sektörde çalışanlar için bu pek mümkün görünmüyor. Çünkü toplumsal statü olarak en alt meslekten üst mesleklere doğru hareketlilik oldukça azdır. Motivasyonsuzluğa neden olan bu durum yerel halkın bu mesleklere yönelmesi engellemektedir. Göçmenler ise temel ihtiyaçlarını karşılamak için bu mesleklerde çalışmayı kabul eder. Hatta göçmenler kendi ülkelerindekiyle karşılaştığında, ücretler onlar için yüksek gelebilir. İkili işgücü piyasasını besleyen diğer bir faktör piyasanın sahip olduğu düalizmdir. Sermaye, üretimin sabit faktörlerinden iken işgücü değişken bir faktördür. Birincil iş piyasasında çalışan bireylerin oldukça iyi bir beşeri sermayeye sahip olması gerekir ve sermaye sahipleri beşeri sermayelerini geliştirmek için sürekli yatırım yapar. Dolayısıyla bu sektördeki kişilerin işten çıkması aynı zamanda sermaye kaybı anlamına gelir. İkincil sektörde çalışan genellikle vasıfsız kişilerdir. Vasıfsız kişileri memnun etmek kolaydır. Hatta başkasıyla değiştirilebilir, yedekte bekleyen bir işçi ordusu mevcuttur. Ancak birincil sektördeki kişiler için durum böyle değildir. Bu bağlamda yerel kişiler, işin daha istikrarlı, sağlam ve maaşların yüksek olduğu birincil sektöre yönelir. İkincil sektörde meydana gelen boşluk ise göçmenlerle giderilmeye çalışılır (Piore, 1979, s. 26-36).

Massey vd., göre, emek arzının demografisi de ikincil piyasanın göçmenlere devredilmesini gerekli kılmaktadır. Modern mesleklerdeki hiyerarşinin en altında bulunan işlerdeki motivasyon eksikliği, düşük ücret, yapısal enflasyon, istikrarsızlık, terfi etme seçeneklerinin azlığı gibi nedenlere bağlı olarak bu tür işlerin iki talibi bulunmaktaydı. Bunlar kadınlar ve gençlerdi. Ancak, kadınların gelirin yanında işlerini bir sosyal statü kariyerine dönüştürerek farklı sektörlerdeki işgücüne daha fazla katılması, boşanmaların artması, örgün eğitimin yaygınlaşması ve doğum oranlarının azalması gibi nedenlere bağlı olarak ikincil sektördeki giriş seviyesindeki işlerin kaynağı değişmiştir. Böylece endüstrileşmiş toplumlarda toplumsal koşullarda meydana gelen dönüşüme bağlı olarak giriş seviyesindeki işlerin kaynağı kadın ve gençlerden göçmenlere doğru kaymıştır. Bu bağlamda ikili iş gücü kuramı, mikro ekonomik kuramcılarının savunduğu ilkeleri ne tamamen reddetmekte ne de kabul etmektedir. Çünkü mikro ekonomik kuramcılarının savunduğu gibi bireyler rasyonel bir tercihte bulunarak endüstrileşmiş toplumlarda olumsuz özellikler atfedilen ikincil sektördeki işlerde çalışabilirler. Böylece bireyler, istihdam olanağı bulmakta, kazançlarını artırabilmekte ve anavatanlarındaki

ailelerinin gelirlerine katkı sunabilmektedir (Massey vd., 1993, s. 443-4). Abadan-Unat, bu kuramın göçle ilgili temel varsayımlarını şöyle özetlemektedir:

1. Uluslararası nüfus hareketleri, endüstrileşmiş toplumların işgücü talebine göre şekillenir. İşgücü talebi ya doğrudan işverenler tarafından ya da onlar adına hükümetler tarafından belirlenir.
2. Ülkelerarasındaki işgücü ücret farklılığı göç için tek başına yeterli bir koşul değildir. Çünkü göçmen talebi ekonominin yapısal gereksinimlerine göre değil istihdam uygulamalarına göre belirlenir.
3. Bir ülkede esas olarak işgücü ücretlerinin yükselmesi üzerinde belirleyici olan toplumsal ve kurumsal mekânizmalardır. Dolayısıyla bir ülkede yabancı göçmenlerin azalması ücretlerin artması üzerinde çok belirleyici olmamaktadır.
4. Ancak toplumsal ve kurumsal mekânizmalar düşük düzeyli ücretlerin azalması üzerinde çok belirleyici olmamaktadır. Çünkü göçmen işçilerin artması düşük düzeyli ücretlerin daha da düşmesine yol açabilir.
5. Uluslararası göç hareketlerini kontrol etmek için dünya ekonomisinin yapısında bir değişiklik yapmak gerekir. Çünkü göçmenler sanayi sonrası toplumların ekonomilerinin esas unsurunu oluşturmaktadır. Yoksa lokal düzeydeki hükümetlerin ücret ve istihdam ile ilgili almış olduğu kararlar göçü etkilemeyecektir (Abadan-Unat, 2002, s. 14).

2.5.7. Dünya sistemleri kuramı

Dünya sistemleri kuramı Immanuel Wallerstein'in temel kavramları referans alınarak inşa edilmiştir. Wallerstein'a göre, tarihsel süreçte birçok dünya sistemine rastlanmaktadır. Günümüzde dünya üzerinde etkili olan sistem ise modern dünya sistemi ya da kapitalist dünya ekonomisidir. Bu sistem diğer bütün yapılar üzerinde belirleyici olmakta ve dünyaya yön vermektedir. Bu bakış açısına göre dünya, esas olarak merkez ve çevre ülkelerden oluşmaktadır. Merkezdeki ülkeler; kapitalist ilişkilerin egemen olduğu, ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerdir. Çevredeki ülkeler ise merkezdeki ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Merkez-çevre ülkeler açısından birinin varlığı diğerinin varlığı ile mümkündür (Wallerstein, 2011; 2005). Merkez-çevre kuramına göre çevre ülkeler, merkezdeki ülkelerin sürekli kapitalist gelişimi için gereklidir. Bu bağlamda merkez ülkeler; hammadde, ucuz işgücü ve pazar açısından çevre ülkelere ihtiyaç duyar. Çevre ülkelerden ithal edilen hammadde çevre ülkelerden ithal edilen ucuz işgücü işlenerek kapitalizme geri dönüşüm olarak sağlanır (Çağlayan, 2006, s. 80).

Bu bakış açısına göre uluslararası göç 16. yüzyıldan bu yana gelişen dünya pazarının bir sonucudur. Bu yaklaşıma göre, kapitalist toplumlar kapitalist olmayan toplumların çevre dokularına sızmaya başladıktan sonra çevredeki nüfus göç etmeye

başlar. Bu süreç sömürgecilik olgusuyla bağlantılı bir biçimde gelişmiştir. Çünkü daha önce sömürgeci rejimler kolonyal devletlerin lehine sömürge devletlerinin yoksul bölgelerine girdiği gibi neo-kolonyal hükümetler ve çok uluslu şirketler dünya kapitalistlerin iktidarını devam ettirmek adına aynı misyonu yerine getirmektedir. Bu bağlamda bu yaklaşıma göre uluslararası göç hareketleri, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmenin bir sonucudur. Kapitalist ekonomi merkezden çevreye genişledikçe kapitalist ekonomiye dâhil olmayan toplumlar da bu sürece dahil olmaktadır. Bunun sonucunda çevre bölgelerde bulunan hammadde, toprak ve emek dünya pazarına eklenildikçe göç akımları oluşmakta ve bu göçlerin önemli bir kısmı dış ülkelere yönelmektedir (Massey vd., 1993, s. 445; Abadan-Unat, 2002).

Bu kuram uluslararası göç hareketlerini analiz ederken esas olarak ekonomi ve siyasal güç dağılımının eşitsiz biçimine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda göç, gelişmiş ekonomik toplumlardaki sermaye sahipleri için bir ucuz işgücü anlamına gelmektedir. Aynı zamanda ülkelerarasındaki ekonomik eşitsizliği derinleştiren bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Hatta bu kurama göre göç; sömürgeciliğin bir kalıntısı, bölgesel eşitsizliğin bir sonucu, merkez ülkelerin kapitalizm aracılığıyla sahtekârlıkla oluşturulmuş (vurgu yazara ait) tahakküm ilişkisinin bir yöntemidir. Böylece göç, çevredeki ülkelerin merkezdeki ülkelere bağımlı kalması ve merkezdeki ülkelerin dünya ticaretini kontrol etmesi açısından oldukça önemlidir (Castles ve Miller, 2008, s. 35).

2.5.8. Göç sistemleri kuramı

Göç sistemi kuramı; ekonomik ve politik temelli olup iki ya da daha fazla ülke arasındaki ilişki ve göç hareketleri arasındaki bağlantısına odaklanır. Bu teoriye göre ülkelerarasındaki nüfus hareketleri ülkelerarasında daha önce var olan ikili ilişkilerin bir devamıdır. Bu bağlamda iki ülke arasındaki sömürgeciliğe dayanan tarihsel ilişkiler, siyasal ve ekonomik ilişkiler, kültürel bağlar nüfus alış verişi üzerinde etkili olmaktadır. Göç veren ve alan iki ülke arasındaki mesafe ise bu süreçte çok belirleyici olmamaktadır. Başka bir ifade iki ülke arasındaki göç alışverişi mesafeye göre değil iki ülke arasındaki tarihsel ve güncel ilişkilere göre şekillenmektedir. Meksika ile ABD ve Fransa ile Batı Afrika arasındaki göçmen alış verişi bu çerçevede iyi örnekler oluşturmaktadır (Castles ve Miller, 2008, s. 36; Çağlayan, 2006, s. 82).

Bu kurama göre göç, makro ve mikro yapıların etkileşiminin bir sonucudur. Makro ve mikro yapılar; göç endüstrisini ortaya çıkaran iş bulma örgütleri, acenteler, kaçakçılar gibi bir dizi aracı mekanizmalarla birbiriyle ilişkilidir. Makro yapılar; dünya piyasasını

belirleyen ekonomi politiği, ÷lkelerarası ilişkiler, g÷ç hareketlerini kontrol etme çabaları gibi büyük kuramsal yapılardan oluşmaktadır. Mikro yapılar ise bireyin; g÷ç sürecine dair bilgisi, sahip olduğu ağlar, iş bulma stratejisi, gittiği ÷lkede uyum becerisi gibi kültürel ve sosyal faktörleri içeren bireysel düzeydeki küçük ölçekli ilişkilerden oluşur. Daha çok enformel ilişkilere dayalı gelişen mikro yapılar çerçevesinde bireyin g÷ç edecek ÷lke hakkındaki bilgisi ve kültürel sermayesi g÷çün başlaması ve devam etmesi üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Bu anlamda bireyin sahip olduğu sosyal sermaye unsurlarından biri olan sosyal ağlar, bireyin iş bulma sürecinde ve zor durumlarda karşılıklı yardımlaşma teminat altına almaktadır (Castles ve Miller, 2008, s. 37). Massey ve Arkadaşları bu kuramın temel varsayımlarını şu şekilde özetlemektedir:

1. Uluslararası g÷ç hareketleri üzerinde asıl belirleyici faktör, g÷ç veren ve g÷ç alan ÷lkeler arasındaki ekonomik, tarihsel ve siyasal ilişkilerdir. Bu bağlamda g÷ç edilen yer açısından mesafenin g÷ç üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
2. Göçmen alan ve veren merkez ve çevre ÷lkeleri çok kutuplu bir sistemin oluşmasına katkı sunmaktadır.
3. Özellikle g÷ç veren uluslar g÷ç sisteminin birden fazlası üyesi olabilir.
4. Siyasi ve ekonomik koşullar değiştiğinde g÷ç sistemleri koşullarla uyumlu bir biçimde evrilir. Bir ulus politik, ekonomik ve sosyal değişimlere bağlı olarak g÷ç sistemine dahil olabilir veya ayrılabilir (Massey vd., 1993, s. 454).

Göç sistemleri kuramı bu çalışmanın konusu olan Türkiye'ye gerçekleşen Suriye göçünün açıklanmasında önemli oranda işlerlik kazanmaktadır. Yukarıda sözü edildiği üzere bu kurama göre, iki ya da daha fazla ÷lke arasındaki tarihsel ilişkiler söz konusu ÷lkeler arasındaki göç trafiğinde büyük oranda belirleyici olmaktadır. Önem atfedilen tarihsel ilişkiler Suriye göçü bağlamında bulguların değerlendirme kısmında yeniden ele alınacaktır.

2.5.9. İlişkiler ağı (network) kuramı

Uluslararası nüfus hareketlerini açıklamaya çalışan göç kuramları esas olarak göç nedenlerine odaklanmaktadır. Bu kuram ise göçün devamlılığını analiz etmeye çalışmaktadır. İlişkiler ağı göçmenlerin geldikleri ÷lke, yeni yerleştikleri ÷lke, eski göçmen, yeni göçmen ve yerli halk arasında ortak köken, hemşerilik, soydaşlık ve dostluk gibi kişilerarası bağlantılara referansta bulunan bir kavramdır. Bu ağların ve bağların varlığı uluslararası göçün devamının sağlanmasıyla belirleyici rol oynamaktadır. Çünkü

bu ağlar, göçmenlerin göç etme sürecinden iş bulma sürecine kadar önemli birçok işleve sahiptir (Abadan-Unat, 2002, s. 18).

Sosyal ağlar uluslararası göçün devamı açısından önemli bir kaynak sunar. Çünkü sonradan göç edenler ilk göç edenlere göre daha az riskle karşı karşıyadır ve göç sürecindeki toplam maliyeti daha düşüktür. Bu bağlamda göçmen ağının varlığı göç etmek üzere olanları karar vermede cesaretlendirmekte göç sürecindeki işlerini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda göç edilen ülkede ilişki ağları sayesinde işler daha hızlı yürümektedir. İlişki ağları sadece ekonomik maliyetleri düşürmemekte sosyal maliyetleri de düşürmektedir. İlk göç edenler gelmiş oldukları yabancı toplumda yalnızlık duygusu yaşarken sonradan gelenler sahip olduğu sosyal ilişki ağları sayesinde bu durumdan daha az etkilenir (Çağlayan, 2006, s. 86).

Crisp'e göre göçmenlerin sahip olduğu sosyal ağların birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi sosyal ağlar; göç etmeye karar veren bireyin gitmeyi hedeflediği ülkeye nasıl gidileceğini ve ulaşım ile ilgili detayları, giriş koşullarını, hedeflediği ülkede ve transit ülkelerde sınır dışı etme politika bilgisini sağlar. Sosyal ağların diğer bir fonksiyonu, göçmenlerin göç sürecinde maliyetlerin en aza indirilmesi ile ilgili göçmenlere finansman bir kaynak sunar. Sosyal ağların diğer bir yönü, özellikle düzensiz bir biçimde dünyanın bir parçasından başka bölgeye geçmek isteyen kişilere örgütsel alt yapıyı düzenler. Başka bir ifade ile düzensiz göçün alt zemininin hazırlanmasına önemli bir katkı sunar. Sosyal ağların göçmenlere başka bir katkısı, göçmenlerin hedeflediği ülkeye vardıktan sonra yeni düzene alışma ve temel ihtiyaçlarının giderilmesi ile ilgilidir (Crisp, 1999, s.6-7). Bu kuramın temel varsayımları şu şekilde özetlenebilir:

1. Göçmen ve potansiyel göçmenlerin sahip olduğu sosyal ağlar, uluslararası göç hareketlerini artırmakta, potansiyel göçmenleri göç etmeye cesaretlendirmektedir.
2. Göçmenlerin sahip olduğu sosyal ağlar riskleri azaltmakta, ekonomik ve sosyal maliyetleri düşürmektedir. Bu bağlamda uluslararası göçlerde önemli olan göç eden ve göç edilen ülke arasındaki neo-klasik kuramcılarının savundu gibi ücret farklılığı değil ilişki ağlarıdır.
3. Sosyal ağlar göç öncesinde, göç aşamasında ve göç ettikten sonra göçmenin dikkat etmesi gerektiği alt yapıyı hazırlar. Özellikle düzensiz göçmenlere bu konuda önemli bilgi sunar.
4. Sosyal ağlar, göçmenlerin anavatanlarındaki kimliklerini muhafaza etmesine ve yalnızlık düzeyinin düşmesine yardımcı olurken yerel halk ile göçmenler arasındaki bütünleşmeyi zorlaştırmaktadır.

5. Göçmen ağ ilişkileri oluştuktan sonra yeniden üretilir. Bu bağlamda hükümetlerin göçmenlerin sosyal ağlarını kontrol altına alma çabası zorlaşmaktadır.
6. Göçmenler arasındaki sosyal ağlar toplumsal koşullarla bağlantılı olarak süreç içinde evrilir ve yeni şekiller alır. Böylece ilişki ağları zamanla kurumsallaşarak bağımsız bir olgu haline gelebilir.
7. Sosyal ağlar, göçmenlerin hedef ülke ve mekân seçimi üzerinde belirleyici olmaktadır. Benzer özelliklere sahip göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmanın konusu olan Suriye göçü bağlamında tarihsel olarak kurulan ilişkinin yeniden üretilerek Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye yönelmesinde belirleyici olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda göç sistemi kuramı ile birlikte ağ kuramının Suriye göçünün yönünün belirlenmesinde açıklayıcı olduğu tahmin edilmektedir. Bu kısımda bu konuya yeniden değinilecektir.

2.5.10. Kurumsal kuram

Uluslararası göçmenlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Ancak uluslararası göçmen alan merkez ülkeler ise gün geçtikçe göçmenlerin gelişini engelleyen bir çaba içine girmektedir. Bu bağlamda sermaye açısından güçlü olan devletlerin göçmenlere yönelik talebi bir taraftan azalırken dünyada meydana gelen güncel gelişmelere bağlı olarak potansiyel göçmenlerin sayısı hızla artmaktadır. Bu durumda bazı firmalar uluslararası göç sürecinde büyük rant sağlayarak göç endüstrisine katkı sunmaktadır. Ortaya çıkan bu dengesizlik durumunda göçmenlerin talebini karşılamak için özel kuruluşlar ve gönüllü organizasyonlar da faaliyet göstermektedir. Bu yardım kuruluşları, gelişmiş ülkelerde göç endüstrisinin mağdurları olan, yasa dışı, belgesiz çalışan göçmenlerin koşullarını rehabilite etmek için büyük çaba sarf ederler. Bu organizatörler hem göç etme aşamasında hem de göçmenler hedef ülkeye vardıktan sonra göçmenlere birçok konuda yardımcı olur. Yasal olmayan yollardan göçmenlerin hedef ülkeye ulaşmasını sağlar, iş bulma konusunda aktif rol alır, göçmenlere kalacak yer ayarlayarak destek olur. Sonuç olarak sermaye sahipleri göçmenleri engelleyecek politikalar geliştirirken gönüllü kuruluşlar da göçmen dolaşımı için çaba sarf eder (Massey vd., 1993, s. 450-1).

2.5.11. Kümülatif nedensellik

Ulusal ve uluslararası göçlere uygulanabilen bu kuram, merkez-çevre ve neo-Marksist gelişim teorisine yakın bir bakış açısı sunar. Bu bağlamda kümülatif nedensellik kuramı, nüfus hareketlerini ele alırken tarihsel-yapısalcı bir kaynaktan beslenir. Bu yaklaşıma göre göç, sanayileşmiş zengin ülkelere ve kent merkezlerindeki kapitalist

sermaye sahiplerine ucuz emek ve diğer kaynakları sağlayarak bölgesel ve ulusal gelişmeye engel olmaktadır. Böylece göç en değerli kaynakları sermaye sahiplerine sunarak asimetrik bir biçimde çevrenin merkeze olan bağımlılığını artırmakta yerel ekonominin gelişmesini baltalamaktadır (De Haas, 2010, s. 234).

Massey vd. göre ise nedensellik, beklenen göç hareketine ek olarak sosyal bağlamı değiştiren her bir nedeninin toplamıdır. Massey vd. kümülatif göç biçiminden etkilenen en yaygın bazı sosyo-ekonomik faktörleri ele almıştır. Bu faktörlerden biri gelirin dağılımıdır. Bu faktör merkezli olarak göç sadece, gelirin artışı amaçlandığında ya da risklerin farklılaşması durumunda meydana gelmemektedir. Hane halkının gelir dağılımı da göç üzerinde belirleyici olmaktadır. Birkaç haneden birkaç kişi göç ettiğinde göç eden hanelerin geliri yükselmektedir. Bu durumda haneler arasında gelir eşitsizliği ve göreceli yoksulluk artmaktadır. Bu durum, diğer hanelerden de kişilerin göç etmesini motive etmektedir. Diğer bir faktör toprak dağılımıdır. Göç edenler genellikle yatırımlarını toprak olarak değerlendirmektedir. Ancak ücretli çalışmayı toprağı işlemeye tercih ederek toprağı nadasa bırakmaktadır. Böylece toprağın olduğu bölgelerde tarımsal işgücüne olan talep azalarak diğer insanların göç etmesine neden olur. Toprağı işleseler bile bu kişiler genellikle modern araçları kullanacağından dolayı işgücüne olan talep yine azalacak ve göçü etkileyecektir. Göç kültürünün oluşması da göçün artışını etkilemektedir. Göç eden kişi sayısı artıkça ve göç yaygınlaştıkça davranış kalıpları da değişir. Bu bağlamda daha iyi bir yaşam ve göç arasındaki ilişki algısı güçlendikçe daha fazla insan göç eder. Göçü artıran diğer bir sosyo-ekonomik faktör beşeri sermayedir. Gelişmiş ülkeler beşeri sermayeye sahip bireyleri kendi ülkelerine çekmeye çalışır. Bu durumda beşeri sermaye açısından güçlü bireyler göç ettiği ülkede üretime büyük katkı sunarken gelindiği ülke bu açıdan daha da yoksullaşmaktadır. Göçü besleyen diğer bir faktör de bazı mesleklerin göçmen mesleği olarak toplum tarafından damgalanmasıdır. Bu damgalama, göçmenleri bu mesleklere kanalize edilmesine yardımcı olurken yerel halkın bu mesleklerden kaçınmasını beraberinde getirmektedir (Massey vd., 1993, s. 451-3).

2.5.12. Kuramların genel değerlendirmesi

Uluslararası göçün zamanla değişik formlar alması göçü açıklayan kuramların da değişmesine neden olmuştur. Dahası uluslararası göç zamanla homojen bir yapıdan heterojen bir yapıya dönüşmektedir. İş gücü göçmenlerine sığınmacılar ve düzensiz göçler gibi göç türleri dâhil olarak uluslararası göç küreselleşmeyle eklenerek kaotik bir hal almaktadır. Şirin Öner'e (2012, s. 13) göre uluslararası göç; dinamik, karmaşık ve

çok boyutlu bir olgu olması farklı bağlamlarda, farklı formlarda gelişmesine neden olmaktadır. Uluslararası göç içinde bulunduğu konjonktüre bağlı olarak farklı şekillerde gelişir ve konjonktürün değişmesi ile birlikte göç süreci de etkilenecek dönüşür. Erbaş'a göre ise (1999, s. 31-2) uluslararası göçü genel geçer önermelerle çözümlenmek mümkün değildir. Çünkü farklı ülkelerden aynı ülkeye göç eden farklı gruplar farklı ilişki biçimlerini geliştirebildiği gibi aynı ülkeden göç eden gruplar da farklı ilişki biçimlerini geliştirebilir. Bu farklı ilişki biçimlerinin çözümlenmesi göç eden ve edilen toplum ve topluluk arasında özgün koşulların etkileşiminin analizi ile mümkün olabilir.

Sirkeci'ye göre nüfus hareketliliğinin gerçekleşebilmesi için göç etmek isteyen bireyin göç etme imkânına sahip olması gerekir. Bu imkânlar; göç etme bilgisi, sosyal ağlar ve finansal sermayeden oluşmaktadır. Öncelikle göç edecek kişinin nasıl göç edeceği ve göç etme sürecinde hangi yöntemi kullanacağı bilgisine sahip olması gerekir. Bu süreçte daha önce göç deneyimine sahip olan dostlar, akrabalar ve tanıdıklar önemli bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kaynak sadece göç sürecinde değil göç ettikten sonra da göç eden kişi veya kişilerin alışma sürecine de yardımcı olmaktadır. Diğer bir göç etme imkânı maddi kaynaklara karşılık gelmektedir. Kısacası Sirkeci'ye göre bu kaynağa sahip olup da göç etmek isteyen göç edebilir, aksi taktirde göç etmesi çok zordur. Çatışmaların meydana geldiği bölgelerde de bu kaynaklar açısından güçlü olan bireyler ilk önce göç etmektedir (Sirkeci ve Bardakçı, 2016, s. 538).

Abadan-Unat'a (2002, s. 2003-4) göre göç sürecinde meydana gelen konjonktür değişikliğine bağlı olarak göç üzerinde yapılan çalışmaların ilgi alanları da değişmiş ve kullandıkları yöntemler farklılaşmıştır. İkinci dünya savaşından sonra yeniden bir yapılanma içerisine giren göç alan ülkeler ikili anlaşmalar çerçevesinde diğer ülkelerden işgücü göçü talebinde bulunmuştur. Dolayısıyla bu dönemde ekonomik unsur ön plana çıkmış ve bu konu üzerinde araştırma yapanlar maliyet-kazanç kuramı ile göç olgusunu açıklamaya çalışmıştır. 1970'lerde ise göçmenlerin daimi yerleşimciler haline gelmeye başlaması ile ilgi alanları asimilasyon, uyum ve bütünleşme gibi konulara kaymıştır. 1980'lerde de ilgi odağı etnik adalar, kolektif örgütlenmeler ve göçmenlerin ilişki biçimleri olmuştur. Daha sonra Komünist rejimlerin yıkılması, Avrupa'daki paradigma değişikliği, ulus ötesi örgütlerin artışı, bazı ulus-devletlerin parçalanması ve Sovyet Birliğinin dağılması uluslararası göç alanına yeni boyutlar kazandırdı. Bununla birlikte ulaşım ve iletişim alanında meydana gelen baş döndürücü gelişmeler, etnik ve dinsel ilişki

ağları, piyasanın yayılması, ideolojik örgütlenmeler uluslararası göç alanında yapılan araştırmalarda kullanılan kavram ve kuramların çeşitlenmesine yol açtı.

2.6. Sosyolojik Olarak Mekân ve Mekânda Gerçekleşen Sosyal İlişkiler

Bu başlıkta sosyolojik olarak mekânın ne anlama geldiği ve mekânda insanlar arası ilişkilerin hangi düzlemlerde gerçekleştiği irdelenmektedir. Ancak çalışmada mekânın kendisi değil göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasına odaklanacağından farklı mekân tartışmaları üzerinde fazla durulmayacaktır. Tümtaş'a göre mekân olgusu "insanlığın yerleşik hayata geçmesi ile korunma, barınma ve yaşamsal ihtiyaçların karşılanması için yapılan faaliyetler çerçevesinde" önem kazanmıştır. Söz konusu yazara göre mekân "süreç içerisinde sosyo-ekonomik, kültürel, fiziksel ve siyasal ilişkiler üzerinden şekillenerek günümüzde 'yaşam alanı' olarak" somutlaşmış ve anlam kazanmıştır (Tümtaş, 2012, s. 6).

Mahdut sınırlar içerisindeki coğrafik bir alan veya bölgede insani ilişkilerinin gerçekleşmesi ve etkileşimi ile birlikte o alan ve bölge mekâna dönüşür. Nitekim mekânı kent bağlamında ele alan Aytaç'a (2017, s. 11) göre mekân, sosyalitelerin üretildiği sosyal adacıklardır. Bu açıdan insan mekân ilişkisi fiziksel bir gerçeklik algısı ile birlikte bireyin mekân ve birtakım mekânsal değişkenler üzerinden kendini tanımladığı, hissettiği bağlandığı bir süreçtir. Dolayısıyla "mekândan bağımsız bir kimlik düşünemeyeceği gibi, kimlikten bağımsız da bir mekân düşünülemez" (Çakırer Özservet, 2015, s. 42). Başka bir ifade ile mekân statik, donuk ve nihayete ermiş bir süreç değil dinamik, insanların pratikleri ile dönüşen ve aynı zamanda insanları dönüştüren bir ilişkiler yumağıdır (Yüksekli, 2002, s. 12). Mekân "içinde yaşayanların yaşam tarzlarının, taşıdıkları kimliklerin, sınıfların, inançların, statülerin yansıması yani sembolik" ifadesidir (Tümtaş, 2012, s. 12).

İnsan mekân ilişkisi sosyolojinin öncüleri olan İbn-i Haldun ve Montesquieu gibi kişiler tarafından ele alınmış ve mekânın insan üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Örneğin İbn-i Haldun'a göre kentte yaşayan Arapların kırdaki yaşayan Araplara göre daha zeki olması doğal bir süreç değil kentin insan üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca kır kent karşılaştırması yapan Haldun'a göre kırsal ve göçebe halindeki bireylerin bağlı olduğu gruba aidiyetleri oldukça güçlüdür. Göçebe halindeki bireylerin mekânla sınırlandırılmaması bu aidiyet duygusunun güçlü olmasında oldukça belirleyicidir. Ancak kente yaşayan bireyler mahdut sınırlar içerisinde yaşadığından dolayı mekâna bağlılığı diğer insanlara göre daha fazladır. Dolayısıyla göçebe hayattan yerleşik hayata geçen,

kırdan kente göç eden bireylerde grup aidiyeti zayıflayarak mekân aidiyeti güçlenir (Haldun, 2004). Bu bakış açısına göre, mekân insanı ve sosyal ilişkileri dönüştürmektedir ve insanın üzerinde yaşadığı mekânı dikkate almadan sosyal ilişkileri çözümlenmek mümkün değildir. Sosyoloji disiplininin kuramsallaşması ile birlikte birçok çalışma da mekân olgusunu ele alınmış ve mekân, sosyolojinin bir alt disiplini haline gelmeye başlamıştır. Haldun'a benzer bir biçimde Montesquieu göre de insanların yaşadığı coğrafik bölgenin iklim yapısının insanların yaşam tarzı, yönetim biçimi, kültürü ve karakteri üzerinde etkili olmaktadır (Montesquieu, 1998).

Klasik sosyologlardan Georg Simmel'e göre (1996) insan ve sosyal ilişkiler mekâna göre şekillenmekte ve insanın zihinsel yapısı mekâna göre biçim almaktadır. Dolayısıyla Simmel'e göre kırsal mekândan kent mekânına geçişle birlikte bireyin zihinsel yapısı da dönüşmektedir. Chicago Okulu da mekânı kent bağlamında ele almıştır. Bu okulun teorisyenlerinden biri olan Robert E. Park, kentleşme sürecinde gelir, etnik topluluk vb. özellikler açısından farklı yerleşim alanlarının nasıl oluştuğunu, bu mekânlar ve sosyal mekânlar arasında bağların nasıl kurulduğunu ve yaşam biçimlerine odaklanmıştır (Park, 2016).

Çağdaş kent kuramcıları da mekân olgusunu ele almış ve mekân ile insan arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Mekân olgusunu kapitalist ilişki biçimleri üzerinden değerlendiren David Harvey'e göre (2006) mekân kapitalist ilişkilere göre şekil almaktadır. Ona göre esas olarak kapitalizmin yol açtığı bireyler arasındaki sosyal adaletsizlik ve sınıfsal farklılaşma mekâna yansiyarak mekânsal ayrışmaya neden olmaktadır. Harvey'e benzer bir biçimde kapitalizm üzerinden mekân olgusunu ele alan Henri Lefebvre'ye (2007) göre gündelik ilişkiler mekân üzerinden gerçekleşmektedir. Dahası sosyal ilişkiler, etkileşim ve mekân arasında karşılıklı bir ilişki vardır. İnsanlar bir taraftan sosyal etkileşimlerini mekân aracılığıyla gerçekleştirirken diğer taraftan mekânı üretirler. Özellikle kapitalist ilişki biçimlerinin egemen olduğu günümüzde kapitalist sermaye mekânları dönüştürmekte ve yeniden düzenlemektedir (Tümtaş, 2012, s. 2).

2.7.Mekânsal Yoğunlaşma ve Mekânsal Yoğunlaşmayı Açıklayan Yaklaşımlar

Mekânla ilgili tartışılan temel konulardan biri mekânsal yoğunlaşmadır. İnsanlar esas olarak “gelire, statüye ve dolayısıyla sınıfsal konuma göre ve farklı etnik, dini, kültürel gruplar/kimlikler ve farklı yaşam tarzlarına dayalı” (Ünal, 2012, s. 58) sosyal olarak yoğunlaşmaktadır. Ancak bu farklılaşmaların somut ifadesi mekân üzerinden tezahür etmektedir (Ünal, 2012, s. 58). Söz konusu farklılaşmaları mekân üzerinden

analiz etmek işi kolaylaştırdığından sosyal yoğunlaşma yerine mekânsal yoğunlaşma ön plana çıkmakta ve bu çalışma da mekânsal yoğunlaşma referans alınarak göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması sorgulanmaktadır. Bu bağlamda mekânsal yoğunlaşmayı açıklayan kuramlara geçmeden önce mekânsal yoğunlaşmanın ne olduğu, hangi anlamlarda kullanıldığı ve mekânsal yoğunlaşma ile yakın ilişki içinde bulunan mekânsal ayrışma (segregasyon) ve gettolaşma kavramlarına değinilmektedir. Yoğunlaşma Türkçede “toplanma”, “temerküz etme”, “kümelenme” ve “birikme” anlamlarına gelirken (Canatan, 2011, s. 13) Van Kempen ve Özüekren mekânsal yoğunlaşmayı şöyle tarif etmektedir. Bir bölge belirli bir grubun aşırı temsilini gösteriyorsa ya da grup bir bütün olarak diğer bölgelerle karşılaştırıldığında belli bir alanda yoğunlaşıyorsa veya kümeleniyorsa söz konusu grup için mekânsal yoğunlaşmadan söz edilebilir (Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1632). Başka bir ifade ile belirli bir bölgede ikamet eden belirli bir grubun mensupları toplam nüfusla kıyaslandığında yüksek bir oran oluşturuyorsa mekânsal yoğunlaşmadan söz edilebilir (Tesser vd., 1995 akt. Canatan, 2011, s. 13). Dolayısıyla mekânsal yoğunlaşma sadece bir grubun üyelerini değil diğer grupların birçok üyesini barındırabilir. Örneğin Türklerin yoğun yaşadığı ve Türklerin temsiliyetinin ağır bastığı Avrupa ülkesinin bir tek mahallesinde Türklerin yanı sıra Faslılar, Asyalılar, Pakistanlılar da yaşayabilir. Ancak bir mahallede 10 farklı grup yaşıyorsa ve her grup o bölgenin toplam nüfusunun yaklaşık yüzde 10’unu oluşturuyorsa o bölge mix olarak tanımlanır. Bununla birlikte bir kentte bir grubun üyeleri tek bir mahallede yaşıyorsa toplam nüfusun yüzde 10’unu oluşturmadığı halde söz konusu grup için mekânsal yoğunlaşmadan söz edilebilir (Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1632).

Mekânsal yoğunlaşmayla sıkı bir anlam ilişkisi bulunan mekânsal ayrışma ise ortak özellikleri olan bir grubun belirli bir bölgede gruplaşma sürecini ifade etmektedir (Mik, 1987 akt. Canatan, 2011, s. 13). Ancak Andersen’e (2003) göre, mekânsal ayrışma birçok farklı bağlamda kullanılabilen oldukça belirsiz bir kavramdır. Ona göre mekânsal ayrışma kavramı bazen, kentlerin sosyal coğrafyası gibi bir terim ile eşanlamlı olarak farklı kentsel alanlardaki sakinlerin sosyal bileşimindeki genel farklılıkları karakterize etmek için kullanılır. Bazen ise belirli toplumsal veya etnik grupların mekânsal yoğunlaşmasını ifade etmek için kullanılır. Nitekim Bógus’a (2013, s. 1) göre de ayrışma belirli bir grubun bir kentin belirli alanlarında daha fazla yoğunlaşmasını ifade eder. Ona göre, ayrışma sözcüğünün kendisi belirli toplumsal grupların toplum alanları içinde ayrılması fikriyle ilgilidir. Bu olgu, toplumsal ilişkilerin bir sonucu veya tezahürü olarak düşünülebilir.

Toplumsal yapının, tabakalaşmanın ve kurumsallaşmış davranış biçimlerinin bir göstergesidir. Dolayısıyla ayrışma, tanım gerektirmeyen ve kendi kendini açıklayan bir feneomendir. Çünkü tarihten beri var olan kentlerde ve köylerdeki toplumsal bölünmeye işaret etmektedir. Bu bağlamda her toplumsal bölünme ayrışma biçimlerini ifade eder. Diğer bir tanıma göre ise ayrışma “geniş toplumla ilişkilerin sınırlandırılmış olduğu bir yalıtlanma halidir” (Canatan, 2011, s. 13). Tanımlarda da görüldüğü gibi mekânsal ayrışmanın bir ucunda mekânsal yoğunlaşma yer alırken diğer ucunda toplumsal yalıtlanma yer almaktadır. Dolayısıyla gruplar arası ayrışma derecesi farklılık gösterebilir ve statik bir mekânsal ayrışma formundan söz etmek mümkün değildir. Örneğin, bir grup insan diğer farklı inançlara sahip insanlarla birlikte kendi ibadet merkezlerinin çevresine yoğunlaşabilir. Bu tür durumda mekânsal ayrışma dozu oldukça düşüktür. Ya da soykırım sırasında Nazilerin oluşturduğu Yahudi gettolarında olduğu gibi bir grup ayrı bölgelere itilebilir. Bu tür durumda ise mekânsal ayrışma dozu oldukça yüksektir. Mekânsal ayrışma sürecinde grubun iç dinamikleri belirleyici olduğu gibi grup dışı faktörler de etkili olmaktadır (Gregory vd., 2009, s. 673). Tanımlarda görüldüğü gibi ayrışma yoğunlaşmaya paralel bir anlam taşıdığı gibi yoğunlaşmanın sonucuna da işaret etmekte ve ayrışma daha çok toplumsal yalıtlanma anlamında kullanılmaktadır. Bu iki kavram arasında güçlü bir ilişki bulunduğundan çalışmanın çoğu yerlerinde iki kavram birlikte kullanılmaktadır.

Mekânsal yoğunlaşmayla sıkı bir anlam ilişkisi bulunan diğer bir kavram gettolaşmadır. Gettolaşma, toplum içinde belirli bir grubun kurumsallaşmış ikamet bölgesi olarak tanımlanmaktadır (Van Amersfoort, 1992 akt. Canatan, 2011, s. 13). Bir grubun gettolaşmasından söz etmek için söz konusu grubun sadece bir bölgede homojen bir grup olarak yaşamlarını devam ettirmesi gerekir. Bu bağlamda grup ile mekân arasında bir özdeşlik bulunmaktadır (Canatan, 2011, s. 13). Dolayısıyla mekânsal yoğunlaşmanın ve gettolaşmanın ayrışmayla sonuçlanması kesin olmasa da muhtemeldir. Başka bir ifade ile her mekânsal yoğunlaşma sosyolojik olarak bir mekânsal ayrışmaya işaret etmediği gibi her mekânsal ayrışma ve gettolaşma Van Kempen ve Özüekren’in belirttiği üzere sosyolojik olarak bir mekânsal yoğunlaşmayı ima etmektedir. (Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1632). Canatan (2011, s. 14) gettolaşma ve ayrışmayı mekânsal yoğunlaşmanın iki yüzüne benzetmektedir. Gettolaşma nedeniyle mekânda süreklilik sağlanırken, ayrışma nedeni ile toplumdan kopma ve toplumla ilişkileri sınırlandırma söz konusudur.

Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma oldukça eski bir olgu olup ayrışma biçiminin tipik örnekleri yoğun insan yerleşimlerinin başladığı dönemlere kadar uzanmaktadır. Antik kentlerin merkezi belirli gruplarla ilişkili olarak çeşitli mahallelere bölündüğü gibi kentin merkezi ve çevresi de gruplar arasındaki farklılıklar üzerinden karakterize edilirdi (Gregory vd., 2009, s. 673). Bu bağlamda yaklaşık M.Ö. 2000 yıllarında Babil kenti de farklı mahallelerden oluşmaktaydı ve bu ayrımın bireyin sahip olduğu toplumsal statü (kral, rahip) belirleyici idi. Benzer bir sosyal ve mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma ortaçağın Avrupa kentlerinde de rastlanmaktaydı. Toplumsal statüsü yüksek olan kesimler kent merkezlerinde yaşarken yoksul kesim daha çok dış bölgelerde yaşamaktaydı (Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1631). Özet olarak ekonomik durum, din, kültür ve diğer parametrelere bağlı olarak insan yerleşimleri tarih boyunca bölünmüş ve tabakalaştırılmıştır. Azınlık grubundaki kişiler çoğu zaman çevre açısından yoksul yelere sürülmüş ve marjinalleştirilmiştir. Bu açıdan toplumsal marjinalizasyon ile mekânsal ayrışma arasında çoğu zaman güçlü bir ilişki kurulmuştur (Gregory vd., 2009, s. 673). Tümtaş'a (2012, s. 56) göre mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma tarihsel bir olgu olsa da sosyolojik etkileri esas olarak modern dönemde ortaya çıkmış ve bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır.

Tarihsel ve sosyolojik bir olgu olan mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma günümüzde de farklı formlarda devam etmektedir. Devam eden bu olgunun önemli bir boyutunu göçmenler oluşturmaktadır. Mekânsal yoğunlaşma çoğu zaman olumsuz bir anlam yüklenerek toplama kampları, suçluların ve istenmeyen kişilerin ya da bazı ortak özellikleri taşıyan belirli bir grubun bazı bölgelerde daha fazla toplanması anlamına gelmektedir (Canatan, 2011, s. 13). Bununla birlikte toplumsal uyumu zorlaştırdığı iddiasından hareketle ve ayrışma, gettolaşma riskleri taşıdığından göçle ilgili yapılan tartışmalarda mekânsal yoğunlaşma şüpheyle karşılanmaktadır. Çünkü ayrışma ve gettolaşma toplumsal ve mekânsal entegrasyonu zorlaştırdığı gibi paralel toplum tartışmalarına kapı açmaktadır.

Tarih öncesi çağlara dayanan mekânsal yoğunlaşma, ayrışma ve bölünme günümüzde de neredeyse dünyanın bütün bölgelerinde ve kentlerinde sınıf, ırk, etnisite ve diğer faktörler üzerinden bir fenomen olarak farklı formlarda ve biçimlerde görülmeye devam etmektedir. Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma uzun bir tarihi geçmişe sahip olmasına rağmen günümüzde bu olguyu önemli kılan boyut sosyo-mekânsal süreçlerin artan yoğunluğudur (Caner ve Böle, 2013, s. 154). Mekânsal yoğunlaşma çoğu zaman ya

kır-kent karşılaştırılması yönünde ya da kentin yerleşim düzeni bağlamında ele alınmış ve analiz edilmiştir. İlk sosyologlar çoğu zaman kır-kent karşılaştırması üzerinde dururken özellikle çağdaş kent kuramcıları kentsel bağlamda mekân ve mekânsal yoğunlaşmaya odaklanmaktadır.

Kempen ve Özüekren; mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma süreçlerini kentleri merkeze alarak geleneksel yaklaşım, davranışsal yaklaşım, etnik ve kültürel yaklaşım, kısıtlamalar ve kaynaklar üzerinden Marksist ve neo-Marksist perspektif ve neo Weberyen perspektif gibi kategorileştirmeler yoluyla analiz etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada da bu kaynak referans alınarak benzer bir ketegorileştirme yoluyla mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma meselesini ele almaya çalışmaktadır (Van Kempen ve Özüekren, 1998).

2.7.1. Geleneksel Yaklaşım

Mekânsal yoğunlaşmayı açıklamaya çalışan bir bakış açısı geleneksel yaklaşımdır. Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmanın kalıp ve süreçlerini açıklarken üç geleneksel yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bunlar; insan ekolojisi yaklaşımı, sosyal alan analizi ve faktöriyel ekolojidir (Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1636). Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma ilk olarak yirminci yüzyılın başlarında ABD'deki şehirlerde yerleşimlerin doğasını anlamak üzere kent sosyologları Chicago Okulu tarafından teorileştirilmeye başlandı (Gregory vd., 2009, s. 673). Bu bağlamda semt değişimine, konut farklılaşmasına ve mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma süreçlerine eşlik eden süreçlerinin yapısal analizi, Chicago Okulu'yla ilişkili; teorisyenleri R. Park, Roderick McKenzie ve E.Burgess'in olduğu insan ekolojisi geleneğiyle başlandığı söylenebilir. İnsan ekolojisinin temel düşüncesi homojen topluluklar doğal alanlarda ortaya çıkmaktadır ve topluluğun kendi değerler sisteminin belirli sembolik ilişkilerle şekillendiğidir (Bógus, 2013, s. 2).

Mekânsal dönüşümü kent üzerinde analiz etmeye çalışan insan ekolojisi yaklaşımı kentlerin gelişim ve dönüşüm süreçlerini incelemiştir. Bu yaklaşıma göre, kentler özel bir planlama sonucu değil doğal süreçlerin ve insan doğasının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla sanayi ve diğer kent bölgeleri doğal alanlardır ve doğal süreçlere bağlı olarak dönüşür. Bu ekolün ilgilendiği temel soruların başında, insanların çevreye nasıl uyum sağladığı, oldukça fazla göç alan Amerika kentlerinde uyumun ve sosyal uzlaşmanın nasıl gerçekleştiği ve nüfus hareketlerine bağlı olarak artan farklı etnik grup ve ırkların Amerikan yaşam tarzı içerisinde eriyerek başarılı bir biçimde nasıl geliştiklerine

yönelikti. Bu ekole göre, uyum ve uzlaşmanın temel çıkış noktası rekabet ve hâkimiyettir. Kentsel mekândaki dağılım ve ayrımlaşma rekabet ve hâkimiyetin bir sonucudur. İnsanlar kentte hayatlarını devam ettirmek için en uygun koşulların olduğu mekânları tercih eder. Bu bakış açısına göre, insan haricindeki türlerin yaşamlarını sürdürürken tabi olduğu kurallar insanların kent hayatında da geçerlidir. Dolayısıyla ekolojide meydana gelen istila, rekabet, birbiri ardına gelme, yoğunlaşma, merkezileşme, ayrılma, yerine geçme vb. pratikler kentsel mekânlarda geçerlidir ve insanlar tarafından bu pratikler tekrar edilmektedir (Canatan, 2011, s. 14). Bu bakışa göre, kentin ekolojik yapısı içinde bireyin hangi bölgede ikamet edeceği onun sosyoekonomik ve sosyo-kültürel durumu belirler (Canatan, 2011, s. 14). Chicago okuluna göre, kente gelen göçmenler ekonomik-kültürel gruplarına özgü alanları tercih eder ve mekânsal olarak ayırır. Yeni gelen kişiler dil bilgisini geliştirerek, eğitim alarak ve daha iyi işler yaparak kente uyum sağlar ve birçok etnik grubun bulunduğu mahallelere geçiş yapar (Gregory vd., 2009, s. 673).

İnsan ekolojisi kuramının öncüsü Robert E. Park kent mekânına gelen bireylerin ve göçmenlerin uyum süreçlerini *Irk İlişkileri Döngüsü* adlı teori ile açıklamıştır. Park'ın uyum konusundaki temel vurgusu kent mekânına gelen yeni bireylerin yapısal, toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçlere katılımı ile ilgilidir. Bu teoriye göre kente gelen bireylerin, grupların ve göçmenlerin uyum süreçleri dört temel aşamadan oluşmaktadır:

1. Karşılaşma ve ilişki kurma
2. Sınırlı kaynaklar üzerinde rekabet
3. Devletin yeni gelenleri barışçıl şekilde kamusal alana dahil etmesi
4. İsteğe bağlı veya zorunlu asimilasyon/uyum (Kaya, 2014, s. 12).

Geleneksel ekol içerisinde insan ekolojisi yaklaşımını 1955 yılında Shevky ve Bell tarafından Los Angeles ve San Francisco'yu araştırmak için önerilen ampirik bir yaklaşım olan sosyal alan analizi izledi. Sosyal alan analizi farklı kentlerdeki sosyal alanların (kentsel mahallelerin) karşılaştırılabilmesi için toplumsal statü, kentleşme ve ayrışma olmak üzere üç farklı indeks oluşturdu. Her bir indeks için 1 ile 3 arasında değişen nüfus sayımları esas alındı. Çalışmalar, kentin sınırlı mahallelerinde belirli azınlık gruplarının (kümelenmelerin) yoğunlaşması üzerinde her bir indeksin farklılaştığını gösterdi. Sosyal alan analizinin bir sonucu olarak ise faktöriyel ekoloji ortaya çıktı. Bu bakış açısı sosyal alan analizinden farklı olarak tümevarımsaldır ve daha geniş bir değişken kümesini içerebilmektedir. Faktöriyel ekoloji, ortak kalıplar oluşturmak amacıyla farklı değişken grupları (sosyal, ekonomik, demografik ve konut özellikleri) arasındaki ilişkileri analiz

etmeye çalışır. Sonuç olarak bu yaklaşım, her zaman olmasa da mekânsal yerleşmenin genel olarak sosyo-ekonomik durum, aile statüsü ve etnisiteye göre şekillendiğini belirtmiştir (Caner ve Böle, 2013, s. 157).

Sonuç olarak Chicago Okulunun öncülük ettiği geleneksel yaklaşım yoğunlaşma ve ayrışmayı merkez bölgeler, sektörel modeller ve çoklu çekirdekler üzerinden tanımlamaktadır. Bölgeler ve sektörler nüfusun farklı modellerini oluştururlar. Göç alan bölgeler genellikle geçiş bölgeleridir. Bu grup diğerini istila ederek dışa doğru ilerlemesini sağlar. Bu bakış açısına göre asimilasyon kaçınılmaz bir süreçtir. İstilacı-ardıllanma süreçlerinden dolayı bir sosyal grubun egemenliği kaçınılmazdır. Kentel mahallelerdeki sosyal alanlar üç göstergeye göre yapılandırılmıştır. Bunlar: sosyal statü (sosyo-ekonomik durum), kentleşme (aile statüsüne) ve ayrışma (etnik statü) indeksleridir. Bu indekslerin fiziksel alandaki tezahürü bölgeler ve ayrılmış nüfus kümeleri (topluluklar) şeklinde gerçekleşmektedir (Caner ve Böle, 2013, s. 159). Dolayısıyla kentlerdeki mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma bireylerin mantıklı tercihlerin bir sonucudur ve gruplaşma süreci üzerinde ırk, etnik aidiyet ve toplumsal konum bu süreçte belirleyici olmaktadır (Park, 1926 akt. Bógus, 2013, s. 3).

2.7.2. Davranışçı Yaklaşım

Mekânsal yerleşimi açıklamaya çalışan diğer bir yaklaşım davranışçı yaklaşımdır. Davranışçı yaklaşım, kişinin tercihleri, algıları ve karar verme süreçlerinin konut seçimi ve konut hareketliliği üzerindeki etkileri inceler. Davranışçı yaklaşım geleneksel yaklaşımın aksine bireyin eylem ve niyetlerini merkeze alarak mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı açıklamaya çalışır. Davranışçı yaklaşıma göre, bireyin konut ve bölge memnuniyeti, gerçek durum ile bireyin talepleri arasındaki tutarsızlık yerleşim yeri ve konutunun seçilmesinde etkili olmaktadır. Başka bir ifade ile itici ve çekici faktörler bireyin mekân tercihi üzerinde belirleyici olmaktadır. Bireyin kararları aynı zamanda hane halkı tercihleri ve ailenin yaşam döngüsü pozisyonlarına bağlıdır. Hane halkının özellikleri konut ve konum tercihinin temel belirleyicisidir. Davranışçı yaklaşım konut ve konum tercihi üzerinde belirleyici olan bireysel ve ailesel faktörlere odaklanır (Van Kempen ve Özüekren, 1998). Bu yaklaşıma göre, konut tercihinin aile üyelerinin sayısı ve yaşları ile hane halkının kompozisyonu belirlemektedir. Farklı konutlar genelde farklı bölgelerde bulunduğundan konuttaki oda sayısı, ev tipi ve evin mülkiyeti bireysel tercihleri etkilemektedir (Van Kempen and Murie, 2009, s. 378).

Sonuç olarak davranışçı yaklaşıma göre bireysel tercihler, kararlar ve algılar konut tercihi üzerinde belirleyici olmaktadır (Van Kempen and Murie, 2009, s. 378). Bu bakış açısında göre, farklı konut türleri genellikle kentin farklı kesimlerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla farklı özelliklerdeki ailelerin ve bireylerin ayrışması bireylerin kendi tercihlerine göre gerçekleştiğine göre ayrışma mantıklı bir sonuçtur (Caner ve Böle, 2013, s. 159).

2.7.3. Etnik-kültürel yaklaşım

Mekânsal yerleşmeyi açıklayan diğer bir yaklaşım etnik-kültürel yaklaşımdır. Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı açıklayan etnik-kültürel yaklaşım, davranışçı yaklaşımın özel bir biçimi olarak düşünülebilir. Etnik-kültürel yaklaşımın temel argümanı, ‘konut koşulları ve yerleşim birimi gruplar arasında farklılık gösterebilir ve bu farklılıklar gruplar arasındaki kültürel farklılıklara atfedilebilir’ düşüncesine dayanmaktadır (Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1639). Clark’ın Amerikan’ın Los Angeles metropolünün çevresindeki yerleşim düzeni inceleyen çalışması bu düşüncüyü desteklemektedir. Çalışma, yerleşimin etnik ve kültürel değerler üzerinden gerçekleştiği; Asyalıların, Beyazların, İspanyollar ve siyahilerin mekân tercihi yaparken kendi etnik ve kültürel kimliğe sahip olan mahalleleri tercih ettiğini ortaya koymuştur. Ancak bazı çalışmalar bireyin kendi etnik ve kültürel pratiklerin yoğunlaştığı mahalleyi seçmesinin nedenini ırkçı saldırılara karşı bir savunma mekanizması geliştirmesine dayandırmaktadır (Van Kempen ve Özüekren, 1998). Bu bağlamda “bir topluluğun, fiziksel sınırları kesin biçimde belirlenmiş bir mekânda kümelenmesi, yani gettolaşmanın bir nedeni güvenlik kaygısı olarak açıklanabilecekken bir diğer nedeni sosyal yaşamın çok daha rahat bir biçimde sürdürülmesi; kendisi ile aynı dili konuşan, aynı kültürü, aynı politik görüşleri paylaşan insanlarla beraber yaşam isteği olabilir” (Keser, 2008, s. 115).

Özellikle zincirleme göç biçiminde yeni gelen göçmenler kendi etnik topluluklarından başka insanların bulunduğu bölgelerde yaşama eğilimindedir Ancak Bloch’a (2002, s. 147-8) göre mülteci ve sığınmacıların durumları çok farklıdır. Konuyu İngiltere bağlamında ele alan Bloch, mülteci ve sığınmacıların çoğu zaman sosyal ağlar ve akrabalık ilişkileri üzerinden gerçekleşmediğini belirtir. Dahası Mülteci ve sığınmacıların çoğu zaman ikamet edeceği yerleşim yerinin belirlenmesinde kendi iradelerinin daha az belirleyici olduğunu ifade eder. Çünkü mülteci ve sığınmacılar yerleşim yerini seçme hakkına sahip değiller. Mülteci ve sığınmacıların ilk yerleşim yerinin belirlenmesinde siyasi aktörler, yerel yöneticiler ve toplum örgütleri kilit öneme

sahiptir. Bu tür göçmenler ancak ikinci göç sürecinde aynı etnik kökeninin yoğunlukta olduğu bölgeyi tercih eder. Sonuç olarak ister birincil göç sürecinde olsun ister mülteci ve sığınmacıların ikincil göç sürecinde olsun sosyal ağlar, akrabalık ilişkileri ve aynı topluluğun üyeleri olmak yerleşim yerinin seçilmesinde önemli faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Knox ve Pinch'e (2010, s. 171-4) ise etnik göçmen grupların mekânsal yoğunlaşması daha çok dış tehditlere karşı bir çağrıdır. Bu bağlamda sözü edilen yazarlara göre etnik grupların mekânsal yoğunlaşmasının savunma, birbirine yapılan destek, kültürel koruma ve hamle geliştirme olmak üzere dört farklı işlevi bulunmaktadır. Savunmaya dayalı etnik grupların mekânsal yoğunlaşması, ana akım toplumun ayrımcılık ve dışlanma pratiklerinin yoğun bir biçimde ilgili azınlık gruba uyguladığı bölgelerde ortaya çıkar. Dünyada savunmaya dayalı mekânsal yoğunlaşmayla ilgili birçok örnek bulunsa da Rönesans döneminde Venedik'te Yahudi halkının Yahudi karşıtlığı sonucunda belli mekânlarda yoğunlaşması ve getto kavramının ilk kez Yahudilerin ikamet ettiği bölgeyi tanımlamak üzere kullanılması açısından önemlidir. Aynı etnik, dost veya akraba grupları, grup üyelerine maddi ve sosyal destek sağlamak için yardımlaşma ve dayanışma ağları geliştirerek de mekânsal yoğunlaşma meydana getirebilmektedir. Bu yoğunlaşma tipi grup üyelerini dış saldırılara karşı koruduğu gibi üyelere ekonomik piyasaya ulaşma konusunda alternatif seçenekler sunar. Mekânsal yoğunlaşma kültürel mirasın muhafaza edilmesi ve devam ettirilmesine dayalı olarak gerçekleşebilmektedir. Birçok grup asimile olup ana akım topluma benzemek yerine ayırt edici kültürel kimliğini koyup geliştirmek üzere bir arzu besleyebilir. Mekânsal yoğunlaşma bu arzunun gerçekleşmesi için önemli bir kaynak sunar. Etnik kurumların ve işletmelerin varlığı ve grup içi evlilikler böyle bir sürece önemli katkı sağlar. Bu bağlamda bireyler kendi kültürünü korumak için kendi kültürel kodlara benzer bölgelere yerleşmeye eğilimlidir. Etnik grupların mekânsal yoğunlaşmasının dördüncü işlevi hamle geliştirme ve güç oluşturmaktır. Bu tip mekânsal yoğunlaşma ile gruplar barış içinde ve meşru zeminde direniş alanları oluşturur. Bu tip yoğunlaşma önemli bir seçim gücünü temsil ettiği gibi gruba kentsel politikanın kurumsal çerçevesinde resmi temsil almalarını sağlar.

2.7.4. Sınırlılıklar ve kaynaklar

Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı açıklayan bir bakış açısı da sınırlılıkları ve kaynakları ön plana çıkarmaktadır. Davranışsal ve etnik-kültürel yaklaşımı benimseyen yazarlar ağırlıklı olarak (etnik) hane halkı ve bireylerin tercihlerine odaklanırken diğer

yazarlar hane halkının karşılaştığı kısıtlamalara ve bu sınırlamaları aşmak için kullandıkları kaynaklara odaklanma eğilimindedir. Bu kaynaklar; ekonomik, bilişsel, politik ve sosyal olmak üzere farklı formlardan oluşur. Ekonomik kaynak gelir ve sermaye varlıkları ile ifade edilir. Bilişsel kaynak bireyin eğitim becerisi ve bilgisi ile ölçülürken politik kaynak bireyin sahip olduğu siyasi gücü, sosyal kaynak ise bireyin sahip olduğu bağlantıları tanımlar (Van Kempen ve Özüekren, 1998). Bloch'a (2002, s. 184) göre de göçmenlerin mekânsal tercih üzerinde bireyin dil becerisi, ikamet süresi, istihdam, eğitim ve hane halkı pozisyonu belirleyici olmaktadır. Ayrıca bu unsurların yanında göçmenin hukuki statüsü de mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma süreci üzerinde etkili olmaktadır. Hükümetlerin belirlemiş olduğu yasal belgelere sahip olmayan göçmenler, iş alanları sınırlı olduğu ve kredi alma imkânları olmadığı için ikamet edeceği mekânlar da sınırlı olmaktadır (Greenstein, Sabatini ve Smolka, 2000).

Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma ile ilgili literatürün önemli bir kısmı hanelerin konut ve yerleşim yerini seçme şansına sahip olduklarını ve mekânsal kısıtlamalar ile yüz yüze gelmedikleri eğilimindedir (Van Ham and Manley, 2012). Ancak Marksist bakış açısının ağır geldiği literatüre göre konut ve yerleşim yeri tercihi belirleyici olan birçok insan kaynağı vardır ve haneler konut, yerleşim yeri tercihi bulurken birçok sınırlılıklar ile karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin David Harvey'e göre (2006) bireyin sahip olduğu insan kaynakları açısından karşılaştığı sosyal adaletsizlik mekânsal ayrışmaya yol açmaktadır. Dolayısıyla bu bakış açısına göre mekânsal ayrışma sınıfsal farklılaşmanın bir tezahürüdür. Başka bir ifade ile mekânsal ayrışma toplumsal eşitsizliklerin bir tezahürüdür. Arazilerin, malların ve hizmetlerin farklı toplumsal yapılar tarafından eşit olmayan dağılımının bir göstergesidir (Bógus, 2013, s. 3). Jurgen'e (1998 akt. Firidin Özgür, 2006, s. 80) göre ise ayrışmanın şiddetini esas olarak gelir ve eğitim eşitsizliği ile ayrımcılık pratikleri belirlemektedir.

Finans kaynaklara sahip olan birey daha fazla konut ve yerleşim yeri seçme özgürlüğüne sahiptir ve diğer insanlara göre daha avantajlıdır. Ekonomik geliri yüksek olan bireyler daha iyi koşulların olduğu bölgelerde ve konutlarda yaşarken ekonomik geliri düşük olan bireyler de daha kötü koşulların hâkim olduğu konutlarda ikamet etmektedir (Van Ham and Manley, 2012). Bu bağlamda göçmenlerin önemli bir kısmının ekonomik anlamda zayıf olması onları konutun daha ucuz olduğu bölgelere yönlendirmekte ve onların bu tür mekânlarda yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin yoksul bölgelerde yoğunlaşması sosyoekonomik durumlarına

bağlı olarak bir norm haline gelmeye başlamaktadır (Murdie and Borgegard, 1998, s. 1874). Etnik, eğitim, inanç gibi unsurlara göre mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma değişkenlik gösterse de göçmenlerin sosyo-ekonomik (özellikle gelir ve eğitim) durumlarının iyileşmesi ile birlikte mekânsal yoğunlaşma düzeyinde de azalma göstermektedir (Clark and Blue, 2004, s. 667). Çünkü sosyo-ekonomik (özellikle gelir ve eğitim) hane halkının temel gelirlerini oluşturarak bireylerin kaynakların ne kadarına sahip olduğunu göstermekte ve konutun tipi ve konumu üzerinde belirleyici olmaktadır (Firidin Özgür, 2006, s. 80).

Konut politikası ve konut piyasalarının doğası, yeni göçmen gruplarının yerleşiminde fırsatlar oluşturması veya göçmenlere çeşitli kısıtlamalar getirmesi göçmenlerin yerleşimi bakımından önemli bir unsurdur (Murdie and Borgegard, 1998, s. 1874). Bu bağlamda ekonomik kaynağın yanında yerel konut piyasası bilgisi önemli bir bilişsel kaynaktır ve bu kaynağa sahip olan bireylere önemli fırsatlar sunar. Politik kaynak da toplumdaki resmi haklara erişme ve bunları savunma imkânını sunduğundan bu kaynak açısından güçlü olan bireyler daha iyi çevre ve konutlarda ikamet edebilir. Çünkü politik kaynaklar bireylerin hedeflerine ulaşmasında önemli rol oynamaktadır. Özellikle siyasi kaynaklar göçmenlerin mekânsal ayrışmasında etkili olmaktadır. Bireyin sahip olduğu sosyal ağlar ile ölçülen sosyal kaynak benzer bir biçimde bireyin konut ve yerleşim yeri seçiminde, iş bulmada ve bireylerin hedeflerini gerçekleştirmesinde etkili olmaktadır (Van Kempen ve Özüekren, 1998).

Göçmenlerin grup özellikleri mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma süreçleri üzerinde belirleyici olduğu gibi maddi olmayan kişisel kaynaklar da etkili olmaktadır. Bu kaynakların başında bireyin dil becerisi, deneyimi, cinsiyeti, eğitim düzeyi ve yaşı da mekânsal tercih üzerinde belirleyici olmaktadır (Murdie and Borgegard, 1998, s. 1885). Bu kaynaklar açısından sınırlı olan bireyler kendi özelliklerine benzer bölgeleri tercih etmektedir. Örneğin birçok göçmen gittiği ülkenin dilini ya hiç bilmediği ya da sınırlı düzeyde bildiği için kurduğu sosyal ilişkiler de sınırlı düzeyde kalmakta, daha çok kendi bildiği dilin yaygın konuşulduğu bölgelerde ikamet etme eğilimi sergilemektedir (Göregenli ve Karakuş, 2014). Sonuç olarak Marksist bakış açısının ağır geldiği yaklaşımlara göre mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma liberal ekonomik yapılanmanın, gayrimenkul politikaların ve hizmetlerin özelleştirilmesinin bir ürünüdür. Ancak mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma aynı zamanda her ülkenin sosyal ve tarihsel matrisi ile bağlantılıdır (Bógus, 2013).

2.7.5. Hükümet ve yerel yöneticilerin rolü

Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı açıklayan diğer bir bakış açısı hükümet ve yerel yöneticilerin rolünü ön plana çıkarmaktadır. Davranışsal ve etnik-kültürel yaklaşım mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı açıklarken birey ve hane halkının pozisyonunu merkeze alır. Ancak söz konusu bu yaklaşım konutu talep edenin yerine arz eden ve bu süreç üzerinde etkili olan hükümet ve yerel yöneticilerin rolünü merkeze almaktadır (Van Kempen ve Özükren, 1998, s. 1642). Bir ülkedeki mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma süreçleri üzerinde hükümetin çıkarmış olduğu yasalar ve yerel yöneticilerin yaptığı düzenlemeler etkili olmaktadır. Örneğin Güney Afrika'daki ırk ayrışması daha çok hükümetin yaptığı yasal düzenlemelerin bir sonucudur (Greenstein, Sabatini ve Smolka, 2000). Özellikle bazı Avrupa ülkelerinde devlet konut piyasasında önemli bir etkiye sahiptir (Van Kempen ve Özükren, 1998, s. 1643). 2006 yılı sonunda İtalya'daki birkaç yerel yönetimin, "Çingeneler" için etrafı çitlerle çevrili olduğu ayrı alanlar belirlemeye çalışması (Gregory vd., 2009, s. 673) yerel yöneticilerin mekânsal yoğunlaşma üzerinde doğrudan nasıl belirleyici olduğunun iyi bir örneğidir. Greenstein, Sabatini ve Smolka'ya (2000) göre hükümet mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı meydana getirmek için yasal düzenlemeler yapacağı gibi daha ince mekanizmaları da kullanabilir. Kentsel dönüşüm, kalkınma hamleleri, arazi kullanım değerinin yeniden belirlenmesi bu mekanizmaların başında gelir.

Bir ülkenin göç politikası diğer unsurlarda olduğu gibi göçmenlerin mekânsal yoğunlaşma ve yarışması üzerinde de belirleyici olmaktadır (Murdie and Borgegard, 1998, s. 1872). Dahası "hedef devletin göle ilgili hukuki düzenlemeleri ve toplumun yaklaşımı, vatandaşlık statüsünde erişimde güvenli ve yasal bir yerleşme olanağı verilebileceği gibi, siyasal dışlanma, sosyo-ekonomik marjinalleşme ve kalıcı etnik azınlık ve diasporanın şekillenmesini de sağlayabilir" (Özgür Baklacioğlu, 2010, s. 18). Çünkü devletler kendi sınırları dışından gelen ve kendi vatandaşı olmayan kişi veya grupların hangi yasal çerçeve içinde ülkesine giriş yapabileceğini, kime hangi statünün verilmesi gerektiğini, kimin ne kadar süre kalabileceğini, kimin hangi faaliyetlere dâhil olabileceğini tek taraflı olarak belirler. Dahası kimin yasal kimin "yasadışı" göçmen olduğuna kendisi karar verir ve bütün yasal düzenlemelerini ona göre inşa eder (Martikainen, 2006, s. 9). Bu bağlamda hükümetlerin ve yerel yöneticilerin göçmenlerle ilgili yaptığı bütün düzenlemeler mekânsal yoğunlaşmayı pozitif veya negatif yönde etkilemektedir. Nitekim Tümtaş'a (2012, s. 89) göre yok etme, yeniden inşa etme,

geliştirme, yenileme, daha yüksek konut kalitesi sağlama ve finansal devlet müdahaleleri kapsamında gerçekleşen değişimler, göçmenleri kontrol altına alma çabasından dolayı olumsuz etkiler taşıdığı gibi sosyal karışım, sosyal denge ve sosyal birleşme gibi olumlu sonuçları da beraberinde getirebilmektedir.

Hükümet ve yerel yöneticilerin rolünü ön plana çıkaran yaklaşıma göre göçmenlerin, mültecilerin ve azınlık grupların mekânsal yoğunlaşması ve ayrışması hükümetlerin ve yerel yöneticilerin takip ettikleri politikaların bir tezahürüdür. Bu bakış açısına göre ayrışma, gettolaşma, yalıtılmış ve dışlanmış mekânların ortaya çıkmasında bir ülkenin göç politikaları etkili olmaktadır (Göker ve Keskin, 2015, s. 429). Yasal düzenleme yapma yetkisine sahip siyasal aktörler, çıkarmış olduğu yasalarla göçmeleri tamamen dışlayacağı gibi kısmen veya tamamen içere de bilir. Toplumsal hayat ve ekonomik kurumlara katılımları kolaylaştıracak ya da engelleyecek yasalar ve düzenlemeler göçmenlerin yerleşimleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Şüphesiz bu düzenlemelerden biri vatandaşlık hakkıdır. Vatandaşlık verilmeyen göçmenler ev sahibi toplum tarafından toplumun bir parçası olarak görülmemekte ve toplumdan dışlanmaktadır. Bu tablo toplumda göçmenlere yönelik güvensizlik hissi oluşturarak göçmenlerin dışlanmasına neden olmaktadır. Bu süreç göçmelerin yerleşim yerinin belirlenmesine de yansımaktadır (Bloch, 2002, s. 84-8).

Bloch'a (2002, s. 182) göre, zincirleme göçlerin mekânsal tercihi üzerinde sosyal ilişkiler, akrabalık ilişkileri ve etnik faktörler belirleyici olmaktadır. Sığınmacı ve mülteci gibi zorunlu göçmenlerin yerleşim tercihi üzerinde daha çok yapısal faktörler, yöneticiler ve sivil toplum kuruluşlar etkili olmaktadır. Hükümetin çıkarmış olduğu yasal düzenlemeler göçmenlerin yerleşim yerini dolaylı bir biçimde etkilediği gibi doğrudan müdahale şeklinde de gerçekleşebilir. Örneğin "göçmenler üzerinde uygulanan politik uygulamalar ırkçılık eğilimlerinin artmasına, dolayısıyla da bu grupların kentin belirli alanlarında kümelenmelerine" neden olabilir (Tümtaş, 2012, s. 65).

Türkiye'ye yapılan göçlerde de hükümetlerin göç politikası özellikle iskânlı göçmenlerin¹⁰ mekânsal yoğunlaşması üzerinde oldukça belirleyici olmuştur. 1923-1970 yılları arasında büyük çoğunluğu Balkan ülkelerinden Türkiye'ye gelen 1,204,205 göçmenin 889,042'sinin devlet tarafından hangi illere yerleştirildiği bilinmektedir. Bu bilgi kapsamında gelen kişilerin % 10'u Edirne'ye, % 9.4'ü Tekirdağ'a, % 9'u İstanbul'a,

¹⁰ İskânlı göçmen kavramı devletçe yerleştirilenleri tanımlamak üzere kullanılmıştır (Geray, 1970, 9).

% 7.8'i Kocaeli'ye, % 7'si Bursa'ya, % 5.6'sı Balıkesir'e yerleştirildiği düşünülmektedir. Çeşitli illere yerleştirilen göçmenler buldukları illerde önemli bir yekûn oluşturmaktadır. Örneğin göçmenler Edirne'de nüfus artışının % 71'inde, Tekirdağ'da nüfus artışının % 58'inde, Kırklareli'nde nüfus artışının % 52'isinde, Niğde'de nüfus artışının % 30'unda, Bursa'da nüfus artışının % 24.1'inde etkili olmuştur (Geray, 1970, s. 18). Coğrafi bölge açısından bakıldığında ise 1970 yılına kadar Türkiye'ye gelen göçmenlerin % 57'si Marmara bölgesine yerleştirilmiştir. Bu tarihe kadar göçmenlerin nüfus artışı içindeki payı Marmara Bölgesinde % 19, Ege ve Orta Anadolu Bölgelerinde % 5-6 arasında olmuştur (Geray, 1970, s. 21).

2.7.6. Ekonomik ve politik gelişmeler

Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı açıklayan başka bir bakış açısı da ekonomik ve politik gelişmeleri merkeze almaktadır. Ekonomik ve politik yeni yapılanmalar da birçok ülkede mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma sürecinde etkili olmaktadır. Hatta Firidin Özgür'e (2006, s. 79) göre, mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma sürecinde etkili olan en önemli faktör ekonomik ve politik gelişmelere bağlı olarak toplumsal alt kesim ve üst kesim arasında artan gelir eşitsizliğidir. Sözü edilen yazara göre 1980 sonrası neolibereal ekonomik politikalar ve sosyal refah devletinin çözülüşü toplumsal alt kesim ve toplumsal üst kesim arasındaki farkın genişlemesine yol açmıştır. Bu politikalar çerçevesinde aile ve bireylerin dolaylı gelirleri ya yok edilmiş ya da oldukça azaltma yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda bireylerin aldığı kira, eğitim, emeklilik, konut, sağlık ve işsizlik gibi yardımlar zayıflamıştır. Toplumsal yaşamdaki bu yarıma fiziksel mekâna yansımış ve mekânda tezahür etmiştir. Ayrıca ekonomik yeni yapılanmaya bağlı olarak imalat sanayisi gelişmiş ülkelere transfer edilmektedir. Bu transfer sonucunda gelişmekte olan ülkelere işçilerin işsizlik oranı yükselmektedir istihdam olanakları sınırlanmaktadır. Bu dönüşüm sonucunda işçilerin hane halkı geliri düşmekte konut ve konutun bulunduğu konumu seçme imkânları kısıtlanmaktadır (Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1645). Bu bağlamda küresel düzeydeki ekonomik ve politik gelişmeler nüfusun dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Makro düzeydeki ekonomik yapılanmalar, sosyal süreçler ve politik gelişmeler yerleşim mekânı üzerinde belirleyici olmakta ve mekânsal yoğunlaşma bu tür süreçlerden etkilenmektedir (Tümtaş, 2012, s. 64).

Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma Tümtaş'a (2012, s. 70-1) göre esas olarak sosyo-ekonomik ve etno-kültürel faktörlerin bir bileşkesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yazara

göre sosyo-ekonomik durum ise kapitalist ilişki biçimlerinin ve birtakım fırsat eşitsizliklerin bir yansımasıdır. Çünkü küresel sermaye her yeniden yapılandığında mekânı dönüştürmekte ve çeşitli eşitsizlik biçimlerine yol açmaktadır. Bu eşitsizlik ilişki biçimleri yoksul ve zengin tabaka arasındaki farkı derinleştirmektedir. Bu fark doğrudan veya dolaylı bir biçimde mekâna yansımaktadır.

2.8.Uluslararası Göçmenlerin Mekânsal Yoğunlaşması ya da Ayrışması

Tarihsel ve sosyolojik bir olgu olan mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma dünyada farklı formlarda devam etmektedir. Devam eden bu süreç üzerinde dışlanma ve ayrımcılık pratikleri, toplumsal organizasyonlar, ekonomik yapılanmalar ve devlet politikaları belirleyici olduğu gibi yoğunlaşma ve ayrışma süreçlerine dahil olan bireylerin kendi iradesi de etkili olmaktadır (Gregory vd., 2009, s. 673). Şüphesiz mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma sürecinde uluslararası göçmenler önemli yer oluşturmaktadır. Uluslararası nüfus hareketlerinin birçok nedeni bulunmaktadır. Ancak günümüzde meydana gelen sorunlu uluslararası nüfus hareketlerinin önemli bir kısmının temelinde ekonomik ve siyasi faktörler yer almaktadır. Ekonomik nedenli nüfus hareketlerinin çoğu istihdamın yüksek olduğu ve yaşam koşullarının geliştiği ülkelere gerçekleşmektedir. Benzer bir biçimde siyasi nedenli bireysel nüfus hareketinin önemli bir kısmı yaşamsal koşulların iyi olduğu Batı ülkelerine yapılmaktadır. Ancak siyasi nedenli kitlesel göç hareketlerinin büyük bir kısmı ilk başta komşu ülkelere gerçekleşmektedir. Genel olarak göçlerde sosyal ağlar, aile bağları, toplumun dili ve tarihsel bağlar göçmenlerin ülke seçimini etkilediği gibi (Bloch, 2002, s. 182) sığınmacı ve mülteci olarak gerçekleşen nüfus hareketlerinin ülke tercihi üzerinde hedef ülkenin göç politikası, kültürel yakınlık ve fiziksel yakınlık etkili olmaktadır (Sirkeci ve Bardakçı, 2016, s. 531). Nitekim Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye yoğunlaşmasının nedenlerinin başında fiziksel yakınlık ve Türkiye'nin açık kapı politikası gelmektedir (Yaman, 2016, s. 105; AFAD, 2013).

Martikainen (2006, s. 6) ise göçmenlerin yerleşim yeri üzerinde etkili olan konuları göçmenler ve ev sahibi toplum açısından şu şekilde sınıflandırmaktadır. Göçmenlerle ilgili özelliklerin başında yapısal, politik ve kültürel entegrasyon, kültürel mesafe, göçmenlerin eğitim durumu ve dil becerisi, sosyal ağlar, ekonomik katılım, yasal statüler, göç türü ile göçmenlerin hedef ve beklentileri gelmektedir. Ev sahibi toplumla ilgili konuların başında yapısal, politik ve kültürel entegrasyon, yasal ve vatandaşlık hakları, yeni unsurlara ne kadar açık olduğu, ekonomik durum, ırkçılık ve birleştirme stratejileri gelmektedir.

Dünyada göçmenlerin gitmek istediği ülkelerin başında Avrupa ülkelerinden biri gelmektedir. Dahası göçmenlerin Avrupa ülkelerindeki yerleşim modeli zamana göre farklılık göstermiştir. Aldığı göç açısından bazı Batı Avrupa ülkeleri uzun bir geçmişe sahip iken İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, İrlanda Norveç ve Finlandiya gibi bir dizi Avrupa ülkesi 1980'lere kadar göç veren ülkeler konumundaydı. Bu ülkeler Ancak 1980'lerden sonra göç almaya başlamıştır (Penninx, Spencer, and Van Hear, 2008, s. 2).

Mülteci ve sığınmacıların kaynağı olan oldukça az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler aynı zamanda mülteci ve sığınmacılara ev sahipliği de yapmaktadır. Ortadoğu'da devam eden çatışmalardan kaçan milyonlarca kişi komşu ülkelere sığınmaktadır. BMMYK'nin belirttiği üzere dünyadaki mülteci hareketlerinin % 54'üne sadece üç ülke kaynaklık etmektedir. Dünyada Suriye bu konuda 4,9 milyon mülteci ile birinci sırada yer alırken Afganistan 2,7 milyon mülteci ile ikinci sırada Somali ise 1,1 milyon ile üçüncü sırada yer almaktadır. Benzer bir biçimde BMMYK'nin belirttiği gibi mültecilerin % 86'sına gelişmekte olan bölgeler ev sahipliği yapmaktadır. Mülteci ve sığınmacılara en çok ev sahipliği yapan ülkelerin başında 2.5 milyon kişi ile Türkiye gelmektedir. Türkiye'yi 1,6 milyon kişi ile Pakistan, 1.1 milyon kişi ile Lübnan, 979,400 kişi İran, 736,100 kişi ile Etopya ve 664,100 kişi ile Ürdün takip etmektedir (BMMYK, 2015b, s. 3).

Uluslararası nüfus hareketlerinin ülke tercihinde hedef ülkenin göç politikası, fiziksel yakınlık, istihdam olanakları, kültürel benzerlik ve yaşam koşulları belirleyici (Sirkeci ve Bardakçı, s. 2016) olduğu gibi yerleşeceği il ve semtin seçilmesinde de söz konusu unsurlar etkili olmaktadır. Bütün uluslararası göçmenler olmasa da önemli bir kısmı belli ülkelerin belli bölgelerinde yoğunlaşmaktadır (Murdie and Borgegard, 1998, s. 1869). Dolayısıyla uluslararası göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması ya da ayrışması olarak tarif edilen olgu; göç alan ülkenin ekonomik, sosyal ve politik durumu ile göçmenlerin tarihsel geçmişine göre şekillense de neredeyse her uluslararası göç alan ülkenin karşılaştığı genel bir durumdur (Ceylan, 2007).

Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma etnisite, ırk, din, ekonomik durum gibi süreçlerden etkilenebilmektedir. Dahası bütün mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma süreçleri üzerinde aynı unsurlar belli oranlarda etkili olmamaktadır. Örneğin bazı ülke ve bölgelerdeki mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma süreçleri üzerinde ekonomik faktörler baskın iken başka bir bölgede inanç daha belirleyici olabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma etnisite ve ırk gibi unsurlar üzerinden

sorgulanmaktadır, gelişmekte olan ÷lkelerde ise konu sosyo-ekonomik unsurlar üzerinden irdelenmektedir (Greenstein, Sabatini and Smolka, 2000). G÷çmenlerde ise hem sosyoekonomik fakt÷rler hem de ırk ve etnisite gibi fakt÷rler belirleyici olmaktadır. G÷çmenler g÷ç ettiği ÷lkelerin genellikle büyük kentlerinde ve belli mekânlarda yoğunlaşmaktadır. Özellikle yeni gelen g÷çmenler şehir merkezindeki ucuz maliyetli özel veya kamu konutlarının olduğu bölgelere yoğunlaşmaktadır (Murdie and Borgegard, 1998, s. 1870). Kentin temel dokusundan farklılaşmış ve ayrıışmış bu mekânlar Erbaşın ifadesi ile ‘getto’ olarak tarif edilmektedir. Uluslararası g÷çmenlerin yoğunlaştığı bu mekânlar genellikle uyum sorununun, işsizliğin, suç oranının ve düşük yaşam kalitesinin yüksek olduğu bölgelerdir. G÷çmenler ile g÷çmen alan ÷lkelerin sahip olduğu kültürel, ırksal ve dilsel farklılıkların dozu mekânsal yoğunlaşma ve etnik grup oluşturma ilişki biçimleri üzerinde belirleyici olmaktadır (Erbaş, 1999, s. 30).

G÷çmenlerin bir kentteki veya bölgedeki mekânsal yoğunlaşması ve ayrıışması üzerinde birçok faktör etkili olsa da Bloch’a (2002, s. 39) göre esas olarak dört temel faktör bu süreçte belirleyici olmaktadır. Bu faktörlerin bir kısmı g÷ç alan toplumun g÷ç politikası ve tutumu ile ilgiliyken diğer kısmı g÷çmenlerin özellikleri ve deneyimleri ilgilidir. Ona göre birinci faktör, ekonomik nedenli g÷çmen işçiler yeni işe başladıklarından ve tasarruf yapmak istediklerinden dolayı genellikle ucuz konutların olduğu bölgeleri tercih etmektedir. İkinci faktör ekonomik nedenli g÷çmenler genellikle istihdamın olduğu mekânlarda yoğunlaşır. Üçüncüsü sosyal ağlar ve zincirleme g÷ç örüntüsü etnik kümelenme modelini kolaylaştırarak belli benzerliklere sahip bireylerin belli mekânlarda yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Dördüncüsü g÷çmenlere yönelik meydana gelen ırkçı saldırılar g÷çmenlerin bir arada toplanmasına neden olmaktadır.

Genel olarak benzer etnisite, din ve kültürü taşıyan uluslararası g÷çmenler benzer mekânlarda ve özellikle büyük kentlerde yoğunlaşmaktadır. Bu durum, farklı dozlarda da olsa g÷çmen alan neredeyse bütün ÷lkelerde rastlanmaktadır. Örneğin Türkler “Almanya’da ağırlıklı olarak Berlin, Köln, Münih ve Stuttgart’da; Fransa’da Paris, Lyon, Grenoble ve Alsace-Lorraine’de Strasbourg ve Mülheim’de; Hollanda’da Amsterdam ve Rotterdam’da; Belçika’da Brüksel’de; Danimarka’da Kopenhag ve Aarhus’ta; İsveçte Stockholm’da; İsviçre’de Zürih ve Bern’de; Avusturya’da Viyana ve Salzburg’da oturdukları gör÷lmektedir” (Abadan-Unat, 2002, s. 323).

Benzer bir mekânsal yoğunlaşma pratiği Balkanlardan Türkiye’ye gerçekteşen g÷çmenlerde de gör÷lmektedir. Balkanlardan Türkiye’ye gelen g÷çmenler, Türkiye’nin

farklı bölgelerine kısmen yayılmıştır. Devletin Balkan göçmenlerini ülkenin orta ve doğu bölgelerine iskân etmeye teşvik etmesine rağmen göçmenlerin büyük bir kısmı ülkenin batı illerine özellikle Edirne, Tekirdağ, İzmir, Bursa, İstanbul, Kocaeli, Balıkesir ve Çanakkale ve Manisa illeri çevresine yoğunlaşmışlardır (Özlem, 2011). Balkanlardan gelen göçmenlerin batı illerine yoğunlaşması fiziksel yakınlıkla birlikte devletin yerleştirme planı etkili olmuştur. 1923-1970 yılları arasında Türkiye'ye göç eden 1, 204, 205 kişinin % 72.8'nin hangi illere yerleştirildiği bilinmektedir. Bu bilgiye göre göçmenlerin % 10'u Edirne'ye, % 9.4'ü Tekirdağ'a, % 9'u İstanbul'a, % 7.8'i Kocaeli'ye, % 7'si Bursa'ya, % 5.6'sı Balıkesir'e yerleştirilmiştir. Göçmenlerin % 57.1'i Marmara bölgesine yerleştirilmiştir. (Geray, 1970, s. 18-20). Devlet tarafından göçmenlerin önemli bir kısmının Trakya bölgesinde iskân edilmesi göçmenlerin yaşamsal faaliyetleri etkili olduğu dilsel yapıları başka bir ifade ile Türkçe konuşabiliyor olmaları belirleyici olmuştur (Özgür Baklacıoğlu, 2010, s. 411).

Balkanlardan Türkiye'ye daha sonra gerçekleşen göçlerde de göçmeler kültürel yatkınlığa bağlı olarak daha önce akrabalarının göç ettiği bölgelere göç etmiştir (Doğanay, 1997). Aynı ildeki Balkan göçmenleri de yerleşim yeri açısından heterojen bir dağılım sergilemiştir. Örneğin Balkan göçmenlerinin yoğun yaşadığı İzmir'de göçmenler; Şemikler, Yaylacık, Gaziemir, Sarnıç, Seyrek, Horozgidik, Seferihisar, Buca, Görece, Gerenköy semtleri ve Bornova'nın bazı mahallelerinde yoğunlaşmıştır (Ünal, 2012, s. 57).

Nitekim mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma, şehirler ve çevreleri arasında meydana geldiği gibi aynı kentin mahalleleri arasında ya da aynı mahalle içindeki konut siteleri arasında da meydana gelebilir. Bir mekânsal düzeyde gerçekleşen yoğunlaşma ve ayrışma doğal olarak başka bir mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı netice vermemektedir (Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1632). Dolayısıyla uluslararası göçmenler belli ülkelere yoğunlaştığı gibi o ülkelerin belli kentlerine ve kentin belli bölgelerine yoğunlaşabilmektedir. Göçmen ile yerel halk ve hedef ülke arasındaki ilişkiler mekânsal yoğunlaşmayı azaltabileceği gibi ayrışmayı da tahrik etme potansiyeline oldukça sahiptir.

Uluslararası göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasının genel geçer bir kaidesi bulunmamakta, bu süreçte etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin her biri tek başına neden göçmenlerin belli mekânlarda yoğunlaştığı ve grupsal ilişkiler geliştirdiği çözümlenmekte yetersiz kalmaktadır. Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma birçok faktörün bileşkesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Genel bir kaide bulunmamakla

birlikte göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasının göçmenlerin kendi davranış biçimlerinden ve hedef ülkenin göçmenlere yönelik temel yaklaşımdan kaynaklanan iki temel bileşeni vardır. Bu bileşenler konjonktüre bağlı olarak değişkenlik gösterdiğinden dolayı göçmenin göç ettiği ülkede hangi koşullarda yoğunlaşma pratiği sergileyeceği, yerel halkla uyum sağlayacağı, bütünleşeceği ya da yerel halka benzeşeceği tam olarak belirgin ve standart değildir. Aynı ülkeye göç eden göçmen gruplardan biri sözü edilen süreçlerden birini yaşarken diğeri bu süreci yaşamaya bilmektedir (Erbaş, 1999, s. 31). Başka bir ifadeyle bazı göçmenler bulunduğu ülkede mekânsal olarak yoğunlaşarak grup ilişkileri geliştirmek yerine belli bir süre sonra kültürel ve ekonomik yönden yerel halka ve çoğunluğa benzeşirler. Bu tip göçmenlere; Avusturalya'daki İngilizler, İsviçre'deki Fransızlar ve Avusturya'daki Almanlar örnek verilebilir (Castles ve Miller, 2008, s. 345). Dolayısıyla mekânsal yoğunlaşma pratiklerini ve grup oluşturma ilişkilerini sabit herhangi bir önerme ile çözümlenmek mümkün değildir. Çünkü böyle bir süreçte politik irade ile göç eden ve edilen halkın karşılıklı etkileşim biçimi büyük oranda belirleyici olmaktadır (Erbaş, 1999, s. 31).

Göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasının göçmenlerle ilgili ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere birçok unsuru bulunmaktadır. Özellikle “mekânsal birlikteliklerde etno-kültürel ve/veya sosyo-ekonomik benzerlikler” ön plana çıkmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1353). Uluslararası ekonomik kaynaklı göçmenler genellikle istihdamın fazla olduğu kentlerin belli bölgelerinde kümelenmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 33). Nitekim Poulsen, Johnston ve Forrest'in çokça göç alan Avustralya'nın Sidney kentinde gerçekleşen çalışmalarında belirtildiği gibi yeni bir olgu olmayan mekânsal yoğunlaşma, göçmenler açısından düşünüldüğünde hızla artan etnik gruplaşma tartışmalarının aksine yoğunlaşmanın çoğu zaman yoksulluk üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla ekonomik durumun iyileşmesi ile birlikte mekânsal asimilasyon gerçekleşerek mekân etnik açısından karmaşık bir hal almaktadır (Poulsen, Johnston ve Forrest, 2004, s. 356).

Sosyo-ekonomik duruma endeksli meydana gelen bu göçmen yoğunlaşması, sosyo-ekonomik durumun iyileşmesi ile birlikte göçmenler mekân değişikliğine gidebilmektedir. Özellikle ırkçılığın daha düşük düzeylerde olduğu göçmen ülkelerinde ekonomik durumun iyileşmesi ile birlikte göçmenler kentin yoksul olmayan bölgelerine göç etmektedir. Ancak ırkçılığın oldukça yüksek dozda olduğu ülkelerde göçmenler ekonomik durumlarında bir iyileşme meydana gelse bile buldukları mekânları terk

etmemektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 333). Çünkü göçmenlerin etnik yerleşim yoğunlaşması ırkçı saldırı, ayrımcı pratikler ve sosyal destek mekanizmaları üzerinden de gerçekleşebilmektedir (Murdie and Borgegard, 1998, s. 1870). Bu sosyal destek mekanizmaları işletmeler, dini yapılar, sosyal ve sportif kulüpler ve destek ağlarından oluşan bir topluluk altyapısının zeminini hazırlayabilir. Dolayısıyla bu etnik yoğunlaşma hızla gelişerek birkaç kuşak devam edebileceği gibi mekânsal asimilasyon süreci ile birlikte çözülerek yerleşik topluma karışabilir (Poulsen, Johnston ve Forrest, 2004, s. 359).

Mekânsal yoğunlaşma, göçmenleri ırkçı saldırılara karşı korunaklı hale getirdiği gibi kültürlerinin devamının sağlanmasında ve kültürel kimliğin güçlendirilmesinde de etkili rol oynamaktadır (Greenstein, Sabatini, and Smolka, 2000; Murdie and Borgegard, 1998, s. 1870). Çünkü belirli bir göçmen kültürünün varlığı ve devamı ana akım toplumun normlarına ve değerlerine değil söz konusu grubun normları ve değerlerine dayanmaktadır. Bu ise benzer düşünen insanların fiziksel olarak yakın olmasıyla mümkün olan sosyal ilişkilerin geliştirilmesi ve beslenmesi mümkün olabilir. Bu bağlamda belirli bir kültürün devamının sağlanması mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmanın en önemli avantajlarından biri olabilir (Peach and Smith, 1981 akt. Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1635). Ayrıca bir ülkedeki mekânsal yoğunlaşma çok kültürlülüğünün ve çoğulculuğunun gelişmekte olduğunun önemli bir işareti olarak değerlendirilir (Hiebert and Ley, 2003, s. 20).

Mekânsal ayrışmayı kent düzeyinde ele alan Keser'e (2008) göre bir kısım insanların diğerlerinden ayrışarak kentin belli alanlarında yoğunlaşmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Ancak bu nedenlerin bir kısmı diğerlerine göre daha çok ön plana çıkmaktadır. Bunlar; etnisite, inanç, hemşerilik ve sınıfsal konumdur. Bu unsurlar aynı zamanda uluslararası göçmenlerin mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmasında da etkili olmaktadır. Uluslararası göçmenlerin yerel halk ile benzer etnik ve inanca sahip olması mekânsal ayrışmayı önlerken göçmenlerin yerel halktan farklı ve birbiriyle benzer etnik ve inanca sahip olması benzer mekânlarda yoğunlaşmayı beraberinde getirmektedir. Diğer yandan aynı ülkeden ve hatta aynı ilden gelmiş olmak da göçmenleri belli alanlarda yoğunlaşmasına yol açtığı gibi göçmenlerin sınıfsal konumu da göçmenlerin tercih ettiği mekân üzerinde belirleyici olmaktadır.

Hem iç göçlerde hem de dış göçlerde bazı sosyal konut programları ve göçmen kampları hariç göç alan kent veya ülkelerde çoğu zaman göçmenler için ayrılmış bir

mekân ve coğrafik bölge bulunmamaktadır. Göçmenlerin sahip olduğu sosyal ilişkiler ve sosyal ağlar onları belli alanlarda yoğunlaşmaya yönlendirmektedir. Benzer yaşam tarzları ve sosyal hayatta var olma stratejileri onların benzer mekânlarda yoğunlaşması sürecinde oldukça etkili olmaktadır. İlk gelen göçmenler potansiyel göçmenler için bir kılavuz olmakta sonradan gelen göçmenlerin kendilerine yakın bir çevrede ikamet etmesini sağlamaktadır. Bu sistem bir kartopu gibi büyüyerek yerel halk içinde daha görünür hale gelmesinde belirleyici olmaktadır (Çakırer, 2012, s. 3).

Özellikle zincirleme göç yöntemi ile gelen göçmenler, benzer çevresel yerleşim yerlerinden ve akrabalık ilişkilerine dayalı olarak geldiği için yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerini geldikleri yerde de devam ettirmektedir (Abadan-Unat, 2002, s. 323). Uluslararası göçün büyük oranda toplumsal ağlar üzerinden şekillenmesi göçmenlerin mekânsal ayrışmasına yol açmaktadır. Çünkü daha önce gelen ve yerleşik hayata geçen göçmenlerin mekân tercihi daha sonra gelen göçmenlerin mekân tercihi üzerinde belirleyici olmaktadır. Dahası göçmenler çoğu zaman akraba ve tanıdıklarının olduğu mekânları tercih etmektedir (Harunoğulları ve Cengiz, 2014, s. 310). Hatta benzer kültürel ve sosyal pratiklere sahip kişilerle benzer mekânları tercih etmek göçmenler açısından sosyal ve kültürel dışlanmayı azalttığı için göçmenler tarafında arzu edilen mekânlar olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak göçmenlerin belli mekânlarda yoğunlaşması sosyal ve kültürel dışlanmayı azaltırken göçmenler ile yerel halk arasındaki uyumu zorlaştırmaktadır (Tokol ve Alper, 2014, s. 354)

Bu bağlamda göçmenlerin yeni gelenler olması, dâhil olduğu toplumun yerel bilgisine sahip olmaması ve yerel kaynaklarla ilgili oldukça az bir ilişki ağlarına sahip olması onların belli mekânlarda yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca özellikle kitlesel göçlerde, yerel halk ile bütünleşmeyi kabul etmeyen birçok açıdan benzer özellikler taşıyan göçmenler doğal olarak benzer mekânları tercih etmektedir. Diğer taraftan; yerel halkın göçmenlere konut kiralamaması ya da yüksek fiyatlarda kiralaması, devletin ve işverenlerinin özellikle ilk gelen göçmenleri bir arada kalmasını sağlayan konutlar göçmenlere tahsis etmesi de bu ayrışmanın gerçekleşmesinde oldukça belirleyici olmaktadır. Örneğin göçmenler; Avustralya’da ve Fransa’da göçmen yurtlarında ve kamplarda, Almanya’da ve İsviçre’de barakalarda devlet ve diğer kurumlar tarafından iskân edilmiştir. Bu uygulama, göçmenlerin belli alanlarda kümelenmesini sağlamıştır. Buralardan çıkıp daha sonra kendi özel çabası ile iskân etmek isteyen göçmenler bile bu

yerleşim yerlerine yakın yerlerde ikamet etme eğiliminde ve arayışında olmuştur (Castles ve Miller, 2008, s. 333).

Göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması ve ayrışması, toplumsal ihtiyacın bir tezahürü olarak düşünülebilir. Mekânsal ayrışma, kimliğin yeniden inşası sürecinde etkili olduğu gibi sosyal ihtiyaçların giderilmesinde de yardımcı olur. Çünkü göçmenler mekânsal ayrışmayla, hem yerel halk ve kurumlar tarafından tanımlamayı hem de kendi kendilerini yeniden tanımlamayı sağlar. Ayrıca ayrışma, göçmenlerin kendi aralarında sosyal destek ağlarının devamını, dil ve kültürlerini korumasını ve yabancı ülkede olmanın getirdiği yalnızlık düzeyinin düşük seviyelerde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte ayrışma, ırkçılık gibi dış tehditlere karşı güvende olmasına hizmet etmektedir. Diğer taraftan ayrışma, etnik cemaatlerin oluşumuna yol açarken etnik cemaatlerin oluşumu da çift yönlü olarak ayrışmayı teşvik etmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 335). Dolayısıyla etnik cemaatin oluşum süreci planlı değildir. Toplumsal ihtiyaç ve koşullara göre şekillenir. Başlangıç aşaması birey ve grup ihtiyacının giderilmesine yöneliktir. Bu ilişkiye paralel olarak meydana gelen ekonomik, toplumsal kültürel, dinsel ve siyasal gelişmelere bağlı olarak bireylerde bir cemaat bilinci oluşur. Cemaatlerin gelişim süreci homojen değildir; değişken, karmaşık ve çelişkili ağlar üzerine inşa edilmiştir (Castles ve Miller, 2008, s. 305-6).

Göç, bir mekân değişikliği olmakla birlikte aynı zamanda göçmenin sahip olduğu anlam dünyasının değişimi olarak da ifade edilebilir. Efe'ye göre, bireyin göç etmesi ile birlikte günlük uyguladığı yaşam pratiklerinden farklı davranış örüntülerini yapmaya zorlanmak 'bir tür yalnızlık ve tekinsizlik hissini doğurur.' Efe'ye göre göç olgusu demografik yer değiştirmenin yanında "toplumsal normların, kültürel kodların, alışkanlıkların, kalıplaşmış davranış örüntülerinin, göç edilen yer etkileşime girdiği ve bütün bunların bireylerin sosyal dünyalarında nasıl anlamlandırıldığı hayati önem taşır" (Efe, 2015, s. 143). Böyle bir süreçte yalnızlaşan göçmen birey kurtuluşu benzer kültürel kodlara, davranışlara ve alışkanlıklara sahip bireylerle bir araya gelmekte bulur. Nitekim Wirth'e göre (2002, s. 92) birbiriyle benzer konum ve ihtiyaçlara sahip olan bireyler birbirinden birçok açıdan farklılaşan bireylere göre aynı mekânı tercih etme olasılığı daha fazladır. Böyle bir süreçte hemşeriler arasındaki dayanışmacı ruhu oldukça etkili olmaktadır. Örneğin gurbette birlik olma ve benzer kodlara sahip olma unsurları üzerinden gerçekleşen dayanışma Belçika'daki Türkiye kökenli göçmenlerin benzer kentlerin benzer bölgelerinde yoğunlaşmasında öncelikli rol oynamıştır (Göktuna

Yaylacı, 2012, s. 67). Bu bağlamda göçmenler kendi etnik topluluğundan başka insanların olduğu alanlarda yaşama eğiliminde olduğu söylenebilir (Bloch, 2002, s. 147).

Castles ve Miller, göçmenlerin grup oluşturma ilişki biçimlerini; yerleşimcilerin nevi şahsına münhasır özellikleri ve göçmen ülkesinin sahip olduğu toplumsal doku, kültürel yapı ve politik ideolojiye odaklanarak analiz etmeye çalışır. Onlara göre, bu unsurların hiçbiri göçmenlerin etnik azınlık oluşturma sürecini için tamamen açıklayıcı olmasa da önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda yerleşimcilerin özelliklerine bağlı olarak onların ten rengi ve ırksal görünüşleri bu süreçte etkili olmaktadır. Örneğin Avrupa Topluluğu Komisyonu, üye bütün ülkelerde bu konu üzerine yapmış olduğu bir araştırmada Avrupa kökenli göçmenlere yönelik iyimser bir algının olduğu tam tersi araştırmaya katılan kişilerin Arap, Asya ya da Afrika kökenli göçmenlere yönelik olumsuz düşüncelere beslediğini ortaya koymaktaydı. Göçmenlerin ten rengi ya da ırksal görünüşü bazen sonradan gelme, kültürel uzaklık ve sosyo-ekonomik durumla kesişerek marjinalleşme düzeyleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda yakın dönemde gelenler daha fazla dışlanmakta ve etnik azınlık oluşturmaktadır. Bununla birlikte, göçmenler genellikle sosyo-ekonomik oldukça düşük konumdadır. Bu açıdan yerel halkın sosyo-ekonomik açıdan düşük kişilerle istihdam ve mekân seçimi açısından rekabete girme eğilimindedir. Bu durum göçmenlerin sosyo-ekonomik açıdan düşük yerel halk tarafından dışlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca göçmenler ekonomik piyasada en alt basamaktaki alanlarda istihdam edilir. Piyasa içinde dikey hareketliliğinin gerçekleşemeyeceğini anlayan göçmenler böyle bir süreçte belirleyici olmamaktadır. Göçmenler ile yerel halk arasındaki kültürel mesafe de göçmenlerin belli alanlarda yoğunlaşmasını ve etnik azınlık oluşturmalarını etkilemektedir. Ancak bu unsur daha önce değinildiği gibi diğer unsurlarla birlikte değerlendirmek gerekir. Örneğin birçok kent kökenli ve eğitimli göçmen bile sahip olduğu dininden ya da geldiği coğrafyadan dolayı dışlanmakta ve göçmenleri etnik azınlık oluşturmaya yönlendirmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 347).

Bazı tip göçmenlerin mekânsal ayrışması ve etnik gruplaşması; kültürel sürekliliğinin sağlanması ve psikolojik nedenlere bağlıdır. Etnik gruplaşmanın başlangıç sürecinde ayrımcılık faktörleri belirleyici olsa da gruplaşmanın devam etmesinde kültürel ve psikolojik faktörler etkilidir. Bu tip göçmenler, kendi gelenek, dil ve dinlerinin devamını sağlamak için büyük çaba gösterir. Bu tür göçmenlere; Avusturalya, Kanada ve ABD'deki İtalyanlar, İngiltere'deki İrlandalılar, Fransa ve Hollanda'daki Güney Avrupa

kökenliler örnek verilebilir (Castles ve Miller, 2008, s. 345-6). Bu tip etnik grup oluşturma sürecinde Erbaş'a göre (1999, s. 31) ilk başta göçmen ben kimim? ve ben neyim? sorularını kendisine sorar. Daha sonra o kimdir ve nedir? sorularını sorar. Bu tanımlanma sürecinde birey kendisini diğerlerinden farklılaştırarak ayrıştırır. Daha sonra birey benzer kültür, dil, din, gelenek, ortak geçmiş ve gelecek açısından kendini bir gruba ait hisseder. Bu his bireyin bütün günlük yaşam pratikleri üzerinde etkili ve davranış biçimlerine yön verir. 'kimlik bulma eğilimi' olarak tarif edilen bu süreç (Efe, 2015, s. 142) bir kentteki göçmelerin farklı yerlerde ikamet ediyor olsa bile benzer kültür ve kimliğe sahip bireylerle benzer mekânlarda vakit geçirmesini sağlar. Bu beraberlik göçmenlerin kendi kültürlerine ait farklılıkların yok olma riskini azaltmış olur. Bu amaç üzere göçmenler genellikle boş zamanlarını yerel halk ile geçirmek yerine kendi kültürel kodlarını taşıyan bireylerle kentin parklarında ve meydanlarında bira araya gelir. Bu bağlamda Murdie and Borgegard'e (1998, s. 1870) göre, göçmen bir grubun tek bir etnik kökenden gelen mekânsal yoğunlaşması grubun üyeleri arasındaki iletişimi artırma potansiyeline sahip olduğu gibi etnik temelli işletmelerin ve kurumların gelişimini teşvik edebilir.

Bazı tip göçmenlerin mekânsal ayrışması ve etnik cemaatleşmesi üzerinde göçmenlerin kendi kültürlerini koruma eğilimi etkili olsa da esas olarak dışlanmışlık, sosyo-ekonomik durumları ve politik faktörler onların mekânsal yoğunlaşmasında ve gruplaşmasında belirleyici olmaktadır. Bu tip göçmenlerin diğer gruplara göre sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bir toplumsal konuma sahip olması onları bir araya gelmesine ve kendi aralarındaki ilişki ağlarının güçlenmesine sevk etmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin vatandaşlığa kabul edilmemesi, sosyal ve siyasal haklardan yeterince yararlanamaması, oldukça düşük bir yasal statüye sahip olması gruplaşmalarını tahkim etmekte, göçmenlere yönelik etnik ve ırkçılığın yaygınlaşması, ayrımcılığın kurumsallaşması onları bir arada yaşayarak güvende olmasını sağlamaktadır. Bu tip göçmenlere; Avustralya, Kanada ve ABD'deki Asyalılar, ABD'deki Hispanikler, İngiltere'deki Afro-Karayip ve Asya Kökenliler, birçok Batı Avrupa ülkesindeki Türkler ve Kuzey Afrikalılar örnek verilebilir (Castles ve Miller, 2008, s. 346).

Murdie and Borgegard'a (1998, s. 1870) göre mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı belirleyen bir unsur da sosyal mesafedir. Söz konusu yazarlara göre, bireyler ve gruplar arasındaki sosyal mesafe ne kadar az olursa bireylerin birbirlerine yakın mekânlarda yaşama olasılığı o kadar yüksek olur. Tersinden bakıldığında da insanların birbirine yakın

mekânlarda yaşaması aynı zamanda birbiriyle iletişim kurma potansiyelinin daha yüksek olduğu ve sosyal mesafenin daha az olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma hem bir sonuç hem bir neden konumundadır.

Göçmenler mekânsal olarak yoğunlaşıp ve ortak hareket etme bilinci geliştirip stratejik sosyal, kültürel ve siyasal bir kaynak oluştururlar (Ünal, 2012, s. 51). Çünkü göç ve göçmen konusunun politikleşme süreci göçmenlerin bir araya gelmesini belli alanlarda yoğunlaşmasını ve grup ilişkileri geliştirmesini teşvik etmektedir. Bu bağlamda göçmen karşıtı kampanyalar ve özellikle sağ partiler tarafından göçmenlerin siyaset malzemesi haline getirmesi göçmenlerin güvenli bir kale aramaya arayışına sevk etmektedir. Bu kale genellikle; göçmenler tarafından belli alanlarda yoğunlaşarak, kendi aralarında güçlü sosyal ilişkiler oluşturarak, içine kapanarak ve kendi kültürlerini koruyarak inşa edilmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 352). Dahası göçmenler göç ettiği ilk dönemde ait olduğu grup kimliği zayıf durumdayken karşılaştığı haksızlıklar karşısında grup kimliği güçlenebilmektedir (Erkal, 2001, s. 34).

Sonuç olarak uluslararası göçmenlerin ülke tercihinde ve ülkelerin belli bazı bölgelerinde yoğunlaşması ve ayrışmasında genel olarak göçmen alan ülkelerin göç politikası, göç biçimi ve sosyal ağlar etkili olduğu gibi göç eden kişi veya grupların özellikleri de etkili olmaktadır. Bu bağlamda göç alan ülkelerin göçmenlerle ilgili yapılan yasal düzenlemeler, göçmenlerin iş, sağlık, eğitim hizmetlerine erişim, vatandaşlık hakkı gibi yapısal faktörler ve yerel halk ile göçmenler arasındaki sosyal mesafe bu süreçte etkili olmaktadır. Bununla birlikte göçmenin göç ettiği ülkenin diline hâkim olma düzeyi, eğitim durumu, kimliğini güçlü kılma isteği ve ait olduğu göçmen grupla sosyal ilişkileri söz konusu yoğunlaşma ve ayrışma süreçlerinde önemlidir (Bloch, 2002).

Başta sosyologlar ve coğrafyacılar tarafından göçmenlerin mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma olgusu bazı durumlarda bir etnik cemaat olarak değerlendirilip bu olguya nötr bir anlam yüklenilmiş ve bir problem olarak görülmemiştir (Van Amersfoort and De Klerk, 1987 akt. Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1633). Ancak mekânsal yoğunlaşmanın bir problem olarak görülüp görülmemesi ülkelerin konjonktürüne bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Hatta aynı ülkenin bazı kentlerinde etnik grupların mekânsal yoğunlaşması bir sorun teşkil etmezken diğer kentlerinde önemli bir endişe kaynağı oluşturmaktadır (Bosswick vd., 2007, s. 15). Endişe edilen problemin başında ise göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasının toplumsal bütünleşmeyi ve göçmenlerin toplumsal katılımını olumsuz etkileyeceğine dairdir (Musterd and Deurloo, 2002, s. 487).

Özellikle mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayı sistematik bir biçimde inceleyen Chicago Okulu söz konusu olguyu arızı ve nöbetleşe bir durum olarak değerlendirip yoğunlaşma ve ayrışma sürecine dahil olan bireylerin zamanla heterojen bir yapının olduğu bölgeye geçiş yapacağını ifade etmekteydi (Gregory vd., 2009, s. 674) ve bu düşünce kısmen devam etmektedir (Hirschman, 2005). Ancak günümüzde mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma çoğu zaman olumsuz bir anlama işaret ederek ırkçılığın ve ekonomik marjinalleşmenin bir unsuru olarak görülmektedir (Gregory vd., 2009, s. 674). Başka bir ifade ile çoğu zaman “kötü bir olgu” olarak ele alınan mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma toplumsal bölünmenin, gruplar ve bireyler arası sosyal etkileşimin azalmasının, güvensizliğin ve nihayetinde toplumsal huzursuzluğun kaynağı olarak görülmektedir (Peach, 1996, s. 137). Dahası mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmanın olumsuz etkilerini dile getiren çalışmaların bir kısmı söz konusu olgunun ana akım toplum için meydana getirdiği risklere odaklanırken çalışmaların diğer kısmı yoğunlaşmanın ve ayrışmanın azınlık grup için oluşturduğu dezavantajlı durumu merkeze almaktadır (Haddad ve Balz, 2006; Peach, 1996). Bu bağlamda göç alan birçok ülkede göçmenler belli mekânlarda yoğunlaşarak toplumsal ilişkilerini devam ettirmesi göçmenlere birtakım imkânlar sunsa da hem ana akım toplum için hem de azınlık grubu için önemli kaygıları beraberinde taşımaktadır (Murdie and Borgegard, 1998, s. 1870). Mekânsal ayrışmanın meydana getirdiği riskler ve oluşturduğu olumsuz etkiler tartışılmaya devam etmektedir (Feitosa, 2007, s. 299).

Mekânsal ayrışmayı ABD kentleri bağlamında ele alan Massey ve Denton’a göre, ABD’de birbiriyle bağlantılı olan bir dizi eylemler, kurumsal uygulamalar ve hükümet politikaları kümesi mekânsal ayrışmaya yol açarken mekânsal yoğunlaşma da alt sınıf toplulukların oluşmasına neden olmaktadır. Aşırı mekânsal yoğunlaşma pratikleri, yoksulluğun coğrafik olarak yoğunlaşmasını beraberinde getirirken ayrışma sürecine tabi olan bireylerin sosyal ve ekonomik durumları kötüleşmektedir. Irkçı bir izolasyon iklimi altında gerçekleşen ayrışma ise ayrışmaya maruz kalan bireylerin marjinalleşen bir tutum ve davranış geliştirme potansiyelini artırmaktadır. Böyle bir süreç aynı zamanda söz konusu bireylerin bulunduğu mahallelerin de marjinalleşmesine yol açmaktadır. Massey ve Denton’a göre eşitsizlik mekânizmaları mekânsal ayrışmaya yol açarken mekânsal ayrışma kurumsallaşmış eşitsizliklerin yeniden üretilmesinde belirleyici olmaktadır (Massey ve Denton, 1993).

Göçmenlerle ilgili farklı uyum teorilerden söz eden Portes ve Zhou'ya (1993) göre uyum biçimlerinden biri de ikinci kuşak göçmenlerin kentin alt sınıfına olan uyumudur. Bu uyum biçimi toplumsal statü kaybı, yoksullaşma ve marjinalleşmeyi beraberinde getirmektedir. Benzer bir biçimde Massey'e göre ırk ve mekânsal ayrışma arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Irk ve etnisiteye dayalı gerçekleşen mekânsal ayrışma yoksulluğun yoğunlaşması ile sonuçlanmaktadır. Yoksulluğun yoğunlaştığı bölgelerin eğitim kalitesi düşük, suç oranı yüksek ve yaşam standartları genel olarak düşük olmaktadır. Bu unsurlar üzerinden gerçekleşen bağımlılık; etnisite, ayrışma ve önyargıların meydana getirdiği dezavantajlı durum, ortadan kaldırılmadığı müddetçe devam edecektir (Massey, 1990, s. 329).

Uluslararası göç alanında daha önce göç edenler daha sonra göç edenlerin mekânsal yoğunlaşması üzerinde belirleyici olmaktadır (Yakar ve Temurçin, 2013, s. 221, Bloch, 2002). Bu durumu etnik koloni olarak tarif eden Bosswick ve Heckmann'a (2006, s. 9) göre, bu tür yapılanmalar göç ve entegrasyon sürecinin ilk aşamasında kısa vadede oldukça olumlu bir işlev üstlenmektedir. Çünkü ilk göç edenler sonra göç edenlere önemli deneyim ve bilgilerini paylaşırlar. Akrabalık ilişkileri bu süreçte önemli dayanışma kaynakları sunarlar. Ancak uzun vadede göçmenlerin sadece kendi akraba ve ait olduğu grup ile ilişkilerini sınırlı tutmaya çalışırsa birçok alanda önemli bir kaynak rolünü üstlenen sosyal ve kültürel sermayenin gelişimi engellenmiş olur. Van Kempen ve Özüekren (1998) göre bu mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmanın taşıdığı bu dezavantajlı durum; istihdam, eğitim, sağlık, yoksulluk ve mekânın olumsuz bir imaja sahip olması gibi konularda ön plana çıkar. Bu tür bölgelerde sivil topluma katılım sınırlı düzeyde kaldığından formel ve enformel istihdam iş olanaklarına ulaşım fırsatları da sınırlı düzeyde kalır. Benzer bir biçimde bu bölgelerde ikamet eden göçmenler genel olarak yoksul kişilerden oluşmaktadır. Başka bir ifade ile bu bölgeler yoksulluğun yoğunlaşması olarak da tarif edilebilir. Bununla birlikte göçmenlerin sağlık hizmetlerini ulaşımı ve çocuklarının nitelikli eğitime erişimini olumsuz etkilemektedir. Gurak ve Caces'e (1992, s. 155) göre de sosyal ağlar üzerinden gerçekleşen yoğunlaşma uzun vadede entegrasyonu ve uyumu yavaşlatabilme özelliğine sahip olma riski taşıyabilmektedir.

Mekânsal yoğunlaşmanın dozu arttıkça paralel toplum tartışmaları alevlenmekte, göçmen alan ülkelerde mekânsal yoğunlaşma ve grup geliştirme ilişki biçimleri istenmeyen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu orantısız mekânsal dağılımı ortadan kaldırmak üzere bazı ülkelerin yerel yönetimleri bazı politikalar geliştirmiştir. Örneğin

Hollanda’da yerel yönetimler göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasını azaltmak üzere kira alıştırma yoluyla göçmenleri orantılı bir biçimde farklı mahallelerde ikamet etme yoluna gitmiştir. Ancak bu uygulama hem yerel halk tarafından hem de göçmenler tarafından sert bir tepkiyle karşılanmıştır (Canatan, 2011, s. 9). Belli etnik grupların çok etnikli toplumlarda belli mekânlarda yoğunlaşması ve demografik değişim sosyal sistem üzerinde yıkıcı bir etki oluşturduğu düşünülmektedir (Barth, 2001, s. 24). Ancak göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması tamamen bir risk oluşturduğuna dair iddialar teyit edilmiş değildir. Çünkü mekânsal yoğunlaşma uyumu zorlaştırdığı gibi bireyler ve gruplar arasındaki dayanışma ve sosyal ilişkileri de güçlendirmektedir (Ceylan, 2007; Siverts, 2001, s. 124).

Göçmenlerin belli alanlarda yoğunlaşması, başka bir ifade ile yerel halkın ve göçmenlerin mekânsal ayrışması göçmenlerin sosyal haklardan yeterli düzeyde yararlanamamasına yol açmakta ve başta istihdam alanı olmak üzere birçok konuda göçmenlerle yerel halkın bütünleşmesinin engellendiği düşünülmektedir (Van Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1633). Bununla birlikte bu ayrışma; cemaat örgütlenmesini, etnik marketlerin ve etnik diğer kurumların gelişmesini sağlamaktadır. Bu kurumlar göçmenlerin temel ihtiyaçlarının giderilmesinde etkili olmaktadır. Göçmen kitlesine yönelik kafeler, marketler, sağlık merkezleri açılmaktadır. Özellikle etnik orta sınıf eğitilmiş profesyonel göçmenler bu hizmetlerin giderilmesinde ve eksikliklerin tespit edilmesinde bir aktör olarak rol almaktadır. Bu kişiler özel merkezlerin kurulmasına öncülük ederek göçmenleri sosyal örgütlenmesini sağlamaktadır. Göçmenler kültürel olarak da örgütlenirler. Göçmenler bu örgütlenme sayesinde dillerini, geleneklerini, dinlerini muhafaza etme yoluna giderler (Castles ve Miller, 2008, s. 305).

Göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasının toplumsal sonuçları göç üzerine hazırlanan bazı ülkelerin raporlarında belirtilmiştir. Bu raporlara göre; göçmenlerin belli alanlarda yoğunlaşması potansiyel bir gerilim hattını oluşturmaktadır. Ayrıca yoğunlaşma ayrışma sürecine neden olarak göçmenlerin toplumdan yalıtılmış bir grup olmaya yönlendirmektedir. Bu süreç eğitim, sağlık, konut ve iş piyasası gibi birçok sosyal açıdan hem göçmenler açısından hem de yerel halk açısından olumsuz bir tablo oluşturmaktadır (Canatan, 2011, s. 10). Göçmenlerin yoğunlaştığı mekânlara karşı bir ön yargı oluşmakta bu mekânların bir suç yuvası olduğuna dair bir düşünce gelişmektedir. Bu mekânlara yönelik sosyal hizmetler sınırlı düzeyde kalmakta bu mekânlarda ikamet edenler daha az iş olanaklarına sahip olmaktadır (Feitosa, 2007, s. 300). Nitekim

mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmaya yüklenilen olumsuz anlamdan dolayı bu konuyla ilgili yapılan birçok araştırma doğrudan veya dolaylı olarak bu fenomenin ortadan kaldırılması öncülüne dayanır (Van Kempen ve Özükren, 1998, s. 1633).

Göçmenlerin belli mekânlarda yoğunlaşması sadece bulunduğu ülkenin toplumsal yapısına karşı bir tehdit oluşturmamaktadır. Özellikle sığınmacı ve mülteci göçmenlerin ismi geçici barınma merkezleri olan fakat yıllarca kalmak zorunda kalınan mülteci kampları göçmenler için büyük riskler taşımaktadır. Mülteci kampında kalınan sürecinin uzaması bu riskleri daha da derinleştirmektedir. Örneğin Boyraz'a (2015, s. 35) göre 1967 savaşından sonra yarım asır geçmesine rağmen yaklaşık 5 milyondan fazla Filistinli Lübnan, Suriye, Ürdün ve Filistin'de kurulan mülteci kamplarında yaşamaya devam etmektedir.

İç çatışma ve ekonomik sorunlardan dolayı ülkesini terk eden göçmenler genellikle komşu ülkelere sığınmaktadır. Örneğin Etopyalı ve Somalili göçmenler Kenya gibi komşu ülkelere sığınmaktadır. Suriye'de iç çatışmalardan kaçan Suriyeli göçmenler genellikle Türkiye, Lübnan, Irak, Ürdün ve Mısır gibi komşu ülkelere sığınmaktadır. Sığınmacı ve Mültecilerin komşu ülkelere göç etmesinde coğrafik yakınlık, akrabalık ilişkileri ve kültürel benzerlik gibi faktörler belirleyici olmaktadır (Boyraz, 2015, s. 44). Ancak sığınmacıların büyük çoğunluğunun komşu ülkelerde yoğunlaşması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük ülkelere anlık kitlesel göç hareketlerine karşı çözüm bulmakta zorlanmaktadır. Göçmenlerin önemli bir kısmı ise kamplarda kalmak zorunda kalmaktadır. Bu ise birçok soruna yol açmaktadır.

Sonuç olarak mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma oldukça eski ve sosyolojik bir fenomen olup günümüzde özellikle büyük kentlerde farklı biçimlerde devam etmektedir. Uluslararası göçmenler genellikle belli mekânlarda yoğunlaşarak ayrışmaktadır. Bu bağlamda uluslararası göçmenler, mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma bazen nötr bir kavram olarak değerlendirilse de çoğu zaman olumsuz bir anlama işaret etmektedir. Dolayısıyla birçok çalışma bu olgunun tamamen yok edilmesi ya da en azından minimize edilmesine yönelik bir amaç taşımaktadır. Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmanın birçok nedeni olup bu olguyu tek bir nedenle açıklamak mümkün değildir. Nedenlerinin iyi tespit edilmesi, bu olgunun minimize edilmesi açısından önemli bir bakış açısı sunar. Ancak yine de her mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma daima olumsuz ve zararlı bir anlama işaret etmediğine dikkat edilmelidir (Van Kempen ve Özükren, 1998).

2.9. Türkiye’de Göçmenlerin Mekânsal Yoğunlaşması

Dünyanın birçok bölgesinde görüldüğü gibi Türkiye’de de hem iç göçlerde hem de dış göçlerde göçmenlerin mekânsal yoğunlaşma pratiklerine sıkça rastlamak mümkündür. Türkiye’de iç göçler daha çok ekonomik ve siyasi konjunktüre bağlı olarak bazı dönemlerde azalıp artsa da kırsaldan kentlere doğru 1950’li yıllarda göç başlamış ve günümüzde devam etmektedir. Göç etme nedeni değişse de kırsal alanlardan kent merkezlerine doğru gerçekleşen göçlerde göçmenler çoğu zaman kentin çeperlerinde, kent merkezinden uzak yerleşim bölgelerinde yoğunlaşmışlardır. Bu yerleşim yerlerinde yapılan binaların çoğu hızlıca inşa edildiğinden gece kondu olarak tarif edilmiştir. Yerleşim yerinin tercih edilmesi sürecinde aile, akrabalık ilişkileri ve sosyal ağlar oldukça belirleyici olmuştur. Bu bölgelerdeki yerleşim yerlerinde ikamet eden göçmenlerin kent merkeziyle olan sosyal ilişkileri oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır (Göregenli ve Karakuş, 2014).

İç göçlerde olduğu gibi Türkiye’ye gerçekleşen dış göçlerde de mekânsal yoğunlaşma pratikleri sık bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’ye gerçekleşen göçleri iskânlı göçmen ve serbest göçmen olmak üzere iki kategoride değerlendirilebilir. İskânlı göçmenlerin yerleşim planı devlet tarafından gerçekleştirilirken ve temel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanırken serbest göçmenlerin yerleşim planı devlet tarafından gerçekleştirilmeyip birçok unsurun bileşkesi tarafından şekillenmektedir (Geray, 1970, s. 22). İçduygu ve Toktaş’a (2005, s. 40) göre ise serbest göçmenin net bir tanımlaması olmamakla birlikte “genellikle Türk kökenli, Türkçe konuşan, Türkiye’de kendileri ile ilgilecek akraba ve tanıdıkları olan kişiler” serbest göçmen kategorisinde değerlendirilir.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Türkiye’ye gerçekleşen ilk kitlesel göç hareketi Lozan Antlaşması Türk-Rum mübadelesi kapsamında Yunanistan’dan yapılmıştır. Yunanistan’dan gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu iskânlı göçmen olup devlet tarafından İstanbul, Edirne, İzmir, Samsun, Kastamonu, Amasya, Çatalca, Sinop ve Bursa mıntıklarına yerleştirilmiştir (Çapa, 1990). Türkiye’ye Yunanistan’dan başlayan göç diğer Balkan ülkeleriyle devam etmiştir. 1970’li yıllara kadar Türkiye’ye gerçekleşen iskânlı göçmenlerin % 57.1’i devlet tarafından Marmara bölgesine, % 14.6’sı Orta Anadolu bölgesine yerleştirilmiştir. Bu süreçte göçmenlerin geldikleri bölgelerin coğrafik özellikleri, iklim koşulları; uğraştıkları alanlar ve alelacele gelişen koşullar belirleyici olduğu ifade edilir (Geray, 1970, s. 22). Çolak’a (2013, s. 134) göre ise devlet

göçmenlerin geldikleri iklim koşulları ve uğraştıkları alanlara göre göçmenleri yerleştirmek istemişse de fiiliyatta kısmen başarılı olmuştur. 1960'lı yıllardan sonra Türkiye'ye göç eden göçmenlerin büyük çoğunluğu iskânli göçmen değil serbestlerden oluşmuştur. Serbest göçmenler iskân bölgesi olarak daha çok büyük şehirleri tercih etmiş ve akrabalarının yanlarına yerleşmiştir (Doğanay, 1997). 1949-51, 1969-78 ve 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden serbest göçmenlerin tercih ettiği illerin başında da İstanbul, Bursa, Tekirdağ ve İzmir gibi iller gelmektedir. Bölge olarak ise Marmara ve Ege bölgesi ile Trakya bölümü daha fazla göçler tarafından tercih edilmiştir. Söz konusu il ve bölgelerin seçilmesinde daha önce göç eden akrabaların varlığı, iş olanakları ve iklim benzerlikleri etkili olmuştur (Şirin, 2011, s. 363).

2000 Genel Nüfus Sayımını referans alarak Türkiye'ye göç eden uluslararası göçmenlerin nerelere göç ettiğini analiz eden Yakar ve Temurçin'e (2013) göre 20. yy. son çeyreğinde yaklaşık 1.287.446 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Bu nüfusun % 51.9'u Türkiye doğumlu iken % 50.251'i Türkiye dışında bir ülkede doğmuştur. Sözü edilen çalışma, göçmenlerin Türkiye'nin anakentlerine, Ege ve Akdeniz'in kıyısındaki turizm merkezlerine yoğunlaştığını ifade etmektedir. 1975-1980 yılları arasında Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin % 58,7'si, 1980-1985 yılları arası % 76'sı, 1985-1990 yılları arası % 82,2'si ve 1995-2000 yılları arası % 77,5'i kentlere göç etmeyi tercih etmiş ya da göç etmek zorunda kalmıştır. Göçmenlerin yoğunlaştığı mekânların başında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa illeri gelmektedir. Göçmenlerin mekânsal dağılımına Türkiye'nin coğrafik bölgeleri açısından bakıldığında Marmara % 39.8, İç Anadolu % 17.2, Ege % 15.1, Akdeniz % 12.4, Karadeniz % 9.4, Doğu Anadolu % 3.8, Güneydoğu Anadolu % 2.3 olduğu görülmektedir. Bu çalışma Türkiye'de uluslararası göçmenlerin mekânsal dağılımı ile sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi arasında yüksek bir korelasyon ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Dahası Türkiye'ye göç eden göçmenlerin göç etme amacı, nedeni ve biçimi ile mekânsal tercih arasında bir ilişki vardır. Turizme bağlı Avrupa ülkelerinden gelen emekliler Ege ve Akdeniz kıyılarını tercih ederken Türkiye doğumlular iç kesimlerde ve sığınmacılar Kuzeydoğu, Doğu ve Suriye göçü dahil edildiğinde Türkiye'nin Güney bölgesinde yoğunlaştığı bilinmektedir. Örneğin Deniz ve Özgör'ün gerçekleştirdiği çalışmaya (2010, s. 19) göre Türkiye'ye göç eden Ruslar en çok Antalya ilini ikamet yeri olarak tercih etmektedir. Antalya'nın en çok tercih edilmesinin nedenlerinin başında ücretlerin daha fazla olması (% 30), çalışma koşullarının daha iyi olması ve yaşamında daha ucuz olması (% 27) gibi ekonomik

faktörler gelmektedir. Avrupalı emeklilerin ikamet tercihlerinin başında ise Kuşadası, Didim, Bodrum, Marmaris, Fethiye, Kaş, Kemer, Manavgat ve Alanya gelmektedir. Bu turizm yerlerinde ikamet eden Avrupa'dan gelen emeklilerin sayısı hızla artmaktadır. Bu nüfusun önemli bir kısmı farklı bir yaşam tarzı arayan ve emekliliğini Türkiye'de geçirmek isteyen kişilerden oluşmaktadır. Turizm bölgelerinin yanı sıra Avrupalı vatandaşlar İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa gibi illerde de yoğunlaşmaktadır (Balkır ve Kaiser, 2015, s. 226-7).

Türkiye'ye en son kitlesel olarak göç eden Suriyeli göçmenler de Türkiye'nin her tarafına dağılmakla birlikte belirli kent ve kentlerin belirli bölgelerinde yoğunlaşmaktadır (Atasoy ve Demir, 2015; Erdoğan, 2015; Harunoğulları ve Cengiz, 2014). Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması üzerinde birçok faktör etkili olsa da genel olarak ekonomik durum ve kültürel özellikler ön plana çıkmaktadır (Harunoğulları ve Cengiz, 2014, s. 314).

3. TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI GÖÇ OLGUSU

Geçmişten beri Anadolu birçok nüfus hareketine maruz kalmış ve günümüzde de bu dinamik özelliğini koruyarak kalmaya devam etmektedir. Bir yandan Türkiye’den diğer ülkelere göç gerçekleşirken diğer yandan Türkiye’ye birçok insan göç etmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin uluslararası göç açısından üç temel konumu bulunmaktadır: Göç veren ülke, transit ülke ve göç alan ülke. Bu bölümün aşağıdaki alt başlıklarında Türkiye’nin bu konumu kısaca ele alınmaktadır.

3.1. Türkiye’den Diğer Ünelere Gerçekleşen Göçler

Bu başlıkta Türkiye’den diğer ülkelere gerçekleşen göçler kısaca ele alınmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye’den diğer ülkelere birçok göç gerçekleşmiştir. Bu göçler iç ve dış konjonktüre bağlı olarak tarihsel perspektifte farklı formlarda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Türkiye’den diğer ülkelere gerçekleşen göçler çok keskin sınırlarla belirlenmiş olmamakla birlikte genel olarak üç kontekste ele almak mümkündür. Birincisi, cumhuriyetin kuruluşundan ikinci dünya savaşına kadar daha çok politik nedenlerden dolayı gerçekleşen Türkiye’deki etnik ve dini azınlıkların dışarıya gerçekleştirmiş olduğu göçlerdir. İkincisi; daha çok ekonomik faktörlere bağlı olarak Türkiye vatandaşlarının 2. Dünya savaşından sonra başta Almanya olmak üzere Batı devletlerine gerçekleştirmiş olduğu göçlerdir. Üçüncüsü; ekonomik, politik ve diğer nedenlere bağlı olarak daha karmaşık bir formda gerçekleşen, 1970’lerin ortalarından sonra dışarıya yapılan göçleri kapsamaktadır. Sirkeci, Cohen ve Yazgan’a (2012, s. 374-5) göre de son 50 yılda Türk “göç kültürü” çatışma ve sosyo-ekonomik durum olmak üzere iki temel unsur tarafından şekillenmiştir. Başka bir ifade ile çatışma ve sosyo-ekonomik durum son 50 yılda Türkiye’den özellikle Batı Avrupa’ya gerçekleşen göçün temel belirleyicisi olmuştur. Türkiye’den diğer ülkelere gerçekleşen göçlerin istatistiki verileri ve göç edenlerin genel durumları ise Geray’a (1970, s. 9) göre net değildir ve mevcut bilgilerin önemli bir kısmı yabancı kaynaklara dayanmaktadır.

Etnik ve dini azınlıkların dışarıya göçü Osmanlı’nın son döneminden başlayıp Cumhuriyetin kuruluş sürecinde devam etmiştir. Osmanlı Devletinden ayrılan bazı devletlerin bağımsız, ulus-devlet kurma çabası sonucunda bir kısım etnik ve dini azınlıklar dışarıya göç etmeye başladı. Cumhuriyet kurulmadan hemen önce gerçekleşen Ermeni göçü bu bağlamda değerlendirilebilir. Ayrıca, Osmanlı Devletinin bir devamı niteliğinde olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ulus-devlet sürecinden etkilenerek

politik bir proje olarak homojen bir ulus-devlet inşa etme çabası da önemli miktarda etnik ve dini azınlıkların dışarıya göç etmesinde önemli rol oynadı. Bu projenin bir yansıması olarak Balkanlardan 1.3 milyon insan Türkiye'ye göç ederken yaklaşık 3 milyon gayri Müslim Türkiye'den başka ülkelere göç etti. Bununla birlikte 1948'de İsrail'in kurulması 1960'lardan sonra Türkiye ile Yunanistan arasında cereyan eden politik çatışma dini azınlıkların Türkiye'den göç etmesinde belirleyici oldu (İçduygu ve Biehl, 2012, s. 3).

Türkiye'den ikinci dünya savaşından sonra diğer ülkelere gerçekleşen göçler ise daha çok ekonomik nedenlere bağlı meydana gelmiştir. İkinci dünya savaşı nedeniyle Avrupa hem emek gücü kaybını yaşamış hem de ekonomileri savaş sürecinden büyük oranda zarar görmüştü. Ancak 2. Dünya savaşının akabinde özellikle Batı Avrupa ülkeleri önemli bir kalkınma dönemine girmiştir. Böyle bir dönemde işgücü ihtiyacını gidermek üzere Avrupa ülkeleri diğer ülkelere "misafir işçi" alma yoluna gitmiştir. İlk başta yakın çevrelerden istihdam gerçekleştirilmeye çalışıldıysa da yetersiz kalmış ve diğer ülkeler işgücü için bir kaynak teşkil etmiştir. Bu bağlamda "misafir işçi" alınan ülkelere biri de Türkiye'dir (Şahin, 2010).

Doğu ve Güneydoğu'da silahlı çatışmalara eşlik eden zorunlu yer değiştirmeler ve faili meçhul cinayetler yüzlerce Kürt vatandaşın Batı ülkelerine göç etmesiyle sonuçlandı. Nitekim Uluslararası Türk Göçü Araştırmasına (Krişçi, 1996) göre Türkiye'deki göçmen hane halklarının yaklaşık üçte biri Kürtlerden oluşmaktaydı (Sirkeci, Cohen ve Yazgan, 2012, s. 381). Bu bağlamda Türkiye'den politik nedenlerle Avrupa ülkelerine sığınan kişilerin sayısı zamanla azalsa da sığınmacıların sayısı Türkiye'den toplam göç edenler içinde önemli bir yer oluşturdu. 1980'lerde 503, 627; 1990'larda 309, 764; 2000'lerde 203, 967 ve 2010-2011 yılları arasında 13, 352 olmak üzere 1980'lerden 2011 yılına kadar Türkiye'den toplam 1 milyon 30 bin 710 kişi Avrupa ülkelerine sığındı (Sirkeci ve Esipova, 2013, s. 3).

Türkiye'nin göç verdiği ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Türkiye'den Almanya'ya yapılan göçler 1950 yıllarında küçük gruplar halinde gerçekleşen göçlerle başlamıştır. Bu dönemde gerçekleşen göçle daha çok Almanya ile ticari faaliyetlerde bulunan işadamları aracılığı ile bireylerin mesleki tecrübeleri geliştirme amacı ile gerçeklemiştir. 1961 Anayasasının bütün vatandaşlara seyahat hürriyetinin getirmesi, 1961 yılında Federal Almanya ile işgücü mübadele anlaşmasının imzalanması, 1962'de yürürlüğe giren beş yıllık kalkınma planına artan işgücünün ihraç edilme hedefinin dahil edilmesi Türkiye'den Almanya'ya göç artışında önemli rol oynadı. Bireysel sözleşmeler

gereği bir yılına dolduran “misafir işçi”nin ülkesine dönmesi gerekirken bu sözleşme neredeyse pratikçe hiç gerçekleşmedi ve bir yılda Almanya’da çalışan Türk işçi sayısı 2.700’den 27.500’e yükseldi. Ancak 1966-67 arasında Alman otomotivinde meydana gelen bunalım yaklaşık 70 000 Türk işçisinin işten çıkarılmasına neden oldu. Bu işçilerin büyük çoğunluğu Hollanda, Belçika ve Danimarka’daki akrabalarının yanına göç etti (Abadan-Unat, 2007, s. 5-6).

1960’lı yılların başından 70’li yılların ortalarına kadar Türkiye’den Avrupa’ya göç “misafir işçi” kapsamında devam etmiştir. Türk Devletinin resmi politika olarak işçilerin göçünü teşvik etmesi, Türkiye’nin AET ile ortaklık antlaşmasının imzalaması göçün artışında önemli rol oynadı. Bu dönemde göç eden kişilerin önemli çoğunluğunu sağlık açısından bir problemi bulunmayan, fizik açısından güçlü erkeklerden oluşmaktaydı. Ancak 1973’ten sonra yaşanan petrol krizi ve küresel ekonomik bunalım Batı ülkelerinin işgücüne olan talebinin azalmasına yol açmıştır. Bu durum Türk göçmenlerinin yapısının değişmesini beraberinde getirmiştir. İlk başta Federal Almanya’da yürürlüğe giren Aile Birleştirme Yasası, Türk göçmen işçilerinin ailelerini de yanlarına getirme olanağı sundu. Bu kapsamda birçok aile göç etmeye başladı (Uslu ve Cassina, 1999).

Küresel ekonomik bunalımdan sonra işgücüne olan talebin azalması ile birlikte “misafir işçi” alan ülkeler bu kapsamda işçi almamaya başladı. Ancak Türkiye’den Avrupa’ya başlayan göç bazı dönemlerde azaldıysa tam anlamıyla durmadı. Göç edenler, arkada kalan birçok kişinin göç etmesini cesaretlendirdi. Bu bağlamda birçok Türk vatandaşı “turist” pasaportu ile Avrupa’ya geçiş yapıp kaçak olarak çalışmaya başladı. Bununla birlikte özellikle 1980 askeri darbeden sonra Türkiye’den Avrupa’ya sığınanların sayısında hızlı bir artış görüldü. Örneğin 1976’da sığınma başvurusunda bulunan kişilerin sayısı sadece 809 iken bu sayı 1980’de 57.913’e yükseldi. Böylece 1980’lerden sonra yapılan göçlerde; etnik, dinsel ve ideoloji özelinde yapısal bir değişiklik meydana geldi (Abadan-Unat, 2007, s. 8).

Türkiye’den diğer ülkelere yapılan göçün yönü genellikle batı devletlerine doğrudur. Ancak Avrupa’da iş piyasasının 1973 petrol krizi ile beraber daralmaya başlaması Türkiye vatandaşlarının Ortadoğu ve özellikle petrol ülkelerine göç etmesine neden olmuştur (Abadan-Unat, 2002, s. 88). Batı Avrupa ülkelerinin yaşadığı ekonomik krizin şiddetini hissetmeyen Ortadoğu ülkeleri Türkiye’deki işgücü göçü için bir cazibe merkezi oldu. Bu bağlamda Libya, Sudi Arabistan ve Irak Türkiye’deki emek göçmenlerinin gittiği ülkelerin başında gelmekteydi. Ancak 1991 Körfez Savaşı ile

birlikte Irak'a yapılan göçler durmaya diğer Arap ülkelerine yapılan göçler ise yavaşlamaya başladı. 1990'lı yılların başında ise Türk şirketlerinin Rusya'da ve diğer Bağımsız Devletler Topluluğunda Türk işçi ve mühendislerine iş olanağı sunması ile birlikte Türkiye'den birçok kişi buralara göç etti (Tokol ve Alper, 2014, s. 349; Kirişçi, 2003).

Sonuç olarak Türkiye'den farklı ülkelere günümüze kadar yaklaşık 5 milyon nüfus hareketi gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu göç birçok ülkeye gerçekleşmekle birlikte yaklaşık 3 milyonu Avrupa ülkelerine gerçekleşmiştir. 3 milyonun yaklaşık % 70'i Türkiyeli göçmenlerin en çok yaşadığı Almanya'ya gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Türkiyeli göçmenlerin en çok yaşadığı diğer Avrupa ülkelerinin başında İngiltere, İsviçre, Hollanda, Fransa, Avusturya, İsveç ve Belçika gelmektedir (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014, s. 4). Abadan-Unat, Türk vatandaşlarının ülke dışına çıkma aşamalarını şu şekilde özetlemektedir:

- “1950’li yıllar: bireysel girişimler ve özel araçlar
- 1960’lı yıllar: İkili Anlaşmalara Dayanılarak Devlet Eliyle Düzenlenen ‘Artan İşgücü İhracı’
- 1970’li yıllar: Ekonomik Kriz, Yabancı İşçi Alımının Durdurulması, “Turist” (illegal) Göçmenlere Yasal Bir Statü Kazandırılması, Ailelerin Birleşmesi, Çocuk Paraları
- 1980’li yıllar: Çocukların Eğitim Sorunları, Getto Yaşamı, Dernekleşme Hareketleri, Sığınma İsteklerinin Artması, Vize Zorunluluğu, Dönüşü Özendiren Yasalar
- 1990’lı yıllar: Yabancılar Yasası, Yabancıların Kimlik Kazanması, Artan Yabancı Düşmanlığı, Etnik İşletmelerin Yaygınlaşması, Etnik've Dinsel Derneklerin Yaygınlık Kazanması, Siyasal Hakların İstenmesi” (Abadan-Unat, 2002, s. 38).

Sirkeci ve Yüceşahin ise Türkiye'den diğer ülkelere gerçekleşen göç hareketlerini kabaca şu şekilde sınıflandırmaktadır:

- 1910 ve 1960 yılları arası Türkiye'den diğer ülkelere gerçekleşen göçler daha çok savaşın yol açtığı kitlesel zorunlu göçlerle özdeşleşmektedir. Bu göçlerin önemli bir kısmı azınlıkları kapsamaktadır. Çok az bir kısmını ise bireysel olarak yurt dışına giden kişileri ilgilendirmektedir.
- 1960 ve 1970 yılları arasında meydana gelen göçler işgücü talebi üzerine iki ülke arasında imzalanan anlaşma çerçevesinde gerçekleşmiştir. 1970’li yıllardan itibaren yaşanan enerji kriziyle birlikte Avrupa ülkeleri tarafında talep edilen işgücünde bir azalma eğilimi görülmüş ve Türkiyeli göçmenlerin göç ettiği ülkeler çeşitlenmeye başlamıştır.
- 1970 ve 1980 yılları arasında Avrupa ülkelerinin işgücü talebinin düşmesi üzerine Türkiyeli göçmenler aile birleşmeleri gibi farklı yöntemlerle Avrupa ülkelerine göç etmeye devam etmiştir. Türkiye’de gerçekleşen askeri darbe yoğun bir mülteci göçünün gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

- 1980 ve 2000 yılları arasında gerçekleşen göçlerde sığınmacı özelliği ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Kürt göçü önemli bir yer teşkil etmiştir.
- 2000 yıllarından sonra gerçekleşen göçlerde ise göç alan ülkelerin göçü engellemeye yönelik yoğun çaba göstermesi sonucu düzensiz göç ön plana çıkmıştır (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014).

Türkiye’de Türkiye’den diğer ülkelere yapılan göçler üzerine yapılan çalışmaları esas olarak iki kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi yurtdışında bulunan işçilerin ücretleri, potansiyel tasarrufları, döviz transferleri, ticaret açığının kapatılmasına yönelik katkıları ve işçi şirketleri gibi konular oluşturmuştur. İkincisi ise dış göçün sosyal yapıyı, aile kurumunu, çocukların toplumsallaşma sürecini, eğitim sistemini, işçi derneklerini ve dinsel faaliyetleri nasıl etkilediğine yönelik yapılan çalışmalardır. Ancak ikinci çalışma kategorisi özellikle ilk zamanlarda neredeyse hiç yapılmamıştır (Abadan-Unat, 2002). Ancak Türkiye’den oldukça mühim oranda göçmen alan Almanya’da Türkiye göçmenler üzerine yapılan çalışmalar daha çok yabancı işçilerin yaşam biçimleri, mesleki bilgileri, mesleki öğrenim tercihleri, okullaşma oranları, ikinci kuşağın eğitim sistemindeki yeri, yabancı kökenli kadınlar, göçmenlerin uyumu ve suç işleme durumları olmuştur (Abadan-Unat, 2002).

3.2. Diğer Ülkelerden Türkiye’ye Gerçekleşen Göçler

Anadolu, tarih boyunca birçok bireysel ve kitlesel göç hareketlerine ev sahipliği yapmış ve yapmaya devam etmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye’den Osmanlı’ya uzanan tarihsel süreçte Türkiye’ye gerçekleşen göç hareketlerinin bazı somut örneklerini şu şekilde açıklamaktadır:

“1492 yılında on binlerce Yahudi’nin İspanya’dan gemilerle kurtarılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi, 1709 yılında İsveç Kralı Şarl’ın beraberindeki yaklaşık 2 bin kişilik grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğuna sığınması, Macar Özgürlük Savaşını kaybeden Prenses Lajos Kossuth ve beraberindeki 3 bin Macar’ın 1849’da Osmanlı İmparatorluğu’na gelmeleri, 1917 Bolşevik İhtilali’nin ardından Vrangel’in yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğundan koruma talep etmesi, Cumhuriyet döneminde 1922-1945 yılları arasında Yunanistan, Balkanlar ve Almanya’dan yaklaşık 1 milyon 185 bin kişinin Türkiye’ye gelmesi, 1988-2000 yılları arasında Irak, Bulgaristan, Bosna ve Kosova’dan yaklaşık 900 bin kişinin gelmesi Türkiye’nin mevcut göç tarihinin en somut örnekleri arasında yer almış” (GİGM, 2015).

Sözü edildiği üzere Osmanlı İmparatorluğunun özellikle Balkanlarda ve Kafkaslarda hâkimiyeti kaybetmesiyle birlikte ve Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun hemen öncesinde Osmanlı İmparatorluğundan ayrılıp ulus-devlet kurma çabaları

sonucunda Balkanlardan ve Kafkaslardan Türkiye'ye birçok Türk-Müslüman gelmişti. Bu kapsamda özellikle 1912-13 yıllarında cereyan eden Balkan savaşları sonucunda insanlar kitleler halinde Türkiye'ye göç etti. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra bu coğrafyalardan Türkiye'ye göçler devam etti. İmparatorluktan ulus-devlete dönüşüm sağlanırken ve sınırlar daralırken sınırların dışında kalan Türk ve Müslüman olan birçok kişi yoğun bir biçimde Türkiye göç etti. 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı iskân kanunu da diğer devletlerden Türk-Müslüman kişilerin Türkiye göç etmesini teşvik etti. Çünkü bu kanun Türkiye'ye göç edecek Türk-Müslüman kişilere birçok sosyal vatandaşlığa kabul edilme, toprak verilme gibi birçok imkân sunuyordu (Ciğerci, 2012, s. 107; İçduygu ve Biehl, 2012, s. 12). 1935 yılında yapılan nüfus sayımına göre Türkiye'deki bireylerin doğum yerleri incelendiğinde Türkiye dışında doğanların Türkiye'de doğanlara nüfus oranı bu günkü orandan % 1.45 fazla olup % 5.95 olarak gerçekleşmiştir. Bu nüfusun önemli bir kısmı Kafkasya ve Balkanlarda Osmanlının kaybettiği topraklardan gelmiştir (Danış, 2016b). Yakın döneme kadar Balkanlardan ve Kafkaslardan Türkiye'ye gelen göçmenler sahip olduğu aidiyetten dolayı Türkiye'deki yerel halk tarafından genellikle yabancı kişiler olarak değerlendirilmemiş ve yerel halk ile kaynaşması daha kolay olmuştur (Ünal, 2014, s. 73).

Kirişçi'ye (2003, s. 85-6) göre Türkiye'nin bir göç ve sığınma ülkesi olduğu yakın zamana kadar fazla bilinmiyordu ve Türkiye'ye göç edenler üzerine yapılmış akademik çalışmalara fazla rastlanmamaktaydı. Oysa 1923 ve 1997 yılları arasında büyük çoğunluğu balkan ülkelerinden olmak üzere 1.6 milyondan fazla insan Türkiye'ye göç etti. Özellikle soğuk savaş döneminde Doğu Avrupa'dan ve Sovyet Birliği'nden binlerce kişi Türkiye'ye sığındı. Türkiye'ye sığınan bu göçmenlerin büyük çoğunluğu Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından başta Kanada ve Birleşik Amerika Devleti olmak üzere üçüncü bir ülkeye mülteci olarak yerleştirildi. 1980'li yılların sonlarına gelindiğinde Türkiye'ye sığınan göçmen modelinde bir değişiklik meydana geldi. Bu tarihten sonra Türkiye'ye sığınanların büyük çoğunluğunu başta Irak ve İran olmak üzere gelişmekte olan diğer ülkelere gelen göçmenler oluşturmaktaydı. 1988 ile 1999 yılları arasında Arnavut ve Bosna göçmenlerinin birlikte Irak'tan yarım milyon insan Türkiye'ye sığındı.

Tokol ve Alper (2014, s. 362-3) Türkiye'ye gerçekleşen göçleri üç döneme ayırarak analiz etmektedir. Birinci dönem 1970'li yıllar' kadar Türkiye'ye gerçekleşen göçlerden oluşmaktadır. Bazı küçük gruplar sayılmazsa bu tarihe kadar Türkiye'ye gerçekleşen

göçler genel olarak Balkanlardan gelen Türk soylu kişilerden oluşmaktaydı. İkinci dönem 1970'lerden 2000'li yılların yarısına kadar devam eden göçlerdir. 1970'li yıllardan sonra Türkiye'ye göç edenler farklı etnik ve kültürlerden oluşmaya başlamıştır. Ortadoğu ve Ön Asya ülkelerindeki siyasal çalkantı ve ekonomik sorunlar bu göç biçimi üzerinde etkili olmuştur. İran'daki rejim değişikliği, Irak ve İran savaşı, Afganistan işgali, Doğu bloğunun yıkılması bu süreçte ekili olan olgu ve olaylar olarak ön plana çıkmaktadır. Üçüncü dönem ise 2000'li yılların ortasından ve özellikle 2008 ekonomik krizin olumsuz sonuçlarından sonra Avrupa ülkelerinin göçmenlerin gelişini engelleme çabası sonucu Türkiye'ye gerçekleşen göçlerdir. Özellikle Avrupa ülkelerinin terör olayları üzerinden göç meselesini güvenlik politikaları ile özdeşleştirerek göçmenlerin gelişini engelleme çabası, Ortadoğu'da devam eden politik ve ekonomik sorunlar Türkiye'nin bir göç ülkesi haline gelmesinde etkili olan faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Sirkeci ve Yüceşahin ise Türkiye'ye gerçekleşen göçleri tarihsel olarak kabaca aşağıda görüldüğü gibi 5 kategoriye ayırarak değerlendirmektedir:

- 1) "1910'lardan itibaren Türk ve/veya Müslüman nüfusların eski Osmanlı ülkelerinden Türkiye'ye zorunlu göçü,
- 2) 1970'lerden itibaren, özellikle yakın bölge ülkelerinde yaşanan şiddetli çatışmalardan kaynaklı zorunlu göçler,
- 3) 1960'lardan itibaren Bulgaristan ve Kıbrıs gibi yakın komşu ülkelerden Türklerin zorunlu göçü,
- 4) 1980'lerden itibaren -geri dönüş göçleri de dahil- yurtdışındaki Türkiyeli-lerin ve onların ailelerinin Türkiye'ye göçü,
- 5) 1990'lar itibariyle -transit göç dahil- Türkiye'ye yabancı doğumlarının ve yabancı ülke vatandaşlarının göçü" (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014, s. 5).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ise Cumhuriyetin kuruluş süreci ve sonrasında Türkiye'ye gerçekleşen göçleri şu temel başlıklar altında tasnif etmiştir.

Tablo 3.1. Türkiye'ye Gerçekleşen Kitleli Göçler (GİGM, <http://www.goc.gov.tr/>, Erişim tarihi: 3.11.2015).

Yıl	Kaynak ülke	Kişi sayısı
1922-1938	Yunanistan	384 000
1923-1945	Balkanlar	800 000
1988	Irak	51 542
1989	Bulgaristan	345 000

1991	Irak	467 489
1992-1998	Bosna	20 000
1999	Kosova	17 746
2001	Makedonya	10 500
2011-	Suriye	

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte Türkiye en önemli kitlesel göç deneyimlerinden birini 1923 Lozan Antlaşması kapsamında Yunanistan ile gerçekleştirmiş olduğu Rum ve Türk kökenli nüfus değişimi ile yaşamıştır. 30 Ocak 1923 yılında Lozan’da imzalanan Türk-Rum halkının mübadelesine ilişkin sözleşme 25 Ağustos 1923 yılında her iki ülke tarafından onaylayarak yürürlüğe girmiştir. Böylece iki ülke göçmenlerin mübadelesine resmen başlanmış oldu (Çapa, 1990, s. 49). Bu mübadele kapsamında 1923-1933 yılları arasında 384 bin ve 1934-1960 yılları arasında 23, 788 kişi olmak üzere 1923-1970 yılları arasında toplam 408,720 kişi Yunanistan’dan Türkiye’ye göç etti (Geray, 1970, s. 13). Türk-Rum mübadelesi sürecinde Türkiye ve Yunanistan birçok sorunla karşılaşmış olsa da söz konusu iki ülkenin homojen bir yapı ve milli bir devlet oluşturma projesi mübadelenin aksatılmadan devam edilmesine neden oldu (Çapa, 1990, s. 49). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne [GİGM] göre¹¹ ise 1923-1945 yılları arasında farklı Balkan ülkelerinden yaklaşık 800 bin kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Geray’a (1970, s. 13) göre de 1923-1970 yılları arasında Romanya’dan 121,619; Yugoslavya’dan 299, 469; Türkistan’dan 2000 ve diğer ülkelerden 12, 444 kişi Türkiye’ye göç etti.

Türkiye’ye diğer bir kitlesel göç 1991 yılında Körfez savaşı sonrası Irak’tan ile birlikte Halepçe katliamından kaçan yaklaşık 60 000 Kürt Türkiye’ye göç ederek Türkiye’nin Güneydoğu illerinde ikamet etti. 1991 yılında ise Körfez savaşı ile birlikte Saddam Hüseyin’in Kuzey Irak’taki Kürtler ve diğer azınlıklar üzerinde uyguladığı baskı ve şiddet arttı. Bu baskı ve şiddetten kaçan yaklaşık yarım milyon insan kitlesel olarak Türkiye’ye göç etti. Göçün kış mevsimine denk gelmesi ve zorlu coğrafik şartlar bugün devam eden Suriyeli göçmen olgusuna benzer bir insanlık krizine dönüştürdü. Esasında dönemin mevcut hükümeti ilk başlarda böyle bir göç kitlesine kapıları açmaya yanaşmadı. Ancak ulusal ve uluslararası çabalar bu düşüncenin değişmesinde belirleyici oldu. Nihayetinde Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne başvurması

¹¹ GİGM, <http://www.goc.gov.tr/> (Erişim tarihi: 3.11.215).

sonucu Irakta güvenli bir bölge ilan edildi ve Türkiye'ye göç edenlerin çoğu ülkesine dönmüş oldu. Göçmenlerin çoğu ülkesine dönmüş olsa da Türkiye'ye gerçekleşen 1991 yılı kitlesel göç Türkiye'nin Sığınma politikası üzerinde derin etkiler oluşturdu. Oluşturduğu en önemli etki, bu kitlesel göç Türkiye'de ilk ulusal iltica mevzuatının düzenlenmesine neden oldu (Kirişçi, 2014).

Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel göçlerden bir diğeri Bulgaristan'dan yapılan göçlerdir. Osmanlının Balkanlardaki hâkimiyetini kaybetmesi ile birlikte Balkanlardan Türkiye'ye Cumhuriyet öncesinde zorunlu göçler başlamış ve Cumhuriyet sonrasında da devam etmiştir. Bu göçlerin önemli bir kısmı Bulgaristan'dan gerçekleşmiştir. Balkan Savaşları sonrasında Bulgaristan'dan yaklaşık 200 bin kişi Anadolu'ya göç etmiştir. 1934 yılında Bulgaristan'da meydana gelen askeri ihtilalden sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler tekrar ivme kazanmış ve bazı dönemlerde artarak devam etmiştir (Çolak, 2013, s. 116). Geray'a (1970, s. 13) göre 1923-1933 yılları arasında 101, 507 kişi, 1934-1960 yılları arasında 272,971 ve 1960-1970 yılları arasında 13,114 olmak üzere 1923-1970 yılları arasında toplam 387, 592 kişi Bulgaristan'dan Türkiye göç etmiştir. 1940'lardan sonra Bulgaristan'dan Türkiye gerçekleşen göç hareketlerinde önemli rol oynayan Komünist parti ve rejimi 1989 yılında da önemli bir göç dalgasının meydana gelmesinde belirleyici oldu. Bu tarihlerde Bulgaristan'daki komünist rejiminin zulmünden kaçan yaklaşık 345 000 kişi Bulgaristan vatandaşı Pomak ve Türk Türkiye'ye göç etti. Türkiye 1934 İskân Kanunu kapsamında Bulgaristan'dan göç eden kişilere vatandaşlık hakkı tanıdı (Kirişçi, 2014).

Türkiye'ye Cumhuriyet döneminde 20 000 kişi Bosna'dan 17 000 kişi Kosova'dan 10 000 kişi de Makedonya'dan göç etmiştir¹². Bunun yanında diğer ülkelerden de önemli oranda Türkiye'ye göç gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminde 305, 158 kişi Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göçmenlerin 14, 494'ü devlet tarafından iskân edilmiştir. Göçmenlerin iskân politikasında göçmenlerin alışkın olduğu yaşamsal koşullar belirleyici olduğu gibi dilsel yapıları da etkili olmuş ve Türkçe konuşan Müslüman göçmenlerin önemli bir kısmı Trakya bölgesine yerleştirilmiştir. Yugoslavya'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin diğer göçlerden ayırıcı bir özelliği politik nedenlerden değil sosyo-ekonomik nedenlerden etkin olmasıdır. Ayrıca 1923-149 yılları arasında 79, 287 kişi İskânlı göçmen olarak Romanya'dan Türkiye'ye göç etmiştir.

¹² GİGM, <http://www.goc.gov.tr/> (Erişim tarihi: 3.11.215).

Daha sonra 43, 271 göçmen daha Romanya'dan Türkiye'ye göç etmiş ve daha önce gelen akrabalarının yanına yerleşmiştir (Özgür Baklacioğlu, 2010, s. 411; Köy Hizm. Env. akt. Doğanay, 1997).

Türkiye'ye kitlesel olarak en son Suriye'den göç olmuştur. "Arap Baharı" olarak tarif edilen süreçten etkilenerek Suriye'de Mart 2011 tarihinde meydana gelen gösteriler kısa sürede büyüyerek iç çatışmaya dönmüştür. Yaklaşık 5 yıldır devam eden iç çatışmalar milyonlarca Suriyeli vatandaşın yerinden olmasına diğer ülkelere göç etmesine neden olmuştur (Elma ve Şahin, 2015). Suriyeli vatandaşların göç ettiği ülkelerin başında ise Türkiye gelmektedir. Nisan 2016 tarihinde Suriye'den Türkiye'ye başlayan göç günümüzde yaklaşık 3 milyona ulaşmıştır. Bu konu sonraki başlıklarda detaylı bir biçimde ele alınmaya çalışılacaktır.

Suriyeli göçmenlerle benzer bir konumu paylaşan Türkiye'de 265,494 mülteci ve sığınmacı bulunmaktadır. Bu mülteci ve sığınmacıların 103,221 Afganistan, 25,851 İran, 122,777 Irak, 4,020 Somali kökenli olup 9,625 kişi de diğer ülkelerden Türkiye'ye gelmiştir.¹³ Mülteci ve sığınmacıların geldiği köken ülkeler dikkate alındığında bu ülkelerde genel olarak çatışma ve insan hakları ihlallerin bu nüfus hareketlerine neden olduğu düşünülmektedir. Bu ülkelerdeki çatışmalar devam ettiğinde ve güvenli bir ortam sağlanamadığında Türkiye'ye nüfus hareketinin devam edeceği tahmin edilmektedir.

Sonuç olarak 1980'lere kadar Türkiye'ye gerçekleşen göçler ve Türkiye'nin benimsediği göç politikası homojenleşme politikasına kısmen katkı sunmuştur. Çünkü bu tarihe kadar gerçekleşen göçler Türk soyundan gelen kişiler ve Müslüman olduğu için İskân Kanuna göre vatandaşlığa kabul edilmekteydi. Ancak Danış'a (2016b) göre özellikle son yıllarda Türkiye'ye göç edenler, etnik, kültür, dil ve geldikleri coğrafya açısından farklılıklar oluşturmaya başladı. Bu tarihten sonra hem Türkiye'ye göç etme biçimi değişti hem de gelen göçmenler daha karmaşık bir kimlik oluşturdu. Dolayısıyla Türkiye'ye göç edenlerin kökenleri ve geliş nedenleri çeşitlilik oluşturduğu yasal statüleri de çeşitlilik oluşturmaya başladı. Türkiye'ye son dönemde kitlesel olarak göç edip sığınan Suriyeli göçmenlerin yanında bireysel olarak Irak, İran Afganistan ve diğer ülkelerden göç edip sığınanlar da vardır. Benzer bir biçimde Türkiye'ye yerleşmek üzere gelen Avrupalı emekliler olduğu gibi sayıları giderek artan yabancı öğrenciler de vardır. Ayrıca sayıları giderek artan düzensiz göçmenleri unutmamak gerekir. Bu bağlamda

¹³ [http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr\(42\).pdf](http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr(42).pdf) (Erişim tarihi: 12.12.2016).

Türkiye'deki göçmenler; profesyoneller, öğrenciler, işçiler, emekliler, düzensiz transit göçmenler ve sığınmacılardan oluşmaktadır (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 297).

3.2.1. Uluslararası göç ve transit ülke olarak Türkiye

Yaşanan ekonomik eşitsizlikler, devam eden savaşlar, sivil ve etnik çatışmalar, çevre felaketleri, insan hakları ihlalleri, kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimi ve bu araçlara ulaşımın kolaylaşması ve ulaşım ağlarının yaygınlaşması insan hareketliliğinin temel nedenlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda yakın tarihte gerçekleşen İran Devrimi, Irak ve İran Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, Körfez Savaşı, Irak'ın ABD tarafından işgali, "Arap Baharı" ile başlayan ve Ortadoğu'da devam edegelen iç çatışmalar Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumu itibari ile bu gelişmelerin Türkiye'ye önemli etkileri olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin coğrafik konumu ve yakın ülkelerde devam eden istikrarsız ortam ve iç çatışmalar Batı ülkelerine gitmeye çalışan göçmenler için Türkiye bir transit konumundadır. Böylece bir taraftan göç alıp veren bir ülke konumunda olan Türkiye üçüncü ülkeye gitmek üzere olan göçmenler için bir köprü ülke haline gelmeye başlamıştır. Başta Afganistan, Bangladeş, Irak, İran ve Pakistan olmak üzere Asya ülkelerinden binlerce kişi Türkiye üzerinden Avrupa Birliği ülkelerine ulaşmaya çalışmış ve çalışmaya devam etmektedir. Benzer bir biçimde Türkiye eski Sovyet Bloğu ülkelerinden gelen illegal göçmenlerin varış noktası olmuştur.

1980'lerden sonra küresel dinamiklere bağlı olarak uluslararası göçmen profilinde ve göçmenlerin takip ettiği yol önemli bir değişime uğramıştır. Bu bağlamda Türkiye, göç alan Avrupa kıtası ile göç veren ülkeler arasında düzensiz göç akımlarının gerçekleştiği, üçüncü bir ülkeye gitmek isteyen mülteci statüsüne kavuşmak isteyen sığınmacıların bir transit ülkesi haline gelmiştir. Özellikle Avrupa Birliği ülkeleri kendisine yönelen göç akımlarını sınır dışında tutmayı hedefleyen politikalar benimsemesi, Türkiye'nin üçüncü ülkeye gitmek isteyen mülteci adayları ve sığınmacılar ile bu ülkeler arasında bir tampon ülke misyonunu üstlenmeye neden olmaktadır Bu nedenlere bağlı olarak Ortadoğu'dan Türkiye üzerinden Avrupa'ya ve dünyanın gelişmiş diğer ülkelerine ulaşmak amacıyla yola çıkan düzensiz göçmenlerin ve sığınmacıların sayısı özellikle 1980'li yıllardan bu yana hızla artmaktadır. Bu bağlamda birçok düzensiz göçmen Türkiye üzerinden Batı Avrupa'ya geçmeye çalışmaktadır. (Kartal ve Başçı, 2014, s. 275-284; Çakırer, 2012, s. 2; Damış, 2004, s. 1; Abadan-Unat, 2002; İçduygu ve Toktaş, 2002, s. 27).

Türkiye'nin uluslararası göç açısından bir transit ülke haline gelmesinde bazı temel dinamikler etkili oldu. İran'da rejim değişikliğinin yaşanması, Irak savaşı, Sovyet Birliğinin dağılması ve yakın zamanda başlayıp etkisi devam eden "Arap Baharı" ile Ortadoğu'da başlayan iç çatışmalar Türkiye'nin göç açısından bir transit ülke haline gelmesinde belirleyici oldu. Çünkü Türkiye göç edenlerin önemli bir kısmının asıl amacı Türkiye üzerinden bir Avrupa ülkesine ulaşmaktı. Ancak Avrupa ülkeleri mülteci koşullarına sahip olduğu halde bu kişilerin gelmesini mümkün oldukça engellemekte ve mültecilik için devam eden yazışmalar yıllar almaktadır. Bu durumda, Avrupa'ya gitmek üzere mülteci başvuranlar ya yıllarca bunun sonucunu beklemekte ya da yasadışı yollarla amacını gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Türkiye'nin sahip olduğu coğrafik konumu da Asya ve Ortadoğu'dan birçok kişinin yasadışı olarak Türkiye üzerinden bir Avrupa ülkesine ulaşmaya çalışmasında önemli bir etki oluşturmaktadır. Apak'a göre (2014, s. 55) "Türkiye'nin Asya, Avrupa, Afrika Kıtaları ve Ortadoğu ülkeleri ulaşım güzergâhında ve göç yolları üzerinde bulunması, göçmenler açısından Türkiye'yi son derece önemli hale getirmektedir". Ortadoğu'da belli süredir devam eden iç çatışmalar, politik baskılar, siyasi dönüşümler ve ekonomik tahribat birçok insanın Türkiye üzerinden başka ülkelere göç etmesine yol açmaktadır. Ancak coğrafi konumunun dışında diğer faktörlerde bu süreçte etkilidir. Bu faktörlerin başında Türkiye'nin vize konusunda daha esnek bir konumda olması, Türkiye'de mülteci olarak başvuruda bulunacağı BMMYK'nin bürolarının olması, insan kaçakçılığının süreklilik arz ederek kurumsallaşmış bir yapı haline gelmesi ve düzensiz göçün yeterince denetlenmemesi bunların başında gelmektedir (Kartal ve Başçı, 2014).

3.2.2. Türkiye'ye gerçekleşen göçlerle ilgili yasal mevzuatlar

Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel göçler Türkiye'nin göç politikasının şekillenmesinde ve yeni mevzuatların çıkarılmasında belirleyici olmuştur. Ancak Türkiye'ye yönelen göç daha önce değinildiği gibi yeni bir olgu değildir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar birçok kitlesel ve bireysel göç gerçekleşmiştir. Dahası Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi konum nedeniyle Cumhuriyetin kuruluşundan önce birçok göç akınına sahne olduğu gibi Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da mübadele, eski Osmanlı topraklarında yaşayan Türklerin gördükleri baskı, Türkiye'nin komşu ülkelerinde sürekli devam eden iç çatışma, rejim değişikliği ve ekonomik sorunlar nedeniyle birçok göç hareketine maruz kalmıştır. Bu göç hareketlerine karşı kimlerin

Türkiye'ye göç edebileceği ve Türkiye'ye göç edenlerin yasal durumlarını belirten 4 temel kanun, sözleşme ve yönetmelik bulunmaktadır. Bunların ilki 1934 yılında yürürlüğe giren İskân Kanunu'dur. Bu kanunun 3. Maddesi şu şekildedir:

“Türkiye'de yerleşmek maksadı ile dışarıdan münferiden gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekilliğinin mütalaası alınmak şartı ile Dâhiliye Vekilliğinin emri ile ve müçtemian gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin mütalaası alınmak şartı ile Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekilliğinin emirleri ile kabul olunurlar. Bunlara muhacir denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tespit olunur”¹⁴.

Bu kanunda görüldüğü gibi başka bir ülkeden Türkiye'ye göç eden kişinin göçmen kabul edilebilmesi için Türk soyundan gelmiş olması ve Türk kültürüne bağlı olması gerekir. Bu kanun daha sonra bazı değişiklikler yapılarak revize edilmiştir. Türkiye'nin göç politikasını ve Türkiye'ye göç edenlerin yasal durumlarını belirten diğer mevzuat 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna ilişkin Cenevre Sözleşmesidir. Bu sözleşmeye göre:

“ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen...”¹⁵

kişi mülteci kabul ediliyor. Türkiye bu sözleşmeye coğrafi sınırlama getirerek imzalamış, yukarıda sözü dilen koşulları sağlayıp Avrupa ülkesinde meydana gelen olaylar nedeniyle bir Avrupa ülkesinden gelen kişiyi mülteci olarak kabul edeceğini belirtmiştir. Bu koşulları sağlamadan Türkiye'ye göç eden kişi ya kaçak göçmen ya da sığınmacı statüsünde Türkiye'de yaşamına devam etmiştir. Nitekim uluslararası iltica ile ilgili Türkiye'de iç hukukta ilk düzenleme 1994 yılında çıkarılan yönetmelikle sağlanmıştır. “*Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve*

¹⁴ https://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/tr_leg11.pdf, Erişim tarihi: 01.05.2016

¹⁵ <http://www.multeci.org.tr>, Erişim tarihi: 05.07.2016

Esaslar Hakkında Yönetmelik” başlıklı düzenleme ile Türkiye’ye sığınan yabancılara uygulanacak usul ve esaslar belirtilmeye çalışılmıştır. Ancak bu yönetmelik Türkiye’de uluslararası iltica alanını düzenleyen hukuki, fiziki ve kurumsal alt yapı bakımından Türkiye’nin ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmıştır (GİGM, 2013, s. 17).

Göçmenler, mülteciler ve sığınmacılarla ilgili Türkiye’de ilk genel düzenleyici belge niteliğine sahip olan 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanununun yerini 2006 yılında 5543 sayılı kanun almıştır. 5543 sayılı İskân Kanunu uluslararası göçmen konusuna biraz daha detaylı bir biçimde eğilmiş ve göçmenleri; iskânlı göçmen, serbest göçmen, toplu göçmen ve münferit göçmen gibi türlere ayırmıştır. Fakat 5543 sayılı İskân Kanunu da 2510 sayılı İskân Kanunu gibi soydaş odaklı düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Bu sınırlı düzenleme 1994’te çıkarılan yönetmelik gibi günümüz koşullarında Türkiye’ye göç eden göçmen türlerini ve hukuki statülerini açıklamada yetersiz kalmıştır (GİGM, 2016; GİGM, 2013, s. 14). 2000’li yıllara gelindiğinde İnsan Hakları Mahkemesi, sınır dışı ve idari gözetim ile uluslararası koruma konusunda Türkiye hakkında birçok defa olumsuz karar almıştır. Türkiye’nin AB uyum süreci ve değişen göç konjonktürü sürece dâhil edildiğinde Türkiye’nin uluslararası göç konusunda yeni yasal düzenlemeler yapma ihtiyacı giderek artmıştır. Bu bağlamda Başbakanlık tarafından 25 Mart 2005 tarihinde “İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı” onaylayarak yürürlüğe girmiştir. Bu eylem planı çerçevesinde göç ve uluslararası koruma konusunda gerekli hukuki ve kurumsal yapının oluşturulması amacıyla 15 Ekim 2008 tarihinde İçişleri Bakanlığına bağlı İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosu kurulmuş ve paydaşların da görüşleri alınarak bir göç kanunu tasarısı hazırlanmıştır (GİGM, 2016). 2011 yılında Suriye’den Türkiye’ye başlayan kitlesel göçler hızlanmasında oldukça etkili bir faktör olmuştur. 4 Nisan 2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kabul edilmiştir. Söz konusu 6458 sayılı kanun 11 Nisan 2013 tarihinde Resmî Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yürürlüğe giren söz konusu kanun şüphesiz Türkiye’nin uluslararası göç ve koruma ile ilgili hukuki kurumsal alt yapının oluşması açısından mihenk taşı olmuştur. Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu göçmenlerin Türkiye’ye girişini, kalışını ve çıkışını belirtmektedir. Ayrıca Türkiye’ye sığınan kişilere verilecek hizmetlerin ne olacağı açıklanmaktadır. Kaya ve Kıraç’a (2016, s. 9) göre, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu esası itibarıyla ailenin bir araya gelmesi, uzun süreli ikamet, eğitim, sağlık

hizmetleri ve düzenli ve düzensiz göçmenlerin işgücü piyasasında yaratabileceği hareketliliğe ilişkin kuralları düzenlemektedir.” Beş bölümden oluşan bu kanun; vizeler, oturma izinleri, vatansız bireyler ve yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin hükümler ile uluslararası korumayla ilgili kurallar ve tanımlar, mültecilerin hakları ve yükümlülükleri ve düzensiz göçmenlerin geçici olarak korunmasına ilişkin hususlara yer vermektedir. Ayrıca bu kanun, yabancılar ve uluslararası koruma konusundaki genel düzenlemelere yer vermiştir. Bu kanunun başka önemli bir özelliği bu kanun kapsamında çıkarılan geçici koruma yönetmeliğidir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. maddesine dayandırılarak çıkarılan 2014 tarihli 6883 nolu Geçici Koruma Yönetmeliği’nde kimlerin geçici koruma kapsamına alınacağı ve ayrıntıları açıklanmıştır. Bu yönetmeliğin temel amacı şu şekilde belirtilmiştir:

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemektir”.¹⁶

Mevcut koşullarda sadece Suriyeli göçmenlere uygulanan geçici koruma kanunu temel olarak şu maddeleri içermektedir.

- “Geçici koruma kapsamındaki kişilerin ülkeye yasadışı giriş ve çıkışlarında ceza uygulanamaz (Madde 5)
- Bu yönetmelik kapsamındaki kişiler geri gönderilemez (Madde 6)
- Geçici koruma kapsamındaki kişilere çalışma izni ve devlet okullarına gitmek için ve diğer resmi işlemlerde kullanılmak üzere bir kimlik verilir (Madde 22)
- Geçici koruma kapsamındaki kişiler Türkiye’de kalma hakkına sahiptir (Madde 25).
- Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara; sağlık eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir” (Madde 26).

Yukarıda birkaç maddesi verilen “geçici koruma kanunun” çıkarılmasının esas nedenini Suriyeli göçmenler oluşturmaktadır. Çünkü Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni imzalamakla birlikte coğrafi sınırlama şartını belirlemiştir. Bu şarta göre

¹⁶ <http://www.goc.gov.tr/files/files/20141022-15-1.pdf>, Erişim tarihi: 01.07.2016

Türkiye mülteci koşullarını sağlayıp sadece Avrupa'dan gelen kişileri mülteci olarak kabul edeceğini taahhüt etmiştir. Dolayısıyla bu şartlı kabul Suriyeli göçmenlerin mülteci koşullarını sağladığı halde Avrupa'dan gelmediği taleplerini karşılamamış ve uzun bir süre statü boşluğu ile karşı karşıya kalmıştır. İlk başlarda misafir olarak tarif edilen Suriyeli göçmenlerin statü boşluğu bu kanunun çıkarılması ile birlikte kısmen giderilmiş oldu.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne (2016) göre YUKK ile “insan hakları temelinde, özgürlük ve güvenlik arasındaki hassas dengenin korunduğu, uluslararası insan hakları normlarına ve AB müktesebatına uyumlu, göç alanında ihtiyaç duyduğumuz hukuki, idari ve fiziki alt yapıya uygun, etkin ve yönetilebilir bir göç sistemi kurulmuştur.” Ancak Elma ve Şahin'e (2015, s. 434) göre ise YUKK Türkiye'deki uluslararası göçmenlerin statü boşluğunu gidermemektedir. Bu kanun çerçevesinde Suriyeli göçmenlerin temel ihtiyaçları karşılanırsa da geçici perspektif üzerine kuruludur ve kanun savaşın uzamasıyla Türkiye'de kalmaya devam eden Suriyeli vatandaşlarının uzun vadedeki ihtiyaçlarını göz ardı etmektedir.

Sonuç olarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu; yabancılar, uluslararası koruma, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu ve görevleri olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun amacı:

“yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları; Türkiye'den uluslararası koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamı ve uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ile İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir” (GİGM, 2013, s. 21).

3.3.Türkiye'nin Göç Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Türkiye'nin uluslararası göç politikası göç vermeye yönelik ve göç almaya yönelik olmak üzere iki kısma ayrılarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin göç vermeye yönelik politikası 1950'lerde bireysel olarak başlayan göçler üzerinden şekillenmiştir. Göç vermeye yönelik devlet politikasının temelinde; 2. Dünya savaşından sonra meydana gelen hızlı nüfus artışı ve işsizlik soruna çözüm bulmak, ülkeye döviz girdisini sağlayarak kalkınmayı gerçekleştirme düşüncesi yatmaktaydı. Ayrıca 1961 Anayasası, ithal ikameci ekonomik model ve siyasi gelişmeler Türkiye'nin dışarıya göç vermesini cesaretlendirmekteydi (Somuncu, 2006; Abdan-Unat, 2002). Bu amaç üzere Türkiye, işgücü ihtiyacı olan başta Almanya olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri ile ikili antlaşmalar

imzalamış ve birçok kişi bu ülkelere göç etmiştir. Göç etme sirkülasyonunun oluşması ve devletin bunu teşvik etmesi göçün yoğunlaşmasına neden oldu. 1950’lilerde Avrupa’ya başlayan ve 1960’larda ikili antlaşmalar ile hızla artan işgücü göçü 1973 ekonomik bunalımı ile sınırlanmış oldu. Bu tarihten sonra Avrupa’ya göç aile birleşmeleri, iltica ve yasa dışı göç biçimi ile devam etti. Aynı zamanda Orta Doğu, Kuzey Afrika ülkelerine ve Avustralya’ya göçler başladı. 1980’lerde ise Suudi Arabistan, Libya ve Irak’a geçici işgücü göçleri yapıldı. 1990’larda da Arap ülkelerine gerçekleşen işgücü göç azalmış bunun yerine eski Sovyet Cumhuriyetlerine yönelmiştir (Somuncu, 2006, s. 105).

Türkiye dışarıya göç verirken bir taraftan da dışarıdan da göç aldı. Osmanlının son zamanlarında ve Türkiye’nin kuruluş sürecinde meydana gelen göç dalgaları ve savaşlar, Türkiye’nin nüfusunun oldukça azalmasına neden oldu. Öyle ki Türkiye’nin nüfusu 1920’lerde 12 milyona geriledi. Birinci dünya savaşında ölenler ve azınlıkların diğer ülkelere gerçekleşen kitlesel göçü nüfusun belirlenmesinde belirleyici oldu. Kısa vadede azalan nüfusu yoğunlaştırmanın en önemli kaynağı göçlerdi. Nitekim uzun süre Türkiye’yi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk olan ve Türk soyundan gelen kişileri Türkiye’ye göç etmesinde her türlü kolaylığın sağlayacağını ifade ediyordu (Ağanoğlu, 2013, s. 294). Nitekim 1990’lı yıllarına kadar Balkanlardan ve Kafkasya’dan Türkiye’ye gelen göçmenlerin ayrıcalıklı bir konumu olmuştur. Bu bağlamda Türkiye özellikle Balkanlardan gelen göçmenlere açık kapı politikası uygulamıştır. Gelen göçmenlere vatandaşlık statüsü verilmiş, çalışma izinleri kısa sürede çözüme kavuşturulmuştur. Kitlesel göç süreçlerinde iş piyasasında meydana gelen daralmaya bağlı olarak yerel halk ile göçmenler arasında zaman zaman çeşitli sorunlar yaşansa da etnik, dinsel ve kültürel benzerlikler gibi unsurlardan dolayı önemli bir çatışma ortamı oluşmamıştır (Ciğerci, 2012, s. 131). Göçmenler ile yerel halk arasındaki kültürel mesafenin az oluşu önemli bir çatışmanın meydana gelmesini engellediği gibi entegrasyonun gerçekleşmesinde yapıcı rol oynaması (Martikainen, 2006) düşüncesi bu konuda etkin olmuştur. Ancak yine de “kuşaklar boyunca süren yeni bir toprakta tutunma, uyum sağlama, kendini kabul ettirme” çok kolay olmamıştır (Macar, 2015, s. 188).

Kirişçi’ye göre; yakın döneme kadar Türkiye’nin göç politikasını belirleyen temel unsur, ulus-devlet sürecine dayalı etnik ve kültür çeşitliliği açısından homojen bir ülke inşa etme hedefidir. 1934 İskan Kanunu bu hedefin gerçekleşmesinde etkili rol oynadı. Çünkü bu kanun Türkiye’ye göç edenlerde Türk soyundan gelme ve Türk kültürüne bağlı olma şartını arıyordu. Bu durum 1920’lerde 13 milyon nüfusuyla oldukça nüfusu azalan

Türkiye’ye Türk-Müslüman kimliğe sahip birçok kişinin göç etmesini teşvik etti. Bu kapsamda Balkanlardan birçok Arnavutlu, Bosnalı, Çerkez, Pomak ve Tatar Türkiye’ye göç etti. Türkiye’nin kuruluşundan 1997 yılına kadar 1.6 milyon insan Türkiye’ye göç ederek yerleşti. Bu göç edenlerin yarısından fazlası 1950 yıl öncesinden Türkiye’ye gelip yerleşenlerden oluşmaktadır. Bu süreçte Türkiye’ye göç edenlerin çok azı farklı bir etnik ve dinsel kimliğe sahipti ve farklı bir coğrafyadan gelmekteydi. Ancak 1970’li yılların başından itibaren devlet destekli göç süreci yavaşlamaya başladı. Çünkü Türkiye’nin nüfusu hızla büyüdü ve gelen göçmenlere yer tahsis etmek zorlaşmaya başladı.

Türkiye’ye gerçekleşen göçlerin modeli 1990’lı yıllardan itibaren değişti. Resmi olarak düşürülmeye çalışılsa da bu tarihten günümüze Türkiye birçok düzensiz ve transit göçmene ev sahipliği yaptı. Bavul ticaretini yapanlar başta olmak üzere Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, İran, Moldova, Ukrayna, Rusya ve diğer Asya ülkelerinden birçok kişi vizeli veya vizesiz Türkiye’ye geldi. Kadınların büyük bir kısmı yasadışı olarak ev hizmetleri ve sex sektöründe, son zamanlarda turizm sektöründe çalıştılar. Erkekler ise İnşaat ve vasıfsız ilerde çalıştılar. 1995’li yıllardan sonra ise özellikle komşu ülkelerden birçok kişi Türkiye üzerinden AB ülkelerine ulaşmayı hedefledi. Gelenlerin çoğu Pakistan ve Afganistan’ın yanında Irak, İran ve Suriye gibi Ortadoğu ülkelerinden gelmekteydi (Kirişçi, 2003). Nihayetinde 1990’lı yıllardan sonra çok farklı coğrafyalardan, etnik ve dini kökenden insanlar Türkiye’ye göç etmeye başladı. Sahra altı Afrika’dan eski Sovyet Cumhuriyetlerine kadar geniş bir coğrafyadan birçok insan Türkiye’ye göçte. Ayrıca bu tarihten itibaren Türkiye’deki düzensiz göçmenlerin sayısı her geçen gün artmış oldu (Danış, 2016a, s. 9).

Türkiye’nin göç politikasına bakıldığında Cumhuriyetin kuruluşundan 2000 yıllara kadar statik bir göç politikasının benimsendiği ve ulus-devlet düşüncesinin bu göç politikası üzerinde belirleyici olduğu düşünülmektedir. Nitekim Dedeoğlu’na göre (2011, s.31) Türkiye’nin 2000 yıllarına kadar göç politikasını “ülkeye gelenlerin muhacir gidenlerin ise gurbetçi olarak” görüldüğü bir düşünce sistemi şekillendirmiştir. Ancak küreselleşme ve diğer faktörlere bağlı olarak hem Türkiye’ye göç eden hem de Türkiye’den diğer ülkelere göç edenler etnik, dinsel ve kültürel açıdan bir çeşitlilik sergilemeye başlamıştır. Dolayısıyla 1990’lı yıllardan sonra sadece Türkler Türkiye’ye göç etmemiştir. Ekonomik ve politik nedenlere bağlı olarak başta komşu ülkelerden olmak üzere birçok ülkeden Türkiye’ye binlerce farklı etnik ve kültüre sahip insanlar göç etmiştir. Dedeoğlu’na göre oluşan bu yeni yapı Türkiye’nin muhacir ve gurbetçi ikilemi

üzerine kurulu göç politikasının günümüz ihtiyaçlarına cevap vermemesine neden olmuş, yeni bir göç politikasının benimsenmesi ve bu konuda yasal düzenlemelerin yapılması temel bir ihtiyaç haline getirmiştir. Ünal'a göre de (2014, s. 68) dünyada ekonomik ve siyasal alanda meydana gelen gelişmeler, Türkiye'nin sosyo-ekonomik konumunun getirdiği yeni koşullar Türkiye'nin uluslararası göçmenler için bir hedef merkez haline gelme pozisyonunu sağlamlaştırmaktadır. Oluşan yeni tablo, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası göçmenlere yönelik acil bir perspektif geliştirmesi ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır.

Diğer ülkelerden Türkiye'ye ve Türkiye'den diğer ülkelere göç eden göçmenlerin oldukça çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olması ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci Türkiye'nin göç politikasının değişmesini zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda İçduygu'ya göre 1994 İltica Yönetmeliği, 2003 Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2005 İltica ve Göç Alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Planı ve 2006 İskan Kanunu Türkiye'nin göç politikasının bir dönüşüme uğradığını gösteren işaretlerdir. Ancak İçduygu'ya göre bu değişimler radikal bir dönüşüm olarak görülmemelidir. Çünkü ona göre, ulus-devlet anlayışı Türkiye'nin göç politikasını belirlemeye devam etmektedir (İçduygu, 2010, s. 32-3).

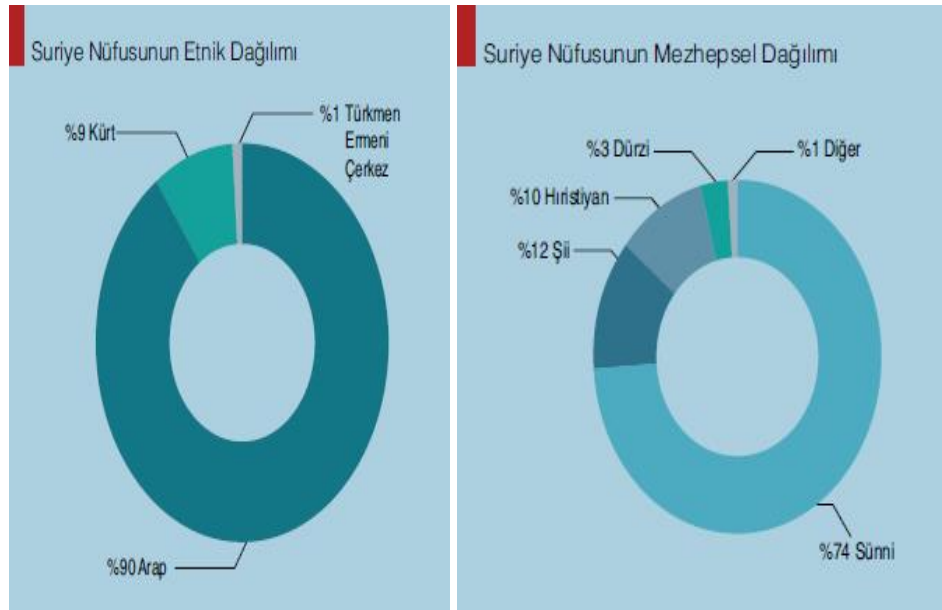
Sonuç olarak Türkiye'nin uluslararası göç politikası yakın dönemde Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel göçlerle kısmen şekillenmeye başladığı söylenebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarından yakın döneme kadar Türk soyundan gelen kişilerin Türkiye'ye göçü teşvik edilmiş ve cesaretlendirilmiştir. Ancak son zamanlarda bu teşvikte bir azalma görülmüştür. Bununla birlikte Türkiye 1951 yılında imzaladığı Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlandırma getirmiş ve sadece Avrupa kökenli kişilerin Türkiye'ye iltica edebileceğini belirtmiştir. 2013 tarihinde ise yabancılar ve uluslararası koruma kanunu çıkarılmış Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler geçici koruma kanunu kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa ülkelerinde bir işgücü ihtiyacı doğmuş ve Türkiye'den birçok kişi Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Bu göç, devlet tarafından da desteklenmiş ancak bu yönde geliştirdiği politikalar önemli bir etki oluşturmamıştır (Somuncu, 2006).

4. SURIYE GÖÇÜ

Bu çalışmanın temel konusunu Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının temel dinamiklerinin neler olduğunu, bu dinamiklerin göç sürecinde nasıl rol oynadığını, göç süreci ve toplumsal sonuçları oluşturmaktadır. Bu bağlamda Suriye'nin toplumsal ve siyasal yapısını bilmeden, göçün arkasındaki temel dinamikleri analiz etmeden, Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkilere bakmadan, çalışmanın evrenini oluşturan Şanlıurfa hakkında genel bilgi sahibi olmadan ve Şanlıurfa ile Suriye arasındaki ilişkileri incelemeyen söz konusu çalışmayı belirlenen amaçlar doğrultusunda gerçekleştirmek mümkün olmadığı düşünülmektedir. Bu bölümde sözü edilen başlıklar ele alınmaktadır.

4.1.Suriye'nin Siyasal ve Toplumsal Yapısı

Türkiye'nin güneyinde bulunan Suriye Arap Cumhuriyeti Akdeniz'in doğusunda yer almaktadır. Suriye'nin yüzölçümü 185,6 bin kilometre karedir. Suriye'de iç savaş başladıktan 1 yıl sonra 2012 yılı itibariyle Suriye'nin toplam nüfusu 22,5 milyon olduğu düşünülmektedir. Suriye'nin resmi dili Arapçadır. Suriye Arap Cumhuriyeti'nin başkenti Şam'dır. Suriye'nin en büyük kenti 4,6 milyon nüfusa sahip olan Halep'tir. Suriye oldukça genç bir nüfusa sahiptir. 2012 yılı itibari ile toplam nüfusun yaklaşık % 35'i 15 yaşın altından oluşmaktaydı ve ortanca yaş 22'ydi (AFAD, 2013). Aşağıdaki şekilde Suriyenin iç çatışmalardan önceki etnik ve inançsal nüfus dağılımı verilmiştir.

Şekil 4.1. Suriye'nin İç Çatışmalardan Önce Nüfusun Etnik ve İnanç Bağlamında Dağılımı (Dinçer ve Coşkun, 2011)

Şekilde görüldüğü gibi Suriye nüfusunun etnik dağılımının % 90'ı Arap, % 9'u Kürt ve % 1'i ise Türkmen, Ermeni ve Çerkezlerden oluşmaktaydı. Suriye nüfusunun mezhepsel dağılımına bakıldığında ise nüfusun % 74'ünün Sünni Müslüman, % 12'si Şii, % 10'u Hristiyan, % 3'ü Dürzi ve % 1'i diğer mezhep ve dinlerden oluştuğu görülmektedir. Etnik olarak nüfusun % 90'nının Arap olduğu Suriye'de, Arapların mezhepsel olarak homojen olmadığı farklı mezhepleri ve dinleri benimsediği görülmektedir. Çelikkol'a (2015, s. 22) göre Suriye'nin tarihte birçok devletin yönetiminde kalması ve Hristiyanlık ile Müslümanlığın yayılmasında önemli rol oynaması etnik, din ve mezhep açısından çoklu bir yapının oluşmasında belirleyici olmuştur.

Farklı etnik ve dini kimliklerden oluşan Suriye'nin siyasal yapısı, 1970 yılında Hafız Esad'ın yönetime ele koyması ile birlikte farklı bir yapılanmaya gitmiş ve söz konusu sistem ve yönetim Hafız Esad'ın ölümünden sonra Beşar Esad'a geçerek günümüze kadar ulaşmıştır (Şöhret, 2016, s. 39). Suriye'nin siyasi yapısı teorik olarak cumhuriyet ve demokratik bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Ancak pratikte rejim otoriter bir yapıya sahiptir. Teorik olarak Suriye halkının cumhurbaşkanını ve meclis üyelerini seçiminde oy kullanma hakkına sahip görünüyor. Durum böyle olsa da Suriye halkı şu ana kadar hiçbir zaman pratikte hükümeti değiştirme gücüne sahip olmamıştır. Cumhurbaşkanı adayı rakipsiz olarak seçime girmekte ve rakipsiz referandumlarla meşruiyetini sağlamaya çalışmaktadır (Dinçer ve Coşkun, 2011). Dahası yaklaşık Suriye'de 47 yıldır devam eden ve azınlık iktidarına dayanan yönetim biçimi, bölgede en otoriter ve en baskıcı yönetim tarzlarından birini oluşturmaktadır. Bir azınlık grubun çoğunluğu yönetmesi tarzında ortaya çıkan bu yapı, halk ile devlet arasında keskin ayrımlara neden olmuş daima bir çatışma potansiyeli taşımıştır. Bu potansiyel "Arap Baharı"nda ortaya çıkmıştır (Şöhret, 2016, s. 39).

4.2.Suriye Göçünün Genel Görünümü

Tunus'un Sidi Bouzid kentinde 17 Aralık 2010'da 26 yaşındaki Muhammed Bouazizi adlı kişinin zabıta ve polis tarafından tezgâhının alınmasına ve darp edilmesine bir tepki olarak kendini yakmasıyla başlayan süreç bir domino etkisi oluşturarak Arap Dünyası'nın birçok yerinde rejim karşıtı gösterilerin başlamasına neden olmuş ve günümüzde de etkisi devam etmektedir. Demokrasi, özgürlük ve insan hakları gibi temel hakların talebi üzerine gerçekleşen bu halk hareketine "Arap Baharı" olarak tarif edilmiştir. "Arap Baharı" ile birlikte Arap Dünyasının birçok yerinde büyük küçük birçok

miting düzenlenmiştir. Bu mitingler, bazı ülkelerde kısa bir süre sonra neticelenirken bazı ülkelerde kanlı çatışmalara ve iç çatışmaya dönüşmüştür. “Arap Baharı” ile başlayan bu süreç şüphesiz sadece çatışmaların olduğu ülkeyi ve Ortadoğu’yu değil başta komşu ülkeler olmak üzere birçok ülkenin ekonomik, politik ve toplumsal durumun yeniden şekillenmesinde de etkili olmuş ve olmaya devam etmektedir (Yılmaz, 2013).

Arap Baharı sürecine 15 Mart 2011’de başlayan rejim karşıtı protestolarla Suriye de dâhil olmuştur. Küçük gruplar halindeki göstericiler yaklaşık 40 yıldan fazladır iktidarda olan Esad yönetiminden reform, özgürlük ve demokrasi talep ettiler. Fakat Esad yönetimi göstericilerin taleplerini karşılamak yerine gösterileri sert bir biçimde bastırmayı tercih etti (Çetin ve Uzman, 2013, s. 3). Böylece Suriye’de küçük gruplarla başlayan miting gösterileri kısa bir süre zarfında önemli çatışmalara ve daha sonrasında iç çatışmaya dönüştü. İç çatışmayla birlikte Suriye’den başta komşu ülkeler olmak üzere birçok ülkeye kitlesel göçler başladı ve bu göçler günümüzde de zaman zaman devam etmektedir. “Arap Baharı” ile başlayan Suriyelilerin göç süreci oldukça dramatik sonuçlara neden olmuş Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) bu durumu yakın tarihte gerçekleşen en büyük göç dalgası olarak tarif etmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler [BM] dönemin Mülteciler Yüksek Komiseri Antonio Guterres Suriye krizini çağımızın en büyük insani acil durumu olarak değerlendirmiştir (Erdoğan, 2015, s. 1-2). Suriye’den başta komşu ülkelere olmak üzere birçok ülkeye gerçekleşen kitlesel göçün politik, ekonomik, güvenlik, sosyal ve kültürel olmak üzere birçok boyutu bulunmaktadır. Başta komşu ülkeler olmak üzere birçok ülke bu göç dalgası sürecinden olumsuz etkilense de şüphesiz en çok olumsuz etkileyen Suriye halkının kendisi olmaktadır.

Suriye’de iç savaşın başladığı tarihten bugüne kadar yaklaşık yarım milyon insan öldü, yüzbinlerce kişi yaralandı ya da sakat kaldı, nüfusun yarısından fazlası¹⁷ yerinden oldu, yaklaşık nüfusun dörte biri ise can ve mal güvenliği tehdit altında olduğu için diğer ülkelere göç etti. Suriye’de başlayan iç savaşla birlikte en çok Suriye’den komşu ülkelere göç gerçekleşti. Bu ülkelerin başında Türkiye, Lübnan, Mısır, Ürdün ve Irak gelmektedir.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin 30 Kasım 2015 tarihli istatistiklerine göre¹⁸; Suriyeli göçmenlerin 2 milyon 180 bini Türkiye’de yaşamaktaydı. 1 milyon 80 bini

¹⁷ <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/syria> and <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>. Erişim Tarihi: 07.08.2016

¹⁸ <http://www.unhcr.org/tr/>, Erişim Tarihi: 08.09.2016

Lübnan'da, 633 bin 644'ü Ürdün'de, 244 bin 765'i Irak'ta ve 127 bin 681'i de Mısır'a göç etmişti. 303 bini ise muhtelif diğer kıtalarda ve ülkelere göç etmişti. Dolayısıyla Suriyeli göçmenlerin en çok göç ettiği ülke Türkiye olmuştur. Suriye'den diğer ülkelere göç edenlerin sayısı Aralık 2016 tarihinde 4.7 milyona yükselmişti. Suriye'den diğer ülkelere göç devam etti ve GİGM'e göre¹⁹ 15.02.2018 tarihi itibarı ile Suriye'den sadece Türkiye göç eden geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısı 3.523.981'e yükseldi.

İç çatışmalarla birlikte Suriye'nin etnik ve inançsal demografik dağılımı birçok göç örneğinde olduğu gibi değişti. İç çatışmaların başlaması ile birlikte Suriye'de yaklaşık 2 milyon insan ya hayatını kaybetti ya da yaralandı. Hayatlarını kaybedenlerin arasında yaklaşık 24 bin çocuk vardı. 4 okuldan biri hasar gördü, hastanelerin yarısından fazla artık işlev görmüyor. Milyonlarca hektar tarım arazisi ya zarar gördü ya terk edildi. BM Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi'ye göre Suriye göçü ile birlikte günümüz dünyasının en büyük mültecilik ve insalık krizi yaşandı (BMMYK)²⁰. Nüfusun yarısının yerinden olduğu Suriye'de yaklaşık 6 milyon insan ülke dışına göç etti²¹. Ülke dışına göç eden Suriyelilerin % 87'si BMMYK'ya göre²² Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'a göç etti. Dinamik bir konu olduğundan sayılar sürekli değişmekle birlikte göç edenlerin yaklaşık sadece % 5'i gelişmiş ülkelere göç etti. Suriyeli göçmenler daha çok komşu ülkelere, komşu ülkeler içerisinde ise en fazla Türkiye'ye sığındı. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenlerin sayısı iç çatışmanın başladığı yıldan günümüze kadar sürekli artış gösterdi.

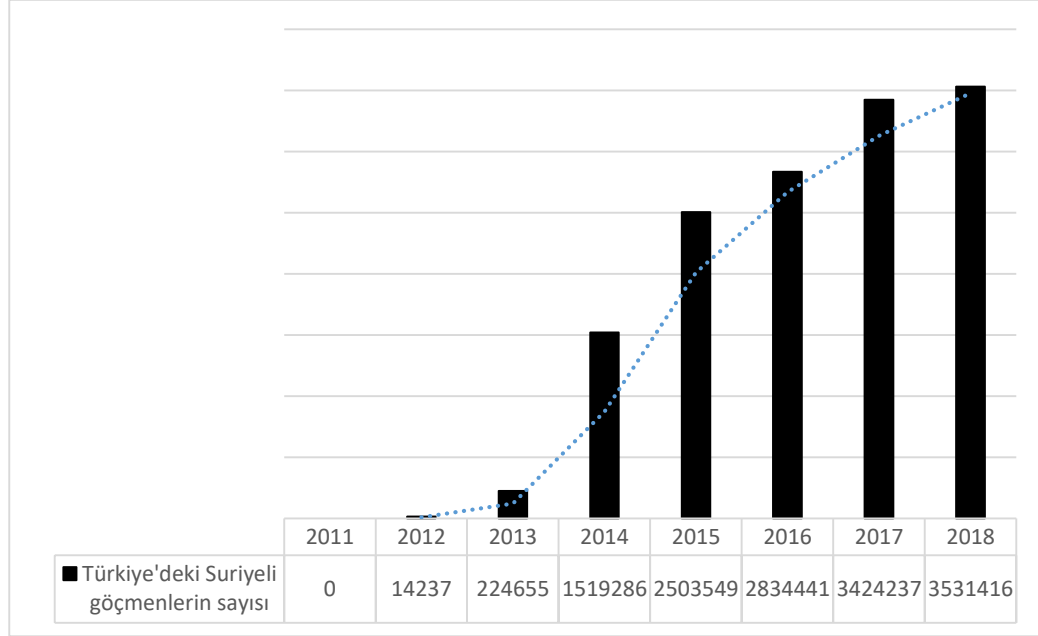
¹⁹ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim tarihi: 26.02.2018

²⁰ <https://searchingforsyria.org/tr/suriye-de-neler-oluyor/>, Erişim tarihi: 23.08.2017

²¹ <http://www.dw.com/tr/suriyeli-m%C3%BClteci-say%C4%B1s%C4%B1-5-milyonu-ge%C3%A7ti/a-38217370>, Erişim tarihi: 24.08.2017

²² <https://searchingforsyria.org/tr/suriye-de-neler-oluyor/>, Erişim tarihi: 23.08.2017

Grafik 4.1. Yıllara Göre Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Artışı (GİGM istatistikler²³)

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi gösterilerin iç çatışmaya evrilmeye başladığı 2011 yılından günümüze kadar Suriye’den Türkiye’ye göç, dönemin çatışma ve koşullarına bağlı olarak sürekli artış gösterdi. 2011 yılında çatışmaların yeni başladığı dönemde bir bekleme dönemi olduğu tahmin edilmekte, 2011 yılından 2012 yılında geldiğinde sadece 14,237 kişinin 2013 yılına geldiğinde ise 224.655 kişinin Türkiye’ye göç ettiği görülmektedir. 2018 yılına gelindiğinde ise Türkiye’deki kayıtlı Suriyeli göçmen sayısının 3.531.416’ya ulaştığı izlenmektedir. Türkiye’deki Suriyeli göçmen sayısının yıllara göre sürekli artış göstermesi Suriye’de çatışma alanının genişlemesine bağlı olduğu gibi çatışmanın uzmasıyla da ilgili olduğu düşünülmektedir. Başka bir ifade ile ilk yıllarda bir bekleme dönemi yaşanmış çatışmaların bir türlü son bulmaması ve buna dair inancın zayıflaması ile birlikte Suriye’den göç edenlerin sayısı sürekli artmıştır.

Suriye’ye komşu ülkeler Suriyeli göçmenlere yönelik genel olarak “açık kapı” politikasını uygulamış ve şiddet olayları artıkça komşu ülkelere göç devam etmektedir. Öyle ki Suriye’ye komşu ülkelerde Suriyeli göçmenler her geçen gün daha da görünür hale gelmektedir. Örneğin Lübnan’da nüfusun 6’da 1’ini Suriyeli göçmenler oluşturmaktadır. Ürdün’de ise Suriyeli göçmenlerin kaldığı Zaatari kampı ülkenin en büyük dördüncü kenti haline gelmiştir. Benzer bir biçimde Türkiye’nin Reyhanlı, Kilis

²³ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim tarihi: 27.02.2018

ve Akçakale gibi bazı il ve ilçelerinde Suriyeli göçmenlerin nüfusu yerel halkın nüfusuna ya kırdır ya da daha fazladır (Orhan, 2014, s. 18; Yılmaz, 2013, s. 4).

Suriye’de iç çatışmalara her geçen gün yeni oluşan gruplar arasındaki çatışmalar dâhil olmakta ve Suriyelilerin geleceğini daha da belirsiz bir hal almasında etkili olmaktadır. Bu bağlamda Irak ve Suriye’deki otorite boşluğunu fırsat bilen ve diğer gruplar içerisinde kendi varlığını neredeyse bütün dünyaya duyuran ve kendini “Irak Şam İslam Devleti” [İŞİD] olarak tanıtan grup, sorunun daha da karmaşık hale gelmesinde belirleyici olmuştur. Böylece sadece Suriye’de rejim ile rejim karşıtı güçlerin çatışmasından değil binlerce kişi İŞİD’den kaçarak komşu ülkelere sığınmıştır (Erdoğan, 2015, s. 2).

İŞİD’le birlikte PYD, El-Nusra, El-Kaide ve Özgür Suriye Ordusu’nun birbiriyle ve bazı grupların rejim ordusu ile devam eden çatışmalı mücadelesinin halen devam etmesi Suriye’den diğer ülkelere yeni kitlesel göç dalgalarının meydana gelmesinde etkili olmaktadır. Ayrıca uluslararası toplumun Suriye meselesi karşındaki duyarsız tutumu ve bazı devletlerin Suriye üzerinden birbiriyle hesaplaşma mücadelesi meselenin daha da belirsiz hale gelmesinde rol oynamakta ve göç nedenlerinin çözüme kavuşmasını zorlaştırmaktadır. Nitekim BMMYK’ya göre, Suriye meselesi ile ilgili kısa vadede bir çözüm görünmemektedir. Her geçen gün alt yapı daha fazla tahrip olmakta, şiddet ortamı sertleşmekte ve güvensizliğin dozu yükselerek belirsiz bir hal almaktadır.²⁴ Bu tablo bir taraftan Suriye’den diğer ülkelere gerçekleşen kitlesel göç dalgalarının devamını sağlarken diğer taraftan daha önce Suriye’den göç edenlerin ülkelerine dönüşünü engellemektedir.

Suriye’deki çatışma ortamından kaynaklan göç süreci ve insanlık krizi ikinci dünya savaşından sonra yaşanan en büyük mülteci krizi olarak değerlendirilmektedir. Bu çatışma ortamında ekonomi alt üst olmuş, 202 milyar dolar buharlaşmış, her beş Suriyeliden dördü yoksulluk içinde ve %30’u açlık sınırında yaşamaya mahkum olmuştur. Ayrıca bu süreçte milyonlarca insan yardıma muhtaç hale gelemeye başlamıştır. 7,6 milyon insan ülke içinde yerinden olmak zorunda kalmış yaklaşık nüfusun dörte biri ise Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Irak gibi komşu ülkeler başta olmak üzere diğer ülkelere göç etmiştir (Kaya ve Kıraç, 2016). Ancak mülteci sorunu ne sadece Suriye’nin ne Suriye’ye komşu ülkelerin ne de Ortadoğu’nun sorunudur. Kitlesel göç

²⁴ UNHCR <http://www.unhcr.org/pages/49e486a76.html>

başta bölge olmak üzere birçok ülkeyi ilgilendiren temel bir olgudur. Dolayısıyla Suriye göçü uluslararası toplumun aktif katılımı ile çözülebilecek bir mesele haline gelmiştir (Orhan, 2014, s. 7).

4.3. Suriyelilerin Türkiye'ye Göç Etmesinin Ayırıcı Unsurları

Suriye ile Türkiye arasındaki toplumsal ilişkilerin uzun tarihsel bir geçmişi bulunmaktadır. Suriye yaklaşık 400 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altında kaldı. Bu süre zarfında önemli oranda ortak tarihsel geçmiş ve kültürel ilişkiler meydana geldi. Ancak 1. Dünya Savaşı ile birlikte meydana gelen siyasal gelişmeler ve akabinde Türkiye ile Suriye arasında çizilen siyasal sınırlar coğrafyayı böldüğü gibi toplumsal ilişkileri de böldü. Fakat Kaya'ya (2015, s. 271) göre, çizilen siyasi sınır Osmanlı zamanında var olan akrabalık ilişkilerini ve ortak kültürün bölünmesine yol açsa da akrabalar arasındaki ortak hafıza devam etmektedir. Çünkü ona göre halen Türkiye'nin Suriye sınırında bulunan Şanlıurfa, Gaziantep, Mardin, Hatay ve Kilis'te bulunan halkın Suriye'deki Halep, Kobani, Rakka, Kamışlı, İdlip ve Haseki illerinde akrabaları bulunmaktadır. Sınırın iki tarafında bulunan bu akrabalar arasındaki kültür benzerliği mimari, sanat, günlük ilişkiler, anma ve kutlama törenleri alanlarında devam etmektedir. Ayrıca iç savaş öncesinde de karşılıklı evlilikler yoluyla akrabalık ilişkileri sürekli yenilenerek yeniden üretildi. Çıkarılan kanunlarla birlikte sınır ticareti azalsa da kaçakçılık yoluyla ilişkiler devam etti ve sınır illeri bu süreçten etkilendi. Çağlayan ise çizilen sınır ve devam eden bu ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

“...tarihsel etkiler altında kurulan Suriye devleti ile Türkiye devleti arasında elbette bir sınır ve komşuluk ilişkisi olmuştur. Türkiye Suriye arasındaki sınır olgusuna ve algısına baktığımızda, oluşturulan sınırın ne kültürel, ne etnik, ne de coğrafik bir sınır olmadığı açıktır. Yapay bir şekilde oluşturulan bu sınır sadece ve sadece iki farklı devletin egemenlik alanlarını belirlemektedir. Yine tarihsel süreçte Suriye ve Türkiye arasındaki sınırın sürekli yasadışı aşılma bir sınır olduğu, gerek kaçakçılık için gerekse de sınırın her iki tarafındaki akrabaların görüşmek için sınırı yasadışı aşarak kullandıkları çok yaygın bir bilgi durumudur” (Çağlayan, 2015, s. 199).

Türkiye ile Suriye arasındaki siyasal ilişkiler özellikle sınır bölgelerde var olan toplumsal ilişkiler kadar güçlü devam etmedi. Ancak Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidara gelmesi ile birlikte Türkiye ile Suriye arasındaki kırılma politik ilişkilerde özellikle 2009'da bir ölçüde düzelme meydana geldi. İki ülke arasındaki vize sınırlaması kaldırıldı. Benzer bir biçimde iki ülke bakanlıkları birçok konuda ortak çalışma başlattı ve ekonomik ilişkiler iyi bir noktaya geldi. Ancak “Arap Baharı”ndan

etkilenerek Suriyeli göstericilerin başlattığı ayaklanma ve hükümetin bu ayaklanmalara sert bir biçimde cevap vermesi ile birlikte bütün bu gelişmeler alışıya oldu. Esasında Ankara, ilk başlarda Suriye hükümetini protestocuların isteklerine cevap vermesi, onlara yönelik şiddetten kaçınması ve bu konuda reform yapması için yoğun çaba sarf etti (Cagaptay ve Menekse, 2014, s. 2). Suriye hükümeti tarafından telkinleri kabul görmeyen Ankara Suriye hükümeti ile olan resmi ilişkilerini kesme yolunu tercih etti. Fakat protestoların iç savaşa dönüşmesi sonucu ülkesini terk eden Suriyelilere her zaman “açık kapı” politikasını uygulayarak Suriyelilerin Türkiye’ye sığınmasına imkân tanıdı.

İç çatışmaların başladığı Suriye’de 6 hafta sonra, 29 Nisan 2011 tarihinde Suriye’den Türkiye’ye kitlesel göçün ilk gurubu gelmeye başladı. 252 kişiden oluşan bu grup Hatay’ın Yayladağı ilçesinin Cilvegözü sınır kapısından giriş yaptı. Türkiye’ye göç eden bu ilk grubun barınma ihtiyacı Hatay’daki geçici konaklamalar temin edilerek sağlandı. Yayladağı merkezde ilk kurulan çadır kenti Altınözü ve Boynuyoğun çadır kentleri takip etti (Erdoğan, 2015, s. 5-7; AFAD, 2014a, s. 18). Suriyelilerin Türkiye’ye göç ettiği bu ilk dönemde sorunun kısa sürede çözüme ulaşacağı ve küçük gruplar halindeki Suriyeli göçmenlerin ülkesine döneceği düşünöldü.

Suriye kirsizinin son bulmaması dahası Suriye’de giderek çatışma ortamının daha da sertleşmesi, birbiriyle çatışan grupların çoğalması, alt yapının çökmesi, yaşam koşullarının azalması ve nihayetinde uluslararası ülke, örgüt ve toplumun bu duruma kısmen sesiz kalması Suriye’den Türkiye kitlesel göçün devam etmesinde etkili oldu. Ayrıca Türkiye’nin Suriye’deki iç çatışmamalardan dolayı gelenlere karşı “açık kapı” politikasını benimsediğini, gelenlerinin zorla gönderilmeyeceğini ve gerekli yaşamsal desteğinin sağlanacağını ilan etmesi Suriyelilerin en çok Türkiye’ye göç etmesini sağladı (Kirişçi, 2014). Bu bağlamda GİGM’in verdiği bilgiye göre 12/04/2018 tarihi itibariye Suriye’den Türkiye’ye göç eden göçmenlerin sayısı 3.578.246²⁵ kişiye ulaştı. Bu sayı Suriye’den diğer ülkelere göç eden nüfusun yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Dahası Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye sığınması sonucunda 2016 yılı itibari Türkiye bölgede ve dünyada en fazla mülteci, sığınmacı barındıran ülke haline gelmeye başlandı (Kaya ve Kıracı, 2016).

Türkiye’ye sığınan Suriyeli göçmenler ilk başlarda Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Hatay ve Mersin gibi sınır kentlerde ve büyük çoğunluğu bu illerde oluşturulan

²⁵ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim tarihi: 29.04.2018

kamplar, konteyner ve çadır kentlerde ikamet etti. Suriye'deki iç çatışmaların uzaması, kriz belirsizliğinin devam etmesi sınır kentlerde ikamet eden Suriyelilerin diğer kentlere de göç etmesine, büyük çoğunluğunun kamp dışında yaşamasına neden oldu. Böylece Türkiye'de neredeyse 2-3 kent dışında Suriyelilerin ikamet etmediği kent kalmadı. Ancak bütün kentlerde Suriyeli göçmen bulunsa da büyük çoğunluğu sınır illerine ve büyük kentlere yerleşti ve yerleşmeye devam etmektedir. İstanbul, İzmir ve Bursa sınır illerinin dışında Suriyeli göçmenlerin yöneldiği kentler oldu.

AFAD'ın hazırlamış olduğu rapora göre (2014a) Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin yaklaşık % 36'sı Suriye'nin Halep kentinden gelmektedir. Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenlerinin önemli bir kısmının Halep'ten gelmesi üzerinde Halep'in Türkiye'ye yakın olması ve bu kentte şiddetli çatışmaların yaşanmasının belirleyici olduğu düşünülmektedir. Rapora göre, geçici barınma merkezlerinde ikamet eden Suriyelilerin yüzde 57'sinden fazlası güvenlik gerekçesi ile ülkesini terk ettiğini belirtmiştir.

Atasoy ve Demir'e göre (2015) Türkiye'ye göç eden Suriyeli vatandaşlar ilk başlarda sınır kentlerde ve genellikle kamplarda kalmakta idi. Ancak iç çatışmaların uzaması, kampların yetersiz kalması ve kampta kalmak istemeyenlerin oranının da yüksek olması Suriyeli vatandaşların önemli bir kısmının kamp dışında ve diğer illere de göç etmesine neden olmuştur. Ancak yine de Suriyeli göçmenler en çok sınır kentlerinde ikamet etmekte ve Suriyeli vatandaşların göçünden en çok sınır kentleri ve özellikle Şanlıurfa etkilenmektedir. Suriyeli göçmenlerin en çok sınır kentleri tercih etmesinde fiziksel yakınlık, tarihsel akrabalık ilişkileri ve kültürel benzerliğin ön plana çıktığı düşünülmektedir. Benzer dile ve kültüre sahip olmak sınır kentleri Suriyeli göçmenler için cazibeli merkezler haline getirmektedir. Ayrıca sınır kentleri iç savaşın bitiminde ülkesine dönmek isteyen Suriyeli göçmenlere dönme kolaylığı sunduğu için göçmenlerin burayı daha fazla tercih ettiği tahmin edilmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2015, s. 250; AFAD, 2014a, s. 12). Dolayısıyla Türkiye'deki Suriyeli göçmenler toplam nüfusun yaklaşık % 3'ünü oluştururken göçmenlerin yaklaşık % 80'i Suriye'ye sınır illerde ikamet etmektedir (Cagaptay ve Menekse, 2014). Suriyeli göçmenler zamanla sınır bölgelerinden Türkiye'nin diğer büyük kentlerine göç etse de sınırdaki göçmen yoğunluğu devam etmektedir.

BMMYK verilerine göre 2011 yılı sonu itibariyle dünyadaki mülteci ve sığınmacıların çoğu artık barınma merkezlerinde değil kentsel alanlarda yaşamaktadır. Dünyadaki mülteci ve sığınmacıların sadece % 10'u barınma merkezlerinde ikamet

ederken % 90'ı kent merkezlerinde ve kent özelliği taşıyan bölgelerde yaşamaktadır (BMMYK, 2012). Benzer bir biçimde Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yaklaşık % 10'u geçici barınma merkezinde ikamet ederken % 90'ı geçici barınma merkezlerinin dışında yaşamaktadır. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi [ORSAM] kamp dışında yaşayan Suriyelilerin kampta yaşayan Suriyelilerden oldukça yüksek olmasının nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

- “Kaçak olanlar ve kayıt altına almak istemeyen göçmenlerin kamp dışında yaşama isteği
- Bazı göçmenlerin kamp hayatına uyum sağlayamaması
- Maddi durumu iyi olan göçmenlerin konut kiralayarak yaşamına devam etmek istemesi
- Kampların kitlesel yoğun göç karşısında yetersiz kalması
- Akrabalık ilişkileri ve göçmenlerin akrabaların yanında ya da onlara yakın olma isteği” (Orhan, 2014)

Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel göç daha önce Türkiye'ye gerçekleşen göçlerden bir takım farklı özelliklere de sahiptir. Bu bağlamda Kirişçi (2014) farklı üç temel özelliğe odaklanmaktadır. İlk olarak, daha önce Türkiye'ye hiçbir zaman bu ölçekte ve hızla artan bir kitlesel göç gerçekleşmemiştir. İkincisi, Türkiye'nin Avrupa dışından gelen ve sayıları 3 milyona yaklaşan bir göç akınına “açık kapı politikası” uygulaması Türkiye'nin göç politikasında önemli bir sapmanın meydana geldiğine işaret ediyor. Üçüncüsü, Suriye göçünün bireysel ve kitlesel sığınmalara cevap verecek yeni göç yasasının uygulamalarından sorumlu Göç ve İltica Müdürlüğü'nün kuruluş dönemine denk gelmesidir. Türkiye'ye gerçekleşen Suriye göçünün şu özelliklere de sahip olduğu söylenebilir:

- Türkiye ilk defa sosyo-demografik, etnik, dinsel mezhep ve diğer özellikler açısından çeşitli ve karmaşık bir göç kitlesine maruz kalmıştır.
- Suriye'den Türkiye'ye yapılan kitlesel göç, hem konusu hem biçimi hem de nedenleri yönüyle sadece Türkiye'yi değil dünyanın birçok ülkesini ilgilendirmektedir.
- Suriye'den Türkiye'ye yapılan kitlesel göç bazı bölgelerde yoğunlaşsa da neredeyse Türkiye'nin tamamına dağılmıştır.
- Suriye'den Türkiye'ye yapılan kitlesel göçler Türkiye'nin göç politikasının ve göç kurumlarının oluşmasında temel belirleyici rol oynamaktadır.
- Suriye'den Türkiye'ye yapılan kitlesel göçler, göç hacmine paralel olarak hem göç sürecinde hem de Türkiye'ye yerleştikten sonra oldukça dramatik sosyolojik göç hikâyeleri oluşturmaktadır.
- Suriye'den Türkiye'ye yapılan göçler başta ekonomi, siyaset, sosyal, sağlık, kültürel olmak üzere birçok alanı derinden etkilemekte ve dönüştürmektedir.

4.3.1. Göçün Suriyeli göçmenler ve yerel halkın yaşamları üzerindeki etkileri

İç savaş ve göç süreci Suriyeli göçmenler üzerinde derin izler bırakmaktadır. Göçmenler güvenlik, barınma, sağlık, eğitim ve çalışma olmak üzere birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin karşılaştığı problemin dozu geçici barınma merkezlerinde ve dışında farklı olabilmektedir. Geçici barınma merkezlerinde ikamet edenler temel ihtiyaç sorunu ile daha az karşılaşmakta, refah ve sosyal imkân açısından barınma merkezleri dışında yaşayanlara göre daha iyi konumdadır (Akgül, Kaptı ve Demir, 2015). Geçici barınma merkezlerinde eğitim, sağlık ve güvenlik konusunda ilgili bakanlıklardan yardım alınmaktadır. Türkiye'deki geçici barınma merkezleri Suriyeli göçmenlerin kaldığı diğer ülkelerdeki geçici barınma merkezleri ve dünyadaki diğer mülteci kampları ile karşılaştırıldığında oldukça iyi konumda olduğu görülmektedir. Eğitim, sağlık, güvenlik, düzen ve hijyen, sosyal alanlar, mesleki kurslar vb. faktörler açısından Türkiye'deki geçici barınma merkezlerinin ileri düzeyde olduğu söylenebilir. Geçici barınma merkezlerinde karşılaşılan temel sorun ise kamp yaşamının sıkıcı olması ve göçmenlerin her gün benzer pratikleri tekrar etmesidir (Orhan, 2014, s. 11-2).

Göçle ilgili tartışılan temel konulardan biri güvenlidir. Güvenlik sorununu hem yerel halk açısından hem de Suriyeli göçmenler açısından ele almak mümkündür. Göçmenlerin asayışı ve toplum düzenini bozduğuna dair yerel halk tarafından beslenen genel yaygın kanıdan Suriyeli göçmenler de etkilenmektedir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016). Göçmenlerin karıştığı adli olaylar oldukça düşük düzeyde olmasına rağmen bazen işlenen bireysel bir suç yerel halkın bir kesimi tarafından genelleştirilir ve bütün göçmenler bu suça ortak edilir. Provokasyon böyle bir sürece dahil edildiğinde göçmenlere yönelik şiddet içeren kitlesel bir tepkiye dönüşme ihtimali mevcuttur. Ancak birkaç olay hariç tutulursa şimdiye kadar böyle bir ihtimal gerçeğe dönüşmedi. Özellikle sınır illerdeki yerel halkın diğer bir güvenlik endişesi de bölgenin terör olaylarına açık hale gelme ihtimalidir (Orhan ve Gündoğar, 2015, s. 9).

Geçici barınma merkezlerinde ikamet eden Suriyeli göçmenler kamp dışında yaşayanlara göre daha güvenli bir ortamda kalmaktadır. Ancak birçok geçici barınma merkezinin sınıra oldukça yakın yerlerde inşa edilmesi güvenlik açısından endişe uyandırmaktadır. Çünkü haberlere yansıdığı gibi Suriye tarafında farklı gruplar arasındaki çatışmalardan dolayı zaman zaman kurşunlar ve top mermileri Türkiye geçebilmektedir. Bu durum sadece göçmenlerin değil sınır bölgelerdeki yerel halkın

güvenliği açısından da risk oluşturmaktadır. Nitekim sınır bölgelerde farklı tarihlerde meydana gelen bombalı saldırılar riskin şiddetini ortaya koymaktadır (Dinçer vd., 2013, s. 15).

Uluslararası kitlesel göçmenlerin yaygın olarak yaşadığı bir diğer problem barınma ve sağlıkla ilgilidir. Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler de bu sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak problemin dozu birçok konuda olduğu gibi geçici barınma merkezlerin içinde ve dışında farklılık göstermektedir. Geçici barınma merkezlerinde ikamet eden Suriyeli göçmenler barınma ile ilgili bazı sorunlar yaşasa da onlara ayrılan bir mekân olduğu için ve bunun için bir ücret ödemek zorunda olmadığı için önemli bir problemle karşılaşmamaktadır. Benzer bir biçimde geçici barınma yerlerinde ikamet eden kişilere özgü sağlık merkezleri olduğu için sağlık sorunlarının dozu kısmen düşük düzeyde kalmaktadır. Başka bir ifade ile barınma ve sağlık hizmetlerine ulaşım açısından geçici barınma merkezlerinde ikamet eden Suriyeli göçmenler geçici barınma merkezleri dışında yaşayanlara göre genel olarak daha iyi konumda oldukları söylenebilir.

Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu geçici barınma merkezlerinin dışında ikamet etmektedir. Geçici barınma merkezleri dışında kalan Suriyeli göçmenler önemli sağlık ve barınma sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016; Akgül, Kaptı ve Demir, 2015, s. 11). Dromgold'a (2015, s. 102) göre Suriyeli göçmenlerin barınma sorunu büyük oranda işsizlik durumu ile ilgilidir. Suriyeli göçmenler çalış(a)madığında ya da düzenli bir yardım alamadığında barınma sorunu devam edecektir.

Kirişçi'ye (2014) göre Suriyeli göçmenlerin kitlesel halde Türkiye'ye gelmesi ile birlikte özellikle bazı illerde kiralık konut ihtiyacı hızla arttı. İhtiyacın artması ile birlikte kira fiyatları da yükseldi. Yüksek kira fiyatlarını ödeyemeyen çoğu Suriyeli göçmen ya birkaç aile birleşerek bir ailenin kalabileceği konutlarda birden fazla aile kalmak zorunda kalmakta ya da ücretsiz olduğu için metruk binalarda ikamet etmektedir. Yerel yönetimler ve bir takım STK'lar buldukları bölgelerde Suriyeli göçmenlerin barınma ihtiyacını çözmeye çalışsa da göçmenlerin belli bazı bölgelerde yoğunlaşması ve sayının fazlalığı bu çözümü zorlaştırmaktadır. İGAM'ın saha araştırması verilerine dayalı olarak hazırladığı rapora göre de geçici barınma merkezleri dışında ve çoğunlukla kent merkezlerinde yaşayan Suriyeli göçmenlerin karşılaştığı temel problemlerin başında sağlıklı barınma ihtiyacı gelmektedir. Rapora göre, kent merkezlerinde yaşayan Suriyelilerin büyük çoğunluğu kentin en yoksul kısımlarında kiralık evlerde kalmaktadır.

Ulaşımı zor bu semtlerdeki evler hijyenik açısından da sorun oluşturmaktadır. Ayrıca bir aile tek başına müstakil bir ev ya da daire kiralayamadığı için genellikle birkaç aile birleşerek kiralamaktadır (İGAM, 2014).

ORSAM'ın hazırladığı rapora göre de (Orhan, 2014) özellikle Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı sınır illerinde kira fiyatları oldukça artmış ve kiralık ev bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Sınır il ve ilçelerde arsa sahipleri yoğun kira talebini karşılamak üzere hızlı bir biçimde ev inşa etmeye çalışmaktadır. Ev sahipleri evi Suriyeli göçmenlere daha fazla bir fiyata kiralamak için bazen yerel halktan kiracıyı evden çıkmaya zorlamaktadır. Bu durum ev sahibi ile kiracı arasında problem oluşturmaya yol açmaktadır.

Geçici koruma kanununa göre Suriyeli göçmenler Türkiye'nin 81 ilinde Türkiye vatandaşlarının yararlandığı sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Geçici barınma merkezlerinde ikamet edenler bu hizmete daha kolay bir biçimde erişebilmektedir. Ancak Kamp dışında yaşayan göçmenler sağlık hizmetlerine erişimde zaman zaman çeşitli problemlerle karşılaşabilmektedir. Bu problemlerin kaynağında hastanın veya hizmet veren personelin bilgi yetersizliğinden ve dil sorunundan kaynaklanmaktadır. Özellikle sınır illerde nüfusun fazla olduğu bölgelerde göçmen nüfusunun dâhil olması ile birlikte sağlık hizmetlerinin verildiği merkezlerde yoğunlaşma meydana gelmektedir. Bir sağlık personeline düşen yük artmaktadır (Dinçer vd., 2013, s. 25). Ayrıca “temel sağlık sigortası, devlet hastanelerinin kullanımı, ilaç ve ameliyat masrafları, çocukların temel aşıları, doğum oranları gibi onlarca konuda sağlık sektörü sorun yaşamaktadır” (Akgül, Kaptı ve Demir, 2015, s. 11). Suriyeli göçmenlerin yoğun yaşadığı ve aynı zamanda yerel nüfusun da diğer illere göre fazla olduğu sınır illerinde sağlık merkezlerinde aşırı bir yoğunluk meydana gelebilmektedir. Bu durum yerel halkın tepkisine yol açmaktadır.

Göçmenlerin diğer temel bir sorunu eğitimle ilgilidir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye göç etmeye başladığı süreçte, Suriye'deki göçe neden olan olayların kısa süre içinde sona ereceği, Suriye'den Türkiye'ye yapılan göçün duracağı ve Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenlerin de kısa sürede ülkelerine döneceği tahmin edilmekteydi. Ancak durum böyle olmadı. Suriye'deki olaylar bitmediği gibi zamanla daha da çözülmesi zor hale geldi ve devam eden bu olaylara bağlı olarak göçler devam etti. Dolayısıyla göçün başlangıç sürecinde temel sorun alanları olarak görülen güvenlik ve barınma gibi problemlere eğitim gibi olgular da eklenmiş oldu. Göç edenlerin yarısının

18 yaşın altındaki çocuklardan oluşması Suriyeli göçmenlerin eğitim sorunu önemli hale gelmeye başladı. Dolayısıyla uluslararası göçmenlerin yaygın olarak yaşadığı eğitim ile ilgili sorunlar Suriyeli göçmenlerin de temel problemlerinden biri haline geldi. Sadece Suriyeli göçmenlerin değil uzun vadede her hâlükârda önemli bir kısım Suriyelilerin hayatlarını Türkiye’de devam edeceği göz önünde bulundurulduğunda onların eğitim sorunu Türkiye’nin eğitim sorunu haline gelmeye başladığı söylenebilir. Nitekim Kirişçi’ye (2014, s. 31) göre Suriyeli göçmen çocukların eğitilmesi ile topluma olumlu ve üretken bir katkı sunma potansiyelinden eğitilmemesi ile suça karışma, toplumsal barış ve istikrarı bozma potansiyeline dönüşür. Suriyeli göçmen çocukları göçmenlerin yoğun yaşamadığı bölgelerde karma okullara gittiğinde uyum ile ilgili sorunlar yaşarken Suriyeli göçmenlerin yoğun yaşadığı Şanlıurfa gibi illerde onlara yönelik açılan geçici eğitim merkezlerinde eğitim öğretimin ilk kademesinden liseye kadar bir arada olduğu için fiziksel imkânlarla ilgili sorunlar yaşanmaktadır (Aslan, 2016, s. 17).

Uluslararası göçmenlerin en çok karşılaştığı temel sorunlardan biri de çalışma koşulları ile ilgilidir. Çalışma ile ilgili sorunlar genellikle göçmenlere yönelik hazırlanan hukuki düzenlemelerin yetersizliğinden ve uygulama biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Göç alan ülkelerde göçmenler yaygın olarak enformel sektörlerde ve yerel halkın çalışmayı tercih etmediği alt düzeydeki işlerde çalışmaktadır. En gelişmiş olarak nitelenen kapitalist ülkelerde bile binlerce göçmen kaçak ve ucuz yoldan çalıştırılmaktadır ve mevcut sistem bunu görmezden gelmektedir (Akdeniz, 2014, s. 10). Bu yaygın sorun uluslararası göçmenlerle ilgili bir insan hakkı sorunu olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin yaşadığı temel sorunların başında da çalışma ile ilgili sorunlar gelmektedir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016).

Yürürlükte olan çalışma yasası, Suriyeli göçmenlere kamusal veya özel sektörde çalışmak için bir fırsat sunmaktadır. Ancak yasal çalışmayla ilgili bazı koşulların belirlenmesi ve göçmenlerin bu koşullar hakkında yeterli bir bilgiye sahip olmaması onları yasa dışı çalışmaya sevk etmektedir (Akgül, Kaptı ve Demir, 2015, s. 12). İnşaat, tekstil, sanayi ve tarım Suriyeli göçmenlerin enformel olarak çalıştığı sektörlerin başında gelmektedir (Kirişçi, 2014). Suriyeli göçmenlerin bu alanlarda yoğunlaşması ve ucuz işçilik ile işverenlerin Suriyeli göçmenleri istihdam etmesi bu alanlarda çalışan yerli halkın azalmasına neden olmaktadır (Akgül, Kaptı ve Demir, 2015, s. 12). Özellikle işsizliğin fazla olduğu ve Suriyeli göçmenlerin en çok ikamet ettiği Türkiye’nin güney illerinde günlük yevmiye 20 TL’ye kadar düşebilmektedir. Bu durum bir taraftan yerel

halkın mağdur olmasına neden olurken diğer taraftan Suriyeli göçmenlerin sömürülmesine yol açmaktadır (Lordoğlu ve Aslan, 2015; Orhan, 2014, s. 15).

4.4. Türkiye’deki Suriyeli Göçmenler Üzerine Yapılan Araştırmalar

Suriye’de başlayan iş savaşla birlikte bugüne kadar yaklaşık 7 milyon Suriyeli (bu sayı sürekli değişebilmektedir) kendi ülkesini terk etmek zorunda kaldı. Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Irak Suriyeli göçmenlerin sığındığı ülkelerin başında gelmektedir. Dozu ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, Suriyeli göçmenler sığındığı ülkelerde kabul/ret, kültürel uyum ve siyasi/hukuki belirsizlikle karşı karşıya kaldı ve kalmaya devam etmektedir. Gittikleri bölgelerde sosyolojik, ekonomik ve politik açıdan üzerinde çalışmayı gerektirecek sosyal durumlar geliştirdi. Bu bağlamda Suriye göçü Türkiye üzerinde de önemli etkiler oluşturdu. Dahası göç sürecinden en çok göçmenlerin kendisi etkilendi. Türkiye ile Suriye toplumları arasındaki tarihsel ilişki göç dalgaları ile birlikte yeni bir biçim almaya başladı. Suriye’den Türkiye’ye göçün başladığı ilk dönemde konuyla ilgili yapılan çalışma sınırlı düzeyde kalsa da daha sonra bu çalışmaların sayısı hızla arttı ve bu konuyla ilgili çalışmalar devam etmektedir. Yapılan çalışmalar genel olarak Suriyeli göçmenlerin temel ihtiyaçlarının belirlenmesi, barınma, eğitim, sağlık, göçmenlerin çalışma koşulları ve kısmen toplumsal uyum gibi konular etrafında dönüldü. Ayrıca Suriye meselesinin hem kendisi hem de göç ile ilgili kısmı siyaset arenasında sıkça tartışıldı ve tartışılmaya devam etmektedir (Selvin, 2016, s. 15; Kaya, 2015, s. 263; Cagaptay ve Menekse; 2014).

Suriyelilerin Türkiye’ye göç etmesi ile birlikte konuyla ilgili birçok rapor hazırlanmıştır. Bu raporların bir kısmı devlet tarafından hazırlanırken diğer kısmı özel kuruluşlar tarafından derlenmiştir. Ancak birçok raporun ortak noktası Suriyelilerin barınma, insani yardımlar, sağlık, eğitim durumu ve Suriyelilerin geçicilik ve kalıcılık durumlarını ele almasıdır. Bu bağlamda Robert Schuman Centre for Advanced Studies ve European University Institute tarafından şenay Özden yöneticiliğinde 2013 yılında “Syrian refugees in Turkey” adlı bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda Suriye’de meydana gelen ayaklanmadan raporun yazıldığı döneme kadar Suriye’den Türkiye’ye gerçekteşen göçün genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi ile Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı tarafından da 2015 yılında “Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye etkileri” adlı bir rapor hazırlandı. Bu raporda Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye toplumsal, siyasal, ekonomik ve temel hizmetler üzerindeki etkisi analiz edildi. Suriyelilerin Türkiye’ye göç

etmeye başladıktan günümüze kadar raporla birlikte konuyla ilgili birçok makalede yazıldı. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi [HUGO] de 2014 yılında Murat Erdoğan yöneticiliğinde “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum” adlı bir rapor hazırlandı ve daha sonra Murat Erdoğan tarafından bu rapor kitaba dönüştürüldü. Rapor uyumun gerçekleşebilmesi için iki tarafın da kabulüne bağlı olduğunu belirtti. Ayrıca raporda Suriyeli göçmenlerin ilk dönemde iyi karşılandığı ancak Türkiye’deki kalışı uzadıkça Suriyelilere yönelik toplumsal tepkinin oluşabileceği ve artabileceğine dikkat çekildi. AFAD 2014 yılında raporlar hazırladı. Hazırlanmış olduğu “Suriye’den Türkiye’ye nüfus hareketleri: kardeş topraklarındaki misafirlik” (AFAD, 2014a) başlıklı raporda; Türkiye’ye göç eden Suriyeli göçmenlerin daha çok Suriye’nin hangi kentlerinden göç ettiği, göç etme sebebi, Türkiye’ye göç etme nedeni, göç edenlerin yaş grupları, eğitim durumları, meslekleri, medeni durumları gibi sosyo-demografik bilgiler tespit edilmeye çalışıldı. AFAD 2014 yılında hazırlanmış olduğu “Türkiye’deki Suriye’li Kadınlar” (2014b) adlı raporda da Türkiye’ye göç eden Suriyeli kadınların sosyo-demografik özelliklerini ve sorunlarını analiz edilmektedir. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu [USAK] da 2013 yılında “sınırlar arasında yaşam savaşı: Suriyeli mülteciler” başlıklı bir rapor hazırlandı. Bu raporda esas olarak Suriyeli ‘mülteciler’, uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye mevzuatı ele alındı. Bu kapsam rapor genel olarak Suriyeliler için hazırlanan konaklama merkezlerine, yerel yöneticilerin rolüne, savaş psikolojisi ve çeşitli risklere değinildi. USAK 2013 yılında Brookings Enstitüsü birlikte “Suriyeli mülteciler krizi ve Türkiye: Sonu gelmeyen misafirlik” adlı bir rapor daha hazırladı. Bu raporda da esas olarak Suriyeli göçmenlerin gittikçe arttığından, geçici olma özelliğini kaybettiğinden ve Türkiye’deki toplumsal koşulları zorladığından söz etmektedir. AFAD 2013 yılında hazırladığı “Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar, 2013: saha araştırması sonuçları” başlıklı raporu ile ihtiyaç analiz yapmak üzere bir anket çalışması gerçekleştirdi. Bu anket ile Suriyeli göçmenlerin demografik, sosyo-ekonomik ve sosyokültürel yapıları hakkında bilgi edinmek, geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında ikamet eden göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek üzere veriler toplandı. İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği de “Türkiye’deki Suriyeli mülteciler: İstanbul örneği” başlıklı bir rapor hazırladı. Bu raporda da Suriyelilerin hukuksal durumu, ülkeye girişi ile İstanbul’daki Suriyeli mültecilerin yaşam koşulları ve sorunları ele alındı.

Muazzez Harunoğulları 2016 yılında yayınlanan “Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği” adlı makalesinde daha spesifik bir konuyu, Suriyeli göçmen çocuklarını inceledi. Makale Kilis’te çalışan Suriyeli çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunlarını irdeledi. Şafak Kaypak ve Muzaffer Bimay da 2016 yılında yayınlanan “Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyokültürel etkileri: Batman örneği” adlı makalede Suriyeli göçmenlerin Batman’a göçü ile birlikte kent halkının ekonomik ve sosyo-kültürel olarak nasıl etkilendiğini ve Suriyeli göçmenlerin karşılaştığı sorunları dile getirdi. Benzer sorunları Ersin Kaya Sandal, Mesut Hançerkıran ve Mehmet Tıraş da 2016 yılında yayınlanan “Türkiye’deki Suriyeli mülteciler ve Gaziantep ilindeki yansımaları” adlı makalede Gaziantep özelinde, Mithat Arman Karasu da 2016 yılında yayınlanan “Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kentle uyum sorunu” adlı makalede Şanlıurfa özelinde ele aldı.

Mahmut Kaya (2016) “Komşuda Misafirlik: Suriyeli Sığınmacılarca Kurulmuş Mülteci Derneklerinin Perspektifinden Türkiye’de Yaşamak” adlı makalesinde Suriyeli göçmen derneklerini incelemektedir. Bu çalışmada temel olarak, Suriyeli göçmenler tarafından kurulan derneklerin göçmenler ile devlet arasında aracı bir rol üstlendiği ve derneklerin göçmenlerin toplumsal hayata katılmasında oynadığı rolü ele alınmaktadır. Suriye göçüyle ilgili hazırlanan diğer bir çalışmada (Yaman, 2016), Suriyeli göçmenlerin kendi aralarındaki toplumsal ilişki ağları ve yaşam pratikleri ele alınmaktadır. . Kuvvet Lordoğlu ve Mustafa Aslan da 2015 yayınlanan “beş sınır kenti ve işgücü piyasalarında değişim: 2011-2014” adlı makalede işsizliğin yüksek oranda olduğu Suriye sınır kentlerinde Suriyeli göçmenlerin içinde olduğu işgücü risklerine odaklandı. Ahmet Atasoy ve Hasan Demir ise 2015 yılında yayınlanan “Suriyeli sığınmacıların Kırıkhan’a (Hatay) etkileri” adlı makalede Suriyeli göçmenlerin gelişimi ile birlikte Hatay’da meydana gelen sağlık, ulaşım, konut ve ekonomi sorunları üzerinde durdu. Zeki Poyraz da 2015 yılından yayınlanan “Türkiye’de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler” adlı makalesinde Suriye göçü bağlamında savaş, çatışma ve siyasi baskılar sonucu artan mülteci konusunu ele aldı. Ayrıca makale Suriyeli göçmenler için kurulan çadır kentlerin dağılışı ve uzun vadede Türkiye’de bir Suriyeli göçmen olgusunun olacağı gerçeğini dile getirdi. Deniz Cengiz 2015 yılında yayınlanan “zorunlu göçün mekânsal etkileri ve yerel halkın algısı: Kilis örneği” adlı makalesinde Kilis halkının Suriye Göçünün başlangıç sürecinde göçmenlere yönelik olumlu bir tutum beslediğini ancak zamanın uzamasıyla birlikte olumsuz düşüncelerin hakim

olmaya başladığını ifade etti. Hıdır Apak, yüksek lisans tezinden yararlanarak hazırlayıp 2014 yılında yayımlanan “Suriyeli göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği” adlı makalesinde Suriyeli göçmenlerin uyum süreçlerini bir sınır kenti olan Mardin ili özelinde analiz etti. Makalede Suriyeli göçmenlerin Mardin’de uyum ile ilgili fazla zorlanmadığı ve bu süreçte birçok faktörün etkili olduğu belirtildi. Derya Kap ise 2014 yılında yayımlanan “Suriyeli mülteciler: Türkiye’nin müstakbel vatandaşları” adlı makalesinde Türkiye’ye gerçekleşen Suriyeli göçmenlerin sürekli artışına ve Türk vatandaşı olma potansiyeli taşıdığına dikkat çekti.

Suriye göçünün Türkiye’nin batı illerine doğru yönelmesi ile birlikte batı illerinde de burada adı anılmayan Suriyelilerle ilgili daha birçok makale yazıldı. Bu makalelerin büyük çoğunluğu Suriyeli göçmenlerin yaşam koşulları ve zorlukları üzerinde gerçekleşti. Başka bir ifade ile Türkiye’ye gerçekleşen Suriye göçüyle ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu Suriyeli göçmenlerin temel ihtiyaçları hakkında yaşamış olduğu problemlerle ilgilidir. Çalışmalar, Suriyeli göçmenlerin ekonomi, sağlık, eğitim, konut, iş gibi alanlarda meydana getirdiği olumsuz etkiler ve Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de artık geçici bir durum oluşturmadığı gerçeğine değinmektedir (Erdoğan, 2015; BİAMER, 2014; GİGM, 2013). Suriye göçü ile ilgili Türkiye’de yüksek lisans ve doktora çalışması da yapıldı. Türkiye’ye gerçekleşen Suriye göçü ile ilgili sosyoloji alanında Ulusal Tez Merkezinden ulaştığı üzere 9 yüksek lisans ve 1 doktora gerçekleşmiş.

Dilara Nazlı hazırladığı *L'accueil et l'hospitalité envers les réfugiés Syriens à İstanbul* (2017) adlı yüksek lisans tezi ile İstanbul’un Sultanbeyli ilçesindeki sakinlerin söylemlerine odaklanarak sakinlerin Suriyeli göçmenlere yönelik misafirperverliği ele almaktadır. Hilal Sevlü hazırladığı “Suriyeli göçmen kadınların gündelik yaşam deneyimleri ve kentte var olma mücadeleleri: Gaziantep örneği” (2017) adlı yüksek lisans tezinde zorunlu göçmen kadınların hayat deneyimlerini ve kentte var olma mücadelelerini ele almaktadır. Hayriye Döner de hazırladığı “Suriyeli göçmenlerle yaşanan sorunlar üzerine sosyolojik bir araştırma: Hatay ili örneği” (2016) adlı yüksek lisans tezinde Suriyeli göçmenler ile Hatay halkı arasındaki sorunlara değinmiştir. Benzer bir biçimde Hilal Uludağ hazırladığı “Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimleri: Ankara örneği” (2016) adlı yüksek lisans tezinde Ankara’da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin göç sürecinde maruz kaldığı zorlukların hangi mücadele pratikleri ile üstesinden geldiğini anlatmaktadır. Gülde Şahinde ise “Uluslararası göç ve geçici

koruma statüsündeki Suriyelilerin sosyolojik analizi- Aydın ili örneği” (2016) adlı yüksek lisans tezinde Aydın ili özelinde Suriyeli göçmenlerin yaşamsal sorunlarını incelemektedir. Nilay Gizem Özdemir de hazırladığı “Suriye’den 2010 yılı sonrası süreçte Türkiye’ye zorunlu göçün sosyolojik etkileri” (2015) yüksek lisans tezinde Suriye göçünün Türkiye üzerindeki etkisinin genel bir değerlendirmesini yapmaktadır. D. Bulut Unat da hazırladığı “Türkiye’de yaşayan Suriyeli göçmenlerin gündelik yaşam pratikleri: Mardin örneği” (2015) adlı yüksek lisans tezinde Mardin’deki Suriyeli göçmenlerin hayat mücadelelerini anlatmaktadır. Leyla Ezberci “Suriyeli sığınmacıların Viranşehir’in toplumsal yapısına etkileri” (2015) adlı yüksek lisans tezinde Suriye göçü ile birlikte Viranşehir’de sosyo-kültürel yapı, ekonomi ve aile yapısının süreçten nasıl etkilendiğini analiz etmektedir. Fatih Karslı “Suriye’den Türkiye’ye göç ve Suriyelilerin enformel istihdamı (Mardin örneği)” (2014) adlı yüksek lisans tezinde Mardin’deki Suriyeli göçmenlerin iş ile ilgili koşulları incelemektedir. Hıdır Apak hazırladığı “Suriyeli göçmenlerin uyumu ve gelecek beklentileri: Mardin örneği” (2014) adlı yüksek lisans tezinde göçmelerin uyum durumları, gelecek beklentileri, sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri anlaşılmalı ve analiz edilmeye çalışılmaktadır. Aslıhan Tezel hazırladığı “Understanding state-civil society relations in education provision for non-camp syrian children in Turkey” (2016) adlı doktora tezinde Suriyeli göçmen çocukların eğitim sorunlarını ademi merkezileşme bağlamında irdelemektedir. Bu çalışma ise spesifik bir konuya odaklanarak Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya ve Şanlıurfa’nın belli bölgelerine yoğunlaşmasının temel dinamiklerini, yoğunlaşmanın meydana getirdiği ve getireceği muhtemel imkan ve toplumsal sorunları sorgulamaktadır.

4.5. Şanlıurfa İle İlgili Bazı Temel Bilgiler ve Suriyelilerin Şanlıurfa’ya Göçü

Şanlıurfa’da yerleşik hayat neolitik döneme dayanmaktadır. Arkeolojik bulgular Şanlıurfa’nın dünyanın en eski kentlerinden bir olduğunu ortaya koymaktadır. Göbekli Tepe’de yapılan kazı sonucu çıkarılan bulgular bu bilgiyi desteklemekte ve dünya tarihinin yeniden yazılmasına yol açmaktadır. Dünyanın bilinen en eski mabedi de burada ortaya çıkarılmıştır. İl genelinde yapılan kazılar tarih ve uygarlıkla ilgili yeni kanıtlar sunmaktadır. Dünyanın ilk üniversitesi olarak kabul edilen yapının kalıntıları Şanlıurfa’nın Harran ilçesinde bulunmaktadır. Buna benzer Şanlıurfa’da birçok tarihi kilise, cami, kale, sokak, çarşı, türbe ve han uygarlığın gelişimi hakkında bilgi vermektedir (Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013).

Şanlıurfa'nın jeopolitik konumu, iki nehir arasında yer alması ve sahip olduğu verimli topraklar tarih boyunca bir mücadele merkezi haline gelmesine yol açmıştır. Birçok millet Şanlıurfa'nın bulunduğu coğrafyayı ele geçirmek için çaba sarf etmiştir ve söz konusu coğrafya sürekli el değiştirmiştir. Sümer, Akad, Hitit, Babil, Kalde, Hurri, Mitanni, Aram, Med ve Pers devletleri tarih boyunca söz konusu coğrafyayı yönetmiştir (Kaya, 2004, s. 47). Ayrıca söz konusu coğrafyada hüküm süren Makedonya, Roma ve Bizans uygarlıkları önemli izler bırakmıştır. 1094 yılında Selçuklu hâkimiyeti altına giren Şanlıurfa, 1098 yılına gelindiğinde Haçlı Edessa Kontluğu altına girmiştir. Sürekli el değiştiren Şanlıurfa daha sonra Eyyubi, Memluk, Türkmen aşiretleri, Timur Devleti, Akkoyunlular, Dulkadir Beyliği, Safeviler ve 1516 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyeti altına girmiştir. Rakka Eyaleti sınırları içinde bulunan Şanlıurfa, 1876 yılında Halep'e bağlanmış ve 1916 yılında bağımsız bir sancak olmuştur (Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013).

Bu coğrafyanın sürekli el değiştirmesi aynı zamanda farklı dil, din ve kültürlerin iz bırakmasına, değerler ve kültür açısından zengin bir yer haline gelmesine yol açmıştır. Bugün bile Şanlıurfa'da birçok etnik halk birlikte yaşamaktadır. Nüfusun çoğunluğu Kürt, Arap ve Türklerden oluşmakta; Kürtçe, Arapça, Türkçe ve Zazaca dilleri aynı mekânlarda konuşulmaktadır. Bu açıdan Şanlıurfa etnik ve dilsel olarak çeşitliliğe sahiptir.

Sadece devletler değil birçok peygamber de Şanlıurfa'da yaşamıştır. Kutsal metinlere göre Şanlıurfa'nın bulunduğu coğrafya; Hz. Âdem, Hz. Eyüp, Hz. İsa, Hz. İbrahim, , Hz. Şuayip ve daha birçok peygamberin uğrak yeri olmuştur. Kaya'ya (2004, s. 47) göre birçok peygamberin Şanlıurfa'da yaşamış olması ve Şanlıurfa'ya uğraması bu coğrafyada yaşayan toplumlar için dinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymakta ve Şanlıurfa'nın toplumsal çözümlenmesinde önemli bulgular sağlamaktadır. Bu perspektiften hareketle bugün Şanlıurfa'da geleneksel kültürün devam edilmesinde ve muhafaza edilmesinde dinin belirleyici bir rolünün olduğunu söylemek mümkündür.

Şanlıurfa'nın temel geçim kaynağı tarıma dayanmaktadır. Türkiye'de sulanabilir arazinin önemli bir kısmı Şanlıurfa ili sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu anlamda GAP Şanlıurfa için önemli bir anlam ifade etmektedir. Türkiye'nin en büyük tarım işletmelerinin bulunduğu çiftlik Şanlıurfa'dadır. Tarımın yanında hayvancılık da Şanlıurfa'da önemli gelir kaynakları arasındadır. Türkiye'de küçükbaş hayvancılığın çok önemli bir kısmı burada yetiştirilmektedir. Tarım ve hayvancılığın yanında enerji

konusunda da Şanlıurfa Türkiye’de önemli bir pozisyona sahiptir. Çünkü Türkiye’nin elektrik ihtiyacının önemli bir kısmının karşılandığı Atatürk Barajı üzerine kurulu hidroelektrik santrali burada bulunmaktadır. Turizm de Şanlıurfa’nın bütçesine bir katkı sunmaktadır (Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013).

TUİK 2015 verilerine göre Şanlıurfa’nın toplam 1.892.320 nüfusu bulunmaktadır. Doğurganlık hızı açısından Şanlıurfa Türkiye’de ilk sırada yer almaktadır. 2013 yılında Türkiye’de doğurganlık hızı ortalaması 2,07 olarak gerçekleşirken bu oran Şanlıurfa’da 4,31 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılı itibari ile nüfusun % 61.03’ü 25 yaşın altında bulunan kişilerden oluşmaktadır. Oldukça genç bir nüfus kitlesinin bulunduğu Şanlıurfa’da işsizlik ve eğitim önemli sorunlar olarak yer bulmaktadır. 2013 yılı itibari Türkiye’de işsizlik oranı % 9,7 olarak gerçekleşirken Şanlıurfa’da bu oran % 37,9 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında ise Şanlıurfa’da ortalama yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert geliri sadece 7.570 TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 eğitim istatistiklerine göre ise Şanlıurfa’da 6 yaş ve üzeri nüfusun % 10’u okuma yazma bilmezken herhangi bir lisans programına yerleşenlerin sayısı oldukça düşük düzeyde kalmıştır (TUİK, 2015 Eğitim İstatistikleri; Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2014; Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan Şanlıurfa aşağıdaki haritada da görüldüğü gibi güneyinde Suriye, doğusunda Mardin ve batısında Gaziantep, kuzey batısında Adıyaman ve kuzey doğusunda Diyarbakır bulunmaktadır.

Harita 4.1. Şanlıurfa İl Haritası (Boyras, 2015)

Türkiye komşu ülkeler içerisinde Suriye ile en uzun sınır hattına sahiptir. Türkiye’de Suriye ile en uzun sınır hattına sahip olan il ise Şanlıurfa’dır. Şanlıurfa’da Suriye’ye açılan üç sınır kapısı bulunmaktadır. Bunlar: Ceylanpınar Sınır Kapısı,

Akçakale Sınır Kapısı ve Mürşitpınar Sınır Kapısı'dır. Şanlıurfa ile Suriye arasındaki tarihsel ilişkileri çizilen siyasi sınır engelle(ye)miştir. Döşenen mayınlar ile çekilen tel örgüler gidiş gelişleri aksatsa da karşılıklı evlilikler ve ticaret devam etmiştir. Öyle ki Şanlıurfa'da yakın zamana kadar "Halep İpliği", "Halep Süpürgesi" meşhurdu ve çokça satılırdı. Şanlıurfa'da doğup büyüyen Suriye göçünden önce de mutlaka Halep, Şam ve Rakka şehirlerinden birini duymuştur. Hatta Şanlıurfa'nın "Halepli Bahçe" adıyla meşhur semtinde olduğu gibi Şanlıurfa'da Halep Çarşısı gibi bazı mekânlar Suriye'deki bazı mekân ve isimlerle özdeşleşmiştir. Nitekim bugün Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin en çok ikamet ettiği semtlerden biri de Haleplibahçe'dir (Kurtoğlu, 2016, s. 15-6). Bununla birlikte Şanlıurfa Suriyeli göçmenlerin en çok göç ettiği kent olma özelliğini uzun süre korumaya devam etmiştir.

Saha araştırması sürecinde yapılan görüşmelerde çatışmaların başladığı ilk süreçte Suriyeli göçmenler tarafından çatışmaların kısa sürede sona ereceği düşüncesinin hakim olduğu görüldü. Bu bağlamda ilk başta Suriye içerisinde çatışma bölgelerinden daha güvenli bölgelere göç eden Suriyeli göçmenler kısa süre içerisinde sınır bölgelerine doğru hareket etti ve sınır bölgelerinde yoğunlaştı. Ancak çatışmaların devam etmesi ve yoğunlaşması ile birlikte Suriye'den Türkiye'ye göç edenlerin sayısında özellikle 2013 ile 2015 arasında çatışmaların yoğunlaşması ve uzaması ile birlikte radikal bir artış oldu. Bu artışa rağmen Suriyeli göçmenler daha çok sınır bölgelerine yoğunlaştı, kalıcılığa dair bir plan yapmadı ve beklemeye devam etti.

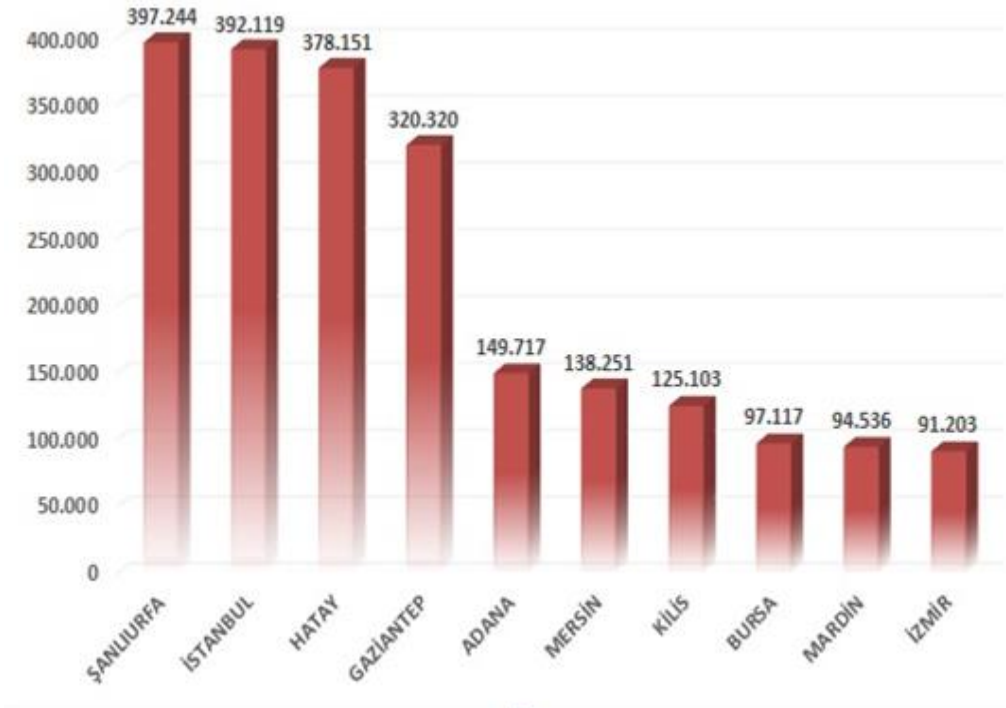
Göçün ilk sürecinde Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler sınır illerine yoğunlaşsa da çatışmaların hala devam etmesi ve çatışmaların son bulunacağına dair inancın zayıflaması ile birlikte zamanla aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkiye'nin diğer illerine yayılmaya başladı. Ancak 2014 yılında Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yaklaşık % 80'i sınır illerinde ikamet ederken çatışmanın başladığı süreçten 7 yıl geçmesine rağmen Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yaklaşık % 70'i aşağıdaki haritada ve tabloda görüldüğü gibi hala Türkiye'nin Suriye'ye sınır illerinde ikamet etmeye devam etmektedir ve şüphesiz bu illerin başında Şanlıurfa gelmektedir.²⁶

²⁶ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, 19.10.2017

Harita 4.2. Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin İlk 10 İle Yoğunlaşma Düzeyi (2018, GİGM İstatistikleri)²⁷

Grafik 4.2. Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin İlk 10 İle Yoğunlaşma Düzeyi (2016), (GİGM İstatistikleri)²⁸

²⁷ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim tarihi: 27.02.2018

²⁸ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim tarihi: 20.08.2016

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi 2016 yılına kadar Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler en çok Şanlıurfa'da ikamet etmekteydi. Daha önce de ifade edildiği gibi savaşın uzaması, çatışmanın son bulacağına dair inancın zayıflaması, daha sonra değinileceği üzere Şanlıurfa'nın sahip olduğu koşullar ve göçmenlerin birtakım özelliklerinden dolayı zamanla Suriyeli göçmenler yukarıdaki haritada görüldüğü gibi battı illerine doğru kaydı. Suriyeli göçmeler özellikle İstanbul, Bursa, İzmir gibi kentlere doğru yöneldi. Yukarıdaki haritada görüldüğü gibi İstanbul Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin en çok ikamet ettiği il haline gelmeye başladı. Suriyeli göçmenlerin İstanbul'a yönelmesinin en önemli nedenleri arasında ise saha araştırması sürecinde göçmelerin ifade ettiği gibi iş olanakları gelmektedir. Bu çalışmanın saha araştırması sürecinde göçmenlerle yapılan görüşmelerde "başka bir ile göç etmek ister misiniz?" sorusuna göçmenlerin büyük çoğunluğu Şanlıurfa'da kalmak istediğini, göç etmek isteyenler ise Şanlıurfa'nın iş olanakları açısından kısıtlı olduğunu mecbur kaldığında iş olanaklarının daha uygun olduğu İstanbul, Bursa ve İzmir gibi kentlere göç edebileceğini belirttiler.

Yukarıdaki haritada görüldüğü gibi İstanbul Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin yakın zamanda en çok ikamet ettiği il olsa da Suriyeli göçmen meselesi dinamik bir konu olduğundan dolayı istatistik veriler sürekli değişmektedir. Talep üzerine Şanlıurfa İl Göç İdaresinin 05/02/2018 tarihinde verdiği bilgiye göre aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Şanlıurfa'da toplamda 515.648 Suriyeli göçmen yaşamaktadır.

Tablo 4.1. Şanlıurfa Geneli GBM ve GBM Dışı Suriyeli Sayıları (Şanlıurfa İl Göç İdaresi Müdürlüğü)

S/N	Başlıklar	Miktarları
1	Şanlıurfa'da bulunan genel Suriyeli sayısı	515.648
2	Şanlıurfa'da kayıtlı toplam Suriyeli sayısı	498.075
3	Şanlıurfa'da ön kayıtlı bulunan toplam Suriyeli sayısı	7.573
4	Randevu verilen toplam Suriyeli sayısı	10.000

Şanlıurfa gibi sınır bölgelerinde resmi kurumlarda kaydı bulunmayan oldukça fazla Suriyeli göçmen de bulunmaktadır. Örneğin Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerle yakın temasta olan ve onlarla ilgilenen STK, yardım kuruluşları, dernek temsilcileri gibi kişilerle yapılan görüşmelerde 2017 yılının yaz mevsiminde Şanlıurfa'da yaklaşık 600 bin Suriyeli göçmenin olduğu düşünülmektedir.

Kayıt altında bulunmayan göçmenlerin bir kısmı resmi kurumlarla temasta bulunmadığı ve çatışmaların sona erip ülkesine dönmeyi düşündüğü için kayıt dışı yaşamaya devam etmektedir. Bir kısım göçmenlerin ise kayıt işlemleri devam etmektedir. Şanlıurfa Valisi 13/12/2017 tarihinde yaptığı açıklamada²⁹ Şanlıurfa’da kayıtları devam eden 70-80 bin Suriyeli göçmenden söz etmişti. Şanlıurfa’daki Suriyeli göçmenlerin kayıt altına alma işlemleri sadece Şanlıurfa İl Göç İdaresinde yapıldığı için Şanlıurfa İl Göç İdaresinde büyük bir yoğunluk oluşmakta ve kaydının yapılması günler alabilmektedir. Nitekim 13.07.2017 tarihinde Şanlıurfa İl Göç İdaresinden alınan verilere göre Şanlıurfa’da 7.352 Suriyeli göçmenin ön kaydı bulunmaktaydı ve 12.500 Suriyeli göçmene ise kaydının yapılması için Şanlıurfa İl Göç İdaresi tarafından randevu verilmişti³⁰. Şanlıurfa’daki Suriyeli göçmenlerin sayısı zamanla değişse de saha araştırması sürecinde görüşme yapılan birçok saha uzmanının belirttiği üzere Şanlıurfa’da önemli bir oranda Suriyeli göçmen kalmaya devam edecektir. Bu çalışmanın saha araştırması sürecinde görüşülen kişiler sıklıkla “savaş bittiğinde memleketimize dönmek isteriz” söylemini tekrarladılar. Göçmeler bu söylemi tekrarlamış olsa da zamanın uzaması, karşılıklı evlilikler, akrabalık ilişkileri, ticaret, göç kültürü, göç ağları ve daha birçok neden onların kalıcı olacağına işaret etmektedir. Suriye’de çatışmalar son bulsa bile Şanlıurfa ile Suriye arasındaki göç trafiği uzun zaman alacağı tahmin edilmektedir. Bu bağlamda Suriyeli göçmelerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşması devam edeceği görülmektedir. Uluslararası göç olgusu incelendiğinde de uluslararası göç olgusunun dünya nüfusuna paralel bir dağılım sergilemediği, belli bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir.

Dünyada uluslararası göç büyük bir artış göstermesine rağmen dünyadaki bütün göçmenler dünya nüfusunun sadece % 3,3’ünü oluşturmaktadır. Türkiye’deki Suriyeli göçmenler de Türkiye nüfusunun % 3-4’nü oluşturmaktadır. Ancak bütün uluslararası göçmenler olmasa da önemli bir kısmı belli ülkelerin belirli bölgelerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda sosyolojik boyutuyla bu yoğunlaşmanın temel dinamiklerinin deşifre edilmesi bir anlam taşımaktadır.

Ekonomik nedenli nüfus hareketlerinin çoğu istihdamın ve toplumsal refahın yüksek olduğu ve yaşam koşullarının geliştiği ülkelere gerçekleşmektedir. Ancak siyasi

²⁹ <http://www.sanlıurfa.gov.tr/suriyeliler-konusu-calisdayda-ele-aliniyor>, Erişim tarihi: 13.12.2017

³⁰ Bu verilere; İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden alınan izin ekte gösterilerek Şanlıurfa İl Göç İdaresine yazılan dilekçeyle ulaşıldı.

nedenli kitlesel göç hareketlerinin büyük bir kısmı ilk başta komşu ülkelere gerçekleşmektedir. Genel olarak göçlerde sosyal ağlar, hedef ülkenin sosyo-ekonomik düzeyi ve tarihsel bağlar göçmenlerin ülke seçimini etkilemektedir. Sığınmacı ve mülteci olarak gerçekleşen nüfus hareketlerinin ülke tercihi üzerinde ise Suriye göçünde olduğu gibi hedef ülkenin göç politikası; sosyal, kültürel ve fiziksel mesafe etkili olmaktadır. Nitekim Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye yoğunlaşmasının nedenlerinin başında fiziksel yakınlık ve Türkiye'nin açık kapı politikası gelmektedir. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması sürecinde fiziksel yakınlık başta olmak üzere birçok dinamik belirleyici olsa da yoğunlaşma esas olarak sınırın iki yakasında bulunan halklar arasında bulunan özgün ilişkilere dayanmaktadır.

Kuramsal çerçevede değinildiği gibi bir bölge belirli bir grubun aşırı temsilini gösteriyorsa ya da grup bir bütün olarak diğer bölgelerle karşılaştırıldığında belli bir alanda yoğunlaşıyorsa veya kümeleniyorsa söz konusu grup için mekânsal yoğunlaşmadan söz edilebilir. Başka bir ifade ile belirli bir bölgede ikamet eden belirli bir grubun mensupları toplam nüfusla kıyaslandığında yüksek bir oran oluşturuyorsa mekânsal yoğunlaşmadan söz edilebilir. Bu bağlamda Türkiye'deki Suriyeli göçmenler de yukarıdaki haritada görüldüğü gibi belirli kent ve kentlerin belirli bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler açısından Şanlıurfa diğer illerle karşılaştırıldığında bir mekânsal yoğunlaşmadan söz etmek mümkündür. Ayrıca GİGM'den, Şanlıurfa İl Göç İdaresinden ve saha uzmanlarından elde edilen bilgilere göre Şanlıurfa'ya yönelen Suriyeli göçmenler en çok kent merkezinde ikamet etmekte, kent merkezinde ise çeşitli özelliklerine bağlı olarak belli ilçe ve mahallelerde yoğunlaşmaktadırlar.

Kuramsal çerçevenin anlatıldığı bölümde değinildiği üzere uluslararası göçü genel geçer önermelerle çözümlenmek mümkün değildir. Çünkü aynı ülkeden göç eden gruplar farklı ilişki biçimlerini geliştirebilir. Bu farklı ilişki biçimlerinin çözümlenmesi göç eden ve edilen toplum ve topluluk arasında özgün koşulların etkileşiminin analizi ile mümkün olabilir. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasını ele alan bu doktora tez çalışması Suriye ile Şanlıurfa arasındaki özgün koşullara odaklanmaktadır. Çalışmanın saha araştırması verilerine göre Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya ve Şanlıurfa'nın belli bölgelerine yoğunlaşmasının iki temel bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenlerden biri etno-kültürel, coğrafik faktörler ve sosyal unsurlardan oluşurken diğeri ekonomik kaynakları barındırmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya

yoğunlaşmasında; sınırın iki yakasında bulunan halklar arasındaki tarihsel ilişkiler, toplumsal hafıza, akrabalık ilişkileri, sosyal ağlar, aşiretsel bağlar, etnik ve dini aidiyetler ve kültürel benzerlikler, Şanlıurfa'nın toplumsal yapısı ve ucuz bir kent olması gibi özellikler daha çok belirleyici olmaktadır. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasına yol açan bu unsurlar Suriyeli göçmenlerin daha yumuşak bir göç sürecini yaşamasını sağlarken bazı özellikler açısından Şanlıurfa'nın dezavantajlı konumu imkânlarla birlikte çeşitli toplumsal sorunları da barındırmaktadır. Bu bağlamda bulgular kısmında saha araştırması sürecinde elde edilen bulgular doğrultusunda Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yönelmesinde rol oynayan temel dinamikler, bu dinamiklerin göç sürecindeki fonksiyonel boyutu ve Suriye göç sonucu oluşan bir takım toplumsal sorunları ele almaktadır.

Suriye'de iç savaşın başladığı tarihten bugüne kadar önemli oranda Suriyeli göçmenin Şanlıurfa'da ikamet etmesi birçok konuda değişime neden olmuştur. Göçün ilk aşamasında Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenler yerel halk tarafından "misafir" kabul edilerek göçmenlere büyük bir ilgi gösterilmiş, her türlü ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Ancak misafirlik süresi uzayınca misafirlik pozisyonu değişime uğramış ve gösterilen aşırı ilgi zayıflamaya başlamıştır.

Göç kuramlarının anlatıldığı kısımda belirtildiği gibi göç olgusunu açıklamaya çalışan itme çekme, kesişen fırsatlar ve göç sistemlerine göre, göç süreci bir takım ilkelere göre gerçekleşmektedir. İtme çekme ve kesişen fırsatlar kuramlarına göre insanlar göç ederken bir takım fırsatları ve göç edilecek yerin imkânlarını göz önünde bulundurarak karar verir. Bu bağlamda göç edileceği yerin sosyal yapısı, belirsizlikler, göçmenlerin beklentileri ve riskler göçmenlerin göç edeceği mekânlar üzerinde belirleyici olmaktadır. Göç sistemleri kuramına göre ise ülkelerarasındaki nüfus hareketleri ülkelerarasında daha önce var olan tarihsel ilişkilerin bir devamıdır.

Genelde Türkiye-Suriye özelde sınır bölgesinin iki tarafında ve özellikle Şanlıurfa sınır bölgesinin iki tarafında bulunan halklar arasında önemli tarihsel ilişkiler bulunmaktadır. Siyasi, sosyal ve kültürel konular olmak üzere birçok konuda birlik ve benzerlik bulunmaktadır. Şu an var olan iki farklı devlet tarihte tek elden, Osmanlı devleti tarafından yönetilmiştir. Suriye'deki Arap, Kürt ve Türk etnisiteye mensup gruplar Türkiye'de de bulunmaktadır. Sınırın iki tarafında kültürel açıdan birçok konuda benzerlik ve insanlar arasında akrabalık bağları bulunmaktadır. Bu bağlar çizilen siyasi sınırlara rağmen halklar tarafından sürekli canlı tutularak devam edilmiştir. Dolayısıyla

birçok konudaki birlik ve benzerlik Suriye göçünün Türkiye'ye özellikle Şanlıurfa'ya yönelmesinde etkili olmuştur.

Günümüz dünyasında göç süreçlerinin karmaşık yapısı kuramsal çerçevede değinildiği üzere karma bir analiz biçimini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen göçleri elbette bir çok kuram ve bakış açısıyla ele almak mümkündür. Ancak bu çalışmanın konusu olan Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması ve bu süreçte etkili olan dinamiklerin fonksiyonel boyutu olduğundan bu yoğunlaşma ve ilişki biçimini açıklayacak kuramlara ağırlık verilmektedir. Bu konuda olguyu açıklayacak; itme çekme kuramı, kesişen fırsatlar kuramı, göç sistemleri kuramı ve sosyal ağlar kuramı ön plana çıksa da kavramsal düzeyde tarihsel ilişkiler, toplumsal hafıza, akrabalık ilişkileri, aşiretsel bağlar; dil, din ve kültür benzerliği ağırlık basmaktadır. Nitekim bu unsurlar; Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yönelmesinde ve Şanlıurfa'da Eyyübiye ilçesinin, Eyyübiye'de Hayati Harrani, Eyyüp kent, Yenice, Osmanlı, Selçuklu, Muradiye, İmam Keskin mahallelerinin Suriyeli göçmenler tarafından stratejik bir konum haline getirilmesinde belirleyici olmaktadır. Şanlıurfa ile Suriyeli göçmenler arasındaki etnik, dil, din ve kültür benzerliği göçmenlerin alışkın olmadığı bir kültürle karşılaşması durumunda yaşadığı “kültürel şok”u da engellemektedir.

Suriyeli göçmenler daha çok sınır bölgelerine, sınır bölgeleri içerisinde ise en çok Şanlıurfa'ya yoğunlaşmakta ve yarım milyondan fazla Suriyeli göçmen Şanlıurfa'da kalmaya devam etmektedir. Suriyeli göçmenler iradeleri dışında bulunduğu bölgeyi terk etmek zorunda kalsalar da göç ettiği yerler mevcut koşullar içerisinde çoğu zaman ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayan bölgeler olmaktadır. Bu bağlamda Şanlıurfa'nın Suriyeli göçmenlerinin hangi ilgi ve ihtiyaçlarını karşıladığını, Suriyeli göçmenler açısından ne tür çekici özelliklerinin bulunduğunu, Şanlıurfa'nın onlara ne tür imkânlar sunduğunu, Şanlıurfa ile Suriye sınırının diğer tarafında kalan halklar arasındaki tarihsel ilişkilerin göç sürecini nasıl etkilediğini bu çalışmanın amaçları arasındaydı. Şanlıurfa'nın hangi özelliklerinin Suriyeli göçmenlerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşıladığını ve yoğunlaşma sürecinde rol oynadığına bir sonraki başlıkta değinilmektedir.

5. YÖNTEM

Uluslararası göçle ilgili birçok çalışma ya makro düzeyde göçe neden olan küresel yapısal dinamiklere veya mülteci hareketlerine odaklanmakta ya da bireyleri harekete geçmeyi motive eden mikro faktörlere odaklanmaktadır (Faist, 2010, s. 60). Başka bir ifade ile göçle ilgili birçok çalışmanın konusunu ya göç ya da göçmen oluşturmaktadır. Göç çalışmaları yapısal ve üst yapısal etkenlerin analizini merkeze alırken göçmen çalışmaları bireyin eylemlilik halinin göç süreci ve sonrasındaki etkilerine odaklanmaktadır. Ancak günümüz toplumsal ilişkiler ve küreselleşmeye bağlı olarak göç ve göçmen ilişkisi oldukça karmaşıktır ve bir ayırım yapmak zordur (Çağlayan, 2006).

Bu doktora tez araştırma sürecinde Suriye'den diğer ülkelere gerçekleşen nüfus hareketinin makro ölçekte neden-sonuç ilişkileri ile mikro ölçekte bireysel göç deneyimleri yerine mezo ölçekte konuyu Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması pratikleri üzerinden analiz etmeye çalışmaktadır. Başka bir ifade ile bu çalışma bir göç çalışması olsa da göçmenlik bağlamında bireylerin eylemlilik halini de inceleyerek konuyu bütünlüklü bir bakış açısı ile ele almaya çalışmaktadır. 18/01/2018 tarihinde araştırmacı tarafından Şanlıurfa İl Göç İdaresine yazılan dilekçeye verilen cevapta Şanlıurfa'da 515.648 Suriyeli göçmenin ikamet ettiği tespit edilmiştir. Kaydı bulunmayan Suriyeli göçmenler ise bu sayıya dâhil değildir. Sayısı net olarak bilinmemekle birlikte saha uzmanlarından (Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerle yakından ilgilenen kurum ve kuruluşlar) alınan bilgiye göre kayıt olmayı bekleyen Şanlıurfa'da oldukça fazla Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Şanlıurfa Valisi 13.12.2017 tarihinde yaptığı açıklamada³¹ Şanlıurfa'da kayıtları devam eden 70-80 bin Suriyeli göçmenden söz etmesi ve Şanlıurfa'da bir geçici barınma merkezinin yakın zamanda başka bir ile taşınması halinde Şanlıurfa'da kayıtlı Suriyeli göçmenlerin sayısında bir düşüş yaşanmaması ve sayının sürekli artış göstermesi kayıt olmayı bekleyen oldukça fazla sayıda Suriyeli olduğu bilgisini desteklemektedir. Bu bağlamda Şanlıurfa, Türkiye'de Suriyeli göçmelerin yoğunlaştığı kentlerin başında gelmektedir. Çalışma Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında belirleyici olan unsurlara odaklanmaktadır. Bununla birlikte Şanlıurfa Türkiye'de yoksulluk, işsizlik, demografik ve eğitimsel açıdan dezavantajlı bir konuma sahip olmasına ve yarım milyondan fazla Suriyeli göçmeni barındırmasına rağmen göçün başladığından bu yana Şanlıurfa'da önemli bir fiili

³¹ <http://www.sanlıurfa.gov.tr/suriyeliler-konusu-calisdayda-ele-aliniyor>, Erişim tarihi: 13.12.2017

çatışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışma Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında belirleyici olan dinamiklerin Suriye göçünde daha yumuşak bir göç sürecinin yaşanmasında nasıl bir fonksiyonel boyuta büründüğünü de sorgulamaktadır. Çalışma Suriyeli göçmenlerin toplumsal yaşamlarını da incelemektedir.

Şanlıurfa'ya sınır Suriye yerleşimleri ile Şanlıurfa arasında birçok konuda benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler bir taraftan Suriyeli göçmenlere çeşitli imkânlar sunarken bu çalışma, benzerliklerin 2. evlilikler adı altında gerçekleşen istismar alanlarını da ele almaktadır. Ayrıca Şanlıurfa'da Suriye göç süreciyle ilgili fiili bir çatışma meydana gelmese de Şanlıurfa'nın ekonomi, demografi ve eğitimsel açıdan sahip olduğu dezavantajlı konumu yarım milyondan fazla Suriyeli göçmenin varlığıyla birlikte ele alındığında taşıdığı toplumsal sorunları sorgulamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere bu ana başlık altında araştırma sürecinde takip edilecek araştırma modeline, evren ve örnekleme, veri toplama araçlarına, araştırma konusu ile ilgili bazı istatistik verilerine ve araştırma sürecinde elde edilen verilerin nasıl analiz edileceğine yer verilmektedir.

5.1. Araştırmanın Modeli

Göç olguları arasında bir takım ortak ve benzer özellikler bulunsa da her göç olgusu biriciktir ve kendine ait özellikler sergiler. Bu bağlamda meydana gelen bir göçün bazı yönlerini anlamak için yorumlayıcı paradigma ve nitel yöntemin kullanılması zorunludur. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasına odaklanan bu çalışmada da yorumlayıcı paradigma ve nitel yöntem kullanılmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşım “insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğu ve sürdürdüğüne dair anlayış ve yorumlara varmak üzere insanların doğal ortamlarında toplumsal olarak anlamalı eylemin doğrudan ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik analizidir” (Neuman, 2016, s. 131). Nitel araştırma yöntemleri Punch'a (2016, s. 132) göre karmaşık, değişken ve tartışmalı bir alandır. Bu bağlamda nitel yöntemin kullanıldığı bu çalışmada standart ve tekli bir bakış açısı yerine çoklu bir bakış açısının kullanılması tercih edilmiştir. Birçok çalışma nitel yöntemin tekniklerinden ortak olarak yararlı olsa da her araştırma süreci biricik özellikler taşımaktadır. Neuman'a göre; “nitel araştırmacılar ‘olaylar ve bağlamlar’ın dilini konuşur. Toplumsal yaşamın doğal akışında ortaya çıkan olayların ayrıntılı incelemelerini yürütmeye vurgu yaparlar. Belli toplumsal-tarihsel bağlamlara duyarlı olan özgün yorumlar sunmaya çalışırlar” (Neuman, 2016, s. 224). Nitekim bu çalışmada Suriye'nin yerleşim yerleri ile Şanlıurfa arasındaki tarihsel ilişkiler, coğrafi

faktörler, akrabalık ilişkileri, aşiretsel bağlar ve Şanlıurfa'nın kabul biçimi Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında ayrıntılı incelemeleri yürütülmektedir.

Miles ve Huberman'a (1994 akt. Punch, 2016) göre nitel yöntemi kullanan araştırmacı "yoğun bir dikkat, empatik kavrayış, tartışılan mesele hakkındaki önceden sahip olunan kavrayışların ertelenmesini veya 'paranteze alınma'sını gerektiren bir işlemle yerel aktörlerin kavrayışlarına, 'içerden bakış'a dayanan verileri yakalamaya çalışır." Bu perspektifle bu çalışmada Suriyeli göçmenler için Şanlıurfa'ya ve Şanlıurfa'nın belli bölgelerine yoğunlaşması açısından hangi unsurların önemli olduğu yakalanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma bir etnografik araştırma biçimini oluşturmaktadır. Etnografik araştırmanın amacı grup üyeleriyle ilişki kurmak, grubun özelliklerini belirleyen yapıları ve bu yapıları meydana getiren davranış ve deneyimlerini açıklamaktır. Etnografik araştırmalarda grup veya bireyin davranışlarını gözlemleyerek ve görüşme yapıları tasvir edilmeye çalışılır (Büyüköztürk vd., 2017).

5.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Şanlıurfa kent merkezinde ikamet eden Suriyeli göçmenler ve Suriyeli göçmenlerle yakından ilgilenen saha uzmanları oluşturmaktadır. Genel olarak Suriyeli göçmenleri konu edinen bu doktora tez çalışmasının Şanlıurfa'yı evren olarak tercih etmesinde birçok faktör belirgin rol oynamıştır. Yüksek işsizlik oranı, oldukça fazla nüfus artış hızı, eğitimsel düzeyin düşüklüğü gibi birçok açıdan Türkiye'de dezavantajlı bir konumda olan Şanlıurfa'nın Suriye göçüyle birlikte göçmenlerin yoğunlaştığı bir kent haline gelmesi, yarım milyondan fazla göçmene ev sahipliği yapması ve bu süreçte etkili olan dinamikler sözü edilen faktörlerin bir kısmını oluşturmaktadır. Şanlıurfa'da Suriye göçüyle ilgili diğer illere göre daha yumuşak bir göç sürecinin yaşanması ve yarım milyondan fazla göçmeni bütün dezavantajlı konumuna rağmen barındırması ve bu süreçte fiili bir çatışmanın meydana gelmemesi Şanlıurfa'nın bu çalışmanın konusu olarak seçilmesinde rol oynayan faktörlerin diğer kısmını oluşturmaktadır.

Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler homojen bir grup değil bir birçok farklılığı barındıran farklı kategoriler içermektedir. Bu kategorileştirme zamanal olarak birinci göç dalgası ve ikinci göç dalgası şeklinde yapılabileceği gibi etnik açıdan Arap-Kürt-Türkmen, yoksulluk açısından alt toplumsal tabaka-üst toplumsal tabaka, kaynak yerleşim yeri açısından ya da dışlanma bağlamında dom göçmenler şeklinde yapılabilir. Bu çalışmanın hedef kitlesini Şanlıurfa'da ikamet eden farklı etnik gruplardaki daha çok kesimden olan kişiler oluşturmaktadır.

Çalışmanın örnekleme, Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenler ve Suriyeli göçmenlerle yakından ilgilenen ve temas kuran saha uzmanları (STK temsilcisi, STK çalışanı, eğitim koordinatörü vb.) içerisinde seçilmiştir. Araştırma verileri için katılımcılar, bu yöntem daha uygun olduğu düşünülen (Glesne, 2013, s. 59) amaçsal örneklem tekniği kullanılarak seçilmiştir. Çalışmanın ana konusunu Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler oluştursa da her bir göçmen çoğu zaman kendisi ve yakın çevresi hakkındaki göç deneyimini paylaşmıştır. Ancak Suriye göç sürecinin başladığı günden bu yana onlarla ilgilenen ve yakın temas kuran saha uzmanları, mikro deneyimlerle birlikte daha geniş bir bilgiye sahip olduğu kaçınılmazdır. Sürekli sahada olan uzmanlarla bu çalışmanın saha araştırması sürecinden önce yapılan görüşmelerde Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin ne tür özelliklere sahip olduğu, Suriyeli göçmenlerin neden Şanlıurfa'ya yoğunlaştığı, daha çok Suriye'nin hangi yerleşim yerlerinden insanların Şanlıurfa'ya göç ettiği, Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin hangi özelliklerine bağlı olarak Şanlıurfa'da hangi bölgelerde yoğunlaştığı hakkında oldukça bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Örneklem kapsamına giren katılımcılardan saha uzmanları amaçsal örneklem tekniği kullanılarak çalışmanın konusu hakkında bilgi ve deneyimleri olan ve bu konuda tecrübelerini paylaşacak kişilerden seçilmesine dikkat edilmiştir.

Ayrıca çalışmanın amacına uygun olarak saha uzmanlarından elde edilen bilgiler, İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile Şanlıurfa İl Göç İdaresinden alınan veriler ve göçün başladığı tarihten bu yana araştırmacının yaptığı gözlem deneyimi sonucu Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin yoğun yaşadığı bölgeler tespit edilmiş, örneklem kapsamına giren kişiler amaçlı örneklem tekniği ile bu bölgelerden seçilmiştir. Ayrıca Suriyeli göçmenlerin daha az yaşadığı bölgelerden de örneklem alınarak kent merkezinde farklı bölgelerdeki yoğunlaşmanın dinamikleri ve hangi değişkenlerin belirleyici olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Örneklem oluşturulurken göçmenlerin belli bölgelere yoğunlaşmasında rol oynadığı düşünülen unsurlara dikkat edilmiş ve heterojen bir örneklem yapısı oluşturulması açısından araştırmacı tarafından büyük bir çaba gösterilmiştir. Böyle bir örneklem yapısı oluşturmak amacıyla örneklem kapsamına dâhil edilen kişilerin cinsiyet oranlarına, Suriye'den geldiği ve Şanlıurfa'da yerleştiği yerleşim yerlerine, eğitim düzeylerine, yaş oranlarına büyük bir dikkat gösterilmiştir.

5.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Dünyada kadim göç olgusu 21. yüzyılda da farklı nedenlere bağlı artarak farklı formlarda devam etmektedir. Günümüzde bu olgunun önemli bir parametresini Suriye'den

diğer ülkelere gerçekleşen kitlesel nüfus hareketi oluşturmaktadır. Dünyada nüfus hareketleri genellikle belli bölgelere gerçekleşmekte ve o bölgenin belli alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ekonomik kaynaklı nüfus hareketleri genellikle istihdamın fazla olduğu belli ülkelerin, belli kentlerinin belli bölgelerine gerçekleşirken özellikle zorunlu kitlesel göçlerin başladığı ilk süreçte göçler genel olarak yakın çevredeki komşu ülkelere yapılmaktadır. Nitekim 2011 yılında Suriye’de başlayan protestoların iç çatışmaya dönüşmesiyle tetiklenen Suriye’den diğer ülkelere gerçekleşen kitlesel nüfus hareketi komşu ülkelere ve özellikle Türkiye’ye gerçekleşmiştir. Türkiye’de ise Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı illerin başında Şanlıurfa gelmektedir. Şanlıurfa’da da Suriyeli göçmenler homojen bir dağılım sergilememektedir. Bir kısmı geçici barınma merkezlerinde ikamet ederken (yaklaşık % 8) önemli bir kısmı kent merkezinin farklı bölgelerine yoğunlaşmaktadır. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşmasında esas olarak coğrafik faktörler, tarihsel ilişkiler ve sınırın iki tarafında bulunan halklar arasındaki özgün ilişkilere dayalı dinamiklerin belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Her ne kadar dünyada meydana gelen her bir göç olgusu kendine ait biricik özellikler sergilese de göç olayları arasında bir takım benzerlikler ve ortak noktalar da bulunmaktadır. Böyle bir perspektifi yakalamak, benzer ve farklı özelliklerini tespit etmek üzere göçle ilgili literatürden yararlanıldı ve göç üzerine yapılan akademik çalışmalar detaylı bir biçimde incelenmeye çalışıldı. Göçle ilgili literatür taraması devam ederken Şanlıurfa’da konuyla ilgili saha araştırmasının yasal çerçevede gerçekleştirmek için 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 94 üncü maddesi ile 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğininin 51 inci maddesinde belirtilen gizlilik ilkesi çerçevesinde İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığıyla yazı yazıldı ve gerekli izin alındı.³²

Çalışmada konunun amacına daha uygun olduğu düşünülen nitel yöntem tercih edildi. Glesne’ye (2013, s. 64) göre, “derinlemesine ve bütüncül bir anlayış kazanmak üzere nitel araştırmada üç tekniğin baskın olduğunu görürüz: gözlem, görüşme ve doküman toplama.” Bu çalışmada da saha araştırması sürecindeki sınırlılıkları minimize etmek, bütüncül bir bakış açısı kazanmak ve çalışmanın geçerliliğini sağlamak için bu üç teknikten yararlanıldı. Ayrıca çalışmanın güvenilirliğini sağlamak üzere görüşmeler kayıt altına alındı. 26 kadın 30 erkek olmak üzere 56 Suriyeli göçmen ve 20 saha uzmanı ile

³² İzin örneği ekte gösterilmiştir.

yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirildi. Suriyeli göçmenlerle görüşme yapılırken görüşme sorularının çalışmanın amacına maksimum düzeyde hizmet ettiğine dikkat edilmeye çalışıldı ve yapılan pilot çalışmada sorular revize edildi. Ayrıca benzer demografik özellikleri gösteren ve geçici eğitim merkezlerinde çalışan Suriyeli göçmen kadınlarla bir, göçmen erkeklerle bir olmak üzere 2 odak grup görüşmesi yapıldı. 2017 yılı içerisinde örneklem kapsamına giren kişilerle yapılan görüşmeler söz konusu kişilerden izin alınarak ses kaydına alındı ses kaydına izin verilmeyen görüşmeler not alınarak kayıt altına alındı.

Görüşmelerle birlikte araştırmacının Suriye göçünün başladığından bu yana Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya göç etme sürecini gözlemlemesi ve onlarla yakın temas kurması araştırma sürecinin daha verimli bir biçimde geçmesi ve bütüncül bir perspektif kazanılması açısından önemli katkı sağladı. Bu bağlamda nitel yönetimin gözlem, görüşme ve düküman toplama tekniklerinden yararlanması araştırma sürecinde zengin bir veri kaynağının oluşmasını beraberinde getirdi (Glesne, 2013, s. 64). Ayrıca bulgular yerel medya taraması ile desteklenmeye çalışıldı.

5.4. Görüşme Grupları

Evrenini Şanlıurfa'nın oluşturduğu bu doktora tez çalışmasının örneklemini iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grubu iç çatışma sonucu Suriye'den Türkiye'nin Suriye'ye sınır ili olan Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin kendisi oluşmaktadır. Suriyeli göçmen grubu da birebir görüşme yapılan ve odak grup görüşmesi gerçekleştirilen olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Birebir görüşme yapılan örneklem grubu oluşturulurken heterojen bir yapı sağlamak üzere göçmenlerin cinsiyet oranlarına, Suriye'den geldiği yerleşim yerine, Şanlıurfa'da ikamet ettiği yerleşim yerine, yaş, eğitim ve daha birçok demografik niteliğe mümkün oldukça dikkat edildi. Odak grup görüşmesi benzer demografik özellikleri sergileyen sadece Suriyeli göçmen çocuklarının eğitim ve öğrenim gördüğü Said Modeli geçici eğitim merkezinde görev yapan kişilerle yapıldı. Şanlıurfa Eyyübiye semtinde bulunan Said Modeli II geçici eğitim merkezinde görev yapan Suriyeli göçmen kadınlarla bir odak grup görüşmesi gerçekleştirildi. Benzer bir biçimde Şanlıurfa'nın Yenişehir semtinde bulunan Said Modeli I geçici eğitim merkezinde görev yapan Suriyeli göçmen erkeklerle de bir odak grup görüşmesi yapıldı. Odak grup görüşmesi yapılan kişilerin Said Modeli geçici eğitim merkezinden seçilmesi; bu merkezde yaklaşık 1000 Suriyeli göçmen öğrencinin eğitim görmesi, bu merkezde görev yapan kişilerin Suriyeli göçmen aileleriyle sürekli temasta olması, sadece öğrencilere

değil ailelerine yönelik çeşitli etkinlikler yapması açısından sahip olduğu deneyim bağlamında büyük bir avantaj sağladı. Bu çalışmanın esas veri kaynağını ve örneklem grubunu Suriyeli göçmenler oluşturmaktadır.

Çalışmanın ikinci veri kaynağı ve örneklem grubunu ise; Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerle yakından ilgilenen ve yakın temas kuran saha uzmanları oluşturmaktadır. Saha uzmanları; STK temsilcileri, STK çalışanları, kamp koordinatörleri, kampta görev yapan kişiler, kamu kurumlarında Suriyeli göçmenlerden sorumlu kişileri içermektedir. Araştırmacı tarafından bu kişiler saha uzmanları olarak tanımlanmıştır. Çünkü bu kişiler bütün göç süreci boyunca sahada oldukları için ve Suriyeli göçmenlerle yakından ilgilendiği ve temas kurduğu için Suriye'den Şanlıurfa'ya kaç tane göç dalgası gerçekleştiği, bu göç dalgaları arasında göçmenlerin sosyal durumları açısından farkı, Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin daha çok Suriye'nin hangi kentlerinden geldiği ve sosyal durumları, Suriye'den Şanlıurfa'ya gelen göçmenlerin hangi niteliklerine bağlı olarak kentin hangi bölgelerinde yoğunlaştığı ve göçmenlerin temel sorunları hakkında oldukça deneyim sahibidirler.

5.5. Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın saha araştırması verileri görüşme, odak grup görüşmesi, doküman toplama, yerel medya taraması ve yapılan gözlemlerle elde edildi. Saha araştırmasının gerçekleştirilmesi için İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden Ek1'de belirtildiği gibi gerekli yasal izinler alındı. Fiili saha araştırma süreci 2017 yılının haziran, temmuz, ağustos, eylül ve ekim aylarında gerçekleştirildi. Fiili saha araştırma süreci bu zaman diliminde gerçekleşse de araştırmacının konu hakkındaki gözlemleri 2012 yılına kadar uzanmaktadır. Çalışmanın evrenini oluşturan Şanlıurfa'da yaygın olarak Kürtçe, Arapça ve Türkçe dilleri konuşulmaktadır. Benzer bir biçimde Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenler de bu dillerden birini kullanmaktadır. Dolayısıyla örneklem kapsamına giren kişiler en etkin hangi dili kullanılıyorsa görüşmeler o dilden yapıldı. Kürtçe ve Türkçe konuşan Suriyeli göçmen ve saha uzmanları ile görüşmeler araştırmacı tarafından gerçekleştirildi. Arapça dilini konuşan Suriyeli göçmenlerle görüşmeler bir tercüman aracılığıyla bir kısmı araştırmacı tarafından yapıldı. Bir kısmı ise Arapça ve yerel şiveye hâkim sosyolog ve üniversite öğrencisi tarafından gerçekleştirildi. Suriyeli göçmen kadınlarla yapılan görüşmelerde özellikle kadınların kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için 15 görüşme, kadın araştırmacı tarafından yapıldı. Araştırma süreci boyunca yapılan 14 görüşme çalışmanın amacına hizmet etmediği için bulgulara dahil

edilmedi. Görüşmeler okullarda, evlerde ve iş yerlerinde gerçekleştirildi. Ayrıca STK'ların yapmış olduğu çalışmalar, daha önce Şanlıurfa'da konuyla ilgili yapılan araştırmalar ve çalıştaylardan da yararlandı. Şanlıurfa özelinde geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerle ilgili doküman için İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Şanlıurfa İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne dilekçeler yazıldı.

Birçok göç araştırmasında olduğu gibi bu çalışmada da birçok zorlukla karşılaşıldı. Şüphesiz bu zorluklardan biri dil ile ilgiliydi. Suriye'nin Şanlıurfa'ya sınır yerleşim yerlerinden gelen Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa'nın Arapça ve Kürtçe şiveleri bir birine çok benzese de Suriye'nin iç kesimlerinden gelen göçmenlerin şiveleri oldukça farklı olduğu görüldü. Bu farklılık görüşmelerin daha zor bir şekilde gerçekleşmesine neden oldu. Diğer bir zorluk ise güvenlik endişeleri ile ilgiliydi. Birçok grubun birbiriyle çatıştığı bir ortamdan gelen göçmenler araştırmacı tarafından görüşme talep edildiğinde tedirgin olduğu gözlemlendi. Bu tedirginlik İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden alınan izin, öğrenci belgesi, personel kimlik kartı ve referans kişiler bulunarak giderilmeye çalışıldı. Görüşme yapılan saha uzmanları bile görüşme talebinde bulunulduğunda tedirgin olduğu görüldü ve araştırmacıdan kimlik talep edildi. Bu süreçte de görülen kaygılar izin belgesi ve referans kişiler aracılığıyla çözülmeye çalışıldı. Saha araştırma sürecinde karşılaşılan diğer bir zorluk ise konunun dinamik olması açısından doküman verilerinin sürekli değişmesi, güncellenmesi ve kayıtlarla ilgili eksikliklerin bulunmasıdır. Örneğin Şanlıurfa İl Göç İdaresi talep sonucunda verdiği bilgiye göre Şanlıurfa'da 05/02/2018 tarihi itibarı ile adresleri tespit edilmeyen 118.495 Suriyeli göçmen bulunmaktaydı.

5.6. Verilerin Analizi

Nitel verilerin analizi için ses kayıtları çözümlendi ve metin olarak bilgisayar ortamına aktarıldı. Saha araştırması sırasında araştırmacı tarafından alınan notlar belli başlıklar altında yeniden derlendi. Yapılan görüşmeler tematik olarak analiz edilerek görüşmenin bölümleri belirli tema ve örüntüler etrafında kısımlara ayrıldı. Bu çalışmada Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması üzerinde hangi unsurların belirleyici olduğu, bu unsurların değişkenlik gösterip göstermediği, yoğunlaşmaya yol açan unsurların Suriyeli göçmenlerin daha yumuşak bir göç sürecinin yaşanmasında nasıl rol oynadığı tespit edilmeye çalışıldı. Ayrıca Şanlıurfa'nın dezavantajlı durumu analiz edildi ve gelecekle ilgili bir takım toplumsal sorunlar dile getirildi. Bulgular kısmında görüşme notlarına atıf yapılırken görüşme yapılan kişiler için takma isimler kullanıldı.

Bazen bir kurum veya kuruluştan birden fazla kişi ile görüşme yapıldı. Örneğin bir yardım kuruluşunun temsilcisiyle, mahalle sorumlusuyla; kamu kurumunda Suriyeli göçmelerden sorumlu idari kişi ve aynı kurumda çalışan saha çalışanlarıyla da görüşmeler yapıldı. Ancak bazı kişiler isim ve görevlerinin tezde açıkça yazılmasını istemediği için bulgular kısmında bu kişilerin ya sadece kurum ve kuruluş ismi yazıldı ya da sadece bir kamu kurumundan kişi ile görüşme yapıldığı belirtildi.

Sonuç olarak bu doktora tez çalışması, verileri analiz ettikten sonra Türkiye'deki bütün Suriyeli göçmenleri ilgilendirecek genel bir açıklama yapmak ve genel geçer bir iddia ortaya koymak yerine Şanlıurfa ile sınırlı Suriyeli göçmenler hakkında bir perspektif sunmaya çalıştı. Suriyeli göçmenlerinin Şanlıurfa'ya yoğunlaşma eğilimlerinin hangi unsurlar üzerinden gerçekleştiği bu unsurların sunduğu imkân ve toplumsal sorunların hangi parametrelerde gerçekleştiği hakkında bir değerlendirme yapıldı. Bu çalışma coğrafik unsurların, Şanlıurfa ile Suriye'nin yerleşim yerleşim yerleri arasındaki tarihsel ve özgün ilişkilerin, akrabalık ve sosyal ağların, ekonomik özelliklerin Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında ve daha kolay bir göç sürecinin yaşanmasında belirleyici olduğunu beklemektedir.

6. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma boyunca elde edilen bulgular ve bulguların yorumlarına yer verilmektedir. Bu bağlamda Suriyeli göçmelerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının temel dinamiklerinin neler olduğu, Şanlıurfa kent merkezinde Suriyeli göçmenlerin daha çok hangi bölgelere yoğunlaştığı ve hangi faktörlerin etkili olduğu, Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya göçü birlikte hem Şanlıurfa açısından hem göçmenler açısından hangi toplumsal sorunları beraberinde getirdiği analiz edilmektedir.

6.1. Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Şanlıurfa'ya Yoğunlaşmasının Temel Dinamikleri

Bu çalışmanın temel amaçların biri hangi dinamiklerin Suriyeli göçmenleri Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasına yol açtıydı. Bu dinamiklerle ilgili bulguları yakından incelemeden önce örneklem kapsamına giren Suriyeli göçmelerin genel özellikleri, demografik bilgileri ve göç hikâyelerine bakalım. Çünkü genel özellikler, demografik bilgiler ve göç hikâyeleri görüleceği gibi Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşma dinamikleri ve göç süreci hakkında önemli ipuçları vermektedir.

6.1.1. Göçmenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Örneklem kapsamına giren Suriyeli göçmenlerin genel özellikleri, demografik bilgileri ve göç hikâyeleri göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşma ve göç süreci hakkında önemli bilgiler ve ipuçları sağlamakta ve konunun anlaşılması açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Çünkü göçmelerin demografik bilgileri, genel özellikleri ile Suriyeli göçmelerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Nitekim alt başlıklarda görüleceği gibi görüşme notları çoğu zaman bu ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Tablo 6.1. Görüşme Yapılan Suriyeli Göçmen Kadınların Sosyo-demografik Özellikleri

Takma İsim	Geldiği yer ve zaman	Yaş	Anadil/bildiği diğer diller	İkamet mahallesi	Çalıştığı iş/asil mesleği	Eğitim durumu	Medeni durum	Aylık gelir/TL	Kaç kişi beraber kalıyor	Evin durumu
1.Beyza	Resulayn/5 yıl	48	Arapça/-	Selçuklu	Mevsim. işçi/ev kadını	İlkokul	Evlü	Sabit gelir yok	12	Müstakil
2.Nevra	Humus/2.5 yıl	26	Arapça/-	Banya Suyu	Ev kadını/ev kadını	Ortaokul	Evlü	1500	5	Daire
3.Sare	Rakka/3.5 yıl	24	Arapça/Kürtçe	Direkli	Ev kadını/ev kadını	Lise	Evlü	Sabit gelir yok	9	Müstakil
4.Kevser	Rakka/4 yıl	25	Arapça/-	Eyyüp Nebi	Öğretmen/öğretmen	Ünivers.	Bekar	1300	8	Daire
5.Zümra	Haseke/4 yıl	30	Arapça/-	Muradiye	Öğretmen/öğretmen	Ünivers.	Evlü	1300	5	Daire
6.Zühal	Halep/5 yıl	22	Arapça/-	Kamberiye	Mağazada öğrenci	Lise	Bekar	1000	8	Müstakil
7.Hafza	Devr ez-Zor/6 ay	30	Arapça/-	Kamberiye	Ev kadını/ev kadını	Ortaokul	Evlü	Sabit gelir yok	4	Müstakil
8.Betül	Haseke/4 yıl	49	Arapça/-	Hayatı Harrani	Ev kadını/ev kadını	-	Evlü	Sabit gelir yok	4	Müstakil
9.Hatice	Rakka/9 ay	80	Arapça/-	Banya Suyu	Ev kadını/ev kadını	-	Evlü	Sabit gelir yok	12	Daire
10.Ayşe	Resulayn/2 yıl	20	Arapça/-	Yakubiye	Mevsim. işçi/ev kadını	İlkokul	Evlü	Sabit gelir yok	3	Müstakil
11.Elvin	Rakka/9 ay	43	Arapça/-	Kamberiye	Ev kadını/ev kadını	İlkokul	Evlü	Sabit gelir yok	12	Müstakil
12.Sahra	Rakka/3 yıl	65	Arapça/-	Osmanlı	Ev kadını/ev kadını	-	Evlü	Sabit gelir yok	6	Müstakil
13.Ebral	Haseke/9 ay	20	Arapça/-	Kamberiye	Ev kadını/ev kadını	Ortaokul	Bosnanma	Sabit gelir yok	3	Müstakil
14.Berfin	Haseke/4 yıl	47	Kürtçe/Arapça	Eyyüp kent	Terzi/terzi	İlkokul	Evlü	Sabit geliri yok	5	Müstakil
15.Absar	Telebyad/4 yıl	47	Arapça/-	Osmanlı	Mevsim. işçi/ev kadını	-	Evlü	Sabit gelir yok	5	Müstakil
16.Fatma	Rakka/3 yıl	32	Arapça/-	İmam Keskim	Mevsim. işçi/ev kadını	İlkokul	Evlü	Sabit gelir yok	10	Müstakil
17.Eslem	Devr ez-Zor/7 yıl	36	Arapça/-	İmam Bakır	Tercüman/inaaat müh.	Ünivers.	Evlü	1300	7	Müstakil
18.Nurdan	Devr ez-Zor/3 yıl	24	Arapça/-	12'ler	Mevsim. işçi/ev kadını	İlkokul	Evlü	Sabit gelir yok	10	Müstakil
19.Zehiye	Haseke/5 yıl	36	Arapça/-	Muradiye	Ev kadını/ev kadını	-	Evlü	Sabit gelir yok	9	Müstakil
20.Rukiye	Devr ez-Zor/4 yıl	35	Arapça/-	Muradiye	Öğretmen/öğretmen	Ünivers.	Evlü	1300	7	Müstakil
21.Nuriye	Devr ez-Zor/2 yıl	60	Arapça/-	Yenice	Ev kadını/ev kadını	-	Evlü	Sabit gelir yok	6	Müstakil
22.Rahime	Haseke/3.5 yıl	20	Arapça/-	Osmanlı	Ev kadını/ev kadını	İlkokul	Evlü	Sabit gelir yok	5	Müstakil
23.Radiye	Telebyad/3 yıl	18	Arapça/-	Yenice	Ev kadını/ev kadını	Ortaokul	Evlü	Sabit gelir yok	3	Daire
24.Gülşim	Telebyad/2 yıl	18	Arapça/-	Muradiye	Pazarda çalışıyor/-	-	Evlü	Sabit gelir yok	4	Müstakil
25.Avade	Kobani/3 yıl	45	Kürtçe/Arapça	Eyyüp kent	Çalışmıyor/öğretmen	Ünivers.	Evlü	Sabit gelir yok	4	Müstakil
26.Remziye	Haseke/3.5 yıl	29	Arapça/-	12'ler	Ev kadını/ev kadını	Lise	Evlü	1500	13	Müstakil

Tablo 6.2. Görüşme Yapılan Suriyeli Göçmen Erkeklerin Sosyo-demografik Özellikleri

Takma İsim	Geldiği yer ve zaman	Y aş	Anadil/bildiği diğer diller	İkamet mahallesi	Çalıştığı iş/asil mesleği	Eğitim durumu	Medeni durum	Aylık gelir/TL	Kaç kişi beraber kalıyor	Evin durumu
1.Serhat	Kobani/3 yıl	54	Kürtçe/Arapça	Yenice	Çalışmıyor/Ziraat	Üniversit.	Evlü	Sabit gelir yok	5	Müstakil
2.Salih	Kobani/3 yıl	62	Kürtçe/Arapça	Hayatı Harrani	Emekli Öğretmen	Üniversit.	Evlü	6 000	4	Müstakil
3.Seiman	Kobani/3 yıl	41	Kürtçe/Arapça	Bağlarbaşı	STK'da çalışıyor/avukat	Üniversit.	Evlü	1300	6	Müstakil
4.Şirin	Kobani/3 yıl	31	Kürtçe/-	Bağlarbaşı	Yevmiye/yevmiye	-	Evlü	1000	6	Müstakil
5.Aziz	Resulayn/6 yıl	25	Türkçe/Arapça	Hayatı Harrani	STK'da çalışıyor/esnaf	Lise	Evlü	1300	5	Daire
6.Malik	İdlib/5 yıl	22	Arapça/-	Kamberiye	Mağazada öğrenci	Lise	Belar	1100	5	Müstakil
7.Mustafa	Rakka/6 yıl	26	Arapça/-	Hayatı Harrani	Çalışmıyor/öğrenci	Lise	Boşandı	Sabit gelir yok	9	Müstakil
8.İsmail	Rakka/3 yıl	25	Arapça/-	Balçellevler	STK'da öğretmenlik	Üniversit.	Belar	1300	3	Daire
9.Amazan	Halep/2 yıl	30	Arapça/-	Banyu Suyu	Öğretmen/öğretmen	Üniversit.	Evlü	1300	4	Daire
10.Ferdî	Halep/3 yıl	27	Arapça/-	Bağlarbaşı	Seyyar satıcı/ziraat	İlkokul	Evlü	1500	12	Müstakil
11.Samet	Rakka/5 yıl	24	Arapça/-	Eyyub kent	Hizmetli serbest	İlkokul	Evlü	1000	9	Müstakil
12.Raif	Halep/4 yıl	46	Arapça/-	Bey Kapısı	Tamirci/itamirci	İlkokul	Evlü	Sabit gelir yok	6	Müstakil
13.Sermet	Halep/5 yıl	47	Arapça/-	Bağlarbaşı	Yevmiye/yevmiye	-	Evlü	1400	9	Müstakil
14.Hasan	Resulayn/6 yıl	38	Kürtçe/Arapça	Bağlarbaşı	İnşaat/inaaat	-	Evlü	1500	2	Müstakil
15.Furkan	Deyr ez-Zor/11 ay	37	Arapça/-	Hayatı Harrani	Hizmetli hizmetli	-	Evlü	1000	9	Müstakil
16.Şakrî	Haseke/4 yıl	25	Arapça/-	Süleymaniye	İnşaat/öğretmen	Üniversit.	Belar	2000	8	Müstakil
17.Kasım	Menbic/3 yıl	32	Arapça/-	Yakubiye	Öğretmen/öğretmen	Üniversit.	Belar	1300	1	Daire
18.Haşım	Rakka/1.5 yıl	50	Arapça/-	Balçellevler	Hurdacılık/tarım	İlkokul	Evlü	Sabit gelir yok	8	Daire
19.Mahmut	Rakka/2.5 yıl	26	Arapça/-	Hayatı Harrani	Yevmiye/yevmiye	Lise	Evlü	Sabit gelir yok	4	Müstakil
20.Halil	Resulayn/6 yıl	40	Arapça/Kürtçe	-	İnşaat/tarım	İlkokul	Evlü	1400	3	Müstakil
21.Remzi	Rakka/2.5 yıl	29	Arapça/-	Şehitlik	Çalışmıyor/serbest	Ortaokul	Belar	Sabit gelir yok	6	Daire
22.Eymen	Şam/4 ay	20	Arapça/-	Balçellevler	Hizmetli serbest	İlkokul	Belar	1000	2	Daire
23.Hüsyin	Rakka/17 ay	31	Arapça/-	Hayatı Harrani	STK'da medyacılık	Üniversit.	Evlü	1100	5	Müstakil
24.Hamid	Resulayn/6 yıl	41	Arapça/Kürtçe	TOKI	STK'da ziraat	Lise	Boşandı	1300	5	Daire
25.Hadi	Deyr ez-Zor/3 yıl	26	Arapça/-	Deir ez-Zor	Çalışmıyor/-	Ortaokul	Evlü	Sabit gelir yok	4	Müstakil
26.Ahri	Halep/4 yıl	50	Arapça/-	Bağlarbaşı	Çalışmıyor/sıracı	İlkokul	Evlü	Sabit gelir yok	11	Müstakil
27.Mahir	Deyr ez-Zor/1.5 yıl	25	Arapça/-	Bağlarbaşı	Öğretmen/öğretmen	Üniversit.	Belar	1300	2	Daire
28.Ahmet	Deyr ez-Zor/2 yıl	36	Arapça/-	Banyusu	Yevmiye/Yevmiye	Lise	Evlü	Sabit gelir yok	6	Daire
29.Emir	Şam/ 4.5 yıl	19	Arapça/-	Karaköprü	İskeleci/insaa/öğrenci	Lise	Belar	8000	12	Daire
30.Salih	Rakka/3 yıl	19	Arapça/-	Balçellevler	Mağazada serbest	Ortaokul	Belar	1200	4	Daire

Yukarıdaki örneklem kapsamına giren Suriyeli göçmen kadın ve erkeklerin sosyo-demografik özelliklerine bakıldığında daha çok Suriye'nin Kobani, Telebyad, Resulayn, Rakka, Haseke, Deyr ez-Zor ve Halep kentlerinden Şanlıurfa'ya göç ettiği görülmektedir. Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin daha çok Suriye'nin bu yerleşim yerlerinden gelmesi coğrafi faktörün anlatıldığı başlıkta görüleceği gibi fiziksel yakınlık ve diğer alt başlıklarda anlatılacağı gibi kültürel mesafe ve toplumsal ilişki ağlarından

kaynaklanmaktadır. Ancak tek neden elbette bu unsurlar değildir. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması birçok unsurun bir bileşkesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Şanlıurfa'ya göç eden örneklem kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin geliş süreleri yukarıdaki tablolardan incelendiğinde iç çatışmaların başladığı zamandan başlayıp en son gelen kişi/kişilerin 4 ay önce geldiği görülmektedir. Örneğin 7 yıl önce Şanlıurfa'ya gelen Eslem, iç çatışmadan dolayı gelmediğini, bir düğüne katılmak için Şanlıurfa'ya geldiğini ancak Suriye'de iç çatışma çıkınca Şanlıurfa'da kaldığını yapılan görüşmede şu sözlerle anlattı:

Türkiye'ye kaçak yollardan gelmedim, pasaportla geldim. Çatışmadan önce. Bir düğün için Urfa'ya geldim. Suriye'de çatışma çıktı ben de dönmedim Suriye'ye, daha burada kaldık (Eslem, Dyr ez-Zor, 36 yaşında).

4 ay önce Suriye'nin Şam kentinden gelen ve geliş nedeni diğer Suriyeli genel göçmenlerden biraz farklılaşan Eymen, neden bu kadar geç geldiğini ve göç hikâyesini yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Buradaki Suriyelilerin çoğu savaştan kaçmış gelmişler. Ama ben savaştan kaçmadım, çünkü bizim orada savaş yok. Ben askere gitmemek için Suriye'den ayrıldım. Askerler gelip benim yaşında olanları askere götürüyorlar. Ben askere gitmek istemedim. Önce Lübnan'a daha sonra Türkiye'ye geldim. Türkiye'de Urfa'ya geldim. Urfa'ya geliş sebepim dayılarım burada, onların yanına geldim. Okuluma devam etmek istiyorum. Ama imkân yok çalışmak zorundayım, anneme bakmak zorundayım. Şu anda bir okulda temizlik işine bakıyorum. Bana çok iyi davranıyorlar. Aylık 700 TL alıyorum. Bu para bize yetmiyor. Ev kirası, faturalar, ulaşım. Bu para çok az. Burada iş imkânları çok kısıtlı. Türkçeyi de öğrendim, iş bulmak için İstanbul ya da İzmir'e gitmek istiyorum. Olmadı başka bir ülkeye gitmeye çalışırım (Eymen, Şam, 20 yaşında).

Görüşme notunda görüldüğü gibi Eymen askere gitmemek için Şanlıurfa'ya göç etmiştir. Sadece rejim askerleri genç yaştaki kişileri askere çağırılmakta, Suriye'de hangi bölgede hangi grup hakim ise onlar o bölgede bulunan yerleşim sakinlerini savaşmak için askere çağırılmaktadır. Tıpkı 3 yıl önce Menbiç'i terk eden Kasım'ın Menbiç'i ziyaret ederken anlattıkları gibi:

Bu geçen bayramda annemi ve kız kardeşimi ziyaret etmek için Menbiç'e gittim. Menbiç daha önce İŞİD'in elindeydi. Şimdi PYD'nin elinde. Ziyarete gittiğimde 5 gün evden çıkmadım. Bizim evde erkek olmadığı için kimse gelip evimizi kontrol etmedi, evde erkek varsa sorun var demektir. Çünkü erkek olduğunda her gelen grup onu savaşa çağırıyor (Kasım, Menbiç, 32 yaşında).

Ek2 ve Ek3 tabloları incelendiğinde Şanlıurfa’da 0-4 yaş arasında 67.082, 5-17 yaş arasında 171.650, 18-64 yaş arasında 264.561, +64 yaş düzeyinde ise 12.355 Suriyeli göçmen kayıt altında bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla yaş dağılımının 18-64 yaş arasında yığıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Şanlıurfa İl Göç İdaresinden alınan aynı bilgiye göre 05/02/2018 tarih itibari ile kayıt altında Şanlıurfa’da 246.822 kadın ve 268.813 erkek Suriyeli göçmenin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın yaş ve cinsiyet dağılımının Şanlıurfa İl Göç İdaresinin verdiği bilgilerle bir uygunluk içinde olduğu görülmektedir. Ayrıca kadınların erkeklerden az olması ve genç nüfusunun fazla olması Suriye’nin demografik yapısından kaynaklandığı gibi yukarıdaki Eymen’le yapılan görüşme notunda belirtildiği gibi savaştan kaçan gençlerin de sayıları net olmasa da önemli bir nüfus oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Şanlıurfa’ya göç eden örneklem kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin ana dillerine yukarıdaki tablolardan bakıldığında 48 kişinin ana dilinin Arapça, 7 kişinin Kürtçe ve 1 kişinin Türkçe olduğu görülmektedir. Bu dağılım iç çatışmadan önce Suriye’deki etnik dağılımla büyük bir benzerlik taşımaktadır. Bu dağılım aynı zamanda her etnik grubun nüfusu oranında örnekleme dâhil olması açısından bir uygunluk taşımaktadır. Suriyeli göçmenlerin konuştuğu bütün ana dillerinin Şanlıurfa’da da yaygın olarak konuşuluyor olması daha sonra tekrar değinileceği üzere Suriyeli göçmenlere iletişimin daha kolay bir biçimde kurulması açısından büyük imkânlar sağlamaktadır. Ayrıca beraber yaşayan etnik gruplar bir birinin dillerini de öğrendiğinden ve eğitim düzeyi yüksek, ana dili Kürtçe olan kişiler eğitim dilinden dolayı Arapçayı da bildiğinden ve Şanlıurfa’da Türkçeyi de biraz öğrendiğinden iletişim birden fazla dil üzerinden de sağlanabilmektedir. Başka bir ifade ile bir kısım göçmenlerin ana dillerinden başka dil veya dilleri de bilmesi işlerini kolaylaştırmaktadır.

Şanlıurfa’ya göç eden örneklem kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin ikamet edilen yerleşim yerlerine bakıldığında daha sonra tekrar değinileceği üzere Şanlıurfa kent merkezinde Eyyübiye ve Haliliye ilçesine yoğunlaşan göçmelerin Hayati Harrani, Yenice, Eyyüp kent, Osmanlı, Selçuklu, İmam Keskin, Yakubiye, Halepli Bahçe, Bağlarbaşı, Devteyşt mahallelerine yöneldiği görülmektedir.

Şanlıurfa’ya göç eden örneklem kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin çalıştığı iş ve asıl mesleklerine yukarıdaki tablolardan bakıldığında kadınların; bir kısmının terzi ve mevsimlik işçi olduğu, genç yaşta olanların mağazada çalıştığı, bir kısmının öğretmenlik yaptığı yukarıdaki tablolardan görülmektedir. Bu dağılım büyük oranda Suriye’deki

meslekleri ile bir uygunluk sergilemektedir. Erkeklerin ise daha çok inşaatlarda, gündelik işlerde, STK'larda çalıştığı görülmektedir. Bir kısmının ise işsiz olduğu izlenmektedir. Kadınlarda olduğu gibi erkeklerde de çalıştığı iş ile Suriye'deki meslekleri arasında bir yakınlık olduğu görülmektedir. Suriyeli göçmen Ahavi, çocuklarının Suriye'deki mesleklerine yakın işlerde çalıştığını ve göç hikâyesini yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Suriye'de her gün çatışma, iş yok. Akrabalar Urfa'ya gelmişti, biz de Urfa'ya geldik. Çocuklarımla birlikte. Akrabalarımız Bağlarbaşı'nda ikamet ediyordu. Biz de orada bir ev tuttuk. İki oğlum iş buldu, çalışmaya başladı. Bir oğlum orada tamirciydi burada da araba tamirciliği yapmaya devam ediyor. Diğeri orada elbise satıyordu şimdi inşaatlarda çalışıyor. Bir şekilde geçiniyoruz. Ama çok zor oluyor, çünkü hayat burada çok pahalı. Suriye daha ucuz. Burada kira pahalı, su pahalı, elektrik pahalı. Kira 400 lira, elektrik su o da 200 lira, 600 lira tutuyor, düzenli bir gelir olmayınca zor oluyor. Çocuklar geçici çalışıyor, düzenli iş yok. Aile hepsi burada bir arada yaşıyoruz. O açıdan iyi. Ama hayat pahalı. Sabah akşam haberleri izliyorum. Acaba Suriye ile ilgili bir gelişme var mı, yok mu? Halep'le ilgili bir gelişme var mı? Sürekli takip ediyorum. Bir düzelme olursa Halep'e geri döneriz (Ahavi, Halep, 50 yaşında).

Bazı Suriyeli göçmenler kendi meslekleri ile ilgili iş bulmadıkları için başka iş alanlarında çalışmak zorunda kaldığını saha araştırması sürecinde ifade ettiler. Eslem ve Selman bunlardan bazılarıdır:

Ben Suriye'de inşaat mühendisliği okudum, inşaat mühendisiyim. Fakat Urfa'da kendi mesleğimle ilgili çalışmıyorum. Çalışma izni almam gerekiyor, onu alamıyorum. Şimdi maliyede çalışıyorum, orada Suriyelilere tercümanlık yapıyorum (Eslem, Deyr ez-Zor, 36 yaşında).

Bir yardım kuruluşunda çalışıyorum. Asıl mesleğim. Avukatlık. Hukuk bölümünü bitirdim Suriye'de. Aynı zamanda eğitim fakültesini de bitirdim (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Suriyeli göçmenlerin bir kısmı Suriye'deyken de kendi meslekleriyle ilgili alanda çalışamadığını ve farklı alanlarda çalışmak zorunda kaldığını ifade ettiler. Bazı Suriyeli göçmenler de Suriye'de iş olmadığı için çalışamadığını söylediler. Serhat ve Abaşar bunlardan bazılarıdır:

Burada yapabileceğim bir iş yok, gerçi olsa da benim sağlık sorunlarım var iş yapamıyorum. Asıl mesleğim coğrafya öğretmeni. Ama coğrafya öğretmenliğini hiç yapmadım. Siyasi görüşümüz farklı olduğu için Suriye'de bana görev vermediler. Suriye'de rejimi desteklemezsen kimlik bile vermiyorlar. Tarlalarımız vardı orada, onu ekip biçiyorduk. Ziraat'la uğraşıyorduk. Geçimimizi bu şekilde sağlıyorduk (Serhat, Kobani, 54 yaşında).

Şu an ücretli bir işte çalışmıyorum. Mevsimlik işçi olarak çalışıyoruz. Suriye’de iş yoktu ki yapalım (Abşar, Telebyad, 45 yaşında).

Yukarıdaki tablolara bakıldığında Suriyeli göçmenlerin genel olarak sabit bir işte çalışmadığı izlenmektedir. Sabit bir işte çalışmadıkları için genellikle sabit bir gelirleri de olmamaktadır. Sabit bir işlerinin olmadığını görüşme yapılan Berfin şu sözlerle anlattı:

4 çocuğum var, biri evli Kızıltepe’de. Diğer 3’ü yanımda kalıyor. İki kişi çalışıyor, küçüğü 17 yaşında, okula gitmiyor. Orada okula gidiyordu, buraya gelince bıraktı okulu. Sabit bir gelirimiz yok. Eşim hasta, çalışmıyor. 2 çocuğum çalışıyor. Onlar da hem inşaat işine alışkın değil çalışmıyorlar hem de düzenli iş yok. Bazen çalışıyor bazen çalışmıyorlar. Çünkü her zaman iş olmuyor. Ben de terziyim yapıyorum. Benim işim iyi şükür (Berfin, Haseke, 47 yaşında).

Herhangi bir işte çalışan Suriyeli göçmenlerin gelirleri genel olarak yukarıdaki tabloya bakıldığında 1000 TL ile 1500 TL arası olduğu seyredilmektedir. Bir kısım Suriyeli göçmen ise Serhat’ın anlattığı gibi Türkiye dışında akrabaları tarafından gönderilen yardımlarla geçimini sağlamaktadır. “Sabit bir gelirimiz yok. Kardeşim Avrupa’da onun gönderdiği yardımlarla geçiniyoruz” (Serhat, Kobani, 54 yaşında). Bir kısım Suriyeli göçmen ise Nuriye’nin anlattığı gibi Türkiye’nin diğer illerinde bulunan akrabaları tarafından gönderilen yardımlarla geçimini sağlamaktadır. “Bir oğlum burada pazarda çalışıyor. Yeşillik, sebze satıyor. Bir oğlum da Adana’da öğretmenlik yapıyor. Çoğu zaman o bize para gönderiyor” (Nuriye, Deyr ez-Zor, 60 yaşında).

Şanlıurfa’ya göç eden örneklem kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin eğitim düzeylerinin genel olarak düşük olduğu görülmekte, kadınların eğitim düzeylerinin erkeklerin eğitim düzeyinden daha düşük olduğu yukarıdaki tablolardan anlaşılmaktadır. Dahası önemli bir kısmının ise hiç okula gitmediği görülmektedir. Daha sonra değinileceği üzere Şanlıurfa’ya yoğunlaşan Suriyeli göçmenlerin eğitim düzeylerinin düşük olduğu, eğitim düzeyi yüksek olanların ya Türkiye’nin bir başka iline ya da bir Avrupa ülkesine göç ettiği bilinmektedir. Ayrıca örneklem kapsamındaki göçmenlerin büyük çoğunun evli olduğu görülse de bekâr olanlarında az olmadığı yukarıdaki tablolardan anlaşılmaktadır.

Şanlıurfa’nın Eyyübiye ve Haliliye ilçelerinin çevre mahallelerinde genellikle tek katlı, iki katlı ve üç katlı evler bulunmaktadır. Göçmenlerin ikamet ettiği bu evler araştırmacı tarafından müstakil ev olarak kabul edilmiştir. Şanlıurfa’ya göç eden örneklem kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin ev durumuna ve kaç kişi beraber kaldığına tablo 6.1 ve 6.2’lerden bakıldığında bazı kişiler aynı evde 2 kişi yaşarken bazı evlerde 13

kişi aynı evde beraber ikamet etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Beraber kalanların sayısı az olduğu durumda kişiler çoğunlukla dairelerde ikamet ederken kalabalık aileler müstakil evlerde yaşamaktadır. Dahası müstakil evler kalabalık ailelerin işlerini kolaylaştırmaktadır.

6.1.2. Göç Hikâyeleri

Göç hikâyeleri de Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşma dinamiklerinin anlaması ve göç sürecinin deşifre edilmesi açısından önemli bir bakış açısı sağlamaktadır. Tıpkı Suriye'deki iç çatışmadan kaçıp Şanlıurfa'ya göç eden Beyza ile yapılan görüşmede anlatılanlar gibi:

Suriye'de çatışma çıktı. Evlerimizi yağmaladılar, eşyalarımızı yaktılar. Çok eşyamız vardı, hepsini yağmaladılar. Biz de kaçtık geldik. Canımızı kurtardık, buna binlerce şükür. Başka bir şey istemiyoruz. Biz ve kayınım birlikte sınırı geçtik geldik. Ceylanpınar'a geldik. Güvenlik güçleri sağ olsun bize yardımcı oldular. İlk önce kampta kaldık. Yazları da mevsimlik işçi olarak gidiyorduk çalışmaya. Sonra bir sorun çıktı. Yolda polis arama yaptılar, kamptan izin belgesini getirmemizi istediler, bizi karakola götürdüler, sonra bizim halimize baktı bizi serbest bıraktılar. Ondan dolayı bir süre elçi (iş bulan kişi) bizi işe götürmedi sonra bizi tekrar götürdü. Sonra bize bu evi kiraladı. Bu ev beraber işe gittiğimiz elçinin evi (Beyza, Resulayn, 48 yaşında).

Suriyeli göçmen Emir ise Suriye'deki iç çatışmaların başlangıç sürecini ve göç hikâyesini yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Çocuklar savaştı, savaş çocuklarla başladı. Suriye'de çocuklar Kaddafi'nin, Mübarek'in gittiğini görünce duvarlara yazı yazdılar, Esad gidecek. Sonra polis gelip o çocukları götürdüler, tırnaklarını çektiler. Aşiretler toplandı, itiraz etti, bu küçük çocuklara bu işkence yapılır mı dediler. Onlara da hakaret ettiler. Çatışma başladı. Ben liseden çıkarken Esad'ın askerleri beni yakaladı, bana işkence yaptılar beni hapse attılar sonra bıraktılar. Lisede okuyordum, okumaya devam edecektim. Ama savaş çıkınca bırakmak zorunda kaldım, bizi askere çağırdılar. Göç etmeye karar verdiler. 4.5 sene önce geldik. Karkamış üzerinden Antep'e, oradan da Urfa'ya geldik. Önce kardeşim gelmişti, sonra biz geldik. Karaköprü'de oturuyorum. Suriye'den kalma zenginiz. Dört kardeşim ve babamla birlikte kalıyorum. Üç kardeşim de evlendi, onlarla birlikte kalıyoruz. Annem bayram Suriye'ye gitti. Bir akrabamız vefat etmişti, taziyeye gitti daha geri gelemedi, şimdi Suriye'de. Türkiye'de Suriyeli akrabalarımız çok var. Antep, Mersin'de, İzmir'de, İstanbul'da birçok akrabamız yaşıyor. Babam hariç biz bütün kardeşler burada çalışıyoruz. Kardeşlerimizin biri alçı ustası, biri boyacı, biri fayansçı ben iskelecisi. Suriye'de de babam boyacı, kardeşlerim boyacılık yapıyordu. Dört senedir ben de bu işi yapıyorum. Kardeşlerim onlar da liseye kadar okudu sonra bıraktı çalışmaya başladılar. İşim zor ama mecbur çalışıyoruz, kalem tutacağımız iş yok. Suriye olsaydı geçinirdik ama burası öyle değil

çalışmazsan geçinemiyoruz. İskelecilik zor ve tehlikeli dediğim gibi alternatif bir iş yok. ...Lüban, Ürdün iyi değil Suriyelilerin buldukları çadırları dağıtıyorlar. Lübnan'da amca oğlum var, o çok şikayet ediyor. Fransa'ya gitmek için dilekçe yazdım onun sonucunu bekliyorum (Emir, Şam, 19 yaşında).

Suriyeli göçmen Mirvan ise göç etme kararını yukarıdan atılan bir bomba sonucu anne-babasını kaybettikten ve aynı bomba sonucu kardeşi sakat kaldıktan sonra verdiği şu hazin sözlerle anlattı:

Aslen Hamalıyız ama Rakka'dan geldik, Rakka'nın şehir merkezinden. 4 seneden fazla oldu. Evden pek fazla çıkamıyorduk, bir gün uçaktan bir bomba atıldı, annem, babam vefat etti, bir kardeşim sakat kaldı. Göç etmeye karar verdik, Afrin tarafından sınıra geldik, 1-2 hafta sınırdaki bekledik. Sonra Kilis üzerinden sınırı geçtik, Urfa'ya geldik. Akraha, komşular daha önce hepsi Urfa'ya geldiği için bizde Urfa'ya geldik. Benim dayım da buraya gelmişti. Onlar bizden bir sene önce gelmişti. Rakka, Haseke, Deyr ez-Zor'dan neredeyse herkesin Urfa'da bir tanıdığı, akrabası vardır ya da aynı aşiretin üyeleridir. Bir de Urfa'da hayat basit ve ucuzdur. Suudi Arabistan'a gitmek için uğraştım, bir hafta İstanbul'a gittim, vize çıkmayınca gidemedim, tekrar Urfa'ya geldim. Teyzem Suudi Arabistan'da gitmeye çalıştım olmadı. İlk geldiğimde akrabalarımızda kaldık, Suudi Arabistan'a gidecektim olmayınca bir ev kiraladık (Mirvan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Başka bir Suriyeli göçmen ise iç savaştan hayatlarını kurtarmak için önce eşinin Şanlıurfa'ya geldiğini daha sonra kendisinin geldiğini yapılan görüşmede şu sözlerle anlattı:

Beşar'ın askerleri eşime öldüreceklerdi. Eşim kaçtı Urfa'ya geldi. Çocuklarımı yanıma alıp geldim. Yaklaşık 2.5 yıldır Urfa'ya geldim, gelirken direk Urfa'ya geldik, başka bir yere gitmedik. Ben çocuklarımla birlikte gelmeden önce eşim geldi, daha sonra biz onun yanına geldik (Nevra, Humus, 26 yaşında).

İç savaştan kaçarak hayatlarını kurtaran Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu ekonomik sorunlarla mücadele etmeye devam etmektedir. Tıpkı bir görüşmede Suriyeli göçmen Kevser'in göç hikâyesinde anlattıkları gibi:

Önce Akçakale'ye geldik. Ben orada çadır kentte biraz öğretmenlik yaptım, sonra Urfa merkeze geldim. Bir Suriye okulunda öğretmenlik yapıyorum. Genelleme yapmak mümkün değil ama buranın insanları yardım sever fakat maaş düşük, 1300 TL. Çok az, hayat pahalı burada, kiralar pahalı. Başka bir ilde daha iyi bir iş bulursam ya da başka bir ilden biriyle evlensem başka bir ile gidebilirim (Kevser, Rakka, 25 yaşında).

Bazı Suriyeli göçmenlerin ilk varış yerleri Şanlıurfa iken görüşme yapılan bir kısım Suriyeli göçmen ise Türkiye’de birçok ile gittikten sonra Şanlıurfa’ya geldiklerini ifade ettiler. Zühal ve Rahime’nin göç hikayeleri bunlardan bazılarıdır:

Ailemle birlikte savaştan kaçarak sınırı geçtik ve Hatay’a geldik. Ailem yaklaşık 1 yıl orada kaldı. Ben de İstanbul, Mersin, Hatay’a gittim. Daha sonra Ailece Urfa’ya geldik. 4 yıldır Urfa’dayız. Urfa’yı seviyorum. Bizim kültürümüze daha yakın. Burası dinine bağlı bir yer, burada kendimizi yabancı hissetmiyoruz (Zühal, Halep, 22 yaşında).

Savaş yüzünden geldik. İlk geldiğimizde Babüselam kapısından giriş yaptık. Tarsus’a gittik çalışmak için. Sonra Urfa’ya geldik. Urfa’ya geldik çünkü çalışan kimse yok. Orada çalışan olmayınca yapamıyoruz. 2 çocuğum da küçük ben ancak onlara bakıyorum. Eşimden başka çalışan kimsemiz yok. Akrabalarımız burada. Amcalarım burada. Savaştan önce de biz Urfa’ya gelip giderdik ziyaret için. Urfa’ya gelmemizin başka bir sebebi. Biz onların onlar da bizim dilimizden anlıyor olmaları. Başka şehirler bizim dilimizden anlamaz. Burada bir daha iyi anlaşıyoruz. Onun için başka bir yere gitmek istemem. Gidersek Suriye’ye gideriz (Rahime, Haseke, 20 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Kasım ise 3 yıl önce geldiği Menbiç’ten Şanlıurfa’ya uzanan göç hikâyesini şöyle özetlemektedir:

Savaş başladığında kız kardeşim hastalandı, bulunduğumuz bölgede doktor yoktu. Yıl 2012, kız kardeşimi doktora götürmem gerekiyor, Şam mümkün değildi. Kız kardeşimi Antep’e devlet hastanesine getirdim. 8 ay tahliller devam etti, sürekli git gel yapıyorum. Ben Türkçe hiç bilmiyorum, tercüman olmazsa derdimizi hiç anlatamıyoruz. Biz tahlillerin sonucunu öğrenmek istediğimizde sürekli tercüman gerekiyordu. Tercüman bulamıyorduk. Neyse ki hem Türkçe hem de Arapça bilen Antepli bir kişi ile tanıştım. Derdimi anlattım, kardeşim hasta tahliller yapılmış ama sonuçlarını bilemiyoruz dedim. Bize bir tercüman lazım dedim, dedi tamam burada her konuda sana yardımcı olacağım, ben olmasam bile telefonla sana tercümanlık yaparım. Ben onun telefon numarasını kaydettim. Saat 10’dan 13’e kadar bize tercümanlık yapmak için bizim tahlil sonuçlarını bekledi. Tahliller çıktı, Suriye’ye gittik, 4 ay sonra tekrar geldi, tekrar tahliller yapıldı, doktor dedi kardeşin iyileşmiş ancak çok dikkat etmeniz gerekiyor, 6 ayda bir doktora görünmesi gerekiyor. Suriye’ye geri döndük. Çatışmalar bizim bulunduğumuz bölgeye sıçradı, yukarıdan bombalar atılıyor, okullar kapandı. İşler kötüye gidiyordu, iş yok. Antep’te tanıştığım arkadaşı aradım, dedim ben Türkiye’ye gelmek istiyorum fakat kız kardeşimin hastalığı için değil iş için. Tabi ben daha önce geldiğimde görmüştüm, Türkiye güzel, güvenli bir yer, iş var. Suriye ise çatışma var, iş yok, okullar kapandı görev yapamıyorum. Antep’e geldim, 20 gün Suriyeli bir arkadaşta kaldım. Antepli arkadaş dedi, Antep’te iş yok, Adıyaman’da sana bir iş buldum. Telefonla tercümanlık yaptım, otogara gittim, oradan Adıyaman’a gittim. Çalışacağım yere gittim, hiç Suriyeli yok, Arapça bilen yok, ben de Türkçe bilmiyorum. Bir aşçının yanında çalıştım, çok zorluk

çektim ama avantajı yavaş yavaş Türkçe öğrendim. Artık tercümana gerek kalmadı. Sonra baktım bu iş bana göre değil, psikolojik olarak rahatsız oluyordum, 4 yıl öğretmenlik yaptıktan sonra böyle bir işi yapmak bana zor geldi. Sonra Suriyeli çocukların bulunduğu bir okulda öğretmen olarak göreve başladım, psikolojik olarak çok rahatladım. Çok yoğun çalışıyordum ama olsun psikolojik olarak rahatlamıştım. Sonra Urfa'yla bir bağlantı kurdum, hem yetimhanede hem de okulda çalışmak için. 3-4 ay önce Urfa'ya geldim. Çocuklar Suriyeli, çok yoğun çalışıyorum ama yetimlerle uğraşmak beni çok mutlu ediyor. Biz üç kardeşiz, bir ağabey, ben ve kız kardeşim. Babam iç çatışmadan önce vefat etti. Kız kardeşim annemin yanında Münbiç'te yaşıyor, ağabeyim Lübnan, Beyrut'ta yaşıyor. Savaştan önce Lübnan'a gitmişti. Şimdi Suriye'ye dönmek istiyor, yollar kapalı gelemiyor. Annem için gelmek istiyor ama gelemiyor.

Bu geçen bayramda annemi ve kız kardeşimi ziyaret etmek için Menbiç'e gittim. Menbiç daha önce İŞİD'in elindeydi. Şimdi PYD'nin elinde. Ziyarete gittiğimde 5 gün evden çıkmadım. Bizim evde erkek olmadığı için kimse gelip evimizi kontrol etmedi, evde erkek varsa sorun var demektir. Çünkü erkek olduğunda her gelen grup onu savaşa çağırıyor. Türkiye'ye 3 yıl önce geldim. Geldiğimden beri ilk defa geçen hafta Suriye'ye gittim. Elektrik yok, su yok, her şey çok pahalı. Bayram'da gittiğimde her şey değişmişti, Suriye eski Suriye değil artık. Beraber olduğumuz hiç bir arkadaş kalmamış, ölen ölmüş, kalan yurt dışına gitmişler. Çarşıya gittim her şey değişmiş, farklılaşmış, yok olmuş. Akrabaların çoğu ölmüş, ben telefonda annemle konuştuğumda bana söylemiyordu, bir hafta önce gittiğimde dedim bu akraba nerde: ölmüş, diğer akraba: ölmüş, o akraba: ölmüş, çoğu ölmüş. Kalanlar hapisanede. Gitmeden önce Menbiç'i çok özlemiştim, artık özlemiyorum çünkü arkadaşlarım, akrabalarım bir kısmı öldü, bir kısmı gitti bir kısmı hapisanede. Her taraf yıkılmış (Kasım, Menbiç, 32 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Betül ise göç hikâyesini ve zorluklarını şöyle anlattı:

Savaştan kaçtık geldik. Her şeyimizi bırakıp geldik. Urfa yakın olduğu için dilinden anladığımız için Urfa'ya geldik. Burada bir şekilde geçiniyoruz. Çocuklarım inşaatta çalışıyor ama düzenli iş bulmak zor. Bezen iş oluyor bazen olmuyor. Biz de Adana'ya mevsimlik işçi olarak çalışmaya gittik. Orada paramızı düzgün vermediler. Biz de tekrar Urfa'ya geldik. Urfa'ya gelmemizin sebebi dilimizi anlıyorlar, anlaşabiliyoruz. Onun için zaten Hayati Harrani'de ev tuttuk. Urfa'yı tanıdık başka bir yer bilmiyoruz. Bir de Urfa sınıra yakın (Betül, Haseke, 49 yaşında).

Görüşme yapılan 80 yaşındaki Hatice ise çok yakın zamanda Şanlıurfa'ya göç etmiştir. Hatice, göçün zorluklarını şu sözlerle anlattı:

Rakka'nın bir köyünden. 9 ay önce geldik. Çocuğum 2 yıl önce gelmişti. Rakka'da ilk başlarda çatışma yoktu, güvenliydi. Sonra orası da karıştı, orada da çatışmalar başladı. Ben, kumamın oğlu, gelinim ve oğlumla birlikte geldik. Kurşunların arasında kalarak

geldik. Rabbim korudu bizi. Allah yardımcı oldu ve şuan gelebildik. Cilvegöz kapısından girdik. Dağlardan geldik. Teyzenin ayağı aksamaya başladı. 1300 dolar vererek geldik. Antakya'dan buraya 400 dolar. Hepsini ödünç aldık borç aldık insanlardan. Valla bereket var. Kimse sahip çıkmadı neden yalan söyleyeyim. Oturma izni verdi Türkiye, topladı bizi Allah razı olsun Türkiye'den. Antakya üzerinden direk Urfa'ya geldik. Oradan gelebildik. 9 ay önce. Bir dairede kirayla oturuyoruz. 12 kişi. Allah vekil doğruyu söylüyorum. 12 kişiyiz ve iki aile aynı evde kalıyoruz. Oğlum var bir tane o bakıyor bize. Oğlum eşi çocuğu ben ve kumam. Oğlum bizden iki sene önce gelmişti. Sonra biz yanına geldik. Gelinim oğlu ve ben beraber geldik. Eşimin gelmesine İŞİD izin vermedi. Suriye'de kaldı. Daha önce Kamberiyeye'de oturuyorduk fakat iki aile tek bir evde yaşadığımız için oradaki ev küçük geliyordu. Sağ olsun bir Urfalı yardımcı oldu ve şuan ki evimize taşındık. 650 lira kira su elektrik depozito 500 TL. Ama ne yapabiliriz mecbur kalınca. İki aile beraber kalıp, yiyip içiyoruz (Hatice, Rakka, 80 yaşında).

Bütün Suriyeli göçmenler çoğu zaman tek bir kategoride, "Suriyeli" olarak değerlendirilse de görüldüğü üzere her bir Suriyeli göçmenin ayrı bir göç hikâyesi bulunmaktadır. Görüşme yapılan bir kısım Suriyeli göçmen de göç hikâyelerini şöyle özetlediler:

Olaylar gittikçe büyüdü ve zamanla bütün Suriye'ye yayıldı. Dış devletler de destek verdi, ilk başta dış devletler ayaklananlara dediler siz mücadele edin silahlarınız benden. Olaylar büyüdüktan sonra, desteği geri çektiler, kaldılar tek başlarına. Daha sonra İŞİD diye bir örgüt ortaya çıktı ve hızla yayılmaya başladı Suriye'de. İŞİD Kobani'ye yaklaştı, bizde göç etmeye karar verdik. Kobani ile Suruç birbirine çok yakın zaten. Temel eşyalarımızı yanımıza aldık ve sınıra doğru yürüdük. Türkiye askeri geçişimiz için sınırda güvenliği sağladı, sınır tellerini kaldırdı. İçecek, yiyecek getirdi, araba getirdi sınıra böylece Suruç'a geçiş yaptık. Önce Suruç'un bir köyüne gittik. Yakın akraba yoktu ama bizi sahiplendi, bize çok iyi sahip çıktı. Urfa'dan daha iyiydi Suruç. İki ay orada kaldık, iş için Urfa'ya geldik burada iş de bulamadık. Gerçi iş olsa da yapamıyorum, dizlerimden rahatsızım. Bir de çocuğumuz rahatsız sürekli doktora gitmesi gerekiyordu, orada bu imkân yoktu. Ondan dolayı Urfa merkeze geldik (Serhat, Kobani, 54 yaşında).

Telebyad'ın bir köyünden geldik. Telebyad'a yakın bir yer. Orada oturuyorduk. Geldik çünkü PYD 20-35 yaş arasındaki kişileri askere çağırıyordu. Biz de kaçtık geldik Türkiye'ye. Savaştan kaçtık, yoksulluktan kaçtık, açlıktan kaçtık. Bab es selam kapısından giriş yaptık. Tarsus'a gittik. 2 yıl orada kaldık 2 kışı orada geçirdik. Sonra Urfa'ya, Akçakale'ye geldik. Oradan Urfa'ya geldik. 2 yıldır Urfa'dayız. 2 kızım 4 oğlum var. Bir oğlum Suriye'de vefat etti. 1 oğlum Suriye'de kaldı, gelmedi. 1 oğlum evli bizden ayrı yaşıyor. Bir kızım da Urfalı biri ile evlendi. Bir oğlum da engelli. 1 kızım ve 2 oğlumla birlikte kalıyorum bu evde. Engelli oğlum için bir vakfa başvurdum sağ olsun yardım ettiler, aylık 320 TL veriyorlar. Başka da bir yerden yardım almıyoruz. Kocam 2

evlilik yaptı. Diğer eşi ve çocuklarıyla birlikte Akçakale’de yaşıyor. Evlerimiz ayrı. Ben Türkçe öğrenemedim. Çocuklarım gelinim biraz öğrendi. Mevsimlik işçi olarak çalışıyoruz. Mersin’e gittik, Kayseri’ye gittik, mevsimlik işçi olarak. Çocuklarım sulama yapıyorlar. 4 ay oralarda çalıştık geldik. Benim bütün akrabalarım Urfa’da, 4 yıldır buradalar. Abilerim, kız kardeşlerim, amcalarım, amcamın çocukları hepsi burada. Eşimin akrabası da burada ama ben onlara hiç gitmemişim. Sınırı geçtiğimizden beri hiç kimse bize yardım etmedi. Ne kendi akrabalarımız ne de buranın halkı. Kimsenin yardımını görmedik. Herkes kendi derdiyle meşguldü nasıl yardım etsin ki. 1 oğlum evli, bizden ayrı. O ancak kendi çocuklarına baksın nasıl bize bakacak, onun da bir ailesi var. Bir damadım Urfalı. Ev bulma konusunda falan o yardımcı oldu. 1 kızım Suriyeli okuluna gidiyor (Abşar, Telebyad, 45 yaşında).

Eşim benden önce gelmişti Urfa’ya. Daha sonra ben geldim. Sınırı tek başıma geçtim. Kimse bana yardım etmedi. Ailemin bir kısmı orada kaldı, gelmek istemedi. Çünkü Türkiye’de çalışacak kimseleri yoktu. Çalışacak kimseleri olmadığı için gelmek istemediler. Yanı başında savaş olduğu halde, çatışma olduğu halde gelmediler. Bizim köy sınırı çok yakın zaten. Ceylanpınar’a yakın (Ayşe, Resulayn, 20 yaşında).

Suriye’de can güvenliğimiz kalmadı, biz de geldik, 2 yıl önce. Hepimiz beraber geldik. Hepimiz yanı anda sınırı geçtik. Ailem, amcalarım hepsi buradalar. Başka bir ülkeye gitmedik. Başka gidebileceğimiz bir ülke yok ki. Hiç olmazsa burası Müslüman bir ülke. Buradan başka bir yere gidemeyiz. İlk geldiğimizde Sivas’a gittik, çalışmak için. Sonra tekrar Urfa’ya geldik, 2 yıldır Urfa’dayız. Yeni evlendim, 2. eş olarak. Kumamın bir çocuğu var, bazen ona bakıyorum, bazen pazarda sebze meyve satıyorum. Bazen çalışmıyorum, eşim tek başına bize bakıyor. Ben de yardım kartı vardı, 18 yaşında olduğum için onu kestiler. Bir yerden yardım almıyoruz. Biz gelirken bize kimse yardım etmedi. Benim ablam 5 yıl önce gelin gelmişti Urfa’ya. O da köyde yaşıyor. O çok mutlu, ona çok iyi davranıyorlar. Biz bazen gidiyoruz bazen onlar geliyor. Köyde oturuyorlar. Suriye’den de çok akrabamız geldi ama Urfa’da değil. Ankara’ya gittiler, Adana’ya gittiler. Ama biz başka bir yere gitmeyiz. Çünkü ilk buraya geldik, buraya alıştık, burada kalırız. Çünkü dillerinden anlıyoruz. Gitsek de Suriye’ye gideriz. Başka bir yere gitmek istemiyoruz. Bir yıl Hayati Harrani’de oturduk. Sonra bu mahalleye taşındık. Bu evi eşimin iş arkadaşı bize buldu. 2 ayda 1000 TL ödüyoruz. Komşularımız iyi. Dayılarımızın evleri burada, onlarla görüşüyoruz (Gülsüm, Telebyad, 18 yaşında).

Çatışmalar durmayınca Türkiye’ye gelmeye karar verdik. Akçakale sınırından giriş yaptık, ilk giriş yaptığımızda bizim durumumuzu belirten bir kayıt tutuldu. Orada öğretmen olduğumuzu söyledik, ders vermek üzere bizi çağırdılar. Ücret karşılığında Akçakale Çadır kentte bir süre ders verdik. Daha sonra Urfa merkezde Suriyeli çocukların okuduğu bir okulda öğretmen ihtiyacı olduğunu bize söylediler, biz de buraya geçiş yaptık. 1 yıldır Urfa merkeze geleli. Bir bebeğim var. Yarım gün okula gidiyorum, diğer

vakitlerde bebeğimle ilgileniyorum. Bazen komşulara gidiyorum (Rukiye, Deyr ez-Zor, 35 yaşında).

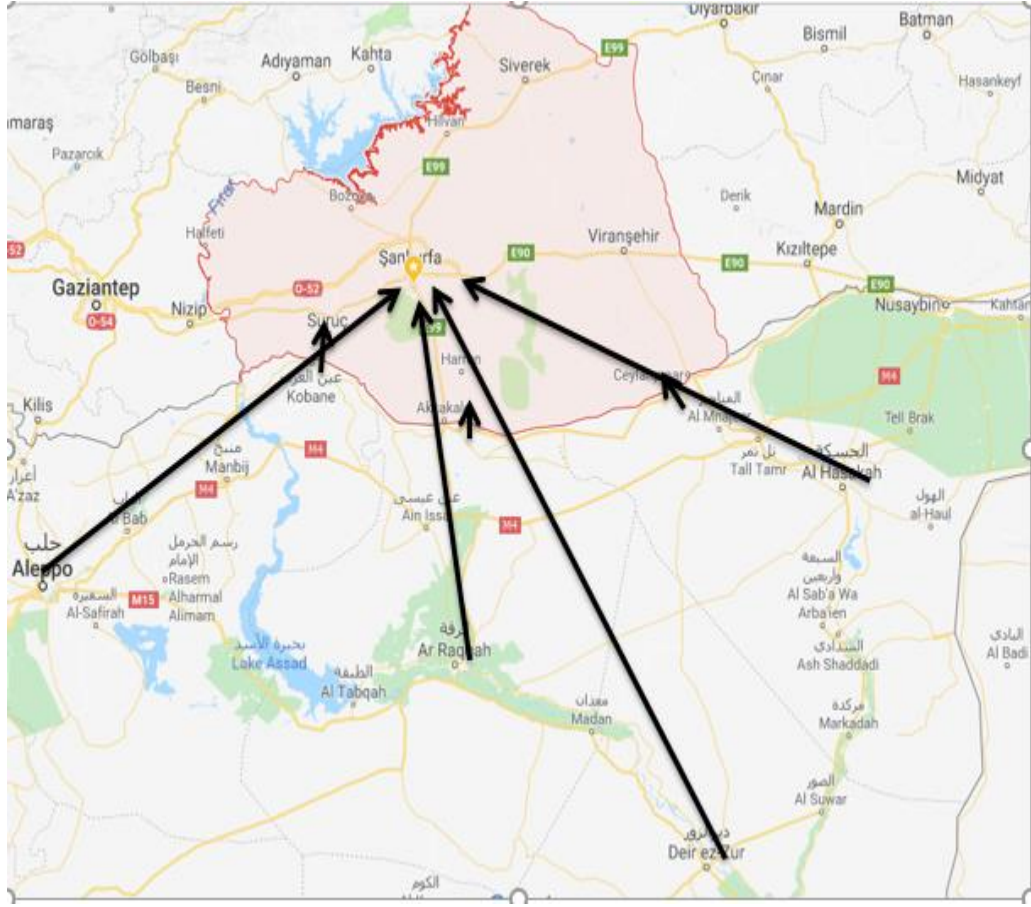
Ben Suriye’de öğretmenlik yapıyordum, savaş çıktı, işim bitti, açlık başladı, gıda bulabilmek çok zorlaştı biz de mecburen Türkiye’ye geldik. Geldiğimiz gibi Urfa’ya geldik ve 5 yıldır buradayız. Türkiye hükümeti Suriye hükümetinden daha iyi bize davranıyor, bize sahip çıktı (Şükrü, Haseke, 25 yaşında).

Yukarıda verilen örneklem kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin sosyo-demografik bilgileri ve göç hikâyeleri Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşma dinamiklerinin ve göç sürecinin anlaşılması için bir ön bilgi sunduğu düşünülmektedir. Dilerseniz Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşmasında ve göç sürecinde etkili olan unsurların neler olduğuna biraz daha yakından bakalım.

6.1.3.Coğrafi faktör

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşmasında coğrafi faktörün iki temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi fiziksel yakınlık diğeri coğrafi beraberliktir. Kuramsal çerçevenin ele alındığı bölümde belirtildiği gibi ekonomik nedenli göç biçimlerinde fiziksel yakınlık çok önemli olmasa da özellikle zorunlu kitlesel göç türünde fiziksel mesafe önemli hale gelmektedir. Çünkü zorunlu kitlesel göçlerde yeterli miktarda ulaşım aracı bulunmamakta, göç edenlerin maddi imkânları olmamakta ve kendisine sınırı olmayan devletler mümkün oldukça zorunlu kitlesel göçlere onay vermemekte ve kapılarını açmamaktadır. Dahası kaynak ve hedef ülke arasındaki fiziksel mesafe arttıkça göçmenin aşması gereken sınırlar ve engeller de çoğalmaktadır. Zorunlu kitlesel göçmenler de birçok örnekte (Afganistan, Somali, Sudan) olduğu gibi kısıtlı imkânlarla çoğu zaman komşu ülkelere sığınmaktadır. Suriyeli göçmenler fiziksel mesafe bakımından uzakta bulunan bir hedef ülkeye ulaşmak istediğinde birçok mekanizma, hukuki süreç ve engellemelere maruz kalmaktadır. Zaten iç çatışmadan kaçmış çoğu Suriyeli göçmenin uzak mesafedeki bir ülkeye gitmek için maddi imkânı da bulunmamaktadır. Çoğu Suriyeli göçmen komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmakta ve kedisine fiziksel ve kültürel olarak yakın olan ili tercih etmektedir. Bu bağlamda Türkiye, Türkiye’de ise Şanlıurfa hedef il olarak ön plana çıkmaktadır. Aşağıdaki haritada görüldüğü gibi Şanlıurfa’ya göç daha çok Şanlıurfa’ya yakın Suriye yerleşim yerlerinden gerçekleşmektedir. Saha araştırması sürecinde görüşme yapılan göçmenlerin neredeyse tamamı Şanlıurfa’yı tercih etmesinin önemli nedenleri arasında fiziksel

mesafeyi sayması fiziksel mesafenin hedef yerleşim yeri üzerinde ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Harita 6.1. Şanlıurfa'ya Göç Eden Suriyeli Göçmenlerin Kaynak Yerleşim Yerleri

Şanlıurfa'nın Suriye ile en uzun sınıra sahip olması da daha fazla Suriye yerleşim yerlerinin Şanlıurfa'ya yakın olmasını sağlamış, doğrudan veya dolaylı olarak Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bu etkiyi şu sözlerle ifade etti:

Türkiye'nin en uzun sınırı Suriye Urfa sınırındır. Üç sınır kapısı var; Akçakale-Telebyad, ana kapı budur. Ceylanpınar ve Kobani kapısı. Sınır uzadıkça daha çok akrabaların olmasında bir etkendi. Sınırın uzunluğu akrabalık bağlarının daha güçlü olmasını sağladı. İki tarafta akrabaların olması muhacirlerin Urfa'yı tercih etmesinde bir sebeptir (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Fiziksel yakınlık zorunlu göç sürecinde toplumsal alt tabakada bulunan bireyler için daha önemli hale gelmektedir. Çünkü farklı sermaye biçimleri (ekonomi, beşeri, sosyal, kültürel) açısından zengin bireylerin uzun mesafelere göç etme potansiyeli bulunurken toplumsal alt kesim için bu imkân oldukça kısıtlı kalmaktadır. Saha araştırması sürecinde

görüşülen göçmenlerin büyük çoğunluğunun yaya olarak Türkiye'ye geçiş yapıldığı tespitinden hareketle fiziksel mesafenin göç sürecinde toplumsal alt kesim için önemli bir unsur olduğu görülmüştür. Suriyeli göçmen Ayşe ve Avade, yapılan görüşmede Şanlıurfa'ya göç etme nedeninin fiziksel yakınlık olduğunu şu sözlerle anlattılar:

Urfa'ya geldik. Urfa'ya gelmemizin sebebi Urfa'nın bize yakın olması, dillerinden anlamamız ve burada akrabalarımızın olması. Bizim Köyümüz zaten Türkiye' sınırında Ceylanpınar'a çok yakın. ...Ailemin bir kısmı orada kaldı, gelmek istemedi. Çünkü Türkiye'de çalışacak kimseleri yoktu. Çalışacak kimseleri olmadığı için gelmek istemediler. Yanı başında savaş olduğu halde, çatışma olduğu halde gelmediler. Bizim köy sınıra çok yakın zaten. Ceylanpınar'a yakın (Ayşe, Resulayn, 20 yaşında).

Urfa bize yakın, akrabalarımız burada, tanıdıklarımız burada. Urfa bize yabancı bir yer değil (Avade, Kobani, 45 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Abşar da kendi akrabalarının çoğunun fiziksel yakınlıktan dolayı Şanlıurfa'ya yoğunlaştığını şu sözlerle anlattı:

Urfa bize yakın. Telebyad ile Akçakale birbirine çok yakın. Akrabalarımın hepsi burada. Kız kardeşlerim burada. Amcalarım burada. Amcamın çocukları burada. Urfa sınıra yakın olduğu için hepsi buraya geliyorlar (Abşar, Telebyad, 45 yaşında).

Fiziksel yakınlıkla birlikte birçok unsurun bileşkesinin yerleşim yerinin tercih edilmesinde belirleyici olduğunun ipuçlarını görüşme yapılan Fatma'nın göç hikâyesinde de bulmak mümkündür:

Rakka'dan geldik 3 yıl önce. Savaştan kaçtık geldik. Önce Telebyad'a geldik. Bir süre orada kaldık. Oradan da geldik Urfa'ya. Canımızı zor kurtardık. Urfa yakın olduğu için Urfa'ya geldik. 3 yıldır Urfa'dayız. Başka gidecek yerimiz yok. Başka bir yer bilmiyoruz, tanımıyoruz. Para yok. Kimse yardım etmedi göç ederken. Urfa'dan başka bir yere de gitmek istemem. Buranın insanı çoğu kişi yardım etti. Bize çok iyi davranıyorlar, tabii hepsi değil. Geldik Urfa'ya ama iş yok. Belli bir mesleğimiz yok. Devletten kişi başı 100 TL alıyoruz, bir kart verdiler onunla alışveriş yapıyoruz ama yetmiyor. 7 tane çocuk okula gidiyor. Ev kira. Faturalar, elektrik, su. Yazları mevsimlik işçi olarak çalışmaya gidiyoruz. Evin kirasını karşılıyoruz. Evin kirası 500 TL. 2 yılda Hayati Harrani'de oturdum. Oranın da insanları iyiydi ama ben bu mahalleyi sevdim. Durumumuz iyi olsa başka bir mahalleye gitmek istemem. İnsanları çok iyi. Bize bir zararları yok, bizim de onlara bir zararımız yok. Bizim ve onların adetleri az çok aynı. Bir yabancılık çekmiyoruz. Bazı farklılıklar var tabii, herkesin kendine göre bir adeti var (Fatma, Rakka, 32 yaşında).

Fiziksel mesafenin toplumsal alt tabakadaki kesim için daha önemli olduğunu ortaya koyan önemli örneklerden biri Suriyeli göçmen Ebral'ın durumudur. Ebral,

Rakka'dan Şanlıurfa'ya yürüyerek geldiğini ve birçok akrabanın da gelmek istediğini fakat maddi durumları olmadığı için gelemediğini şu sözlerle anlattı:

Rakka'dan geldim. Benden 1.5 sene önce eşim gelmişti. Sonra ben geldim. Amcam beni getirdi. Çok yürüdük. Uzun bir yolculuktu. Yolda herhangi bir sorun yaşamadık. Cilve gözünden giriş yaptık. Sınırı takip ettik. Sonra amcam Suriye'ye geri döndü. Aslında gelmek isteyen çok akrabam var, gelemiyor, paraları yok, maddi durumları iyi değil (Ebral, Rakka, 20 yaşında).

Suriyeli göçmen Furkan da Deyr ez-Zordan nasıl yürüyerek zorlu şartlarda Şanlıurfa'ya ulaştığını ve göç hikâyesini yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Deyrezzor'dan geldik 4 çocuğum ve eşimle. Savaş biter diye bekledik ama savaş bir türlü bitmedi ve koşullar gittikçe kötüleşti. Koşulların iyileşeceğine dair umutlar azaldı. Elektrik, su sorun. Elektrik bazen geliyor, su bulamıyorsun. Gıdaya ulaşmak sorun. 11 ay önce Türkiye'ye gelmeye karar verdik. Sınıra gelebilmek için 5 saat yol yürüdük, 4 çocukla çok zor oldu. Artık eskisi gibi gelemiyorsun, gelirken yolumuzu kestiler, bizden para istediler. Gelebilmek için yolda yolumuzu kesenlere kişi başına 100 dolar verdik. Sınırı geçtikten sonra Hatay'a geçiş yaptık oradan da Urfa'ya geldik. Tanıdıklarımız, akrabalarımız buradaydı (Furkan, Deyr ez-Zor, 37 yaşında).

Fiziksel mesafe zorunlu göçmenlerin sadece ülkesinden göç ederken değil muhtemel ülkeye dönüş için de önemli bir unsur olarak görülmektedir. Çünkü daha çok çatışma nedeniyle ülkesini terk eden göçmenlerin önemli bir kısmı bir gün çatışmaların sonlanmasını ve ülkesine dönmeyi arzulamaktadır. Nitekim Suriyeli göçmenlerin genelde sınır bölgelerini özelde Şanlıurfa'yı tercih etmesinin bir bileşenini özgün ilişkiler oluştursa da diğer bileşen fiziksel yakınlık ve fiziksel yakınlığın göçmenlerin muhtemel ülkelerine dönme sırasında sunacağı kolaylık gelmektedir. Saha araştırması sırasında görüşme yapılan göçmenlerin bir kısmı Şanlıurfa'da kalmasının nedenini muhtemel savaşın sona ermesinden sonra Suriye'ye dönüşün daha kolay olacağını, sınırdan uzaklaştıkça muhtemel dönmenin daha zor olacağını ifade ettiler. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Salih bu konuda düşüncelerini şu şekilde dile getirdi:

Yakın olması da iyi, eşim bayramda akrabalarını ziyaret etmek için Kobani'ye gitti birkaç gün sonra gelecek. Ama uzağa gittikten sonra dönüşü mümkün olmuyor. Biz memleketimize dönmek istiyoruz. Mesela Urfa'dan insanlar İstanbul'a göç ettikten sonra tekrar geri gelmiyor, Almanya'da 3 milyon Türk var, hangisi dönmek istiyor, kimse geri gelmek istemiyor. Mesafe uzadıkça geri dönüş zor oluyor. Uzaklaştıktan sonra da kayboluyorsun, dilini kaybediyorsun, kültürünü kaybediyorsun, akrabalarını kaybediyorsun, dostlarını kaybediyorsun. Onun için fazla uzaklaşmak istemiyoruz (Salih, Kobani, 62 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Mirvan, fiziksel mesafenin muhtemel dönme üzerindeki etkisini ve bundan dolayı Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaştığını şu sözlerle ifade etti:

...Avrupa'ya gidiyorlar. Orada devletin yaptığı yardımlar daha çok olduğu için çalışmaya gerek kalmadan yaşayabiliyor. Buranın bir avantajı sınıra yakındır, Suriye'de bir düzelme olduğu zaman dönmek isteyen için çok kolaydır (Mirvan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Fiziksel yakınlık Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yönelmesine yol açarken coğrafi beraberlik de yoğunlaşma sürecine önemli katkı sunmaktadır. Coğrafi beraberlik daha sonra değinilecek olan akrabalık ilişkilerinin, aşiretsel bağların, kültürel geçişlerin ve toplumsal hafızanın oluşmasında belirleyici olmuştur. Çünkü benzer etnik grupların benzer coğrafi bölgelerde yaşaması benzer davranış kalıpları geliştirmesi daha olasıdır. Başka bir ifade ile benzer ve ortak iklimsel koşulların hâkim olduğu coğrafi bölgelerde yaşayan grupların benzer sosyal ilişki biçimlerini geliştirmesi muhtemeldir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Babur coğrafi beraberlikle birlikte Suriye'nin Haseke, Deyr ez-Zor ve Rakka kentleri ile Şanlıurfa arasındaki yaşam tarzı benzerliğini şu sözlerle açıklamaya çalıştı:

Urfa'ya gelenler genellikle Deyr ez-Zor'dan, Rakka'dan, Heseke'den geliyor. Halep Antep'e daha yakın. Şam; İstanbul, İzmir, Ankara gibi. Şam modernleşmiş bir şehir, hürriyet daha fazla, daha laik bir şehir. Deyr ez-Zor, Haseke, Rakka daha geleneksel şehirler. Bu şehirler Urfa'ya daha yakın, kültürleri yaşamları daha çok birbirine benziyor (Babur, Deyr ez-Zor, odak grup görüşmesi, 36 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Hamid coğrafi beraberlik özelliklerinden dolayı Şanlıurfa'da yabancılaşma sürecine maruz kalmadığını şu sözlerle dile getirdi:

Rakka, Deyr ez-Zor yakın, Halep Antep'e yakın. Ama en çok uyum burada sağlanıyor, neden çünkü diller, kültürler bir birine yakın. Coğrafi koşullar aynı, sıcak aynı soğuk aynı, toprak aynı, hava aynı, ya burası garip bir yer değil. Git İstanbul'a orada kayboluyorsun. Burası öyle değil. İnsan kendini yabancı hissetmiyor (Hamid, Resulayn, 41 yaşında).

Grekler Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan toprakları tanımlamak için Mezopotamya kavramını kullanırken, Araplar Mezopotamya'yı iki kısma ayırarak Aşağı Mezopotamya için Sevad veya Irak olarak tanımlamışlar, yukarı Mezopotamya'yı ise el Cezire olarak tanımlamışlar. Ortaçağ İslam coğrafyacılara göre el Cezire bölgesinde; Amid (Diyarbakır), Meyyafarikin (Silvan), Erzen, Hısn Keyfa (Hasankeyf), Mardin, Ceziretü İbn Ömer (Cizre), Beled, Nusaybin, Dara, Re'sü'l-Ayn (Ceylanpınar), Karkisya,

Rakka, Suruç, Harran, Ruha (Urfa), Re's-Keyfa, Kefertoşa, Sümeysat şehirleri bulunmaktaydı (Çevik, 2009, s. 40). Günümüzde bu şehirlerin bir kısmı Irak sınırları içerisinde kalırken bir kısmı Türkiye diğer kısmı ise Suriye sınırları içerisinde kaldı. Ancak bu yerleşim bölgelerinin hiç biri Aşiret yapılanması açısından homojen değildi. Başka bir ifade ile bir yerleşim yerinde aynı anda birçok aşiret varlığını devam ettirmekteydi (Çevik, 2009, s. 49). Dolayısıyla sınırın iki yakasındaki coğrafya neredeyse birbirinin aynısıdır. Bu bağlamda coğrafi beraberlik birçok benzerliğin inşa edilmesinde belirleyici olduğu gibi aşağıdaki fotoğrafta görüldüğü gibi el Cezire ismi de toplumsal hayatta yansımaları bulmaya devam etmektedir.

Görsel 6.1. El Cezire İsmi Taşıyan Bir Bakkal (C. İnce, 08.05.2017)

I. Dünya savaşından sonra yeni sınırların çizilmesi ile birlikte yeni sınırlar; akrabaları böldüğü ve toplumsal ilişkileri yardığı gibi el Cezire bölgesindeki birçok aşireti de parçaladı. Bununla birlikte karşılıklı ilişkiler gevşese de günümüze kadar devam etti. Bu bağlamda daha önce ortak bir coğrafyada inşa edilen toplumsal ilişkiler farklı biçimlerde devamını sürdürdü. Bütün bu ilişkiler Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yönelmesinde ve önemli dayanışma unsurlarının oluşmasında oldukça etkili oldu. Ayrıca coğrafi beraberlik aynı zihinsel yapının ve kolektif hafızanın inşa edilmesini sağladı.

Coğrafi beraberlik üzerinden inşa edilen sosyal benzerlikler ve ilişkiler Suriyeli göçmenlerin diğer illere göre daha fazla Şanlıurfa'ya yönelmesine neden oldu.

6.1.4. Tarihsel ilişkiler ve sınırın aşınması

Fiziksel yakınlık ve coğrafi beraberliğin yanında sınırın iki tarafında bulunan halklar arasındaki tarihsel ilişkiler, bu ilişkiler üzerine inşa edilen toplumsal ilişkiler ve bu ilişkilerin sınırın çizilmesinden sonra da devam etmesi Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya daha fazla yoğunlaşmasına neden olmuş ve daha yumuşak bir göç sürecinin yaşanmasını sağlamıştır.

Eski ismiyle Ruha/Urfa yeni ismiyle Şanlıurfa idari teşkilatlanma açısından Osmanlı İmparatorluğu döneminde uzun süre şu an Suriye'de bulunan vilayetler ve sancaklarla/liva aynı çatı altında bulundu. Osmanlı idari teşkilatına göre ülke vilayetlere, vilayetler sancaklara (liva), sancaklar da kazalara ayrılmaktaydı. Ancak her zaman ve her sancak daima vilayetlere bağlı değildi. Bazı durumlarda sancaklar doğrudan merkeze bağlıydı. Bu bağlamda tarihsel süreç içerisinde bazen şu an Suriye'de bulunan vilayetlere bağlı bir sancak olan Urfa bazen ise müstakil ve bağımsız bir sancak haline geldi (Sakin, 2008 akt. Güzel, 2012, s. 234).

1516'da Mercidabık Savaşı ile birlikte Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devletine katılan Urfa, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Rakka Eyaletinin bir sancağı haline geldi (Kapaklı, 2013 akt. Karasu, 2014, s. 182). Urfa, 1818 yılında Halep'e tayin edilen Hurşit Ahmet Paşa zamanında ise kaza haline getirilerek Halep eyaletine bağlandı (Karasu, 2014, s. 182). 1846 yılında idari teşkilatın yeniden oluşturulması sonucu Halep Vilayetinin Rakka livasına bağlandı. Daha sonra 1889 tarihli salnameden ulaşılan bilgiye göre, Urfa livaya dönüştürüldü (Kapaklı, 1995 akt. Karasu, 2014, s. 183) ve 1916 yılında bağımsız sancak haline geldi (Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013). 1918 yılında da Rakka kazası Urfa sancağına dahil edildi (Karasu, 2014, s. 183). Görüldüğü üzere Urfa, Osmanlı topraklarına dahil olmasıyla birlikte bugün Suriye sınırları içerisinde bulunan yerleşim yerlerine ya bağlanmış ya da o yerleşim yerleri Urfa'ya bağlanmıştır. Coğrafi beraberlikle birlikte bu tarihsel bağ ortak hafızanın, akrabalık ilişkilerinin ve kültür benzerliğinin oluşmasında oldukça etkili oldu. Dahası Suriyeli göçmenlerin bir kısmının ya annesi, büyükannesi, babası, dayısı gibi birinci dereceden akrabası ya da uzaktan bir akrabası daha önce Şanlıurfa'dan Suriye'ye göç etmiştir.

Odak grup görüşmesi yapılan Suriyeli göçmen Mirvan'a Şanlıurfa ile Suriye'nin kültürü arasında ne tür farklılıklar olabileceğini sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "...nasıl bir fark olabilir ki benim büyük annem buralı" (Mirvan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında). Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Aziz ise babasının Şanlıurfa'dan Suriye'ye göç ettiğini ve Şanlıurfa'da birçok yakın akrabanın bulunduğunu şu sözlerle anlattı:

Babam 83 yılında Suriye'ye gitmiş, Urfa'dan Suriye'ye gitmiş, Babam Urfalı. Amcam Suriye'de 13 yıl kaldı vefat etti. Diğer amcalarım amca çocuklarım hepsi burada. Her tarafta akrabalarımız var, burada Hayatti Harran-i civarında yaşıyorlar (Aziz, Resulayn, 25 yaşında).

Tıpkı Aziz gibi Suriyeli göçmen Selman da annesinin Şanlıurfa'dan Suriye'ye göç ettiğini yapılan görüşmede şu sözlerle anlattı:

Benim annem Urfalı ve Türkiye vatandaşı, Türkiye benim vatanım gibi daha önce de öyleydi zaten yani sınır olmadan. Sınır toprakları iki bölüğü gibi akrabalıkları da geleceği de iki bölüdü. Birçok akraba bir kısmı Türkiye tarafında bir kısmı Suriye tarafında kaldı (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Hamid de hem tarihsel olarak hem de resmi olarak Şanlıurfa'ya ait olduğunu şu sözlerle dile getirdi:

Ben Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşanın torunuyum. 600 yıl önceden beri ben buranın vatandaşıyım, ben babam, dedem, dedemin dedesi de. Ben Türkiye'de bedelli askerlik için 2009 yılında 5 bin Euro verdim. Urfa'ya geldik. Ben Suriye'de büyüdüm ama Türkiye vatandaşıyım, Viranşehir'e kayıtlıyım. Yani Urfa nüfusuna kayıtlıyım (Hamid, Resulayn, 41 yaşında).

Coğrafi beraberlik ve idari yapılanma açısından Şanlıurfa Suriye'deki yerleşim yerleri ile ortak özellikler taşımakla birlikte aynı zamanda eskiden beri Suriye vilayetleri ile günümüzde Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinde bulunan vilayetler arasında ticari açıdan bir tampon bölge oluşturmaktaydı. Örneğin, Doğu Anadolu bölgesinden bulunan vilayetlerden her yıl yüzbinlerce koyun Urfalı tüccarların aracılığıyla Suriye'nin Halep vilayetine ve diğer yerleşim yerlerine ulaşırdı ve benzer bir biçimde Halep'ten farklı ürünler Urfa üzerinden bugünkü Türkiye'nin diğer illerine ulaştırılırdı (Güzel, 2012). Bu bağlamda Urfa'nın ticari açıdan tampon bölge olması da akrabalık ilişkilerinin, ortak kültürün ve ortak hafızanın oluşmasına katkı sundu. Sadece geçmişte değil iç çatışmalar başlamadan önce de Şanlıurfa ile Suriye arasında çok güçlü bir ilişki vardı. Suriye'de iç çatışma başlamadan sadece bir yıl önce Şanlıurfa'nın toplam ihracat içerisindeki payın %

42'sini Suriye oluşturarak 80 milyon dolara ulaşmıştı. Aynı zamanda 2007 yılından sonra Türkiye'den Suriye'ye yapılan ihracat sıralamasında 10 ilin ilk sıralarında yer almaktaydı. Benzer bir biçimde aynı yıl Şanlıurfa'ya turistlerin % 98.4'ünü Suriye vatandaşı oluşturmaktaydı (Bilgiç Alparslan, 2012, s. 5-8). Osmanlı zamanında bir sancak olarak Halep'e bağlı olan Şanlıurfa, Suriye'de iç çatışmalar başlamadan önce Türkiye ile Suriye arasında vizelerin kaldırılması gibi olumlu yönde gelişen atmosfer kültürel ve tarihsel bağların etkisiyle olumlu yönde etkileyen kentlerin başında Şanlıurfa geldi (Cagaptay ve Menekse, 2014, s. 2; Bilgiç Alparslan, 2012, s. 2). Hatta Şanlıurfa'da yapılan bir araştırmaya (Kılıç ve Tahmaz, 2016, s. 27) göre örneklem kapsamına giren Suriyeli göçmenlerin % 3.33'ün 2011'den önce Şanlıurfa'ya geldiğini belirtmiştir.

Türkiye-Suriye sınır bölgelerinde yaşayan halklar arasında uzun bir tarihsel beraberliğin olması ortak bir kültür ve akrabalık ilişkilerinin gelişimini sağladı. I. Dünya savaşından sonra ise yeni sınırlar çizildi ve bu sınırlar oluşan ortak kültür ve akrabalık bağları dikkate alınmadan siyasi gelişmelere bağlı olarak şekillendi. Bu sınır sadece coğrafyayı değil akrabalık bağlarını da böldü. Suriye sınır illerinde, özellikle Şanlıurfa'da yaşayan Kürt, Arap ve Türk gibi farklı etnik grupların akrabaları Halep'te, Telbyad'da, İdlip'te, Resulaun'da Kobani'de, Rakka'da, Kamışlı'da, Deyr ez-Zor'da ve Haseke'de ve daha birçok Suriye yerleşim yerinde kaldı. Sınır çizildikten sonra bu sınırın iki yakasındaki halklar birbirlerinden farklı bir kültür geliştirmeye başlasa da benzerlikler hep devam etti.

Suriye ve Türkiye Osmanlı devletinin yıkılması sonucu ortaya çıkan iki ayrı ulus-devlettir. Ancak bu iki ayrı ulus-devletin ortaya çıktığı coğrafya Osmanlı döneminde çoğulcu bir yapıyı barındırmaktaydı. Özellikle Şanlıurfa'nın bulunduğu sınırın iki yakasında Osmanlı zamanında etnik, aşiretsel, sosyal ve kültürel birçok unsuru barındırmaktaydı. Dahası birçok etnik ve dini grup ile aşiret aynı coğrafyayı paylaşmaktaydı. Saha araştırması sırasında görüşleri alınan bir saha uzmanı bu süreci şöyle açıkladı:

Göç sürecine gitmeden önce tarihsel arka planına gidelim, çünkü buradaki jeokültürel hinterland çok önemli. 100 yıl önce burada sınırlar yok, sınırlar olmadığı için burası ortak sosyal kültürel alan. Aynı zamanda Şanlıurfa'nın şu anki sınırları olan Ceylanpınar, Suruç, Hatay'dan Mardin'e kadar olan kısım Suriye'nin diğer tarafıyla akraba ve aynı aileden, kültürden insanlar. Daha sonra 21'de sınırlar çiziliyor. Onun öncesinde de çizildiği söyleniyor, tartışmalı (Akademisyen, Harran Üniversitesi).

Suriye ile Türkiye sınırının çizilmesini sağlayan Lozan Barış Antlaşması ile birlikte sadece coğrafi bölünme gerçekleşmedi ve iki ayrı ulus-devlet ortaya çıkmadı. Sınırın çizilmesi ile birlikte aynı zamanda çoğul bir yapının hâkim olduğu söz konusu bu coğrafyada sosyal gruplar ve ilişkiler de bölündü. Başka bir ifade ile çizilen sınır sadece bir bütün olan coğrafyayı ayırmadı. Özellikle Şanlıurfa bölgesinde birçok yerleşim yerini, akrabayı ve aşireti de böldü. Sınırın çizilmesi ile birlikte aynı yerleşim yerinin, akrabasının ve aşiret üyelerinin bir kısmının Suriye tarafında bir kısmının ise Şanlıurfa tarafında kalmasına neden oldu. Suriye sınırının hemen yanında bulunan Suruç, Akçakale ve Ceylanpınar'daki birçok aşiretin üyeleri Suriye'ye ait yerleşim yerlerinde kaldı.

Sınırın çizilmesi etnik grup açısından zengin olan söz konusu Şanlıurfa Suriye sınır bölgesinde aynı etnik gruba ait parçanın bir kısmının Suriye tarafında bir kısmının Şanlıurfa tarafında kalmasına yol açtı. Bu parçalanma bölgede mevcut olan Kürt, Arap ve Türk etnik grupların hepsi için geçerlidir. Sınırın her iki tarafında Arap, Kürt ve Türk etnisitesine mensup insanlar bulunmaya devam etmektedir. Bu bağlamda beşeri ilişkiler dikkate alınmadan politik olarak çizilen bu sınır; sınır bölgesinde yaşayan insanların sosyal yaşamlarında birçok kopuşun yaşanmasına neden oldu. Ahmet Arif bu tarihsel ilişkileri, yaşanmışlığı ve sınır çizildikten sonraki süreci bir şiirinde şu şekilde dile getirmektedir:

Kirveyiz, kardeşiz, kanla bağlıyız
Karşiyaka köyleri, obalarıyla
Kız alıp vermişiz yüzyıllar boyu,
Komşuyuz yaka yakaya
Birbirine karışır tavuklarımız
Bilmezlikten değil,
Fukaralıktan
Pasaporta ısınmamış içimiz
Budur katlimize sebep suçumuz
Gayrı eşkıyaya çıkar adımız
Kaçakçıya
Soyguncuya
Hayına...

Ahmet Arif'in bu şiirinde belirttiği üzere sınır çizildikten sonra derin kopuş ve kırılmalara rağmen sınırın iki tarafındaki gruplar ve akrabalar arasındaki karşılıklı

ilişkiler günümüze kadar geldi. Başka bir ifade ile sınır engellemesine rağmen sınırın iki tarafında bulunan halklar arasındaki karşılıklı toplumsal ilişkiler günümüze kadar çeşitli araçlarla farklı tonlarda devam etti. İç çatışmadan önce Suriye'nin yerleşim yerlerinden Şanlıurfa'ya Şanlıurfa'dan Suriye'ye görüşme yapılan Beyza'nın örneğinde olduğu ve görüşme yapılan saha uzmanını anlattığı gibi birçok gidiş gelişler oluyordu. “*Ben savaştan önce de Urfa'ya gelip giderdim. Hatta eşim daha fazla gelip giderdi*” (Beyza, Resulayn, 48 yaşında). “*...biz oradayız, onlar burada. Bu çizilen sınırların ne kadar suni olduğunu gösteriyor*” (Saha uzmanı, STK). Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen ise ilişkilerin devamını şu sözlerle anlattı:

Benim Annem Urfalı ve Türkiye vatandaşı, Türkiye benim vatanım gibi daha önce de öyleydi zaten yani sınır olmadan. Sınır toprakları iki böldüğü gibi akrabalıkları da geleceği de iki böldü. Birçok akraba bir kısmı Türkiye tarafında bir kısmı Suriye tarafında kaldı. Ama tabii sınır bazı şeyleri engelleyemedi, örneğin evlilikler kısmen devam etti, benim annem Suriye'ye gelin gitti. Suruç'tan akrabalar akşamları bize çay içmeye gelirdi, biz gelirdik çayımızı içerdik giderdik çünkü mesafe de yakın, karşı karşıya (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Görüşme yapılan bir başka Suriyeli göçmen bu süreci ve akrabalık ilişkilerini şu sözlerle anlattı:

Birçok kişi Suruç'ta tarla da aldı Tapusu zaten onların üstündeydi, zamanında Suriye'ye göç etmişler ama Türkiye'deki tarla tapuları hala üstündeydi. Burada kalan akrabaları ekip biçiyordu, onlar gelince akrabaları tarlaları sahiplerine iade etti. Vermeyenler de oldu ama birçok kişi verdi tarlalarını sahiplerine (Şirin, Kobani, 31 yaşında).

Sınırın iki tarafında bulunan halklar arasındaki toplumsal ilişkiler farklı biçimlerde devam etti. Şüphesiz bu biçimlerden biri sınırın iki yakasında bulunan aynı aşiretin farklı parçaları arasındaki karşılıklı ilişkilerin devam etmesiydi. Görüşme yapılan bir saha uzmanı devam eden ilişkinin bir yönünü şu şekilde anlattı:

Çizilen sınır aşiretleri de böldü. Mesela Suruç tarafında yaygın olan Berazi aşireti, farklı alt kolları da var, sınırın çizilmesi sonucu bir kısmı orada bir kısmı burada kaldı. Fakat ilişkiler devam etti. Çok ilginçtir, mesela burada bir kan davası olduğunda Suriye tarafındaki aşiret üyelerinden de kan parası toplanıyordu. Tabii bütün bu ilişkiler göç sürecinde etkili oldu (Akademisyen, Harran Üniversitesi)

Karşılıklı ilişkiler, yerel hafızada ve gündelik hayatta farklı direnme mekanizmaları üzerinden tezahür etti. Bu mekanizmalar; genel olarak bayram ziyaretleri, taziye ve düğünlere katılım, karşılıklı evlilikler, aşiretsel yükümlülükler, “kaçakçılık” ve ticaret gibi unsurlardan oluşmaktaydı. Örneğin bütün engellemelere rağmen sınırın

çizilmesinden günümüze kadar düşüş ve artış dönemleri olmakla birlikte birçok ürün “kaçakçılık” adı altında Suriye’den Şanlıurfa’ya, Şanlıurfa’dan Suriye’ye transfer edilmekteydi. Ortak mekan, tarih, coğrafya ve hafıza toplumsal ilişkilerin devamını sağladı. Bu ortak geçmiş, kültür benzerliği ve akrabalık ilişkilerinin günümüze kadar devam etmesi Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşmasında belirleyici. Sonuç olarak geçmişte Osmanlının bir parçasını oluşturan Suriye vatandaşları iç çatışmalardan sonra Osmanlının diğer parçasını oluşturan genelde Türkiye’ye ve özelde Şanlıurfa’ya; akraba, yakın ve tanıdıklarının yanına göç ettiler. Göç Sürecinde Suriyeli göçmenlerin ilk hedefleri yakın, bilindik ve toplumsal ilişki ağlarının olduğu mekânlar oldu. Bu bağlamda özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük Suriyeli göçmenler için Şanlıurfa stratejik bir mekân haline geldi.

6.1.5. Toplumsal ilişki ağları

Şanlıurfa ve Suriye göçü özelinde toplumsal ilişki ağlarının akrabalık ilişkileri, aşiretsel bağlar ve diğer sosyal ağlar olmak üzere birçok unsuru bulunmaktadır. Yaklaşık bir asır önce Türkiye-Suriye sınırın çizilmesi ile birlikte bir önceki başlıkta değinildiği üzere akrabalık ve aşiretsel bağlar da bölündü. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi akrabalık ilişkileri ve aşiretsel bağlar çeşitli mekanizmalar üzerinden devam etti. Bu toplumsal ilişki biçimi Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşmasında ve daha yumuşak bir göç sürecinin yaşanmasında önemli rol oynadı. Ayrıca sadece akrabalık ilişkileri ve aşiretsel bağlar Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yönelmesinde etkili olmadı. Sözü edilen unsurlarla bazen kesişen ve göç sürecinde önemli bir kaynak sunan sosyal ağlar da belirleyici oldu. Bu sosyal ağlar iç çatışma öncesi sınırın iki yakasında yaşayan halklar arasında varlığını korumaya devam etmekteydi. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Salih iç çatışma öncesi Şanlıurfa ile olan bağlarını şu sözlerle ifade etti:

Ben kendim gelmedim ama yakın akrabalarımız burada. Savaştan önce Suriye’den akrabalarımız buraya gelirdi, bir taziye olurdu, düğün olurdu, bayramlarda. Akrabalar gelip giderdi, birbirlerini ziyaret ederdi (Salih, Kobani 62 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Eslem’in durumu çatışma öncesinde Şanlıurfa ile olan bağlarını ortaya koymaktadır:

Çok fazla bir şey değiştirmiyor, biz burada yabancı değiliz, dostlarımız var.

Türkiye’ye kaçak yollardan gelmedim, pasaportla geldim. Çatışmadan önce. Bir düğün için Urfa’ya geldim. Suriye’de çatışma çıktı ben de dönmedim Suriye’ye, daha burada kaldık (Eslem, Dyr ez-Zor, 36 yaşında).

Görüşme yapılan başka bir Suriyeli göçmenin ifadeleri de Şanlıurfa ile ne kadar güçlü sosyal ağlara sahip olduğunu göstermektedir:

Ben Türk vatandaşım, resmi olarak değil ama Türküm ve Türk vatandaşım. İşimiz burada, akrabalarımız burada. Burada çalışacağız, Türkiye'yi çok seviyoruz, kendimi Türkiyeli olarak görüyorum. Urfa'ya geldim. Amcalarım falan burada (Aziz, Resulayn, 25 yaşında).

Birçok Suriyeli göçmen Şanlıurfa ile birinci derecede bir bağı olmasa da bir yakınının bağı bulunmaktadır. Suriyeli göçmen Serhat bunlardan biridir. Serhat iç çatışmadan önce Şanlıurfa'ya gelip gitmediğini ancak çevresindeki birçok kişinin Şanlıurfa ile bir sosyal bağı olduğunu şu sözlerle dile getirdi:

Ben kendim gelmedim ama akrabalarımız savaştan önce sürekli gidip geliyordu. Burası bize yabancı bir yer değil. Buradan insanlar geliyordu, Kobani'den gelip burada çalışan akrabalarımız vardı (Serhat, Kobani, 54 yaşında).

Görüşme yapılan başka bir Suriyeli göçmen Şanlıurfa ile sahip olduğu sosyal ağların mevcudiyetini şöyle anlattı: "...akrabalarımız burada. Dillerimiz aynı, şivelerimiz aynı. Urfa ucuz bir yer (Ramazan, Halep, 30 yaşında). Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Remziye ve Aziz Şanlıurfa'da akrabalığın mevcudiyetini ve göç sürecindeki fonksiyonel boyutunu yapılan görüşmede şöyle açıkladılar:

Akrabalarla birlikte giriş geldik. Akçakale'den giriş yaptık. Urfa'da bizim Urfalı akrabalar vardı. Onlar bize yardımcı oldu. Ev bulduk. Eşim fayansçılığı öğrendi. Şimdi iyi kötü iş buluyor (Remziye, Haseke, 29 yaşında).

Ailem Eyyübiye'de oturuyor, Amcam oğlu Hayati Harrani'de oturuyor. Babam 83 yılında Suriye'ye gitmiş, Urfa'dan Suriye'ye gitmiş, Babam Urfalı. Amcam Suriye'de 13 yıl kaldı vefat etti. Diğer amcalarım amca çocuklarım hepsi burada. Her tarafta akrabalarımız var, burada Hayati Harran-i civarında yaşıyorlar, İstanbul'da, İzmir'de akrabalarımız var (Aziz, Resulayn, 25 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Beyza da Şanlıurfa ile Suriyeli göçmenler arasındaki toplumsal ilişki ağlarının varlığı ve göç sürecindeki fonksiyonel boyutuna şöyle değindi:

Resulayn ile Ceylanpınar bütünüyle aynı, sadece arada bir sınır var. Ceylanpınar'dan birçok kişinin akrabası Suriye'de, Suriye'deki birçok kişinin akrabası Ceylanpınar'daydı. Suriyeliler geldiğinde ilk yardıma koşanlar onların akrabalarıydı. İç savaştan önce de sürekli gidip gelirlerdi. Her bayramda kapılar açılırdı (Beyza, Resulayn, 48 yaşında).

Sosyal ağlar, akrabalık ilişkileri ve aynı topluluğun üyeleri olmak da yerleşim yerinin seçilmesinde önemli faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Görüşme yapılan bir

Suriyeli göçmen benzerliklerin mekânsal yoğunlaşma üzerindeki etkisini şu sözlerle anlatmaktadır:

Hem fiziksel olarak yakın, kentler, ilçeler, köyler birbirine çok yakın. Bir de iş benzerliği var. Suriye'deki birçok işin benzeri Urfa'da da var. İşler aynı. Diğer bir özellik, iki halk arasında çok büyük akrabalık ilişkileri var, Rakka'dan insanların burada akrabaları var, Kobani'den burada akrabaları var, diller aynı (Remzi, Rakka, 29 yaşında).

Suriyeli göçmen Sahra, Şanlıurfa'da akrabalarının olması göç sürecinde onlara sunduğu imkânları yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Biz şartların iyileşmesini beklerken gittikçe kötüleşti, çatışmalar durmadı. Canımızı kurtarmak için kaçtık. Türkiye sınırına geldik. Babamın dayısı Urfalı. O geldi sınırdaki bizi karşıladı. Bizi Resulayn'a yakın Ceylanpınar'ın bir köyüne götürdü. 2 yıla yakın o köyde kaldık. Onun yanında kaldık, onun yanında çalıştık. Çevreden de eşyadır, yataktır, battaniyedir getirdiler. Köylüler ellerinden geleni yaptılar. Bizimle ilgilendiler. Baktık yük oluyoruz Urfa merkeze geldik (Sahra, Rakka, 65 yaşında).

Akrabalık ilişkileri ve aşiretsel bağlar her zaman olmasa da göç sürecinde Suriyeli göçmenlere önemli imkânlar sağladı. Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen akrabalık ve aşiretsel bağların fonksiyonel boyutunu deneyimi üzerinden şöyle anlattı:

- Ama Suruç halkı bizi daha çok sahiplenmişti.
- Neden kaynaklıyor sizce?
- Kobani ile Suruç karşı karşıya, birbirine çok yakın, iki taraftan birçoğu akraba, aynı aşiretin çocukları (Serhat, Kobani, 54 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Mervan da toplumsal ilişki ağlarının ve aşiretsel bağların Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşma düzeyi üzerindeki etkisinden şu sözlerle değindi:

Afrin tarafından sınıra geldik, 1-2 hafta sınırdaki bekledik. Sonra Kilis üzerinden sınırı geçtik, Urfa'ya geldik. Akraba, komşular daha önce hepsi Urfa'ya geldiği için bizde Urfa'ya geldik. Benim dayım da buraya gelmişti. Onlar bizden bir sene önce gelmişti. Rakka, Haseke, Deyr ez-Zor'dan neredeyse herkesin Urfa'da bir tanıdığı, akrabası vardır ya da aynı aşiretin üyeleridir. Bir de Urfa'da hayat basit ve ucuzdur. Suudi Arabistan'a gitmek için uğraştım, bir hafta İstanbul'a gittim, vize çıkmayınca gidemedim, tekrar Urfa'ya geldim. Teyzem Suudi Arabistan'da gitmeye çalıştım olmadı. İlk geldiğimde akrabalarımızda kaldık, Suudi Arabistan'a gidecektim olmayınca bir ev kiraladık (Mirvan, Rakka, Odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Akrabalık ilişkilerinin Suriyeli göçmenlere sunduğu imkânları bir saha uzmanı yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Bizim buranın şöyle bir avantajı var. Sınır boyunun çoğu akraba. Bizim Suruç'un bazı köyleri, sınır çizildikten sonra akrabaların bir kısmı bu tarafta kalmış diğer kısmı karşı tarafta kalmış. Karşılıklı evlilikler olmuş, mesela benim bir tanıdığım savaştan önce Suriyeli bir kadınla evlendi, şimdi çocukları büyümüş. Orada biraz daha baskı olduğu için Suriyeli kadınlar da savaştan öncede Türkiye'deki kişilerle evlenmek istiyordu. Oraya göre daha özgür bir ortam vardı, severek geliyorlardı, ikinci evliliklere bile razı oluyorlardı. Dediğim gibi buranın avantajı akraba çok. Araplar çok, Arapça konuşanlar var. Diğer bölgelerde bunlar yok (Saha uzmanı, gönüllü).

Akrabalık ilişkilerinin mekânsal yoğunlaşma üzerindeki etkisini yapılan görüşmede bir sosyolog olan saha uzmanı Suriye göçü bağlamında şöyle açıklamaya çalıştı:

Kobani bölgesinden gelenlerin çoğu Suruç bölgesinde kalıyor. Ben 6 ay geçici görevlendirmeye Suruç'a gittim. Bunu çok rahat gözlemleyebiliyorsunuz. Neden orada kalıyor, çünkü müthiş bir akrabalık bağı var. Suriye ile Kobani arasında bir akrabalık bağı var (Saha uzmanı, sosyolog).

Akrabalık ilişkileri özellikle göçün ilk aşamasında temel yardımlaşma ve dayanışma mekanizmaları sağlamaktadır. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Remziye, göç sürecinde yardımlaşma ve dayanışma fonksiyonu açısından akrabalık ilişkilerin onlara sunduğu imkânı şöyle özetledi:

Akrabalarla birlikte giriş geldik. Akçakale'den giriş yaptık. Urfa'da bizim Urfalı akrabalar vardı. Onlar bize yardımcı oldu. Ev bulduk. Eşim fayansçılığı öğrendi. Şimdi iyi kötü iş buluyor (Remziye, Haseke, 29 yaşında)

Görüşme yapılan bir saha uzmanı mekânsal yoğunlaşma açısından toplumsal ilişki unsurlarının bileşkesini Suriye göçü bağlamında Şanlıurfa özelinde şöyle açıkladı:

Ailelerin korumacı, barışçı ve sığınmacı yapısından dolayı ve barındırdığı etnik kimlikten dolayı, Arap'ı, Kürdü, herkes burada bir kültür oluşturmuş, herkes kendisine ait bir yaşam dilimini oluşturabilecek, dil sorununu çözebilecek, rızık sorununa daha rahat çözüm bulabilecek ve daha da önemlisi güvenlik sorununu daha rahat çözebileceğini düşünüldüğü için tercih ediliyor. Urfa halkı barışçı bir halk, parçalı bir mozaik olduğu için bu mozaik kendine ait bir kültür geliştirmiş. Kardeşlik kültürü geliştirmiş ya da bir grubun diğerine karışmama kültürünü geliştirmiş. Türkmen aşireti geliyor onu bulabiliyor, Arap aşiretleri geliyor onu bulabiliyor, Kürt aşiretleri geliyor onu bulabiliyor. Bunlar varlığını devam ettirebiliyor, güvenlik altında kendilerini tutabiliyor. Kendiışlerini ve sorunlarını, günlük hayata dair sorunlarını çözecek erkler bulabiliyor. Şehrin sosyolojik yapısı belirleyici bir yapı olmuş burada. Başka yerde nasıldır bilemiyorum ama Urfa'da böyle bir kültür ortamı mevcut. Bunun yanında ensar muhacir kültürü burada çok vurgulanan bir kültür. Urfa halkı bütün unsurlarıyla beraber dindar sayılabilecek bir halk. Sahip çıkıyor, medeniyeti var, mesela yabacılara karşı bir kabul

biçimi var. Gelen kişiyi ret edici, öteleyici değil; korucu, kollayıcı bir yapısı mevcut yani (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Toplumsal ilişki ağlarının, ucuzluğun ve benzerliklerin Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında oynadığı rolün ipuçlarını görüşme yapılan Suriyeli göçmen Muhtar'ın sözlerinden de yakalamak mümkündür:

2015 yılında geldik, İdlip'ten Antep'e geldim. Sonra İstanbul'a gittim. Bir kardeşim elektrik mühendisi Antep'te. Biraz Antep'te kaldıktan sonra Arabistan'a gitmek için nişanlım Arabistan'da onun yanına gitmek için İstanbul'a gittim. 11 gün orada kaldım fakat pasaportta mühür olmadığı için gidemedim ve vize bitti. Deyr ez-Zor'dan çok tanıdığımız kişiler Urfa'ya gelmişlerdi. Onlarla konuştum. Dediler burada kira ucuz, hayat ucuz, inşallah bir iş de bulursun. Belki pasaport işini de burada hallederim diye Urfa'ya geldim. Fakat öğrendim ki pasaport için Suriye'ye gitmek gerekiyor, ben de gitmedim. Suudi Arabistan'a gitmemiş olsam da burada da rahatım yerinde, mutluyum. Hayat ucuz, kültürler birbirine yakın. Deyr ez-Zor ile Urfa aynı, adetleri, kişilikleri (Muhtar, İdlip, odak grup görüşmesi, 27 yaşında).

Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen benzer süreci yapılan görüşmede şöyle açıkladı:

6 yıldır Türkiye'deyim. Türkiye'de birçok yere gittim. Reyhanlı'ya gittim, İstanbul'a, Adana'ya, Kırıkhan'a, İskenderun'a. En son İstanbul'a gittim. Orada bir iş buldum biraz çalıştım, iş sahibi ile tartıştım, hesabımı vermedi, ben de geldim. Urfa biraz daha iyi diğer illere göre. Eşya burada daha ucuz, bir de burada aşiret olduğu için daha iyiler. İnsanlar birbirine yardım ediyor (Mustafa, Rakka, 26 yaşında).

Şanlıurfa bölgesinde sınırın iki yakasındaki akrabalık ilişkilerinin ve aşiretsel bağların varlığı Suriyeli göçmenlere sosyal bir rezerv sağladı. Bu rezerv Kobani'den Türkiye'ye göç başladığında çok açık bir biçimde gözlemlenebiliyordu. Bu gözlemini görüşme yapılan bir saha uzmanı şöyle dile getirdi:

Ben Suruç'ta çalışırken edindiğim gözlem şu, ev üç katlıysa büyük bir ihtimalle üst kattaki ile alt kattaki ya da giriş kattaki akrabadır. Bu, bir güven ortamını sağlıyor. Ben Kobani olaylarında oradaydım, Suruçlular değil evlerini sofralarını dahi paylaştılar. Sen birine güvenmezsen her ne kadar zor bir durumda olsa da kapılarını açmazsın (Saha uzmanı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı).

Şanlıurfa'ya yoğunlaşan Suriyeli göçmenlerin göç sürecinde akrabalık ilişkileri çoğu zaman bir rezerve dönüşse de bunun karşılığını göremeyen ve bu konuda hayal kırıklığına uğrayan göçmenler de oldu. Bir görüşmede Suriyeli göçmen Beyza'nın anlattıkları buna iyi bir örnek oluşturmaktadır:

Birçok Urfalı akrabamız var burada. Hepsi Eyyübiye’de yaşıyor. Ama bize hiçbir faydaları olmadı. Onlar Suriye’ye geldiklerinde biz onlara her türlü ikramı gösterirdik. Kurbanlar keserdik, hediyeler verirdik. Her türlü misafirperverliği gösterirdik onlara. Ama savaş çıktı, biz dara girince sırtlarını bize döndüler, bizi tanımadılar bile, tanımamazlıktan geldiler. Yüzümüze bile bakmadılar. İnsanın işi düşse yüzüne bile bakmaz işte. Suriye’deki akrabalarımız da hepsi buraya geldi (Beyza, Resulayn, 48 yaşında)

Zorunlu göçler gönüllü göçlere göre daha dramatik sonuçlara yol açabilmektedir. Çünkü zorunlu göçlerin çoğu kitlesel halde ve bilinmedik bir yere gerçekleştiği için göç esnasında da ölümler gerçekleşebilmektedir. Güvenlik nedenlerinden dolayı göç ettiği halde gittikleri bölgelerde göçmenler güvenliğe bir tehdit olarak görülmekte ve gittiği yerde barınma ve hayatını devam ettirme ile ilgili önemli sorunlar yaşayabilmektedir. Bu bağlamda geleneksel ilişkilerin hâkim olduğu Şanlıurfa bölgesinde akrabalık ilişkileri Suriyeli göçmenlerin hem Şanlıurfa’ya yoğunlaşmasında hem de bir dayanışma unsurunun oluşmasında belirleyici oldu. Akrabalık ilişkileri Suriyeli göçmenlere göç sürecinde yardımlaşma ve dayanışma pratikleri sağladığı gibi göç sonrasında da önemli hizmet kanalları sağlamaktadır. Bir Suriyeli göçmen yapılan görüşmede akrabalık ilişkilerinin geçiş sürecindeki fonksiyonuna şöyle değindi:

Şehitlikte kardeşimle birlikte kalıyorum, 2 kişi. Ama evde her zaman 2 kişi olmuyor, çoğu zaman ev çok kalabalık oluyor. Urfa’ya gelen akrabalar bizde kalıyor sonra kendilerine ev tutuyorlar (Remzi, Rakka, 29 yaşında).

Şanlıurfa’da akraba ve tanıdık olan Suriyeli göçmenlerin önemli bir kısmı birçok konuda bir birine destek olarak hayatı kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Suriyeli göçmen Eslem bu konuya şu sözlerle dikkat çekti:

Suriye’deki akrabalarımızın çoğu Urfa’ya geldi. Birbirimize her türlü konuda destek oluyoruz. Ev kiralarken, iş ararken birbirimize danışıyoruz. Sık sık birbirimizi ziyaret ediyoruz (Eslem, Deyr ez-Zor, 36 yaşında).

Kuramsal çerçevenin anlatıldığı bölümde belirtildiği gibi göç olgusunu, sürecini, yerleşmeyi ve mekânsal yoğunlaşmayı açıklayan önemli bir kuram da sosyal ağlardır. Göç bağlamında sosyal ağlar; göçmenlerin geldikleri ülke, yeni yerleştikleri ülke, yeni göçmen ve yerli halk arasında ortak köken, hemşerilik, soydaşlık ve dostluk gibi kişilerarası bağlantılara referansta bulunan bir kavramdır. Başka bir ifade ile göçmen ağları, eski ve yeni göçmen ile göç etmeyen akraba ve tanıdık kişilerin üzerinde bulunduğu ve ilişkilerini devam ettirdiği bir bağıdır ve göç sürecinde çoğu göçmen bu bağ üzerinden

hareket eder ve kendine bir yol çizer. Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin bir kısmı bu bağ üzerinden güzergâhlarını belirlediler. Nitekim Suriyeli göçmen Nevra, Şanlıurfa'ya geliş sürecini yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Beşar'ın askerleri eşime öldüreceklerdi. Eşim kaçtı Urfa'ya geldi. Çocuklarımı yanıma alıp geldim. Yaklaşık 2.5 yıldır Urfa'ya geldim, gelirken direk Urfa'ya geldik, başka bir yere gitmedik. Ben çocuklarımla birlikte gelmeden önce eşim geldi, daha sonra biz onun yanına geldik (Nevra, Humus, 26 yaşında).

Görüşme yapılan başka bir Suriyeli göçmen de sosyal ağlar bağlamında Şanlıurfa'ya göç sürecini şöyle açıkladı:

Akrabalarımız burada, bizden daha önce akrabalarımız gelmişti. Onlar bizden 5 yıl önce gelmişti, ilk geldiğimde onlara sığındım, bana ne yapmam gerektiğini öğrettiler, şehri öğrettiler. Bu benim için çok iyi oldu. Urfa'da Araplar da çok, dillerimiz birbirine benziyor. Mesela Malezya'ya gidebilirdim ama oranın kültürü çok farklı olduğu için gitmedim (Ramazan, Halep, 30 yaşında).

Suriyeli göçmen Nurdan yapılan görüşmede daha önce Antakya'ya göç ettiklerini ancak daha sonra sosyal ağlarını kullanarak Şanlıurfa'ya geldiklerini şu sözlerle anlattı:

... önce Antakya'ya geldik. Kısa bir süre orada kaldıktan sonra Urfa'ya geldik. Urfa'ya gelmemizin sebebi, ablam buradaydı, kardeşim buradaydı. Onlar bizden önce gelmişlerdi. İlk geldiğimizde eniştemin yanında kaldık baktım yük oluyoruz ev zaten kalabalık ayrı bir ev tuttuk. Sonra bizim başka akrabalar da geldi şimdi 10 kişi beraber kalıyoruz (Nurdan, Deyr ez-Zor, 24 yaşında).

Suriyeli göçmen Ebral kendisinden önce eşinin Şanlıurfa'ya geldiğini, Samet ise tanıdıklar aracılığıyla Şanlıurfa'ya göç ettiğini yapılan görüşmede şöyle ifade etti:

Çok yabancılık çekmedim çünkü eşim 1.5 yıldır buradaydı. Önce Eyyübiye'ye sığındık yani Urfa'ya. 6 aydır bu mahalledeyiz. İlk geldiğimde zaten eşim burada olduğundan o taniyordu çevreyi vs o yardımcı oldu bana (Ebral, Deyr ez-Zor, 20 yaşında).

Urfa'da bizim Suriyeli tanıdıklarımız vardı, biz de Urfa'ya geldik. Urfa'ya gelmemizin sebebi burada Suriyeli tanıdıklarımız vardı, sınıra yakın, Arap çok, Suriyeli çok. Geldik ama 9 kişilik aileyiz, iş yok çalışmak zorundayız. Çalışmak için Antep'e orada da iş bulmayınca İstanbul'a gittim. Türkçe bilmiyordum, orada yapamayınca Urfa'ya geri dönmek zorunda kaldım. Burada Araplar var, Suriyeli var; birbirimizi anlayabiliyoruz. Adetlerimiz de birbirine benziyor, yemekleri sadece biraz farklı. Onun için kendimizi burada rahat hissediyoruz. Şimdi bir okulda temizlikçi olarak çalışıyorum Suriye'de de zaten bu işi yapıyordum (Samet, Rakka, 24 yaşında)

Sosyal ağlar göçmenlerin göç etme sürecinden iş bulma sürecine kadar önemli birçok işleve sahiptir. Başka bir ifade ile sosyal ağlar göçmenlerin ekonomik ve sosyal

yaşamlarını etkileyerek mekânsal tercih üzerinde belirleyici olmaktadır. Nitekim bir Suriyeli göçmen Berfin, mekânsal tercih bağlamında göç hikâyesini kısaca şöyle anlattı:

Çatışma bizim bulunduğumuz bölgeye yaklaşmıştı, eşim hastaydı, ilaç yoktu, hastane yoktu. Bizden önce bir komşumuz Urfa'ya gelmişti, telefonla konuştuk, bizi de buraya çağırdı, bu mahallede oturuyorlardı, geldik daha burada kaldık bir yere gidemedik. Başka da bir yere gitmek istemiyoruz zaten, daha buraya alıştık, gidersek Suriye'ye gideriz, savaş biterse memleketimize döneriz. Allah en kısa sürede bir su serpsin, bu savaş bitsin (Berfin, Haseke, 47 yaşında).

Bireyin sahip olduğu sosyal ağlar, bireyin iş bulma sürecinde ve zor durumlarda karşılıklı yardımlaşmayı teminat altına almaktadır. Akrabalık, aşiretsel, etnik ve dinsel bağlar gibi çeşitli toplumsal sermayelerinin harekete geçirmesiyle birlikte gelişen göçmen ağları göçmenlerin toplumsal ve iktisadi sıkıntılarını hafifletmektedir. Yeni düzene alışma ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili olmaktadır. Suriyeli göçmen Esmâ, bu süreci odak grup görüşmesinde şu sözlerle ifade etti:

İlk gelirken bir yabancılaşma yaşadık ama alıştık artık buraya, şu anda buranın yerlisi gibiyiz. İlk gelirken ne yapacağımızı, nerede ve nasıl ev bulmamız gerektiğini, iş için nerelere başvuru yapmamız gerektiğini bilmiyorduk. Tanıdıklarımız bize yardımcı oldu. Artık kiralık evi nasıl bulabileceğimizi, işe nasıl başvuru yapabileceğimizi biliyoruz (Esmâ, Deyr ez-Zor, odak grup görüşmesi, 28 yaşında).

İlişki ağları sadece ekonomik anlamda değil sosyal anlamda da önemli katkılar sunarak göçmenlerin daha az yalnızlık duygusunun yaşanmasını sağlamaktadır. Göçmenler, birçok sorunla mücadele ederken sosyal ilişki ağlarından ve dayanışma örüntülerinden yararlanmaktadır. Bir Suriyeli göçmen yapılan görüşmede bu süreci şöyle açıkladı:

Başka bir şehre gitmek istemem, burası iyi, sevdim burayı. Hem kardeşim de burada daha onu evlendireceğiz. Akrabalarımız burada, teyzemin 3 çocuğu burada okula gidiyor. Bir aradayız yani. Hem burası güvenli bir yer, gece gündüz çalışsam eşimin güvende olduğunu biliyorum. Mesela bazı tanıdıklarımız Almanya'ya gitti, Almanya böyle güvenli değil. Çocuğunu, eşini emanet edebileceğin kimse yok, burası gibi değil yani (Ferdî, Halep, 27 yaşında).

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya, Şanlıurfa'nın belli bölgelerine yoğunlaşmasında ve toplumsal yaşam süreçlerinde belirleyici olan toplumsal ilişki ağları toplumsal hayatın birçok alanında etkili olmaktadır. Daha önce Gaziantep'e giden Raif sahip olduğu sosyal ağdan yaralanarak Şanlıurfa'ya nasıl geldiğini ve konut bulma sürecini yapılan görüşmede şu şekilde açıkladı:

Ben önce Antep'e gittim, Türkçe bilmiyorum çok zorlandım, ev bulamadım. Urfa'dan bir arkadaş telefon açtı dedi Urfa'ya gel Urfa'da Arapça konuşan çok var. Sonra geldim o arkadaşla birlikte kiralık ev aradık Bey Kapısında bir tane kiralık ev bulduk. Suriye'de tamircilik yapıyordum eski ev aletleri tamir ediyordum. Burada da eve yakın bir dükkân da kiraladım, aynı işe devam ediyorum. Masraf çok, ev kirası, dükkân kirası, faturalara yine şükür eklemek paramız çıkıyor (Raif, Halep, 46 yaşında).

Sonuç olarak birçok göç olgusunda toplumsal ilişki ağları mekânsal tercih, iş bulma, konut bulma ve sosyal hayatın daha birçok alanında başvurulmuş temel mekanizma olmaktadır. Benzer bir biçimde Suriye göçünde de Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında, daha yumuşak bir göç sürecinin yaşanmasında toplumsal ilişki ağları belirleyici olmaktadır. Bir kısım Suriyeli göçmenler Suriye'den gelirken bu ağları kullanarak Şanlıurfa'ya yöneldiği gibi bir kısım Suriyeli göçmen de Türkiye'nin diğer illerine gittikten sonra bu ağlar aracılığıyla Şanlıurfa'yı hedef il haline getirmektedir.

6.1.6. Sosyal, kültürel ve mekânsal benzerlikler

Teorik çerçevede değinildiği gibi göçmenlerin yerleşim süreci birçok bileşene göre şekillenmektedir. Bu bileşenlerin bir kısmı hedef ülke ve yerleşim yerinin nitelikleri ile ilgili iken bir kısmı ise göçmenlerin özelliklerine ve göç koşullarına bağlıdır. Dahası kaynak ile hedef ülke ya da kaynak yerleşim yeri ile hedef yerleşim yeri arasındaki sosyal ve kültürel benzerliklerin dozu arttığında göçmenlerin işi kolaylaşmaktadır ve yoğunlaşma daha kolay bir biçimde gerçekleşebilmektedir. Sosyal ve kültürel benzerlikler ise daha çok benzer etnisite, din ve kültürel pratikleri kapsamaktadır. Farklı etnik, din ve kültürel geçmişleri olan gruplar bir arada yaşamaya başladığında bireysel ve toplumsal düzeyde birçok sorunun meydana gelmesi muhtemel olduğu gibi benzer etnisite, din ve kültüre sahip olmak çeşitli kolaylıkları da içerebilmektedir. Benzerliklerin yoğunlaşma süreci üzerindeki rolü ve onlara sunduğu imkânları görüşme yapılan Suriyeli göçmen Sare şöyle dile getirdi:

İmkân olsa da gitmek istemeyiz, burada daha rahatız, birbirimizi anlıyoruz. Birine bir şey sorsan Kürtçe bilmeseydi Arapça biliyor. Dışarı gibi değil, gidenlerin bir kısmı da geri döndü, pişman oldular. Başka ülke Türkiye gibi değildir, dil bilemiyorsun, kültürü farklı, dinleri farklı. Burada kültür açısından bir sorun yok, bir sorun yaşamıyoruz, bir sorun vardır desek yalan söylemiş oluruz. Burada millete yardım ettiler, maaş verdiler. Halk olmasaydı Suriye milleti şimdi rezil olmuştu (Sare, Rakka, 24 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Halil, fiziksel mesafe ile birlikte sosyal ve kültürel mesafenin yerleşim yeri üzerindeki belirleyiciliği bağlamında kendi göç hikâyesini şöyle özetledi:

İŞİD herkesi katletmeye başladı, biz de kaçmak zorunda kaldık durup dururken hiç kimse memleketini terk etmez, sebepsiz olarak memleketinden ayrılmaz, kaçmak zorunda kaldık. Geldiğim gibi Urfa'ya geldim çünkü Urfa sınır bölgesi, Urfa kültürel olarak bize daha yakın yabancılık çekmiyoruz, bir de Urfa'da Arap çok biz onların dilinden anlıyoruz onlar bizim dilimizden. Daha önce Urfa'da akrabalarımız vardı, geldim burada evlendim, 2.5 yıldır Urfa'dayım. Eşim, kuzenim ve kayınım ile birlikte aynı evde 4 kişi kalıyoruz. 2.5 yıldır buradayız. Burada inşaat işinde çalışıyorum, şimdiye kadar birçok kişiyle çalıştım, çalıştığım kişiler hepsi iyi insanlardı. 2.5 yıl oldu buraya geleli, artık burası bizim memleketimiz oldu.

Akrabalarımız buradaydı. Devlet Suriyelilere sahip çıkıyor (Halil, Rakka, 26 yaşında).

Şanlıurfa ile Suriye'nin sınır yerleşim yerleri arasındaki sosyal mesafenin düşük olması ve yaşam tarzının benzerliği Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yönelmesinde belirleyici olmaktadır. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Zeynep bu konudaki gözlemini şöyle açıkladı:

Şöyle bir durum da var. Suriye'nin bazı şehirleri Türkiye'deki bazı şehirlere kültürel ve sosyal yaşam tarzı olarak daha yakın. Mesela; Şam şehri İstanbul'a daha yakın. Şam'ın sosyal yaşamı İstanbul'un sosyal yaşamına benziyor. Gelişmişlik düzeyi, eğitim düzeyi birbirine benziyor. Halep şehri Antep'e yakın. Deyr ez-Zor ve civarı da Urfa'ya benziyor, kültürü yaşam tarzı Urfa'ya yakın. Dolayısıyla Suriye'nin Şam şehrinde Türkiye'ye gelenler, İstanbul'a gitmektedir, oraları tercih etmektedir. Halep'ten gelenler Antep'e gitmektedir. Halep ve Antep hem fiziksel olarak birbirine yakın hem de kültürel olarak. Deyr ez-Zor'dan gelenler de Urfa'ya gelmektedir. Suriyelilerin seçtiği şehirler arasında böyle bir bölgesel farklılığın etkisinin de olduğunu söyleyebiliriz. Hatta Deyr ez-Zor'dan Urfa'ya gelenler genellikle Eyyübiye civarında yoğunlaşmaktadır (Zeynep, Deyr ez-Zor, odak grup görüşmesi, 33 yaşında).

Görüşme yapılan bir saha uzmanı ise Şanlıurfa ile Suriye'nin bazı kentleri arasındaki sosyal mesafenin düşük olması ve yaşam tarzı benzerliği ile mekânsal yoğunlaşma arasındaki karmaşık ilişkiyi şu sözlerle açıkladı:

Suriyelilerin Urfa'yı tercih etmelerinin pek çok sebepten birisi coğrafi yakınlıktır. Suriye'den Urfa'ya gelenler, Urfa'ya yakın olan Rakka, Deyr ez-Zor, Rojova, Rasulayn, Telebyad'dan geliyorlar. Savaş sırasında bu bölgelerdeki ilk kaçış yeri Türkiye, Türkiye'de de Urfa olmuştur. Urfa Suriyelilerin hem akrabalık bağı olarak da tercih ettiği bir yer. Yaşam standardı olarak da Suriyelilere yakın olan bir yer. Kültürel olarak yakın gördükleri bir yer (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Yukarıdaki saha uzmanının verdiği bilgileri destekleyecek nitelikte olan; Suriyeli göçmen Bilal ve Muaz'ın bir görüşmede söylediği sözler Şanlıurfa ile Suriye'nin bazı yerleşim yerleri arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktadır:

Urfa'ya gelenlerin çoğu Deyr ez-Zor, Rakka'dan. Halep'ten gelenler az, mesela Antep'te Halep'ten gelenler çok var. Bu okuldaki (Said Modeli Şanlıurfa) öğrencilerin çoğu da o civarlardan gelmiş (Bilal, Deyr ez-Zor, odak grup görüşmesi, 29 yaşında).

Deyr ez-Zor, Rakka ve Haseke ile Urfa aynı, kültürleri birbirine yakın (Muaz, Deyr ez-Zor, odak grup görüşmesi, 39 yaşında).

Suriye göçü bağlamında kültürel benzerliğin ülke ve il tercihi üzerindeki etkisini görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen şöyle dile getirdi:

Ben gitmek istemiyorum ama bazı Suriyeliler gitmek istiyor. Çünkü eskiden Suriye'de bir ailede bir kişi çalışır 15 kişilik aileyi geçindirirdi. Burası öyle değil, herkes çalışmak zorunda. Buna alışkın olmadıkları için yapamıyorlar, Avrupa'ya gidiyorlar. Orada devletin yaptığı yardımlar daha çok olduğu için çalışmaya gerek kalmadan yaşayabiliyor. Buranın bir avantajı sınıra yakındır, Suriye'de bir düzelme olduğu zaman dönmek isteyen için çok kolaydır. Avrupa'ya gidenlerin bir kısmı geri döndü, kültürler farklı orada yapamıyor. Mesela bir tanıdığım gitti geri geldi. Kültürleri çok farklı (Mervan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmen Sahra ile yapılan görüşmede Sahra, başka bir il veya ülkeye gitmek istemediğini, Şanlıurfa'da kendini bir yabancı olarak hissetmediğini şu sözlerle açıkladı:

Biz gelmeden önce kardeşimin evi geldi, amcalarım geldi. Hepsi burada. Buradan başka yere gitmeyiz. Başka bir şehre de gitmeyiz, başka ülkeye de. Sadece yazın çalışmak için başka şehre gideriz ama birkaç ay çalıştıktan sonra Urfa'ya geri döneriz. Bir yıldır bu mahalledeyiz. Biraz İmam Keskin Mahallesinde oturduk. Sonra bu mahalleye geldik. Kirası 6000 TL. Bu kiraya elektrik ve su dahil değildir. Onları ayrı ödütüyoruz. Çok pahalı ama burada rahatız, kendimizi Suriye'de gibi hissediyoruz. Keşke bu savaş hiç olmasaydı diyoruz. Hep yabancı güçler çıkardı. Arap, Türk, Kürt ne fark ediyor. Hepimiz Müslümanız (Sahra, Rakka, 65 yaşında).

Suriyeli göçmen Berfin ise bütün sosyal yakınlığa ve komşularıyla bir sorun yaşamamasına rağmen bir yabancılik hissi yaşadığını ve memleket özlemi çektiğini yapılan görüşmede şu sözlerle anlattı:

Urfa'da hiç bir sorun yaşamıyoruz, biz onları seviyoruz, onlar hepsi bizi seviyor, ama yine de bir yabancılik çekiyoruz. Mesela sen başka bir ile çalışmaya gittiğinde memleketini özlemez misin, bu devlet bizim değil, kira çok pahalı, eşya pahalı, geçim çok zor. Türkçe

bilmiyoruz, bazen onunla ilgili sorun yaşıyoruz. Komşularla hiç bir sorun yaşamıyoruz (Berfin, Kobani, 47 yaşında).

Sosyal ve kültürel farklılıklara dayalı bileşenler bir çatışma unsurunu oluşturduğu gibi bu unsurlara dayalı benzerlikler bir sosyal sermaye kaynağını oluşturarak göçmenlerin toplumsal hayata tutunmada bir rezerve dönüşebilmektedir. Nitekim görüşme yapılan Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'yı mekân olarak tercih etmesinin nedenlerini şöyle açıkladılar:

Urfa'ya gelmemizin asıl sebebi, Urfa'da dil konusunda sorun yaşamıyoruz, halkın çoğu Arap ve Kürt'tür, birbirimizi anlıyoruz. Çalıştığımızda, çocuklar dükkândan bir şey almaya gittiğinde, başka bir yerde birbirimizin dilini anlıyoruz. Zorluk çekmiyoruz. Arapça da biliyoruz, buradaki halk iki dilden birini biliyor. Bir yerde çalıştımda diğer çalışanların dilini biliyoruz (Servet, Halep, 47 yaşında).

Urfalıların çoğu Suriyelilere sahip çıkıyor ama umursamayanlar da var. Ama Suriyeliler Urfa'da daha kolay iletişim sağlıyor, Urfa'da hem Arapça konuşanlar var hem Kürtçe konuşanlar var. Mesela Antep böyle değil, Batıya doğru gidildikçe bu azalıyor. Ben Türkçe bilmiyorum, çevremdeki insanlar ya Kürt'tür ya Arap'tır. İki dili de biliyorum, birbirimizin dilini biliyoruz (Şirin, Kobani, 31 yaşında).

Bu insanlar zulümden kaçmış ve burada muhacir konumdadırlar. Suriyelilerin bu pozisyonu halkın yaklaşımı üzerinde etkili oluyor. Ben Kürdüm, diğeri Arap öbürü Türk, ortak noktamız dilden öte zulümden kaçmışız ve muhaciriz. Bu özelliğimizden dolayı halk bizi iyi karşılıyor, dinimiz ortak. Mesela ben Türkçe bilmiyorum, birçok hizmete ulaşıyorum. Zulüm çok zor bir şeydir, kimse zulmü sahiplenmez (Kevser, Rakka, 25 yaşında).

Daha önce 1.5 sene Mersin'de kaldım. Burayı daha çok beğeniyorum, kültürler bir birine yakın, komşularım iyi, müdürüm iyi, arkadaşları iyi (Rıdavan, Rakka, odak grup görüşmesi, 32 yaşında).

İlk geldiğimde çalışmak için İstanbul'a gittim. 8 ay orada kaldım sonra Urfa geldim. İstanbul çok karmaşık ve pahalı bir şehir, çok kalabalık. İstanbul'da her türden insan var, yaşam orada çok zor. Urfa ise basit ve ucuz bir şehir, Urfa'da az parayla çok rahat geçinebiliyorsun. Urfa'nın başka bir avantajı sınıra yakın. Hem Urfalılar dilimizden anlıyor, biz de onları anlıyoruz, böylece rahat ediyoruz. İstanbul'dan Urfa'ya gelemin sebebi bu (İsmail, Rakka, 25 yaşında).

Fakat öğrendim ki pasaport için Suriye'ye gitmek gerekiyor, ben de gitmedim. Suudi Arabistan'a gitmemiş olsam da burada da rahatım yerinde, mutluyum. Hayat ucuz, kültürler birbirine yakın. Deyr ez-Zor ile Urfa aynı, adetleri, kişilikleri.hayır, Türkiye daha iyi, Suriye ile Türkiye'nin kültürlerini birbirine yakın. Gidebilsem Suudi Arabistan'a nişanlımın yanına gitmek isterim. İki kız kardeşim Suudi Arabistan'da, oraya

gitmek çok zor, vize almak çok zor, orada vergiler çok yüksek. Bir de gitmeden önce soruyorlar nerelisin; Suriye. O zaman sana vize yok, kabul etmiyorlar, şifte standart uyguluyorlar (Muhtar, İdlib, odak grup görüşmesi, 27 yaşında).

Göçmenler yeni bir hayata başladığından dolayı birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu süreçte sahip olduğu sosyal ilişki ağlarını ve dayanışma örüntülerini seferber etmektedir. Göçmenlere imkân sunan sosyal ilişki ağları ve dayanışma örüntüleri ise çoğu zaman benzerlikler üzerine inşa edilmektedir. Bu bağlamda görüşme yapılan bir göçmen Şanlıurfa'nın Suriyeli göçmenlere sunduğu imkânları şu şekilde özetledi:

Diğer illere göre ucuz bir şehir, diller aynı, kültürler benzer, Suriye'ye yakın, akrabalar var, iyi kötü insanlar iş bulabiliyor, inşaatta çalışıyor, tarlada çalışıyor, bir şekilde iş buluyor. Mesela İstanbul, İzmir çok pahalı, oralarda yapamayız, dil bilmiyoruz, Türkçe bilmiyoruz, gitseydik belki Türkçe öğrenmek zorunda kalırdık ama zor olurdu. Yakın olması da iyi, eşim bayramda akrabalarını ziyaret etmek için Kobani'ye gitti birkaç gün sonra gelecek. Ama uzağa gittikten sonra dönüşü mümkün olmuyor. Biz memleketimize dönmek istiyoruz. Mesela Urfa'dan insanlar İstanbul'a göç ettikten sonra tekrar geri gelmiyor, Almanya'da 3 milyon Türk var, hangisi dönmek istiyor, kimse geri gelmek istemiyor. Mesafe uzadıkça geri dönüş zor oluyor. Uzaklaştıktan sonra da kayboluyorsun, dilini kaybediyorsun, kültürünü kaybediyorsun, akrabalarını kaybediyorsun, dostlarını kaybediyorsun. Onun için fazla uzaklaşmak istemiyoruz. Bir de Urfa insanları fakirdir, nasıl söyleyeyim kompleksleri yok, basit insanlardır, derdini anlattığımızda anlıyor. Suriyelilere genel olarak sahip çıkıyor, bu başka yerde mümkün olmayabilir (Salih, Kobani, 62).

Göç bir yönüyle sosyal kabul meselesidir. Hedef ve kaynak ülke arasındaki benzerlikler arttığında sosyal kabul daha kolay bir biçimde gerçekleşmektedir. Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa halkı arasındaki tarihsel ilişkiler, akrabalık ilişkileri, aşiretsel bağlar, etnisite, dil, din ve kültürel benzerlikten dolayı ekonomik nedenler ve birtakım yaşam tarzı farklılıklarından kaynaklanan sorunlara rağmen Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'daki sosyal kabulürlüğü yüksek olmaktadır. Bunu görüşme yapılan bir saha uzmanı şöyle anlattı:

...geçim sıkıntısı çeken işini kaybettiğini düşünen, Suriyelileri burada ekonomik sebeplerden dolayı istemeyen, ideolojik sebeplerden dolayı istemeyen olabilir. Tabii buradaki kültür ve şehrin sosyolojik dağılımı bunları bastırıyor. Sosyolojik dağılımda burada Arapların tabanı var, Kürtlerin var, Türklerin var. Birini ötelediğin zaman diğeri rahatsız olur. Yani sosyolojik dengenin bozulmaması için sosyolojik dağılımın kimyası da belirleyici oluyor. Tabii en belirleyici olan dindir, bunların hepsi Müslüman topluluk,

dindar. Bunun en önemli delili sivil toplum kuruluşlarına bunun yansması var, Kürtlerin, Türklerin, Arapların. Hepsi elbirliği ile çalışıyorlar, 185 kuruluş tek çatı altında toplandı burada, Arap'ı, Kürdü, Türkü. Hepsini sahada görüyoruz, hepsi bir kuruluşun altında toplanıp çok aktif olarak çalışıyorlar. Din kardeşi olarak gördüğü, mazlum olarak gördüğü kişilere yardım ediyor, biz onu görüyoruz. Burada bir kişi bir Suriyeliye kızdığı zaman ekonomik gerekçelerden ya da o anki hissiyatından dolayı kızıyor yoksa etnik kimliğinden dolayı ona kızmıyor. Bu Arap'tır, bu Kobani'den gelmiş diye muamele etmiyor, benim gözlemlediğim bu. Yani bu süreçte, sosyolojik yapı ve din belirleyici oluyor. Bunun yanında tabii ki bölgecilik etkili oluyor, bu burada sosyal ilişkileri belirliyor. Bu ortak sorunlara karşı oluşan grup kimliğidir (Saha uzmanı, kamu kurumu).

Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin kalıcı olacağına dair düşüncenin güçlenmesi ve zamanın uzaması ile birlikte birçok kentte Suriyeliler aleyhinde eylemler yapıldı ve fiili saldırılar gerçekleşti. Türkiye'de birçok ilde Suriyeli göçmenlere yönelik bir reaksiyon gösterilmesine rağmen Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlere yönelik bir hoşnutsuzluk olsa da demografik ve ekonomik dezavantajlı konumuna rağmen gelişen tepki diğer iller kadar sert olmamaktadır. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlere yönelik tepkinin düşük olmasının temelinde etnik aidiyet ve kültürel yakınlık bulunduğu kaynaklandığı düşünülmektedir. Görüşme yapılan bir saha uzmanı Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının etnik ve kültürel boyutunu şöyle açıkladı:

Suriyelilerin Urfa'yı tercih etmesinin bir ekonomik boyutu var. Burada yardımlar çok koordineli ve sistemli bir şekilde yapılıyor. Gıda yardımı yapılıyor, ilaç yardımı yapılıyor, protez yardımı yapılıyor. Bir de kültürel boyutu var. Urfa'da Osmanlı kültürü var. Farklılıkların bir arada yaşama kültürü var. Arap'ı var, Kürdü var, Türkmen'i var. Urfa'ya gelen Suriyeli kendini güvende hissediyor. Arap'ı da geldiğinde burada rahat ediyor, Kürdü de geldiğinde rahat ediyor, Türkmen'i de geldiğinde rahat ediyor. Başka bir yere gitmek istemiyor. Başka bir yerde seni kabullenmesi kolay değildir. Burada kültür birbirine yakın olduğu için herhangi bir sıkıntı oluşmuyor. Kültür farklılığı ile ilgili. Aynı kültürün insanları olduğu için fazla sorun yaşanmıyor. Böylece sosyal uyum noktasında rahat uyum sağlayabiliyor (Saha uzmanı, kamu kurumu)

Geleneksel dini pratiklerinin hâkim olduğu Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler, bazen dinsel argümanlarının kaynaklarından bazen ait olduğu etnik grubun kaynaklarından bezen ise her iki kaynağı birden kullanarak dayanışma ağlarından yararlanmakta ve sosyal sermayelerini geliştirmektedir. Göçmenlerin konuştuğu dil de yoğunlaşma sürecinde ve yumuşak veya sert bir göç sürecinin yaşanmasında etkili olmaktadır. Görüşme yapılan Suriyeli göçmenler Şanlıurfa ile olan dil benzerliğinin önemini şu sözlerle anlattılar:

Burada Arap çoktur, mesela İzmir'e gittiğinizde oranın dilini bilmiyorsunuz. Dil olmadığı zaman seni kimse işe almaz. Çünkü anlaşamazsınız, ne o seni anlar ne de sen onu. Urfa'da hem Arap var, hem Kürt var, Suriyeli Kürtler Arapçayı da biliyor. Ben Arap'ım ama Kürtçeyi anlıyorum, Arkadaşım Kürt Arapçayı biliyor. Urfa Suriye'ye sınırdır, birbirine çok yakındır, ister Arapça konuşulsun ister Kürtçe bir şekilde bir birimizi anlıyoruz. Ben gelip senin işini tutsam senin dilini bilmesem nasıl anlaşacağız. Mesela sen desen ki bu bardağı bana getir, ben bardağın ne olduğunu bilmesem nasıl getireceğim, benim bir faydam iş sahibine dokunmaz. Ben senin dilini bilsem sen de benim dilini bilsen çok fark ediyor. Urfa ve ilçeleri iyidir, dilini biliyoruz (Hasan, Resulayn, 38 yaşında).

Urfa'ya gelmemizin sebebi yakın olması ve de başka gidecek bir yerimizin olmaması. Başka bir yeri tanıımıyorduk. Çoğu Suriyeli Urfa'da, çünkü dillerini biliyor. Urfa'yı sevdik (Fatma, Rakka, 32 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Beyza da Şanlıurfa'yı tercih etme nedenlerini etnik ve dil benzerliğine dayandırmaktadır: “*Urfa'ya gelmemizin sebebi herkesin bizim gibi Arap olmasıdır. Birbirimizin dilinden anlıyoruz. Urfa'da kalmak istiyoruz. Buranın halkı hepsi bizim gibi Arap, birbirimizi anlıyoruz*” (Beyza, Resulayn, 48 yaşında). Başka bir Suriyeli göçmen Rüveyda ise odak grup görüşmesinde Suriye'nin yerleşim yerleri ile Şanlıurfa arasındaki benzerlikleri şöyle anlattı:

Urfa'yı sevdim ben, hem Urfa sınıra çok yakın, Suriye'ye gidip gelmemiz biraz daha rahat oluyor. Ama Urfa'da evler çok pahalı, gerçi diğer illere göre ucuz, daha iyi ama bize çok pahalı geliyor. Urfa Dindar bir şehir diğer illere göre, Urfa'da kalmamızın bir nedeni bu, diğer illerdeki tanıdıklarımızla konuşuyoruz oralar öyle değil. Oralarda da tamam her yerde cami var ama tesettüre dikkat etmiyorlar. Burası dinine biraz daha bağlı bir yer (Rüveyda, odak grup görüşmesi, Rakka, 35 yaşında).

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya ve Şanlıurfa'nın Haliliye ve Eyyübiye ilçelerine yoğunlaşmasının saha verilerinden hareketle belki de en önemli sebeplerinden birini dil oluşturmaktadır. Suriyeli göçmenler günlük hayatta ya Arapça, ya Kürtçe ya da Türkçe konuşmaktadır. Bu üç dil aynı zaman da Şanlıurfa'da halk arasında en yaygın konuşulan diller arasında yer almaktadır. Suriyeli göçmenler aynı etnik grubun bulunduğu ve aynı dilin konuşulduğu Şanlıurfa'ya göç etmekle uluslararası göçmenlerin karşılaşmış olduğu temel sorunlardan biri olan dil sorununu en aza indirmektedir. Çünkü Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler ya Arap ya Kürt ya da Türk veya Sünni ya da Alevi sosyolojik kimliğini taşımaktadır. Bu sosyolojik kimlikler aynı zamanda Şanlıurfa'da da bulunmaktadır. Suriyeli bir göçmen sadece dil benzerliğinin yeterli olmadığını şive benzerliğinin de olması gerektiğini bunun belli bölgeler arasında olduğunu şöyle anlattı:

En belirleyici unsur dildir, şiveler birbirine çok yakın. Deyr ez-Zor, Haseke ile buranın şiveleri birbirine çok yakın. Mesela Hatay'da da Arapça konuşuluyor ama oranın şivesi farklı, bizim şivemizden farklı birbirimizi fazla anlamıyoruz (Furkan, Deyr ez-Zor, 37 yaşında).

Suriyeli göçmenler eğer Türkmen değilse sınırdan uzaklaştıkça dil sorunu ile sıkça karşılaşmaya başlamaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da dil sorununu yaşamadığını Batı illere doğru gittiğinde dil sorununu yaşamaya başladığını şu sözlerle anlattı:

Dil konusunda zorluk çekmiyorum, çok rahat bir birimizi anlayabiliyoruz, hatta Türkçe de iletişim kurabiliyorum, anlıyorum fakat çok konuşamıyorum. Türkiye'nin Batı illerinde dil konusunda biraz zorluk çekiyoruz ama burada öyle bir sorun yok. Mesela İstanbul'da zorluk çekiyoruz, ama Urfa öyle değil, alıştık buraya (Serhat, Kobani, 54).

Suriyeli göçmen Hatice de dil benzerliğinin iletişimi sağlama konusunda sağladığı imkânı yapılan görüşmede şu sözlerle ifade etti:

Ben Türkçe bilmiyorum bu yüzden bizim gibi Arapça konuşanla anlaşabiliyoruz ama konuşamayanla anlaşamıyoruz. Ne o bizi anlar ne de biz onu, Arapça konuşamayan. Ama çoğu kişinin Arapça bilmesi iyi. Olumlu etkiliyor iletişimi. Alışveriş yaparken konuşurken anlaşabiliyoruz (Hatice, Rakka, 80 yaşında).

Benzer bir dile sahip olmak bir sahiplenme aracı da olabilmektedir ve sosyal iletişimi ve yaşamı kolaylaştırmaktadır. Suriye'de günlük yaşamda Arapça, Kürtçe ve Türkçe konuşulmaktadır. Bu üç dil aynı zamanda Şanlıurfa'da da konuşulmaktadır. Bu bağlamda Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yönelmesinde dil unsuru belirleyici olduğu gibi Suriyeli göçmenlerin önemli bir kısmının Şanlıurfa'da kalmasına ve Şanlıurfa'nın belli mahallelerine yerleşmesinde etkili olmaktadır. Benzer etnisiteye sahip olmak izolasyon yerine karşılıklı teması kolaylaştırmaktadır. Dil sorununu bu şekilde çözen Suriyeli göçmenler birçok hizmete erişimi kolaylaşmakta ve kendine uygun bir çevre oluşturması çok fazla zaman almamaktadır. Dil benzerliğinin Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlere sunduğu imkânı görüşme yapılan bir saha uzmanı şöyle açıkladı:

...dil fonksiyonu, bu çok önemlidir. Urfa merkezde üç dil konuşuluyor. Türkçe, Arapça, Kürtçe. Bu üç dil beraber en fazla Urfa'da kullanılıyor. Suriyelilerin de konuştuğu üç dil vardır. Ya Arapça konuşurlar ya kuzey tarafında Kürtler vardır, Kürtçe konuşurlar ya da Cerablus, Menbiç taraflarında Türkmen vardır, Türkçe konuşurlar. Bu üç dilin şehir merkezinde konuşuluyor olması savaştan önce, bu dillerin biliniyor olması bir etken oldu. Gelenler çok fazla dil problemi çekmeden kendilerine yer buldular. Dil faktörü, Suriyelilerin Urfa'yı tercih etmesinde çok önemli rol oynuyor. Çünkü gelen kişiler

dertlerini ifade edebilecek, izah edebilecek insanlar arıyor, onu Urfa'da buluyor. Mesela Hatay'da Kürt çok azdır ama Urfa'da üç dili konuşanlar vardır, halk arasında bu diller konuşuluyor (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Görüşme yapılan bir göçmen benzerliklerin mekânsal yoğunlaşma açısından bir bileşkesini şu sözlerle anlattı:

Bir kere Suriye ile Urfa'nın sınır olması gidiş gelişleri kolaylaştırıyor, mesela bu bayramda birçok kişi Suriye'ye gitti, bayramdan sonra geri dönecek. Uzak bir ilde olsaydı çok zor olurdu ya da başka bir ülkede olsaydı bu mümkün olmazdı, Örneğin bir Avrupa ülkesinde olsa oradan buraya gelemez, zaten zar zor gitmiş. Güvenli bölgelere geri dönüşler oluyor. Belki de en önemlisi Suriyeliler burada yabancılık çekmiyor. Mutlaka kendi dilinden konuşan birini buluyor, isterse Arap olsun isterse Kürt olsun isterse Türkmen olsun. Hatta Kürtçe konuşan birçok kişi Arapça da biliyor. İşte olsun, bir hastanede olsun ya da bir şey alırken kendi dilini konuşan mutlaka birini buluyor bakkalda, markette. Bu çok önemli çünkü göçmenlerin hayatlarını kolaylaştırıyor, başka illerde bu mümkün değildir. Bir de Urfa'da her etnik grup kendi dilini konuşan Suriyeli göçmenleri biraz daha fazla sahiplenmeye çalışıyor, yardımcı oluyor. Diğer bir konu daha önce dediğim gibi sınırın çizilmesi ile akrabalar iki ayrıldı, bir kısmı orada bir kısmı burada. Birçok Suriyeli burada akrabası var ve Suriyeliler ilk geldiğinde çok yardımcı oldu, akrabaların evinde kaldı. Hem Urfalıların hem de Suriyelilerin kültürleri birbirine benziyor. Tabii birebir değildir ama % 80 civarında birbirine benziyor. Bu da önemli, Suriyeliler burada çok fazla yabancılık çekmiyor. Din de çok önemli. Ben yardım kuruluşunda çalıştığım için çok iyi biliyorum, yardımlar yapılırken Ensar-Muhacir vurgusu çok yapılıyor, dini referanslar çok kullanılıyor. Bir de ben diğer illeri de gezdim Urfa halkı daha fazla dindar görünüyor. Tabi mutlaka sorunlar oluyor ve olacaktır ancak yarım milyon insan geldi buraya, en fazla Suriyeli burada kalıyor, kolay değildir, ufak tefek sorunların olması normaldir (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Şanlıurfa'nın çoklu kimlik yapısı Suriyeli Arap, Kürt ve Türk etnik grupların Şanlıurfa'da kendine yakın bir dünya keşfedilmesini sağlamaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı Şanlıurfa'nın çoklu kimlik yapısını ve bu bağlamda Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasını "kimliksizlik" üzerinden açıklamaya çalıştı:

Urfa'nın yapısına baktığımızda şehrsel bir kimliği yok. Dolayısıyla karmaşaya elverişli hale geliyor. Bölge içerisinde baktığımızda Mardin'inin, Antep'in, Diyarbakır'ın, Adıyaman'ın bir kimliği var. Mardin'e feodal diyebilirsiniz, Diyarbakır etnik anlamda yükseldiğini söyleyebilirsiniz, Adıyaman biraz daha muhafazakâr, Antep sanayi şehri olarak tabir edilebilir. Urfa karma karışık bir yer. Çünkü buraya herkes geliyor. Dediğimiz gibi mesela Diyarbakır etnik üzerinden yükselen bir şehir, orası daha çok Kürt mültecilerin tercih edebileceği bir yer. Ama burası öyle değil. Kürdü 'de tercih ediyor, Arap'ı da tercih ediyor (Saha uzmanı, sosyolog).

Görüşme yapılan bir saha uzmanı doktor ise yukarıda sözü edilen Şanlıurfa'nın "kimliksiz" yapısını ve dilsel anlamdaki sosyolojik durumunun Suriyeli göçmenlere sunduğu imkânları şöyle ifade etti:

Biz doktor olarak iletişim problemi yaşamıyoruz. Tercümanımız yok ama kapıdaki herhangi bir hastanın kolundan tuttuğumuzda bize tercümanlık yapıyor. Bu şekilde tercüman işi çok hızlı çözülüyor. Ben Kürtçe de biliyorum. Suriye'den gelen Kürtlerin bir kısmı Arapça biliyor. Burası Arap bölgesi, Arapça bilen mutlaka çıkıyor. Sırada bekleyen hastaların kolundan tuttuğunda ya Arapça biliyor ya Kürtçe biliyor. Hastaların 3'te 2'si Arapça ve Kürtçe biliyor. İletişim problemi dolayısıyla Urfa'da yok. Rahatlıkla yaşıyorlar. Akrabalık bağlarından dolayı rahat yaşıyorlar. Urfa'da ideolojik bir kimliğinin olmaması büyük bir avantaj onlar için. Urfa'nın bir kimliği yok. Kayseri'nin mesela bir sanayi kimliği var değil mi? Mersin'inin, Adana'nın belli bir milliyetçi kimliği var, Hatay'ın bir Alevi kimliği var, Urfa'nın bu tarz bir kimliği yok (Saha uzmanı, doktor).

Etnisite, dil, din ve kültür benzerliği Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da kalmasını sağlarken Türkiye'nin başka bir iline ya da bir Avrupa ülkesine gitmeye de mümkün oldukça engel olmaktadır. Görüşme yapılan Suriyeli göçmenler bu süreci şöyle açıklamaktadır:

Dediğim gibi ben başka bir ile ya da ülkeye taşınmak istemiyorum, çünkü ben burada memnunum. Mesela kızım Amerika'yı kazandı, Amerika'ya gitme fırsatı oldu ama gitmedi, burada Harran'a gitti, biz kendimizi burada rahat hissediyoruz. Başka bir yere gittiğimizde ekonomik durumumuz şimdikinden daha iyi olabilir ama buradaki gibi rahat eder miyiz bilemiyorum. Tabi ki ekonomik durumumuz iyi olsa daha iyi olur ama akrabalarımız, tanıdıklarımız burada (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Başka bir ülkeye gitmek istemiyorum, Almanya'ya gidecektim vazgeçtim. Sonuçta Türkiye halkı Müslüman olan bir devlettir, onlar yabancı. Çoğu konuda birbirimize uymayız, uymamız mümkün değil. Çoğu kişi gitti, ben burada kaldım, ben burada rahat ediyorum, rahatım yerinde niye gideyim, bundan fazlasını istemiyorum (Şükrü, Haseke, 25 yaşında).

Şartlar oluşsa bile bir Avrupa ülkesine gitmek istemeyen Suriyeli göçmen nedenlerini yapılan görüşmede şöyle sıraladı:

Gitmek istemiyorum, neden dersiniz çünkü dinlerimiz farklı, oranın kültürü farklı, burada İslami bir kültür var, ezan sesini duyabiliyorsun. Avrupa'nın fikri başka, hayatı başka, kültürü başka, adet başka, bize uymuyor. Giden arkadaşlarım var, konuşuyoruz diyorlar burası çok farklı bize göre değil. Kültürel olarak oraya uyum sağlamakta zorlanıyorlar (Kasım, Menbiç, 32 yaşında).

Şanlıurfa'dan gitmek isteyen Suriyeli göçmenlerin temel nedenlerinin başında daha iyi yaşam koşulları görülürken örneğin bir Avrupa ülkesine gitmek istemeyenlerin sunduğu nedenlerin başında Avrupa kültürüne olan yabancılıkları oluşturmaktadır. Nitekim Şanlıurfa'nın Eyyübiye ilçesinde ikamet eden bir Suriyeli göçmen bu kültürel yabancılığı yapılan görüşmede şu sözlerle anlattı:

Başka bir ülkeye gitmeyi kesinlikle istemeyiz çünkü Türkiye Müslüman bir ülke ve Urfa Müslüman bir şehir. Mesela gidilirse nereye gidilebilir; bir Avrupa ülkesine. Neden, çünkü orada iş var ve hayat koşulları daha iyi, çalışmasan dahi maaş veriyorlar. Ama zor durumda kalmadığı müddetçe gitmek istemeyiz çünkü kültürleri bizim kültüründen çok farklı (Rüveyda, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının temel nedenlerinden biri de bazı farklılıklara rağmen Suriye ile Şanlıurfa halkı arasında var olan kültür benzerliğidir. Hem Şanlıurfa'da hem de Şanlıurfa'nın karşı yakasında bulunan Suriye'nin yerleşim yerlerinden benzer kültürleri paylaşan Araplar, Kürtler ve Türkler yaşamaktadır. Özellikle Şanlıurfa ile Suriye'nin sınır illeri olan Kobani, Telebyad, Resulayn, Rakka, Haseke, Dyr ez-Zor arasındaki kültür benzerliği daha çok bu illerden gelen Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bu konuyu şu sözlerle anlattı: "Urfa'nın kırsaldan gelen bir kültürün olması ve benzer bir biçimde Suriyelilerin böyle olması da yoğunlaşma üzerinde etkilemiş olabilir" (Saha uzmanı, ME İdareci). Görüşme yapılan bir göçmen ise kültürel yakınlığı şu sözlerle anlattı: "Kobani ile Suruç'un kültürü birbirine çok yakın, mesafe de yakın, arada 10 km vardır, bir köyden diğerine geçiş yapmış gibi oluyorsun" (Avade, Kobani, 45 yaşında).

Şanlıurfa ile Suriye halkı arasındaki kültür benzerliği yabancılaşmayı azalttığı gibi dışlanmayı da azaltmaktadır. Suriyeli göçmen Rüveyda, mekânsal tercih açısından kültür benzerliğinin önemini yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Kültürel bir benzerlik de var, sosyal hayat bir birine çok benziyor, elbiseler bir bine çok benziyor, bir kadın olarak Suriye'de giydiğimiz elbiseleri burada giydiğimizde tuhaf bir durumla karşılaşmıyoruz çünkü giyim tarzları bir birine yakın. Yemek kültürleri bir bine yakın. Bunun gibi birçok benzerlik var. Urfa'nın Suriye'ye sınır olması ve yakın olmasının yanında kültürel benzerlikler de Suriyelilerin Urfa'ya gelmesinde etkili olmaktadır (Rüveyda, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Görüşme yapılan bir saha uzmanı da Şanlıurfa ile Suriyeli göçmenler arasındaki kültür benzerliği, akrabalık ilişkileri ve Şanlıurfa'nın tampon bölge olma özelliğini şu sözlerle dile getirdi:

Tabii Urfa tampon bir bölge aynı zamanda. Urfa'ya ilk gelenlerin bir kısmı Türkiye'nin farklı illerine dağıldılar. Büyük bir çoğunluğu da Urfa'da kaldı. Dediğim gibi Urfa'da kalanlar kültürel yakınlıktan dolayı kalıyorlar. Yoksa Urfa'da iş imkânlarından dolayı kalmışlıkları yok. Şanlıurfa zaten Türkiye içerisinde iş imkânı açısından dezavantajlı bir il. Dediğim gibi Urfa'da Suriyelilerin akrabaları olduğu gibi kitlesel olarak geldiği için beraber gelen Suriyeli akrabalar da var. Akrabaları ile olan ilişkilerinin kopmaması için bir nevi burada bir birilerini kendilerine dayanak gördükleri için Urfa'da yoğunlaşmışlar, kalmışlar (Saha uzmanı, öğretmen).

Din ve kültür benzerliği Suriyeli göçmenlere birçok imkân sunmaktadır. Bu imkânları görüşme yapılan bir saha uzmanı doktor şöyle özetledi:

Bu gün Suriyelilerle çok farklı bir kültürümüz yok, ortak bir kültürümüz var. Mesela Suriyeliler bugün burada bir camii yapsa bu bir sorun olarak görülmez, niye bu camiyi yapıyorsun diye kimse itiraz etmez. Kurban bayramında kurban kezza burada hiç kimse için sorun olmaz. Suriyeliler Arapça konuştuğunda kimse için sorun olmaz. Çünkü Arap bölgesinde yaşıyoruz. Kobanililer burada Kürtçe konuştuğunda sorun olmuyor. Mesela Avrupa böyle değil. Hatta Avrupa'yı bırakalım Türkiye'de bile bu tür şeyler başka bölgelerde sorun olmuyor mu? Ben iç savaştan önce Suriye'ye gezmeye gittim. Humus, Halep, Şam taaa Ürdün sınırına kadar gittim. Sanki bir evin bir odasından diğer odasına geçmiş gibi oluyorsun. Başka sorunlar vardı tabii, mesela bir güvenlik sorunu vardı. Sorgusuz sualsiz zindana atılma tehlikesi vardı, bunlar benim şahit olduğum şeyler. Onun haricinde bir gezi grubu olarak gidiyoruz Halep'e, ikinci vakti namaz kılacağız bir sorun yoktu yani. Bir lokantaya gittiğimizde bu yediğimiz acaba helal mi haram mı diye aklımıza gelmiyordu. Benzer bir şekilde Irak savaşından sonra Kuzey Irak'a gezmeye gittik, İran sınırına kadar gittik. Orada bir yabancı yere gelmişiz hissine kapılmadık. Hem dilin aynı olması hem gelenek, kültür bir olması. Yani oraya gittiğinde bir sorun yaşamazsın ama bir Yunanistan'a gittiğinde sorun yaşarsın. Sadece dil olarak değil onu bir şekilde anlarsın ama özellikle dini hassasiyeti olan biri sorun yaşar. Suriyeliler de öyle bir Avrupa ülkesinde gittiğinde kültürel anlamda burası kadar rahat edemeyecektir. Kültürel konuda kimse Suriyelilerle fazla bir sorun yaşamıyor. Gelene kimse demiyor, bu Arap'tır, bu Kürt'tür. Öyle ideolojik bir kampaşma yok. Ama Suriyelilerin daha ucuz çalışması sorun. İşveren Suriyeli daha ucuz çalışınca işi Suriyeliye veriyor, bu sefer rekabet oluyor (Saha uzmanı, doktor).

Göçmenler tanışık ve alışık olmadığı bir kültürel ortama girdiğinde “kültürel şok” olarak tarif edilen gerilimle karşı karşıya kalmakta ve yitirmişlik duygusuna kapılmaktadır. Şanlıurfa halkı ile Suriyeli göçmenler arasındaki etnik, dil, din ve kültür benzerliği Suriyeli göçmenlerin “kültürel şok” geçirmelerini engellemektedir. Çünkü Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler yeni bir etnik grup, dil, din ve çok farklı bir kültür ve yaşam tarzı ile karşılaşmamakta ve kültürel olarak çok sert bir göç süreciyle

yüzleşmemektedir. Suriyeli göçmen Zümra yapılan görüşmede Şanlıurfa’da yabancılaşma sürecine maruz kalmadıklarını şu sözlerle anlattı:

Zaten vatandaşız, resmi olarak değil ama komşuyuz, dillerimiz bir, adetlerimiz bir, geleneğimiz bir, dinimiz bir, hep aynıyız, onlar bize biz onlara benziyoruz. Hepsi aynı, hiç bir fark yok. Az bir fark varsa bile bu Suriye kentleri ve bölgeleri arasında da var, bu bir farklılık olarak kabul edilmez. Taziyelerimiz, düğünlerimiz, geleneğimiz aynıdır (Zümra, Haseke, 30 yaşında).

Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa halkı arasındaki etnik, dil, din ve kültür benzerliği onlara rahat bir yaşam sunarken “kültürel şok” geçirmelerine engellemektedir. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bunu zorunlu ilişkinin bir sonucu olduğunu açıkladı:

Suriyeliler başka illerde çektiği yabancılığı burada çekmiyor. Sosyal ilişkiler burada farklı işliyor. İnsanlar birbirine mecbur, birbirine ihtiyaçları var. Başka bir yerde öyle değil ki, kimse kimseye ihtiyacı yok işine gider evine gelir, insanların fazla birbiriyle alakaları yok. Burası öyle değil, komşu komşusuna bakmak zorunda, birbirine ihtiyacı var. Yani mecburiyet o sosyal ağı biraz daha geliştirmiş oluyor. Bir de Suriyeli burada yabancılık çekmiyor çünkü savaştan önce de Suriye'den insanlar buraya gelip ev tutarlardı, belli bir dönem burada kalırlardı (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Sadece etnik, dinsel ve kültürel benzerlikler yabancılaşmayı ve “kültürel şoku”n yaşanmasını engellemiyor coğrafi, iklimsel ve mekânsal benzerlikler de yabancılaşmanın önüne geçmektedir. Görüşme yapılan Abşar ve Hadi mekânsal dayanışmanın önemini şu sözlerle anlattılar:

Hayati Harrani'de yaşıyor. Neden dersiniz, çünkü burada hem evler ucuz, hem de evler ve çevre geniş ve rahat. Mesela Karaköprü'de çok fazla Suriyeli yok, çünkü orası hem pahalı hem de çok dar, evler dardır. Bir de, Arapların çoğu bu civarda yaşıyor, Suriye'den gelen Araplar da bu civarda ev buluyor (Abşar, Telebyad, 45 yaşında).

...kendimi yabancı hissetmiyorum. Başka bir ülkeye geldiğimi hissetmiyorum. İnsanlar hep bize benziyor, konutları, dükkanları, iş meşguliyetleri hepsi bize benziyor. Komşuyuz, önceden insanlar sürekli gidip geliyordu. Türkiye'den insanlar gelirdi, Halep'e, Şam'a. Ticaret için gelirdi, akraba ziyaret için gelirdi (Hadi, Deyr ez-Zor, 26 yaşında).

Şanlıurfa’daki bazı mekânların Suriye’deki bazı mekânlarla benzer isimde olması, özdeşleşmesi ve benzer mimariye sahip olması Suriyeli göçmenlerin daha az yabancılaşma süreçleriyle karşı karşıya kalmasını ve meydanların genişliği mekânsal dayanışmayı sağlamaktadır. Nitekim Şanlıurfa’da Suriyeli göçmenlerin yoğun yaşadığı semtlerden biri olan Halepli Bahçe ve Halep çarşısı Suriye’nin Halep şehrini

çağrıştırmaktadır. Aynı zamanda Halepli Bahçe'nin bulunduğu Balıklı Göl etrafındaki mimari yapı Suriye'deki mimari yapıya oldukça benzemektedir. Şanlıurfa'nın Haliliye ilçesinin isminde Suriye'de bir köy bulunmaktadır. Şanlıurfa'nın Akçakale ve Ceylanpınar ilçesinin isimleri Suriye'nin Arapça ve Kürtçe isimleri olan Serekani, Resulayn ve Telebyad'la benzer anlamları taşımaktadır. Bu bağlamda görüşme yapılan Suriyeli göçmen kültürel benzerlik ve mekânsal dayanışmayı şu sözlerle anlattı:

Urfa ile Suriye'nin bazı şehirleri birbirine çok benziyor, mesela Adıyaman Suriye şehirlerine benzemiyor ama Urfa çok benziyor. Diller benziyor, binalar benziyor, Arap kültürü var, ben Kürt-Türk kültürünü fazla bilmem ama Arap kültürü var (Kasım, Menbiç, 32 yaşında).

Yukarıda değinilen birçok alandaki benzerlik daha yumuşak bir göç sürecinin yaşanmasını sağlarken bütün benzerliklere rağmen Zümra'nın aşağıda ifade ettiği gibi Şanlıurfa'da yeni bir hayata başlamanın zorlukları devam etmektedir:

Çatışmalardan dolayı geldik. Urfa'ya geldik, başka bir yere gitmedik. Geçici eğitim merkezinde öğretmene ihtiyaç var dediler. Geçici eğitim merkezinde öğretmenliğe başladım. Bir taraftan da geçici eğitim merkezinde Türkçe dersi alıyoruz. Öğrencilere de Türkçe öğretiliyor. Alıştık. Burada kültürel olarak çok fazla zorlanmadık. Din aynı, kültür aynı. Ama tabii yeni bir hayata başlangıç yaptık, yeni bir ev, yeni bir iş, ekonomik zorluklar, çünkü Suriye'de hayat daha ucuzdu (Zümra, Haseke, 30 yaşında).

Şanlıurfa ile Suriyeli göçmenler arasında dayanışmayı sağlayan akrabalık ilişkileri ve aşiretsel bağların yanında üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlar; etnisite (dil), din ve kültür benzerliğidir. Din bağlamında ensar-muhacir metaforu sıkça başvurulan unsur olmaktadır. Ayrıca Suriye'den gelen Arap, Kürt ve Türk etnik grupların Şanlıurfa'da da bulunması önemli bir dayanışma kaynağı sağlamaktadır. Çünkü benzer etnisiteye sahip olmak toplumsal hayatta bir mücadele kaynağı sağlamaktadır. Benzer etnisiteye sahip olmak birçok uluslararası göçmenin karşılaşmış olduğu dil sorununun minimize edilmesinde belirleyici olmaktadır. Sonuç olarak Şanlıurfa ile Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenler arasında kültürel alanda birçok benzerlik bulunmaktadır. Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler birçok konuda kendilerini evlerinde hissetmektedir. Evinde hissetme, aşinalığın ve yakınlığın toplumsal bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Sadece kültürel alanda değil iş alanında ve mekânsal yapı bakımından birçok konuda Şanlıurfa ile Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin yaşamları kesişmektedir. Bu benzerlikler iç göçler de bile rastlanan kültürel şokun Suriyeli göçmenler tarafından yaşanmamasını sağlamaktadır.

6.1.7. Ekonomik faktörler

Göçler genellikle istihdamın fazla, sanayinin olduğu kent ve kentlerin belli bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak Şanlıurfa temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmakta ve sanayi faaliyetleri istihdam içindeki payı oldukça düşük kalmaktadır. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması daha çok coğrafi faktörler, tarihsel ve toplumsal ilişkiler, akrabalık ilişkileri ile etno-kültürel benzerlikler üzerinden gerçekleşse de ekonomik faktörler de yoğunlaşma sürecinde önemli yer tutmaktadır. Suriyeli göçmenlerin ekonomik nedenlerden kaynaklı Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının başında Türkiye illeri içerisinde Şanlıurfa'nın daha ucuz bir kent olması, Şanlıurfa ile Suriye'nin çeşitli yerleşim yerleri arasındaki iş benzerliği ve Suriyeli göçmenlere yönelik iş alanlarının olması gelmektedir. Ayrıca Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler yoksulluğun fazla olduğu Suriye'nin Şanlıurfa'ya yakın bölgelerinden gelmektedir. Bir saha uzmanı yapılan görüşmede Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin daha çok Suriye'nin yoksul bölgelerden geldiğini şu sözlerle açıklamaya çalıştı:

Suriye'nin Şam bölgesi zengin ama bizim sınır bölgeler fakir bölgelerdir. Oralardan gelenler sohbet ettiğimizde kendileri söylüyorlar. Biz ekmek bulamayacak duruma gelmiştik diyorlar. Üretim yok, sanayi yok (Saha uzmanı, kamu kurumu).

Şanlıurfa ile Suriye'nin bazı yerleşim yerleri arasındaki iş benzerliği de yoğunlaşma sürecinde etkili olmaktadır. Bir Suriyeli göçmen iş benzerliğinin mekânsal yoğunlaşma üzerindeki tezahürünü kendi deneyimi üzerinden şu sözlerle dile getirdi:

-Türkiye'de akrabalarımız var Reyhanlı'da.

-Neden onların yanına gitmediniz? (araştırmacı)

-Bizim işimiz çiftçilik üzerine Urfa'da çiftçilik çok yaygın olduğu için burada kendimize uygun bir iş daha rahat bulabiliriz diye Urfa'ya geldik (Haşim, Rakka, 40 yaşında).

Görüşme yapılan bir saha uzmanı doktor da daha çok sosyo-ekonomik durumu kötü olan Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaştığını, bunun kültürel anlamda bir tehdit oluşturmadığını ancak diğer bazı alanlarda suç artışına neden olabileceğini şu sözlerle ifade etti:

Urfa'da avam tabakası dediğimiz kesim kaldı. Üst tabaka şimdi, Aydın'da, İzmir'de, Bursa'da, İstanbul'da, Elit tabakaya ben burada hiç rastlamadım. Daha önce ben rastlamışım, adam Suriye'de petrol mühendisiydi. Ben Azerbaycan'a gideceğim diyordu. Avam tabasının Urfa'da kalışı bir gerilim potansiyelini oluşturmakla birlikte ciddi bir sorunun meydana geleceğini tahmin etmiyorum. Urfa'ya ciddi bir tehdit olarak görmüyorum. Çünkü eskiden var olan bir yapısı ile paralel bir yapı. Mesela bir elit kültürü

altüst edecek, bizi değişime dönüşüme sokacak ciddi bir durum yok. Mesela Harran ilçesinden Araplar neyi değiştirecek, değiştirebilecek bir şey mi var ortada, yok. Suriye'den Araplar geldiğinde de ciddi bir değişim olmayacak. Haaa bazı konularda var, mesela madde bağımlısı ile ilgili bir Pazar oluşturabiliyorlar. Bir transit geçişte katkı sağlayabiliyorlar. Suriye ile Urfa arasında bir köprü vazifesi görüyorlar. Haaa daha önce yok muydu, vardı. Burada sosyo-ekonomik durumu kötü yerlerde bir madde bağımlısı ile ilgili bir potansiyel vardı. Eğitimsizlik, sosyoekonomik düşüklük gibi madde bağımlılığı için bir potansiyel vardı. Onların gelmesi ile birlikte bir sıçrama tahtası oldu. Bu manada bir değişim dönüşüm yaptılar (Saha uzmanı, doktor).

Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler homojen değil heterojen bir yapı sergilemektedir. Sosyo-ekonomik durumu iyi olan Suriyeli göçmenler iç çatışmaların başladığı ilk süreçte Şanlıurfa'ya göç ederken sosyo-ekonomik durumu kötü olan Suriyeli göçmenler bir bekleme dönemi yaşamış ve koşullar iyice kötüleştiğinde göç etmeye karar vermişler. Çatışmaların ilk sürecinde Şanlıurfa'ya göç eden sosyo-ekonomik düzeyi yüksek Suriyeli göçmenler, Şanlıurfa'da kısa bir süre kaldıktan sonra ya Türkiye'nin batı illerine ya da yasal veya gayri resmi yollarla Avrupa ülkelerine göç etmişler. Daha sonraki süreçte Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenler genellikle sosyo-ekonomik durumu kötü olan kişilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla Şanlıurfa en yoksul Suriyeli göçmen tarafından tercih edilerek yoksulluğun Şanlıurfa'ya yoğunlaşması gerçekleşmektedir. Başka bir ifade ile Türkiye'nin birçok iline göre yoksul bir kent olan Şanlıurfa'ya daha çok yoksul Suriyeli göçmenler tarafında tercih edilmektedir. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bu durumu "fakirin halinden daha çok fakirin anladığının somut göstergesi" (Saha uzmanı) olduğunu söyleyerek bu süreci şöyle açıkladı:

Diğer bir etken bizi de en çok derinden etkileyen aynı zamanda sosyolojik bir konudur bu. Fakirin fakiri daha çok himaye ettiği, fakirin halinden daha çok anladığının somut göstergesidir. Niye çünkü bu savaştan önce de Türkiye'de en çok fakirin ve yetimin olduğu il Urfa'ydı. Urfa diğer sınır illerine göre de ekonomik olarak en geridedir. Ben aynı zamanda bölge sorumlusuyum. Muş'u da, Van'ı da, Ağrı'yı da, Hakkâri'yi de biliyorum, tanıyorum. Hiç birinde Urfa kadar yetim ve öksüz bulamazsınız. Türkiye'de de yoktur. Türkiye'de 5 bin yetim vardır, bu bize ulaşan belki daha fazladır. Bu Suriyeliye bakışı etkiliyor. Mesela Esentepe ile Eyyübiye'nin Suriyeliye bakışı farklıdır. Fakir fakire merhamet ediyor, zengin Suriyeliye çok olumlu bakmıyor. Eyyübiye'deki, Yakubiye'deki yardım yaptığımız yetimlerin, öksüzlerin yakını bakıyoruz gelirken yanında 2-3 tane Suriyeliyi de getirmiş ona da yardım edebilir misiniz diyor. Tabi zaman zaman fakirler arasında da bir rekabet oluyor yardım alırken ama genel itibari fakir fakire sahip çıkıyor, yardım ediyor (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Saha araştırması sürecinde görüşleri alınan bir akademisyen Suriyeli göçmen yoksulluğunun Şanlıurfa özelinde yoğunlaşmasını şöyle açıkladı:

Bir de benim gözlemediğim Urfa'daki Suriyelilerin düzeyi orta tabaka ve alt. Bu neyi artırıyor, buradaki yoksulluğu artırıyor, yani göçmen yoksulluğu diye bir şey çıkıyor ortaya. Zenginler zenginleri fakirler fakirleri çekiyor. Ekonomik durumun seni bir yere yerleştiriyor. Sınıfsal ilişkiler belirleyici oluyor (Akademisyen, Harran Üniversitesi).

Yardıma dayalı yaşayan Suriyeli göçmenler çoğu zaman Şanlıurfa'yı tercih etmektedir. Bu kategorideki Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının iki temel nedene dayalı olduğu düşünülmektedir. Bunlardan biri Şanlıurfa'nın Türkiye'nin birçok iline göre daha ucuz³³ olması diğeri ise Şanlıurfa'da yardım faaliyetlerinin Türkiye'nin diğer illerine göre daha yoğun yapıldığı düşüncesi gelmektedir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmenler Rukiye ve Hafza Şanlıurfa'nın ucuz bir kent olmanın mekânsal yoğunlaşma üzerindeki karmaşık ilişkisini şöyle açıkladılar:

Urfa Türkiye'nin birçok şehrine göre daha ucuzdur. Mesela İstanbul'dan daha ucuzdur. İstanbul'da iş var ama hayatta çok pahalı orda. Dolayısıyla Suriyeliler ne yapıyor, genç yaşında çalışmaya uygun kişiler İstanbul'a gidiyor, aileler Urfa'da kalıyor. Ya da mevsimlik işçi olarak çalışıyor tekrar Urfa'ya geliyor (Rukiye, Deyr ez-Zor, 35 yaşında). Urfa'da yaşam daha iyi, eşyalar burada daha ucuz. Urfa'yı kendimize daha yakın hissediyoruz. Urfa ile Suriye birbirine kültürel olarak daha yakın. Her iki tarafta da Arapça dili konuşuluyor, böylece birbiriyle anlaşabiliyor. Urfa'daki yaşam ile Suriye'deki yaşam birbirine benziyor. Kılık kıyafet birbirine benziyor, kültür birbirine benziyor. Urfa'yı seviyorum. Başka şehirler bizi sevmiyor, bizi istemiyorlar, Urfa'ya gidin diyorlar (Hafza, Deyr ez-Zor, 30 yaşında).

Suriyeli göçmen Mirvan ise Gaziantep'e, İzmir'e ve İstanbul'a da gittiğini ancak bu şehirler karşılaştırıldığında en ucuz kentin Şanlıurfa olduğunu ve bu ucuzluğun Suriyeli göçmenlere bir avantaj sağladığını; Babur da İstanbul'a gittiğini ancak daha sonra Şanlıurfa'ya döndüğünü ve Şanlıurfa'nın daha ucuz olduğunu şu sözlerle anlattılar:

Antep, İzmir, İstanbul'a da gittik ama en ucuz şehir Urfa. Urfa sınıra çok yakın öyle bir avantajı da var gelen Suriyelilere için (Mirvan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında). Annem ve kardeşlerim İstanbul'da fabrikada çalışıyor. Ben burada kız kardeşimle kalıyorum.

³³ Türkiye'nin en ucuz illerinden biri. Fiyatlar ortalamının yüzde 4,4 gerisinde, https://www.ntv.com.tr/yasam/iste-turkiyenin-yasanacak-illeri,AV6Z_fv48UiImWdLgKyFew, Erişim tarihi: 03.05.2017

İstanbul'da iki ay kaldım, Urfa'ya geldim. Urfa'da daha rahatım, maişet ucuz, hayat basit. Rakka ile Deyr ez-Zor aynı Urfa (Babur, Deyr ez-Zor, odak grup görüşmesi, 36 yaşında).

Suriyeli göçmen Elvin de yapılan görüşmede Şanlıurfa'yı tercih etmesinin nedeninin dil benzerliği ve daha ucuz bir kent olduğunu şu sözlerle anlattı:

Sürekli çatışma vardı. İŞİD saldırıyordu. Göç etmeye karar verdik. Benim Oğlum Suriye'de kaldı, İŞİD bırakmadı. Kumamın çocukları ile birlikte sınırı geçtik, yol boyunca kimse bize yardım etmedi, parayla sınırı geçtik. Urfa'ya geldik. Urfa'ya gelmemizin sebebi dilimizden anlıyorlar. Türkiye Müslüman bir ülke, diğer şehirler de güzel ama Urfa dilimizi biliyorlar, birbirimizin dilinden anlıyoruz ve ucuz. Türkçe bilmiyorum, pazara gittiğimde beni anlıyorlar. Burada kimseyi tanımıyoruz bir evli kızım var bir oraya gidiyorum, kardeşimin evine gidiyorum. Başka tanıdıklarımız burada yok. Bir kızıma gidiyorum başka bir yere gitmiyorum (Elvin, Rakka, 43 yaşında).

Şanlıurfa'da STK'lar tarafından Suriyeli göçmenlere yönelik gerçekleşen yoğun yardım faaliyetleri Şanlıurfa dışında olan bir kısım Suriyeli göçmenin Şanlıurfa'ya gelmesine neden olmakta ve Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında etkili olmaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bu süreci şu şekilde dile getirdi:

... çok acı bir şey ama bu yardımı alabilmek için Urfa'dan daha gelişmiş bölgelerden Suriyeli muhacirlerin Urfa'ya geldiklerini biliyoruz. Duyuyorlar ki Urfa'da Suriyeli muhacirlere daha iyi bakıyorlar. O muhacirler de buraya geliyorlar (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerinin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının diğer önemli bir nedenini Şanlıurfa'nın ve Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin sahip olduğu iş benzerliği oluşturmaktadır. Şanlıurfa'da tarıma dayalı istihdam toplam istihdamın yaklaşık % 32'ini oluşturmaktadır (TUİK, 2014). Şanlıurfa'nın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık oluşturduğu (Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013) gibi saha araştırması sürecinde elde edilen bilgiler doğrultusunda Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlere en çok kaynaklık eden Suriye kentleri olan Haseke, Rakka, Deyr ez-Zor, Kobani, Telebyad ve Resulayn'da tarım ve hayvancılık önemli faaliyet alanları oluşturduğu görülmüştür. Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenlerin önemli bir kısmı Şanlıurfa halkının yaptığı gibi mevsimlik olarak Şanlıurfa dışına çıkarak tarım alanlarında çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği, bir uzmanlık gerektirmediği ve bütün aile fertleri birlikte çalışabildiği için tercih edilen çalışma yöntemi haline gelmektedir. Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen Beyza bu süreci kendi yaşam deneyimi üzerinden kısaca şöyle özetledi:

Evin kirası yıllık 6000 TL. Sabit bir gelirimiz yok. Suriye’de ücretli bir işte çalışmıyordum. Mevsimlik işçi olarak çalışıyoruz. Tarım işçisi olarak Urfa dışına çıkıyoruz 3-4 ay. Ev kirasını ve harçlığımızı çıkarıp geliyoruz. Tarım işçisiyiz. 3-4 ay Urfa dışına çıkıp çalışıyoruz sonra geri geliyoruz. İki çocuğum yeni işe girdi. Haftalıkları 180 TL (Beyza, Resulayn, 48 yaşında).

Görüşme yapılan bir saha uzmanı iş benzerliğinin Suriyeli göçmenler üzerindeki yansımaları ve göçmenlerin çalışma sürecini şöyle dile getirdi:

İzin alıp mevsimlik işçi olarak çalışanlar var. Yazın izin alıp mevsimlik işçi olarak başka bir yere çalışmaya gidiyor. Kış sezonunda tekrar geri dönüyor. Kobani bölgesinde yaşayanlar da zaten daha önce bu tür işlerle uğraşıyorlardı. Pamukta çalışıyordu, tarlada çalışıyordu. Buradan bir doktor Allah korusun iç savaş çıktığında başka bir yere gittiğinde doktorluğunu da beraberinde götürür. Belki ilk 6-7 ayda kendi işiyle ilgili bir iş bulmaya bilir. Ama kesinlikle gittiği yerde 1-2 kaldıktan sonra gidip market işiyle uğraşmaz. Doktor kimliğini oluşturabilecek yerler arar. Burası da öyle. Orada kim ne iş yapıyor idiyse burada da ya aynısını yapıyor ya da ona yakın bir şey yapıyor (Saha uzmanı, sosyolog).

Şanlıurfa’da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin bir kısmı Betül ve Ayşe’nin göç hikâyelerinde belirttiği üzere Şanlıurfa’da yaygın olan mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır:

Çocuklarım inşaatta çalışıyor ama düzenli iş bulmak zor. Bezen iş oluyor bazen olmuyor. Biz de Adana’ya mevsimlik işçi olarak çalışmaya gittik. Orada paramızı düzgün vermediler. Biz de tekrar Urfa’ya geldik. Urfa’ya gelmemizin sebebi dilimizi anlıyorlar, anlaşabiliyoruz. Onun için zaten Hayati Harrani’de ev tuttuk. Urfa’yı tanıdık başka bir yer bilmiyoruz. Bir de Urfa sınıra yakın (Betül, Haseke, 49 yaşında).

Yazları Niğde’ye, Kırşehir’e tarım işçisi olarak gidiyorduk. Çocuğum olduktan sonra gitmiyorum. Çocuğum ile ilgileniyorum (Ayşe, Resulayn, 20 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Hatice de daha önce temel geçim kaynaklarının tarıma dayandığını şu sözlerle anlattı:

...hayır çalışmıyorum ama savaştan önce durumumuz iyiydi. Orda ekip biçiyorduk. Pamuk vs gibi tarım işleri yapıyorduk. Hayvanlarımız, ineklerimiz vardı onlardan da geçiniyorduk. Şimdi ise maddi yönden sıkışmış durumdayız (Hatice, Rakka, 80 yaşında).

Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen ise Şanlıurfa ile Suriye’nin yerleşim yerleri arasındaki tarıma dayalı iş benzerliğinin önemini şu sözlerle ifade etti:

Sınıra yakın olması, bütün bölgelere yakın olması. Burası bir Arap bölgesi. Geçmişten gelen akrabalık ilişkileri var. Oradaki yaşam koşullarının çoğu Urfa’da mevcuttur. Orada da ziraat yaygın Urfa’da da. Orada da Ziraatla uğraşıyorduk, burada da tarlada çalıştık. Şanlıurfa bir tarım bölgesi (Mahmut, Rakka, 26).

Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin çalıştığı iş alanların başında STK, tarım, inşaat ve gündelik işler gelmektedir. Özellikle Suriyeli çocuklar ikincil iş piyasası olarak değerlendirilebilen alanlarda çalışmaktadır. Bir saha uzmanı bu konudaki gözlem ve deneyimlerini yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Şu an kâğıt toplayanların 100 kişiden 65'i Suriyelidir. Ben bunlarla konuşuyorum zaman zaman. Bir tanesine sorudum dedim Suriye'de ne iş yapıyordun. Dedi ben Suriye'de dönercinin yanında çalışıyordum. Dönercinin yanında çalışma ile kâğıt toplama toplumsal bağlamda birbirine yakındır. Başka bir çocuğa sordum dedim sen Suriye'de ne iş yapıyordun. Dedi ben Suriye'de bir çaycının yanında çıraklık yapıyordum. İnsan nereye giderse kaderini kendisi ile birlikte götürüyor (Saha Uzmanı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı).

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasının başka ekonomik bir nedenini Suriyeli göçmenlere yönelik iş alanları oluşturmaktadır. Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre yaklaşık 60 bin Suriyeli göçmen çocuğu Şanlıurfa'da eğitim-öğretime katılmaktadır. Daha çok Suriyeli göçmenlerin istihdam edildiği bu kurumlarda binlerce Suriyeli göçmen; öğretmen, idareci ve farklı birimlerde çalışmaktadır. Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden 2017 bahar dönemi ile ilgili alınan bilgilere göre yaklaşık 3 bin Suriyeli sadece öğretmen olarak istihdam edilmiştir.

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması ile birlikte birçok iş alanı ihtiyacı ortaya çıkmış ve özellikle Suriyeli göçmenlere satış yapmak üzere Suriyeliler tarafından birçok iş yeri açılmıştır. Açılan iş yerleri bir çekim kuvveti oluşturarak yeni göçmenlerin gelişi için bir çekim merkezi oluşturmuştur. Suriyeli göçmenler tarafından açılan birçok iş yerinde yine Suriyeli göçmen istihdam edilmektedir. Buna benzer Suriyeli göçmenlere yardım götürmek üzere faaliyet gösteren yerel, ulusal ve uluslararası yardım kuruluşları da birçok Suriyeli göçmeni çalıştırmaktadır. Bir yardım kuruluşunda çalışan Suriyeli göçmen Selman işe başlama hikâyesini yapılan görüşmede şöyle anlattı:

Çalıştığım yardım kuruluşu Balıklı gölde annemle tanışmışlar, daha sonra annemi ziyarete gelmişler birkaç defa. Annem aracı oldu beni tanıştırdı, daha sonra çalışma teklif ettiler, dediler hem 2-3 dil biliyorsun hem Suriyelileri tanıyorsun. Ben de kabul ettim, çalışıyorum, işimi de seviyorum (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Selman'ın anlattığı üzere Arapça, Kürtçe ve Türkçe bilmesi ve Suriyelileri yakından tanınması yardım kuruluşunda işe başlamasında belirleyici olmuştur. Selman'a benzer bir şekilde başka bir yardım kuruluşunda çalışan Suriyeli göçmen Nuri de yapılan

görüşmede işe başlamasını çalıştığı yardım kuruluşu ile daha önce bir bağlantısının olmasına ve medya alanında uzman olmasına bağlamıştı.

Enformel iş ilişkilerinin ve geleneksel yapının hakim olduğu Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin iş faaliyetleri ile ilgili manevra alanları genişlemektedir. Özellikle tarım ve inşaat gibi enformel iş alanları birçok Suriyeli göçmene istihdam olanağı sunmaktadır. Suriyeli göçmenler resmi olarak yetersiz kaldığı durumlarda akraba ve sosyal ağ ilişkilerinden yararlanarak bölgedeki kişilerle ortaklık kurmaktadır. Aynı zamanda Şanlıurfa'da Suriyeli göçmen tarafından kuyumculuktan terziliğe kadar yüzlerce iş yeri açılmıştır. Şanlıurfa'nın en işlek cadde ve meydanları olan Yıldız Meydanı, Haşimiye Meydanı ve Divan Yolu Caddesinde bulunan 4-5 dükkândan biri aşağıdaki fotoğraflarda görüldüğü gibi Suriyeli Göçmenler tarafından açılmıştır.

Görsel 6.2. Şanlıurfa'da Bir Suriyeli Göçmen Kuyumcu (C. İnce, 04.06.2017)

Görsel 6.3. Şanlıurfa Yıldız Meydanı'ndan Bir Görüntü (C. İnce, 07.05.2017)

Saha araştırması sürecinde göçmenlerle yapılan görüşmelerde göçmenler genellikle Suriyeli göçmenler tarafından açılan marketleri tercih ettiğini söylemiştir. Bunun nedenini ise görüşme yapılan Suriyeli göçmen Ayşe'nin belirttiği gibi daha iyi anlaştıklarına dayandırılmaktadır:

Suriyeliler burada dükkân açmışlar, birçok dükkân onların. Ev satın almışlar bir şekilde onların faydası bize dokunuyor. Her ne kadar buranın dili ile Suriyelilerin dili benzer olsa da aynı değildir, şiveler değişiyor. Ama bir Suriyeli dükkâna girdiğimizde tam olarak ne almak istediğimizi ifade edebiliyoruz. Diğer dükkânlarda da alabiliyoruz ama kendimizi anlatmamız biraz zaman alıyor. Suriyeli dükkâna gittiğimizde diyoruz ki şu malzeme lazım varsa veriyor yoksa yok diyor (Ayşe, Resulayn, 20 yaşında).

Suriyeli göçmenlerin Suriyeliler tarafından açılan iş yerlerini tercih etmesinin nedeni olarak Suriye mutfağına hitap eden ürünlerin aşağıdaki fotoğrafta görüldüğü gibi rahatlıkla bulabildiklerini öne sürmüştür.

Görsel 6.4. Suriyeli Tandır Ekmeği, Şanlıurfa Rabia Meydanı (C. İnce, 10.07.2017)

Yukarıda fotoğrafta görüldüğü Suriyeli göçmenler tüketmek istediği ekmekleri sadece bu üretim merkezleri gibi Suriyeli göçmenler tarafından açılan yerlerde bulabilmektedir. Sadece ekmek üretim yeri değil Suriyeli göçmenler tarafından açılan diğer dükkânların müşterisi yine çoğu zaman Suriyeli göçmenler oluşturmaktadır. Nitekim görüşme yapılan Suriyeli göçmenler bu durumu şu sözlerle ifade ettiler.

Orada da terzilik yapıyordum, burada da terzilik yapıyorum. Biraz yaşlandım ama çalışmak zorundayım, geçinemiyoruz, geçinmek çok zor. Kocam biz buraya geldikten sonra hastalandı, çalışmıyor. İki çocuğum çalışıyor, onlar da daha önce köy işlerinde çalışmadığı için yapamıyorlar, bazen çalıştığının tam karşılığını alamıyorlar. İş de yok bazen çalışıyor, bazen çalışmıyor. İstikrarlı bir işte çalışmıyorlar. Yevmiyeleri 30-40 lira, bize yetmiyor.

Elektrik, su faturasına yetmiyor. Kira da var. Baktım geçinemiyoruz, bu dükkânı tuttum, bu iki dikiş makinesini aldım. Daha çok Suriyeli müşteriler geliyor. İş oluyor. Sabah erkenden geliyorum akşama ancak eve gidebiliyorum. Çok zor (Berfin, Haseke, 47 yaşında).

Dediğim gibi biz burada çok fazla yabancılık çekmedik ancak ne kadar kültürler benzer olsa da birbirinden farklılaşan konular da var. Örneğin biz Suriye’de tükettiğimiz ürünleri buradaki marketlerde bulamıyoruz, bu ürünleri Suriyelilerin açtığı marketlerde bulabiliyoruz. Ekmeğimiz farklı, alışkın olduğumuz ekmeği bulmadığımız zaman öztlüyoruz, Şimdi bizim mahallede Suriyelilerin açtığı bir fırın var oradan alıyoruz (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Sonuç olarak coğrafik, tarihsel ve kültürel dinamiklerle birlikte ekonomik faktörler de Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşmasında belirleyici olmaktadır. Bu ekonomik dinamikler ise Şanlıurfa’nın Türkiye’nin diğer illerine göre daha ucuz olması, Şanlıurfa ile Suriye’nin bazı yerleşim yerleri arasındaki iş benzerliği, Şanlıurfa’da Suriyeli göçmenlere yönelik yardım faaliyetlerinin daha yaygın olması ve Şanlıurfa’da Suriyeli göçmenlere yönelik iş alanlarının fazla olması gelmektedir.

6.1.8. Şanlıurfa’nın toplumsal yapısı ve sosyal dokusu

Yerleşik hayatı neolitik döneme dayanan Şanlıurfa arkeolojik bulgulara göre dünyanın en eski kentlerinden biridir. Dünyanın en eski mabedi Şanlıurfa’da bulunmaktadır (Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013). Şanlıurfa bölgesine farklı zamanlarda birçok devlet hakim olmuş ve derin izler bırakmıştır. Şanlıurfa sadece devletlerin değil tarihte birçok peygambere de ev sahipliği yapmış ve farklı inançların bulunduğu bir merkez haline gelmiştir. Başka bir ifade ile Şanlıurfa bölgesinin sürekli el değiştirmesi ve farklı dini referansların baskın olması farklı dil, din ve kültürlerin iz bırakmasına, değerler ve kültür açısından zengin bir yer haline gelmesine ve çok kültürlü bir yapının oluşmasına yol açmıştır. Nitekim 1800’lü yıllarda yaşamış el-Halebî el-Ğazzî, *Nehrü’z-zeheb fî tarîhi ’l-Haleb* adlı eserinde Urfa’dan şöyle söz eder:

“Bu livanın sakinleri, Türklere, Araplardan, Kürtlerden ve Ermenilerden oluşmuştur. Buradaki halk, huy ve ahlakının güzelliğiyle ünlenmiştir. Bazı konularda katı olsalar da özellikle yabancılara karşı ihsan ve ikramda çok titizdirler” (Sümer, 2016).

Bütün modernleşme pratiklerine ve Ermeni nüfusunun çok azalmasına rağmen Şanlıurfa’nın bu geleneksel toplumsal yapısı günümüzde özellikle kırsal kesimde hala devam etmektedir. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bu sosyolojik yapının Suriyeli göçmenlere birçok konuda sunduğu imkanı şu sözlerle dile getirdi:

Zaman zaman bize soruluyor; Şanlıurfa bu kadar Suriyeliyi nasıl barındırıyor? Bir kere biz geleni mülteci, sığınmacı, göçmen gibi kavramlarla tanımlamıyoruz. Mülteci kriterlerine göre değerlendirsek bizim % 1 oranından fazla almamız gerekiyor. Biz geleni bizden ayrı bir şey düşünmüyoruz. Biz bu insanlarla akrabayız, biz muhacir ve ensar penceresinden bakıyoruz. İkinci bir ilkemiz; biz bunları dil, din, ırk gibi kategorilere ayırmıyoruz. Biz bunlar Müslüman olduğu için yardım etmiyoruz, mesela Viranşehir'e Şengal'den, Sincar'dan Ezidiler geldi. Onlara ilk yardımı ulaştıran bizler olduk. Haaa burada temel kriter nedir; mazlumsa yetiyor. İmkânlarımız dâhilinde dünyanın neresinden gelirse gelsin karşılamaya çalışıyoruz (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Görüşme yapılan bir başka saha uzmanı da Suriyeli göçmenlerin hayata tutunmasında Şanlıurfa'nın toplumsal yapısının dayanışmacı deneyimini şu sözlerle ifade etti:

Urfalılar bu konuda gerçekten çok güzel bir davranış sergiledi. Evlerini paylaştılar, sevgilerini paylaştılar, ekmeklerini paylaştılar, sabırlarını paylaştılar ve paylaşmaya devam ediyorlar. Mesela biz bazen mahalleleri dolaşırken gidiyoruz bakıyoruz ki bir hayır sahibi STK değil kumanyaları hazırlamış mahallede dağıtıyor. Bu çok güzel bir olaydır. Bu olmasaydı zaten Urfa böyle bir kitleyi barındıramazdı, barındırması da mümkün olamayacaktı (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Devlet İstatistik Enstitüsünün [DİE] 1960 yılında yapmış olduğu nüfus sayımında görüldüğü gibi (DİE, 1963) Şanlıurfa'da, Kürtçe, Arapça, Türkçe ve Zazaca halkın günlük olarak en çok kullandığı diller arasındaydı. Bu diller bugün de Şanlıurfa'da halk arasından en yaygın diller olarak konuşulmaya devam edilmektedir. Bu çok kültürlü yapı, dil çokluğu ve benzerliği Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlere önemli imkânlar sunmaktadır. Pek çok etnik grup ve farklılıkların bir araya gelerek uzun yıllar beraber yaşaması, beraber yaşama kültürünün oluşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda Şanlıurfa bütün hoşnutsuzluğuna rağmen Suriyeli göçmenlere yönelik ret edici bir davranış mümkün oldukça sergilememektedir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Hafza, Hatice, Ayşe ve Ebral bu konudaki kişisel deneyimlerini şöyle paylaştılar:

Urfa'da yaşam daha iyi, eşyalar burada daha ucuz. Urfa'yı kendimize daha yakın hissediyoruz. Urfa ile Suriye birbirine kültürel olarak daha yakın. Her iki tarafta da Arapça dili konuşuluyor, böylece birbiriyle anlaşabiliyor. Urfa'daki yaşam ile Suriye'deki yaşam birbirine benziyor. Kılık kıyafet birbirine benziyor, kültür birbirine benziyor. Urfa'yı seviyorum. Başka şehirler bizi sevmiyor, bizi istemiyorlar, Urfa'ya gidin diyorlar (Hafza, Deyr ez-Zor, 30 yaşında).

Urfa iyi, dilimizden anlayan insanlar var hiçbir şey görmedim buradaki insanlardan bize kötülük yapıyorlar desem yalan olur hiçbir zararlarını görmedik. İnşallah ülkemiz de savaş biter evimize döneriz (Hatice, Rakka, 80 yaşında).

Durumumuz iyileşse bile bu mahallede kalmak istiyorum, başka bir mahalleye gitmek istemiyorum. Urfalılar çok iyiler, iyilikten başka bir şey görmedim. Urfalılar Suriyelilere çok yardım etti (Ayşe, Resulayn, 20 yaşında).

Çünkü Türkçe bilmeyenler burada iletişim sorunu çekmiyor. Burada evler falan da ucuz. Yardımseverler. Bana kıyafet vs verdiler yardımcı oluyorlar iyiler (Ebral, Rakka, 20 yaşında).

Bölge halkından bir kısım insanlar Suriyeli göçmelerin Şanlıurfa'ya göç etmesinden rahatsız olsa da özellikle göç sürecinin ilk aşamasında bölge halkından birçok kişi Suriyeli göçmenlere yardımcı olmaya çalıştı. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Hafza Şanlıurfa'nın toplumsal yapısının ve sosyal dokusunun Suriyeli göçmenlere sunduğu imkânları şu sözlerle dile getirdi:

Urfa'dan başka bir şehre ya da başka bir ülkeye gitmeyiz. Gidersek Suriye'ye döneriz. Ama Suriye'de hayat kalmadı, dönmek çok zor. Elimde olursa artık burada kalmak isteriz. Buranın insanları çok iyi, elinden geldiği kadar bize yardım ediyorlar, çok... Suriyelilerin Urfa'ya çok gelmelerinin sebebi, Urfa sınıra yakın gidiş gelişler kolay oluyor. Diğer bir sebebi Urfa'da Arap var, Kürt var, Suriyeli var. Yani her kesimden insan var. Her gelen kendine yakın birini bulabiliyor. Bundan dolayı Suriyeliler başka şehirlere gitmekten korkuyorlar, dil bilmiyor. Urfa'nın kültürü bize yakın, çok fark yok. Din aynı, kılık kıyafet aynı, yemeklerimiz aynı, adetlerimiz aynı. Urfa'da da Suriye'deki gibi aşiretler var, ileri gelen kişilere saygı gösteriliyor, yardıma ihtiyacı olanlara yardım ediyor. Toplumun ileri gelenleri düğünlere çağırıyor, taziyelere gidiyorlar (Hafza, Deyr ez-Zor, 30 yaşında).

Suriyeli göçmen Berfin de ilk Şanlıurfa'ya göç ettiğinde hem kendilerinden önce Şanlıurfa'ya göç eden tanıdık Suriyelilerin hem bölge halkının hem de devletin birçok konuda kendilerine yardımcı olduğunu yapılan görüşmede şu sözlerle anlattı:

Bizden önce buraya gelen Suriyeli tanıdıklar sahip çıktılar. Buranın halkı sahip çıktı. Devlet ilk geldiğimizde Kızılay kartını bize verdiler, onunla geçiniyorduk, onu şimdi kestiler (Berfin, Kobani, 47 yaşında).

Şanlıurfa bölgesinde sınırın iki yakasında bulunan etnik ve aşiretsel gruplar arasındaki temas ve sosyal ilişkilerin zaman zaman azalmasına rağmen tamamen hiçbir zaman kesintiye uğramaması Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında belirleyici oldu. Dünyanın birçok yerinde etnik köken farklılıkları şiddetli çatışmalara yol açarken çok etnikli bölgelerin uyum içinde olduğu bölgelerde her etnik gruba ait kimliği

taşıyan bireye kendi dünyasını keşfetme fırsatı sunmaktadır. Şüphesiz Türkiye’de Şanlıurfa bu tür sosyolojik kompozisyona sahip illerden biridir. Şanlıurfa’da var olan çok etnikli yapının uyumlu bir birlikteliği Şanlıurfa’ya göç eden her etnik gruptaki bir göçmene kendi dünyasını keşfetme fırsatı sağlamaktadır. Dahası etnik grup benzerliği, aşiretsel bağlar, akrabalık ilişkileri ve kimlik aidiyetinden dolayı Şanlıurfa halkının Suriyeli göçmenlere daha yumuşak davranmasına yol açmaktadır. Şanlıurfa’daki benzer etnisite, dil, din, değer ve kültür Suriyeli göçmenlere yabancılığı his ettirmemekte, onlara sıcak sosyal ilişkilerin olduğu bir ortam sunmaktadır. Bu bağlamda Şanlıurfa Suriyeli göçmenlere çeşitli sorunlara rağmen sıcak bir sosyal ortam hazırlayan sayılı iller arasında yer almaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bu konuda bir hikâyesini şöyle anlattı:

Bizim bu karşıdaki evin giriş katında baktım Suriyeli, gittim tanıştım. Adam bir araba tamircisinin yanında çalışıyor. Araba tamircisi onu sevince demiş siz kaç aile birlikte kalıyorsunuz. Demiş yedi aile. Demiş ben birkaç ay yokum, siz gelin benim evimde kalın. Dedim valla hoş, kimse yapmaz bunu. Tanımadığı bir aileyi evine alıyor. Çok hoşuma gitti. Bunlar iki kardeşler; evlilikler hepsi bu iki kardeşin çocukları arasında olmuş, yedi aile. Yedi aile bir dairede kalıyor. Onlara yardım falan topladık (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Şanlıurfa ile Şanlıurfa’ya gelen Suriyeli göçmenler birçok ortak kimliği paylaşmaktadır. Dahası Şanlıurfa birçok toplumsal kimliği barındırarak çoğulcu bir yapı sergilemektedir. Etnisite, din ve habitus benzerliği bu unsurların başında gelmektedir. Bir Suriyeli göçmen yapılan görüşmede sahip olduğu sosyolojik kimliği Şanlıurfa’da yakaladığını ve hiç yabancılık hissetmediğini şu sözlerle anlattı:

Kendimi farklı bir yere gelmiş olarak hissetmiyorum. Halk yabancı değil, bir Suriyelinin benim yanımda olup olmaması fark ettirmiyor. Kendimi Kobani de olduğumu hissediyorum, kendimi gurbette hissetmiyorum, sanki Kobani'den çıkmamışım. Urfa zannedersin Kobani'dir (Serhat, Kobani, 54 yaşında).

Her ne kadar Kürt, Arap, Türk gibi farklı etnik gruplar Şanlıurfa’da bulunsa da tarihsel boyunca bu etnik gruplar birlikte yaşamışlar aynı mekânı paylaşmışlar, aynı iş yerinde çalışmışlar, karşılıklı evlilikler gerçekleştirmiş ve nihayetinde bir kültürel benzerlik ve etnik grup kültürleri arasında geçişler olmuştur. Farklı etnik gruplar tarafından oluşan bu kolektif kimlik her gelen bir Suriyeli göçmene kendi dünyasına yakın bir dünya keşfetmesini sağlamaktadır. Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de en çok uyumu Şanlıurfa’da sağladığını ve nedenlerini şu sözlerle ifade etti:

Rakka, Deyr ez-Zor yakın, Halep Antep'e yakın. Ama en çok uyum burada sağlanıyor, neden çünkü diller, kültürler bir birine yakın. Coğrafi koşullar aynı, sıcak aynı soğuk aynı, toprak aynı, hava aynı, ya burası garip bir yer değil. Git İstanbul'a orada kayboluyorsun. Burası öyle değil. İnsan kendini yabancı hissetmiyor (Hamid, Resulayn, 41 yaşında).

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması tesadüfi değil çeşitli toplumsal pratiklere göre şekillenmektedir. Şüphesiz bu pratiklerden biri de Şanlıurfa'nın ayırt edici özelliği ve sahip olduğu meşruiyeti tarihsel bellekteki dini ve insani değerlerden alan sığınma algısıdır. Bu sığınma algısı genellikle din kardeşliği ve ensar-muhacir metaforu üzerine inşa edilmektedir. Bu metafor özellikle göçün ilk sürecinde çokça kullanılmış ve akrabalık, aşiretsel bağlardan yoksun olan Suriyeli göçmenler için başvurulacak bir liman olmuştur. Saha araştırması sürecinde görüşme yapılan yerel uzman Şanlıurfa'yı diğer illerle karşılaştırarak Şanlıurfa'nın toplumsal yapısının ve çeşitli gerilimlere rağmen muhafaza edilen "ensar kültürünün" göçmenlere sunduğu imkânları şu şekilde dile getirdi:

Biz bu insanlarla akrabayız, biz muhacir ve ensar penceresinden bakıyoruz. Uyum çok önemli, gelen kişi buraya uyum sağlıyor. Bilirsiniz burası Arap bölgesi, Kürt bölgesi, Türkmen bölgesi, gelen insan uyum konusunda sıkıntı çekmiyor. Suriyelilerin burayı tercih etmesinin bir nedeni de biraz önce dediğim gibi başka bir yere gitme imkânı olmayan insanlar. Burada kalıyor, geçimini burada biraz daha rahat sağlıyor. Buradaki insanlar komşularına hakaret etmiyor, aç bırakmıyor, hor görmüyor, böyle bir neden de var. Başka bir ile gittiği zaman aynı ortamı, aynı diyalogu, aynı sıcaklığı bulmayabiliyor. Bir artı olarak buradaki geleneksel yaşantı birbirine benziyor. Bölgesel olarak birbirine benziyor, akrabalık bağları var, dil sorunu yok. Aynı coğrafyada yaşıyoruz, az çok birbirimizi anlayabiliyoruz. Suriye yakın olduğu için ve akrabalık bağları için gidiş gelişler aşinalık oluşturdu. Mesela Suriye'den bir kişi ilk geldiğinde batıdaki bir ile giderse hem onun için zor oluyor hem de oradaki halk için de zor oluyor. Biz aynı coğrafyayı, aynı kaderi paylaşan insanlarız yani (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Selman da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da daha yumuşak bir göç sürecinin yaşamasında daha çok iki unsurun belirleyici olduğunu ve bu unsurları şöyle diler getirdi:

Urfa'ya yarım milyon Suriyeli geldi. En fazla Suriyeli Urfa'da ikinci şehir İstanbul'dur. Yarım milyon az bir sayı değildir, nüfusla kıyasladığımızda önemli bir oran oluşturuyor. Bazı ufak tefek sorunlara rağmen bence Urfa halkı Suriyelilere iyi davranıyor bu yüksek nüfusa rağmen. Dediğim gibi ufak tefek sorunlar olur, geçenlerde iki hadise oldu. Gerçi onlarda asılsız çıktı dediler bir Suriyelinin iş yerini taşlamışlar sonra yalan çıktı. İyi

karşılanmasında da iki şey etkili oluyor. Aynı dili konuşanlar birbirine sahip çıkıyor, bir de ensar-muhacir vurgusu büyük oranda etkili oluyor (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Sonuç olarak Şanlıurfa'nın toplumsal yapısı ve sosyal dokusu da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Şanlıurfa ile Suriye'nin Şanlıurfa'ya yakın yerleşim yerleri arasındaki toplumsal yapı ve sosyal doku benzerliği bu süreçte etkili olmaktadır. Ayrıca tarihsel olarak Şanlıurfa'da birçok etnik ve inançsal farklılıkların bir arada yaşaması ve böyle bir kültürün oluşması da birçok farklılığın daha kolay bir biçimde bir arada yaşamasında belirleyici olmaktadır. Bununla birlikte Şanlıurfa'nın geleneksel yapısını muhafaza etmesi ve geleneksel dayanışma unsurlarının kısmen mevcudiyetini koruması ve bölge halkının hoşnutsuzluğa rağmen Suriyeli göçmenlerle fiili bir çatışma yaşamaması Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasına etkili olmaktadır.

6.2. Suriyeli Göçmenlerin Şanlıurfa Kent Merkezindeki Yerleşim Dağılımı ve Sosyal İlişkiler

Kuramsal çerçevenin anlatıldığı üçüncü bölümde değinildiği üzere insanlar esas olarak gelir, statü, eğitim, etnik, dini ve sınıfsal konum gibi farklı unsurlara bağlı olarak farklı mekânlarda yoğunlaşır. Başka bir ifade ile yerleşim yerinin tercihi üzerinde hem sosyal ve kültürel unsurlar hem de ekonomik faktörler belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin kent merkezindeki mekânsal dağılımı rastgele değil bazı unsurlar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu unsurlar konjonktüre göre değişebilmektedir. Bazen etnisite, akrabalık ilişkileri, kültür ve dil belirleyici olurken bazı durumlarda sosyo-ekonomik durum, mekân (mahalle, mesken) ve bireyin statüsü belirleyici olmaktadır. Bazen de mekânsal yerleşme bu unsurların bir bileşkesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu unsurlar aşağıdaki alt başlıklarda ele alınmaya çalışılmaktadır.

6.2.1. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent merkezinde yerleştiği ilçelerin profili ve mekânsal dağılımı

Şanlıurfa 6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunuyla birlikte büyük şehir statüsüne kavuşmuştur. Haliliye, Eyyübiye ve Karaköprü olmak üzere 3 merkez ilçesi bulunmaktadır. Şanlıurfa'nın toplam 1.892.320 nüfusu bulunmaktadır. Merkez ilçelerden 31/12/2015 tarihi itibari ile Haliliye'nin nüfusu 364.946; Eyyübiye'nin nüfusu 368. 293 ve Karaköprü'nün nüfusu 132.530'dur. Şanlıurfa merkez ilçelerden Eyyübiye ve Haliliye'nin nüfusu Şanlıurfa'nın bütün ilçeleri arasında nüfusu en fazla olan ilçelerdir

(Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Şanlıurfa Valiliği, 2016, s. 16-18). Nitekim Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da en çok yoğunlaştığı ilçeler de Eyyübiye ve Haliliye' ilçeleridir. Şanlıurfa aşağıdaki haritada görüldüğü gibi başkentte en uzak iller arasında yer alıp Türkiye'nin Suriye sınırında yer almaktadır.

Kürt, Arap ve Türk etnik grupların yaygın olarak yaşadığı Şanlıurfa'da etnik dağılımla ilgili istatistiki bilgi olmamasına karşın Kürtler nüfusu çoğunlukta olup ondan sonra Araplar gelmektedir. Şanlıurfa Türkiye'de kır nüfusunun yaygın olduğu, genç bir nüfusa sahip, doğurganlık hızının fazla olduğu iller arasında yer almaktadır. Şanlıurfa'da kır nüfusunun fazla olması ve kentteki nüfusun önemli bir kısmının yakın zamanda kırdan gelmiş olması bir kır kültürünün oluşmasını sağlamıştır.

Harita 6.2. Şanlıurfa'nın Türkiye'deki Konumu

Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ve etnik grupların dağılımı açısından merkez ilçeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Karaköprü ilçesi etnik gruplar açısından heterojen bir mekân olup sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından Eyyübiye ilçesinin tamamından ve Haliliye ilçesinin bir kısmından daha ileridedir. Karaköprü ilçesinde ikamet edenler genellikle kamu kurumlarında çalışan ya da ekonomik düzeyi yüksek olan kişilerden oluşmaktadır. Karaköprü'de yerleşim genellikle apartman dairelerinden oluşmaktadır. Karaköprü etnik açıdan heterojen ekonomik anlamda homojen bir yer olduğu söylenebilir.

Eyyübiye ilçesi ise Karaköprü ilçesine göre alt yapısı daha zayıf olup, gece kondu tarzı evlerin yaygın olduğu, müstakil ve müstakil ile apartman arası evlerin yaygın olduğu, ikamet edenlerin büyük çoğunluğunun kırsal alandan geldiği, özellikle kenar mahallelerde kır ve kent arası yaşam tarzının olduğu bir bölgedir. Bu ilçede ikamet edenlerin büyük çoğunun kırsal alanla bağlantısı devam edip önemli bir kısmının

köylerde tarlası bulunmaktadır. Aynı zamanda Şanlıurfa'da mevsimlik işçi olarak çalışan nüfusun büyük çoğunluğu bu ilçede yer almaktadır. Gündelik yaşamda geleneksel ve akrabalık ilişkileri bu ilçede çok baskın bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Bu ilçe Şanlıurfa'da eğitim düzeyinin en düşük olduğu ilçelerden biridir. Etnik grup açısından bu ilçeye bakıldığında önemli oranda Kürt nüfusu olsa da Şanlıurfa merkezde Arapların en yoğun yaşadığı ilçedir. Gelişmişlik düzeyi açısından bu ilçenin mahalleleri arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı Karaköprü ile Eyyübiye arasındaki farkı şöyle açıkladı:

Şanlıurfa'nın bölgeleri arasında çok kültürlülük açısından bir fark yoktur. Ekonomik olarak, yaşam standardı açısından bir fark yoktur. Eyyübiye'de yaşayan ile Karaköprü'de yaşayan arasında kültürel bir fark yok, ekonomik bir fark vardır. Karaköprü ile Eyyübiye arasında kopmaz bir bağ vardır. Karaköprü'de oturanın ya babası Eyyübiye'de oturuyordur, ya amcası Süleymaniye'de oturuyordur. Sürekli Eyyübiye'den Karaköprüye, Karaköprü'den Eyyübiye'ye bir gidiş vardır. Kültürel bir kopukluk yok arada (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Şanlıurfa'nın diğer bir merkez ilçesi Haliliye'dir. Gelişmişlik düzeyi açısından Haliliye ilçesinin mahalleleri arasında önemli farklar bulunmaktadır. Kent merkezine doğru gidildikçe alt yapı sorunları azalırken kenar mahallelerde ikamet edenlerin ekonomik durumları düşük kalmaktadır. Eyyübiye ilçesine benzer Haliliye ilçesinden de her yıl yüzlerce kişi mevsimlik işçi olarak diğer illere gitmektedir. Etnik grup açısından da kent merkezine doğru gidildiğinde heterojen bir yapı sergilenirken kenar mahallelerde Kürtler daha yoğunlukta kalmaktadır. Şanlıurfa'da kent merkezinde etnik grupların mekânsal dağılımı üzerinde ekonomik ve diğer faktörler belirleyici olsa da aşağıdaki haritada gösterildiği gibi şehir ekolojisi de bu durumu kısmen açıklamaktadır.

Harita 6.3. Şanlıurfa'nın İlçeleri

Şehrin güney kısmında bulunan Eyyübiye ilçesi Suriye ile komşu olan Akçakale ve Harran tarafında yer almaktadır. Akçakale ve Harran'da ise yaygın olarak Araplar yaşamaktadır. Bu ilçelerden kent merkezine göç edenler sınır komşusu olan merkez Eyyübiye ilçesine yoğunlaşmaktadır. Suruç'ta ise yaygın olarak Kürtler yaşamakta ve kent merkezine göç edenler kent merkezinde aynı yönde olan mahalleleri tercih etmektedir. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin ilçe ve mahalle bazındaki dağılımı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Şanlıurfa İl Göç İdaresinden alınan veriler kısa süre içerisinde çok değişiklik göstermektedir. Şanlıurfa İl Göç İdaresinden alınan bilgiye göre 05/02/2018 tarihi itibarı ile Şanlıurfa geneli Suriyeli göçmenlerin ilçelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6.3. Şanlıurfa'daki Suriyeli Göçmelerin İlçelere Göre Nüfus Dağılımı (Şanlıurfa İl Göç İdaresi, 05/02/2018)

S/N	İlçe	Toplam
1	Suruç	77.754
2	Akçakale	82.858
3	Harran	22.672
4	Haliliye	95.606
5	Bozava	7.574
6	Ceylanpınar	16.522
7	Birecik	12.643
8	Viranşehir	23.180
9	Eyyübiye	40.200
10	Hilvan	2.546
11	Halfeti	2.331
12	Siverek	10.353
13	Karaköprü	3.014
14	Adresleri tespit edilemeyen	118.495
TOPLAM		515.495

Yukarı tablodaki verilere bakıldığında 118.495 bin Suriyeli göçmenin Şanlıurfa'da olduğuna dair kaydı bulunmakta ancak bu Suriyeli göçmenlerin hangi adreste ikamet ettiği bilinmemektedir. İkamet adresini resmi kurumlara bildiren Suriyeli göçmenler çoğu zaman bildirdiği ikamet adresinde yaşamamaktadır ve kısa süre içerisinde ev değiştirebilmektedir. Enformel ilişkilerin hâkim olduğu Şanlıurfa'da, özellikle Eyyübiye bölgesinde ve Haliliye ilçesinin bir kısmında Suriyeli göçmenler ikamet ettikleri evin adresini resmi kurumlara bildirmek zorunda kalmamaktadır. Dolayısıyla saha aktörleri sürekli sahada oldukları için ve yardım kuruluşları yardımı belirtilen adreslere götürebilmesi için saha uzmanlarının ve yardım kuruluşlarının kayıtları ve gözlemleri daha gerçekçi olmaktadır.

Şanlıurfa İl Göç İdaresine göre Şanlıurfa geneli 515.648 Suriyeli yaşamaktadır. Saha uzmanlarının belirttiğine göre ise “Şanlıurfa'da yaklaşık 600 bin Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Bunun 110 bini kamplarda geri kalan 540 bini Urfa'nın muhtelif yerlerine dağılmış durumdadır” (Saha uzmanı, STK temsilcisi). Bunların bir kısmı

zamanla özellikle ekonomik nedenlerden dolayı diğer büyük kentlere veya başka bir ülkeye göç edebilmektedir. Saha uzmanlarının verdiği bilgilere göre Şanlıurfa'da Suriyeli göçmen en çok kent merkezinde ikamet etmektedir. Kent merkezinde ise aşağıdaki haritada görüldüğü gibi en fazla Eyyübiye ilçesine daha sonra Haliliye ilçesine yoğunlaşmaktadır. Karaköprü'de yaşayan Suriyeli göçmen sayısı ise bütünlü kıyaslandığında neredeyse yok denecek kadar azdır. Başka bir ifade ile Suriyeli göçmenler şehrin alt yapısının zayıf olduğu bölgelere yönelmektedir. Bir saha uzmanı yapılan görüşmede Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent merkezinde yoğunlaştığı mahallelerin sosyolojik yapısını şöyle açıkladı:

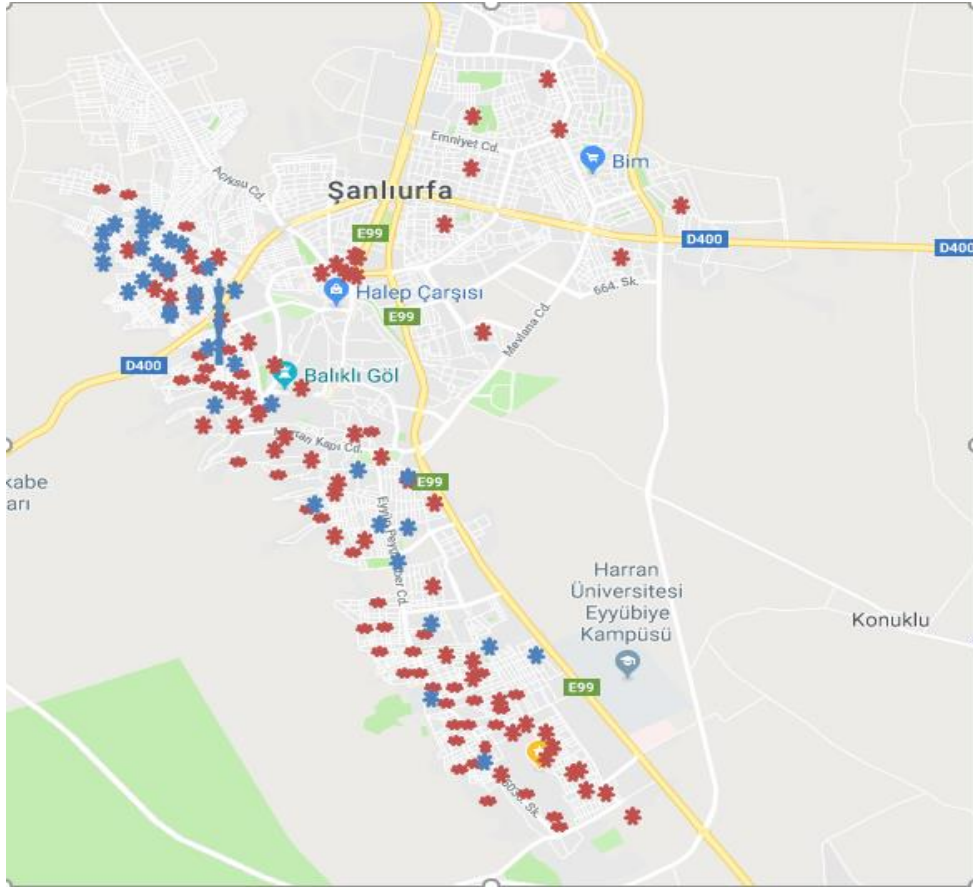
Suriyeliler Türkiye'nin en dezavantajlı şehirlerden birine gelmişler, bu şehirde de en dezavantajlı bölgelerde yaşıyorlar. Eyyübiye, Süleymaniye, Devteşt, Hayati Harrani de yaşıyor. Şehrin dezavantajlı bölgeleri. Dezavantajlı bölgeleri derken belediye hizmetlerinin, ağır ağır gittiği, eğitim hizmetlerinin yavaş gittiği, elektrik hizmetinin ne bileyim diğer alt yapı hizmetlerinin düşük olduğu bölgeler, Suriyeliler buralara yığıldılar (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Suriyeli göçmen Beyza, Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent merkezinde daha çok Eyyübiye ilçesine yoğunlaştığını yapılan görüşmede şu sözlerle dile getirdi: *"Suriyeliler en fazla Hayati Harrani'de, Eyyübiye'de oturuyor. Ama kimse kimseye bir yararı dokunmuyor, her kes kendi işine bakıyor"* (Beyza, Resulayn, 48 yaşında). Beyza gibi görüşme yapılan Suriyeli göçmen Sahra da Suriyeli akrabalarının Hayati Harrani mahallesinde bulunduğunu yani Eyyübiye'ye ilçesine yoğunlaştığını şöyle anlattı: *"Burada akrabamız çok.... Kimisi Hayati Harrani'de oturuyor, kimisi Eyyübiye'de oturuyor,"* (Sahra, Rakka, 65 yaşında). Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Avade ise Şanlıurfa kent merkezinde Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı ilçe ve mahalleleri şu sözlerle özetledi: *"Durumu iyi olanlar Karaköprü'de oturuyor. Ama bunların sayısı çok azdır. Durumu çok iyi olanlar oraya gidiyor. Genellikle Eyyübiye ilçesine ve Haliliye ilçesinin Bağlarbaşı, Devteşt mahallelerine yoğunlaşıyor"* (Avade, Kobani, 45 yaşında). Görüşme yapılan Serhat da Şanlıurfa kent merkezinde Suriyeli göçmenlerin mekânsal dağılımını ve bu süreçte etkili olan dinamikleri şöyle açıkladı:

Hayati Harrani, Yenice, Osmanlı, Muradiye Mahalleleri. Yani Eyyübiye'de. Birkaç sebepten dolayı Suriyeliler Eyyübiye'de ikamet ediyor. Nedir bunlar dersiniz, buralarda ev kiralari daha ucuz. Dil sorunu yok çünkü buralarda yaşayan Urfa halkının çoğu da Arapça konuşuyor. Evler müstakil, Suriyelilere daha uygun. Kobani'den gelenler de

Bağlarbaşı Mahallesi civarında oturuyor. Orada da dil etkili oluyor. İş merkezlerine de yakın. Organize sanayi o tarafta mesela (Serhat, Kobani, 54 yaşında).

Yukarıdaki görüşme notlarında görüldüğü üzere Suriyeli göçmenler aşağıdaki haritada gösterildiği gibi Şanlıurfa'da alt yapının zayıf olduğu ilçe ve bu ilçelerin çevre mahallelerine yoğunlaşmaktadır. Nüfus artışının hızlı olduğu, yoksulluğun yaygın olduğu ve alt yapının zayıf olduğu bu bölgelere yoksul Suriyeli göçmenlerin yoğunlaşması ile birlikte sorunlar derinleşmektedir ve bu bölgelere yönelik zamanla bir ön yargının oluşması muhtemel olmaktadır.

Harita 6.4. Suriyeli Göçmenlerin Kent Merkezinde Yoğunlaştığı Bölgeler. Not³⁴

Eyyübiye ve Haliliye ilçesine yoğunlaşan Suriyeli göçmenler genellikle bu ilçelerin çevresinde bulunan mahallelere yerleşmektedir. Daha önce değinildiği üzere Karaköprü ilçesi diğer ilçelere göre alt yapı sorunları daha az olan ve ekonomik düzeyi yüksek olanların ikamet ettiği bir mekândır. Dolayısıyla Suriyeli göçmenlerin bu ilçeye yoğunlaşmamasının en önemli sebeplerinden biri araştırma sürecinde elde edilen verilerden hareketle ekonomik nedenler oluşturduğu bilinmektedir. Nitekim saha

³⁴ Kırmızı noktalar Arapların, mavi noktalar Kürtlerin daha çok yoğunlaştığı bölgeler

uzmanlarının verdiği bilgiye göre göçün ilk sürecinde Şanlıurfa'ya göç eden ve ekonomik durumu iyi olan Suriyeli göçmenler çoğunlukla bu ilçede ikamet etmişler. Daha sonra ise diğer il veya ülkelere göç etmişler. Görüşme yapılan bir saha uzmanı Suriye'den Şanlıurfa'ya gerçekleşen göç dalgaları arasındaki farkı ve ilk göç dalgasının yerleştiği mekanların özelliklerini şu sözlerle açıklamaya çalıştı:

Savaş ilk başladığında biz Urfa'da lüks arabalarla dolaşan, sık kıyafetli Suriyeliler görüyorduk. Şanlıurfa'nın elit kesimin ikamet ettiği yerlerde rastlıyorduk bu tür insanlara. Suriyelilerin sayısı burada arttıkça bu bahsettiğimiz insanların sayısı, ilk bahsettiğimiz sayı azalmaya başladı. Bunlar Suriyelilerin zenginleriydi, bunlar ilk başta Suriye sınırından kendilerini Urfa'ya attılar, daha sonra Türkiye'nin içlerine doğru ilerlediler (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Sosyo-ekonomik durumu düşük kesimin yoğunlaştığı ilçelerin başında gelen Eyyübiye ilçesinde yaşayan bir Suriyeli göçmenin sözleri sosyo-ekonomik durumun yerleşim yeri üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır:

Karaköprü zenginlerin yeri, oraya Suriyeli zenginler gidebiliyor, herkes oraya gidemiyor. Yani buraya (Eyyübiye'ye) gelmemizin bir nedeni akrabalarımızın burada olması ise diğer neden buranın ucuz olması, Karaköprü'ye göre burası daha ucuz. Durumumuz iyi olursa biz de Karaköprü gibi bir semtte yaşamak isteriz yani (Halime, Haseke, odak grup görüşmesi, 31 yaşında).

Birçok göç örneğinde olduğu gibi göçmenler yaygın olarak istihdamın fazla olduğu bölgelere yakın yaşarken Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin kentteki mekânsal yoğunlaşması üzerinde yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi istihdam haricindeki unsurların belirleyici olduğu görülmektedir.

Suriyeli göçmenler Eyyübiye ve Haliliye ilçesinde yoğunlaşsa da ve bu iki ilçe arasında ekonomik anlamda bir benzerlik görünse de mahalle düzeyinde etnik ve dilsel anlamda önemli farklılık bulunmaktadır. Arap Suriyeli göçmenler Eyyübiye ilçesinin çeperinde bulunan mahallelere yerleşirken Kürt gruplar daha çok Haliliye ilçesinin çeperinde bulunan Devteyşt, Bağlarbaşı ve Süleymaniye semtlerine yoğunlaşmaktadır. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Selman Suriyeli göçmenlerin bu yerleşim yerlerine yoğunlaşma dinamiklerini şöyle açıkladı:

Durumu iyi olanlar Karaköprü'de oturuyor. Ama bunların sayısı çok azdır. Durumu çok iyi olanlar oraya gidiyor. Genellikle Eyyübiye ilçesine ve Haliliye ilçesinin Bağlarbaşı, Devdeşt mahallelerine yoğunlaşıyor. Burada hem dil hem de kiralık evlerin durumu etkilidir. Buralarda evler daha ucuz, bazen birçok aile birlikte kalmak zorunda kalıyor. Buralarda müstakil evler de olduğu için daha çok tercih ediliyor. Semt tercihinde en

önemli hususlardan biri de dildir. Kürtçe konuşanlar ve özellikle Kobani'den gelenler Kürtçe dilinin daha çok konuşulduğu Bağlarbaşı, Devteyşt mahallelerini tercih ediyor. Araplar daha çok Eyyübiye bölgesini tercih ediyor. Çünkü Araplar oralarda fazla, daha rahat iletişim kurabiliyor (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent merkezindeki mekânsal dağılımı etnik aidiyet, dil ve ekonomik özellikler açısından açıklanabileceği gibi şehir ekolojisi açısından kısmen açıklamak mümkündür. Çünkü Harran ve Akçakale ilçelerinden iç göçle kent merkezine yönelen Araplar bu ilçelere sınır olan Eyyübiye ilçesine yoğunlaşırken Suruç civarından gelenler de kent merkezinde Suruç yönüne bakan bölgelere yoğunlaşmaktadır. Bu ilçeler üzerinden gelen Suriyeli göçmenler de böyle bir yöntem izlemektedir. Görüşme yapılan bir saha uzmanı göçmenleri takip ettiği bu yöntemi şu sözlerle ifade etti:

Suriye'den gelen muhacirler Eyyübiye, Hayyati Harran-i, Yenice, Selçuklu, Osmanlı, Muradiye, Eyyüp Nebi, Yakubiye, Süleymaniye, Bağlarbaşı, Direkli, Ahmet Erseven, Ahmet Yesevi ve Akabe Mahallesi. Yani Urfa haritasını göz önünde bulundurduğunda, Eyyübiye tarafı, Yakubiye tarafı, Akabe, Süleymaniye ve Bağlarbaşı. Aynen bir kabuk gibi şehri çevreleyen, şehrin doğu ve kuzey tarafı değil, daha ağırlıklı güney ve batı civarıdır. Bu şehrin bir profilidir, Suruç yolu civarında ağırlıklı olarak Kürtler yaşıyor. Yani Akabe, Halepli, Direkli, Süleymaniye civarı Kürt profilini yansıtmaktadır. Akçakale'den gelen yolun tarafında ise Araplar yaşamaktadır. Yüzde yüz değil ama kişinin nereden geldiği, hangi taraftan geldiği nerede ikamet edeceği üzerinde belirleyici oluyor. Tıpkı Suruç'tan gelenlerin Akabe ve Halepli Bahçe'de oturması gibi. Şehrin geneline baktığımızda böyle. Harran, Akçakale tarafından gelenler de Eyyübiye taraflarında oturuyor. Suriye göçünde de benzer bir durumlar karşılaşıyoruz, şehrin güney ve batı bölgelerine yerleşiyor (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerle yakın temasta olan saha uzmanları Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Suriyeli göçmenlerin ilçe ve mahalle düzeyindeki dağılımlarını şu şekilde açıkladı:

Eyyübiye, Hayyati Harran-i, Yenice, Selçuklu, Osmanlı, Muradiye, Eyyüp Nebi, Yakubiye, Süleymaniye, Bağlarbaşı, Direkli, Ahmet Erseven, Ahmet Yesevi ve Akabe, Yakubiye tarafı, Akabe, Süleymaniye ve Bağlarbaşı'nda (Saha uzmanı, STK temsilcisi). Ben dağıtım birimindeyim Suriyelilerin nerelerde yaşadığını biliyorum. Suriyeli en çok Eyyübiye bölgesinde yaşıyor. En fakirleri; Süleymaniye, Sigorta, Halepli bahçe, Yakubiye, Eyyübiye mahallelerinde yaşıyor. Karaköprü'de yaşayan Suriyeli çok az çünkü orası zenginlerin yeri. Köylerde yaşayanların sayısı çok az. Eğer tarla bir iş bulmuşlarsa köylere gidiyorlar yoksa köylere pek gitmiyor (Saha uzmanı, STK çalışanı mahalle sorumlusu).

Suriyeliler Türkiye'nin en dezavantajlı şehirlerden birine gelmişler, bu şehirde de en dezavantajlı bölgelerde yaşıyorlar. Eyyübiye, Süleymaniye, Devteyşt, Hayati Harrani de yaşıyor. Şehrin dezavantajlı bölgeleri (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Suriyeli göçmenlerin kitlesel halde Türkiye'ye gelmesi ile birlikte özellikle bazı illerde kiralık konut ihtiyacı hızla arttı. İhtiyacın artması ile birlikte kira fiyatları da yükseldi. Yüksek kira fiyatlarını ödeyemeyen çoğu Suriyeli göçmen ya birkaç aile birleşerek bir ailenin kalabileceği konutlarda birden fazla aile kalmak zorunda kaldı ya da ücretsiz olduğu için metruk binalarda ikamet etti. Suriyeli göçmenlerin özellikle Eyyübiye ilçesine yoğunlaşmasının bir nedeni de bu ilçede bulunan mekânsal dayanışmadır. Başka bir ifade ile Suriyeli göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılayacak yapıların bu bölgede daha fazla bulunmasıdır. Bu ilçede daha çok müstakil evler bulunduğundan ve evler geniş olduğundan kalabalık Suriyeli göçmen aileler bu evleri tercih etmektedir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Remziye, bu durumu şu şekilde açıkladı:

Kiralar çok pahalı, faturalar da var, iş yok. Mecburen 1-2 aile beraber kalmak zorunda kalıyoruz ve kirayı bölüştürüyoruz. Bu evde biz 13 kişi beraber kalıyoruz. Evin geniş olması işimizi kolaylaştırıyor (Remziye, Haseke, 29 yaşında).

Saha uzmanlarının verdiği bilgilerde de görüldüğü gibi Suriyeli göçmenler Şanlıurfa kent merkezinde Eyyübiye ve Haliliye ilçesine yoğunlaşmakta ve belirli mahallelere yönelmektedir. Bu ilçelerin çeperinde bulunan mahalleler Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı mahallelerin başında gelmektedir. Peki, bu mahalle seçiminde hangi dinamikler belirleyici olmaktadır. Dilerseniz hangi dinamiklerin etkili olduğuna biraz daha yakından bakmaya çalışalım.

6.2.2. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent merkezindeki dağılım ve yoğunlaşmasında rol oynayan dinamikler

İnsanlar çoğu zaman zorunlu olmadıkça bilinmezliklere yelken açmaz. Ancak her göç süreci bilinmezliklerle doludur. Göç edecek kişiler, tam olarak nereye göç edeceğini, nasıl bir hayatla karşılaşacağını büyük olasılıkla hesap edemez. Dahası zorunlu göçlerde böyle bir hesabı yapmak çok daha zordur. Bu bağlamda göçmenler mümkün oldukça bilindik ve tanıdık bölgelere yönelirler. Başka bir ifade ile göçmenler, sosyal mesafenin en az olduğu bölgeleri tercih eder. İlk gelen göçmenler sonradan gelen göçmenlere ön ayak olur. Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmenin ifadeleri sosyal mesafenin yoğunlaşma üzerindeki etkisini şöyle ortaya koymaktadır:

İlk gelenler Urfa'ya geliyor daha sonra gelenler de önce gelenlerle konuşuyor onlar da Urfa'ya geliyor. Mesela bir biriyle konuşuyorlar, neredesin Urfa'dayım, Urfa çok güzel, gel bir dükkân aç, hayat güzeldir, onlar da Urfa'ya geliyor. İstanbul, İzmir'de hayat çok pahalı, çalışsan asgari ücretle çalışacaksın. Kira, su, elektrik 2000 TL, nasıl geçineceksin, mümkün değil. Varsın ailede iki kişi çalışsın yine zor. Oralar çok pahalı. Bir de Urfa'da her dilden insan var. Çalışmak için birbirinin dilini anlamak gerekiyor. Mesela Harran civarında Suriye Arapları çoktur, niye, çünkü orada çalışabiliyorlar, birbirilerinin dillerini anlıyorlar. Mesela Urfa'da Suriyeli Arapların çoğu Eyyübiye'de yaşıyorlar, neden çünkü birbirini anlayabiliyorlar. Kira da tabii etkili oluyor. Kiralar orada 400-500 iken Yenişehir civarında 1000 TL, Karaköprü'de daha pahalı. Suriyelilerin çoğu da Eyyübiye'de yaşıyor. Dediğim gibi, kira fiyatları etkili oluyor, dil, kültür, adet benzerliği etkili oluyor. Ben buna bağlıyorum, başka bir sebep varsa bilmiyorum. Bir de şöyle bir şey var; Eyyübiye'de Suriyeli çok olunca birbiriyle daha rahat tanışabiliyorlar. Sosyal etkileşimleri daha rahat oluyor. Mesela bir taziye olunca herkes geliyor, bir düğün olunca herkes geliyor. 10-15 aile akrabadır, ya da Suriye'den birbirini tanıyor, bunların dost olması daha kolay oluyor (Aziz, Resulayn, 25 yaşında).

Bireyler ve gruplar arasındaki sosyal mesafe ne kadar az olursa bireylerin birbirlerine yakın mekânlarda yaşama olasılığı o kadar yüksek olur. Tersinden bakıldığında da insanların birbirine yakın mekânlarda yaşaması aynı zamanda birbiriyle iletişim kurma potansiyelinin daha yüksek olduğu ve sosyal mesafenin daha az olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda mekânsal yoğunlaşma hem bir sonuç hem bir neden konumundadır. Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmenin ifadeleri sosyal mesafe bağlamında akrabalık ilişkilerinin mekânsal yoğunlaşmayla olan bağlantısını şu şekilde ortaya koymaktadır:

Suriye'den beraber geldiğimizin çoğu akrabadır, birbirimizi soruyoruz, sık sık gidip geliyoruz. Bir araya geldiğimizde genellikle iş üzerine konuşuyoruz. Hayat maişet etrafında dönüyor. Mesela buradan insanlar İstanbul'a, İzmir'e gidiyor. Neden gidiyor, iş için. Çalışmayan rezil oluyor. Çalışmak zorundasın, çalışmasan kimse sana bakmaz. İş de yok, hayat çok zor (Halil, Resulayn, 40 yaşında).

Göçmenler çoğu zaman ekonomik-kültürel durumlarına bağlı olarak farklı bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Başka bir ifade ile göçmenler kendi özelliklerinin daha çok toplandığı merkezlere yönelmektedirler. Ekonomik durumun iyileşmesi ve dilin geliştirilmesi ile birlikte göçmenlerin yoğunlaşma düzeyinde de bir azalma görülür. Bir saha uzmanı bu dinamikleri Suriyeli göçmenlerin yoğunlaşması bağlamında şöyle ifade etmektedir:

Elbette ilk başta belli bölgelerde yoğunlaşma vardı, bu ilk refleksin bir tezahürüydü. Ama Süleymaniye'dekinin durumu bakıyorsun iyileşiyor geliyor Esentepe'de ev tutuyor. Keskin, somut bir ayrışmadan söz etmek mümkün değil. Suriyeliler burada Esentepe'de de, Süleymaniye'de de, Eyyübiye'de de kendilerini güvende hissediyor. Onu etkileyen şey nedir? Fiyatlardır. Kira fiyatları neredeyse iki katına çıkmıştır, dolayısıyla ucuz ev nerede varsa orada ev tutuyorlar. Ucuz ev nerede olur kenar mahallelerde olur. Esentepe'de çok ucuz kiralık bir ev bulamazsınız ama Yakubiye'de bulabilirsiniz, Süleymaniye'de bulabilirsiniz. Ekonomik imkânla alakalı (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent merkezindeki yerleşim dağılımını ve bu süreçte etkili olan dinamikleri görüşme yapılan Suriyeli göçmen Serhat şöyle açıklamaktadır:

Hayati Harrani, Yenice, Osmanlı, Muradiye Mahalleleri. Yani Eyyübiye'de. Birkaç sebepten dolayı Suriyeliler Eyyübiye'de ikamet ediyor. Nedir bunlar dersiniz, buralarda ev kiralari daha ucuz. Dil sorunu yok çünkü buralarda yaşayan Urfa halkının çoğu da Arapça konuşuyor. Evler müstakil, Suriyelilere daha uygun. Kobani'den gelenler de Bağlarbaşı Mahallesi civarında oturuyor. Orada da dil etkili oluyor. İş merkezlerine de yakın. Organize sanayi o tarafta mesela (Serhat, Kobani, 54 yaşında).

Suriyeli göçmen Abşar; yerleşim yerinin tercih edilmesinde ekonomik durumunun belirleyici olduğunu, ekonomik durumlarının iyileşmesi durumunda daha güzel evlerin bulunduğu yerleşim yerlerine taşınmak istediğini yapılan görüşmede şu sözlerle anlattı:

Tabii ki, kim istemez ki. Ekonomik durumum iyi olursa daha güzel evlerin olduğu bir mahallede, daha güzel bir evde yaşamak isterim (Abşar, Telebyad, 45 yaşında).

Etnik özellikler de göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması üzerinde belirleyici olmaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasının etnik özelliklerin toplumsal bir tezahürü olduğunu şöyle anlattı:

Suriyeli Arapların çoğu Eyyübiye'de oturuyor, Kürtlerin çoğu Bağlarbaşı yakınlarında oturuyor. İşin doğası budur. Türkler buradan Almanya'ya gittiğinde nereye gidiyor, Türklerin yaşadığı bölgeye gidiyor, Türklerin yoğun olduğu bir yere gidiyor, Türkleri buluyor. Bunlar da öyle yani. Bir de öncü gelenlerin yerleşmesi var, Aynel Arap'tan ilk gelenler nereye yerleşmişse akrabalarıyla iletişime geçim sonra gelenler de oraya yerleşiyor. Haliyle zamanla oraya uyum sağlayamazsa Kürtler Kürtlerin yoğunlukta olduğu bölgeye, Araplar Arapların yoğunlukta olduğu bölgeye akıyor. Ama Urfa'da böyle net bir ayırmadan söz edemeyiz. Suriyeli Kürtlerin hepsi Süleymaniye'de, Arapların hepsi Eyyübiye'de yaşamıyor. Kürtlerin yoğunlukta olduğu Süleymaniye'de Araplar da çok var, Aynel Arap'tan gelen birçok Suriyeli var (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Suriye'nin bazı yerleşim yerleri ile Şanlıurfa arasındaki sosyal mesafe diğer yerleşim yerlerine göre daha az, yaşam tarzı benzerliği daha çok olmaktadır. Bu sosyal mesafe ve yaşam tarzı benzerliği Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenlerin belli kentlerden

gelmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda Suriyeli göçmen Zeynep Şanlıurfa'ya ve Şanlıurfa'nın Eyyübiye bölgesine yönelmesini şöyle açıklamaktadır:

Şöyle bir durum da var. Suriye'nin bazı şehirleri Türkiye'deki bazı şehirlere kültürel ve sosyal yaşam tarzı olarak daha yakın. Mesela; Şam şehri İstanbul'a daha yakın. Şam'ın sosyal yaşamı İstanbul'un sosyal yaşamına benziyor. Gelişmişlik düzeyi, eğitim düzeyi birbirine benziyor. Halep şehri Antep'e yakın. Deyr ez-Zor ve civarı da Urfa'ya benziyor, kültürü yaşam tarzı Urfa'ya yakın. Dolayısıyla Suriye'nin Şam şehrinden Türkiye'ye gelenler, İstanbul'a gitmektedir, oraları tercih etmektedir. Halep'ten gelenler Antep'e gitmektedir. Halep ve Antep hem fiziksel olarak birbirine yakın hem de kültürel olarak. Deyr ez-Zor'dan gelenler de Urfa'ya gelmektedir. Suriyelilerin seçtiği şehirler arasında böyle bir bölgesel farklılığın etkisinin de olduğunu söyleyebiliriz. Hatta Deyr ez-Zor'dan Urfa'ya gelenler genellikle Eyyübiye civarında yoğunlaşmaktadır (Zeynep, Deyr ez-Zor, odak grup görüşmesi, 33 yaşında).

Suriyeli göçmenlerin mekânsal tercih ve yerleşimi bütün olumsuz koşullara rağmen yukarıda verilen görüşme notlarında belirtildiği gibi bilinmezliği azaltma ve benzerliklere dayalı bir taktiğe dayandığı görülmektedir. Dolayısıyla Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yerleşimi ve fiziksel mekânın oluşumu tesadüfi değil ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların karmaşık etkileşimine göre gerçekleşmektedir. Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen bu karmaşık ilişkinin mekânsal yansımasını şöyle açıklamaktadır:

...önemli bir faktör ucuzluk, ev kiralarnın ucuz olması. Hayati Harran-i de 400 liraya oturuyoruz, Esentepe'de evler 1000 TL. Böyle olunca Suriyeliler Eyyübiye civarına yoğunlaşıyor. Diğer önemli bir faktör çoğu esnafın bu bölgeye yoğunlaşması, hepsi birbirini çekiyor. Dükkan kiralari da orada ucuz, kira ucuz olunca Suriyeliler dükkan orada açıyor. Suriyeli elektrikçi, telefoncu, emlakçı, tamirci, terzi, ne desen var orada. Yenişehir civarında dükkânların aylık kirası 1000-1500 iken Eyyübiye civarında dükkân kiralari yıllık 1000-1500 liradır. Dediğim gibi koşullar birbirini çekiyor. Suriyelilerin en çok yoğunlaştığı bölge Eyyübiye, Suriyeliler oraya yoğunlaşınca Suriyeli esnaf orada dükkân açıyor, esnaf oraya dükkân açınca daha fazla Suriyeli oraya yoğunlaşıyor. Oradaki Urfa halkı da Türkçe konuşmuyor, Arapça konuşuyor. Hepsi zincirleme şeklinde ilerliyor, iletişim kolay oluyor (Mahmut, Rakka, 26 yaşında).

Akraba, aşiret, sosyal ağlar; etnisite, dil, din ve kültür benzerliği gibi bileşenler bağlamında Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa arasındaki sosyal mesafenin düşük olması dayanışma açısından Suriyeli göçmenlere birçok imkân sunmakta ve yoğunlaşma sürecinde etkili olmaktadır. Hatta Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde az sayıda da olsa Yezidilerin varlığı Suriye göçü ile birlikte Şengal bölgesinden gelen Yezidilerin mekânsal

olarak Viranşehir'e yoğunlaşması açısından bir açıklama sağlamaktadır. Benzer inanış ve kültürel davranış kodlarına sahip olma insanları benzer mekânlara yönlendirmektedir.

Uluslararası göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması sürecinde en etkili unsurlardan biri de dildir. Göçmenler gittikleri ülkenin dilini bilmiyorsa varsa kendi dilinin yoğun olarak konuşulduğu bölgeleri ilk hedef olarak seçmektedir. Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler de çoğu zaman kendi dilinin yaygın konuşulduğu mahalleleri hedef olarak belirlemektedir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Sahra bu süreci şöyle açıklamaktadır:

Kobani tarafından gelenler Süleymaniye, Bağlarbaşı civarında oturuyor. Kobani civarından gelenler Arapça bilmediği için o civarlarda ev tutuyor. Sadece Kürtçe bilen biri Arapların yaşadığı bir bölgeye gitse yapamaz, korkudan değil dillerini bilmiyor. Dil önemlidir (Sahra, Rakka, 65 yaşında).

Dil benzerliği mekânsal yoğunlaşma sürecinde etkili olduğu gibi komşularla sosyal ilişkinin geliştirilmesinde de belirleyici olmaktadır. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Hatice mahalle düzeyinde komşularla kolay bir biçimde iletişim sağlama açısından dil benzerliğinin önemini kendi deneyimi üzerinden şöyle paylaştı:

Evet, valla daha önceki evimizde Arapça konuşuyorlardı, komşularımız Arapça biliyordu, oradayken sürekli beraberdik. Halen de hep gidip geliyoruz birbirimize. Genel de öyle sohbet amaçlı oturuyorduk, parka gidiyorduk. İyi insan unutulmaz (Hatice, Rakka, 80 yaşında).

Görüşme yapılan bir başka Suriyeli göçmen mekânsal yoğunlaşma açısından dil benzerliğinin fonksiyonel boyutunu şöyle ifade etti:

Annem, kardeşlerim Bey kapısında oturuyor, diğer akrabalarım Devteyt'inde oturuyor. Ev tutarken evin fiyatına bir de çevre de konuşulan dile bakıyoruz. Çünkü yalnız yaşamıyorsun mutlaka birine bir şey sorman gerekecek, eee.. buranın dilini bilmezsen soramıyorsun. Ben üç dili bildiğim için bazen akrabalar beni arıyor, telefon üzerinde yardımcı oluyorum (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Görüşme yapılan Mervan ise Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da daha çok hangi mahalle ve bölgelerde yoğunlaştığını ve bu süreçte etkili olan dil fonksiyonunu şu sözlerle açıkladı:

2-3 yıl Bahçelievler'de yaşadık, 1.5 senedir Şair Nabi'de yaşıyoruz. Evi kendim buldum. Başka bir mahalleye ya da eve taşınmak istemiyoruz. Bu evin kirası daha uygun, 600 TL ödüyoruz. Kobani tarafından gelenler Süleymaniye, Bağlarbaşı civarında oturuyor. Kobani civarından gelenler Arapça bilmediği için o civarlarda ev tutuyor. Sadece Kürtçe bilen biri Arapların yaşadığı bir bölgeye gitse yapamaz, korkudan değil dillerini bilmiyor. Dil çok önemlidir (Mervan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Dil komşuluk ilişkilerini, toplumsal hayata katılımı ve gündelik yaşamı zorlaştırmakta veya kolaylaştırmaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı Suriyeli göçmenlerin mahalle düzeyindeki mekânsal yoğunlaşmasının dinamiklerini şu sözlerle ifade etti:

Eyyübiye kırsal kesim olduğu için Suriyelilerin en çok yaşadığı bölge orası. Araplar daha çok orada yaşadığı için Suriyeli Araplar da oraya gidiyor. Diyelim ki Süleymaniye, Devteşti bölgesi daha çok Kürtlerin çoklukta yaşadığı bir bölge Kobani bölgelerinden gelen. Direkli bölgesinde kökleşenler var o da Eyyübiye olarak geçiyor. Mahaller değiştiği için kalenin arkasında tut Yenice'ye kadar Arapların yoğunlukta yaşadığı bölge. Yine Eyyübiye'ye bağlı; Halepli bahçe, Dede Osman, Direkli'nin sonuna kadar yine Eyyübiye bölgesi ama Kürtler yaşıyor. Arapların yaşadığı bölgelere Araplar gidiyor, Kürtlerin yaşadığı bölgelere Kürtler gidiyor, çünkü orada rahat iletişim sağlıyor. Köylerde de öyle mesela Hilvan'ın köylerine Araplar gitmiyor, Kürtler gidiyor. Harran'ın köylerine ise Araplar gidiyor. Bu Irki değil daha rahat iletişim sağladığı için bunu yapıyor. Mesela bir aile gidiyor bir yerde ev tutuyor, akrabalarına bakıyor, sağına soluna bakıyor, ona göre ev tutuyor. Bu aynı zamanda akrabalar birbiriyle diyalog içerisinde olsunlar, birbiriyle görüşsünler ve bazı sıkıntıları birlikte bertaraf etsinler diye de yapıyor. Sıkıntılar sadece maddi değil ki onlarla görüşüyor rahatlıyor (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Bir Suriyeli göçmen Ebral da yapılan görüşmede komşusuyla aynı dili konuşmanın temas kurması açısından önemliliğini şu sözlerle anlattı:

...beş aydır bu mahalledeyim daha önce Kamberiye'deydim eşimin işine yakın diye. Ondan önce de Eyübiye'de oturuyordum. Akrabam yoktu ama komşumuz Urfalı Arap'tı yanına gidip sohbet ediyordum, konuşabiliyordum (Ebral, Deyr ez-Zor, 20 yaşında).

Suriyeli göçmen Avade ile yapılan görüşmede ekonomik unsurların yanında dilin mahalle bazındaki mekânsal yoğunlaşma üzerindeki etkisi şöyle anlatıldı:

Durumu iyi olanlar Karaköprü'de oturuyor. Ama bunların sayısı çok azdır. Durumu çok iyi olanlar oraya gidiyor. Genellikle Eyyübiye ilçesine ve Haliliye ilçesinin Bağlarbaşı, Devdeşt mahallelerine yoğunlaşıyor. Burada hem dil hem de kiralık evlerin durumu etkilidir. Buralarda evler daha ucuz, bazen birçok aile birlikte kalmak zorunda kalıyor. Buralarda müstakil evler de olduğu için daha çok tercih ediliyor. Semt tercihinde en önemli hususlardan biri de dildir. Kürtçe konuşanlar ve özellikle Kobani'den gelenler Kürtçe dilinin daha çok konuşulduğu Bağlarbaşı, Devteşt mahallelerini tercih ediyor. Araplar daha çok Eyyübiye bölgesini tercih ediyor. Çünkü Araplar oralarda fazla, daha rahat iletişim kurabiliyor (Avade, Kobani, 45 yaşında).

Ekonomik durumla birlikte göçmenin eğitim durumu, sahip olduğu sosyal ağlar ve farklı dilleri bilme becerisi etkili olmaktadır. Özellikle etnik anlamda Suriye'nin

heterojen bölgelerinden gelen göçmenler birden fazla dil bilerek tek dil bilen göçmenlere göre daha avantajlı hale gelmektedir. Kobani'den gelen bir Suriyeli göçmenle yapılan görüşmede birçok dil bilmenin yerleşim yeri tercihi üzerindeki etkisi şöyle anlatıldı:

Benim anadilim Kürtçe ama Arapça ve Türkçe de biliyorum. Çünkü Suriye'nin eğitim dili Arapça, ben hukuk mezunuyum, Arapça'yı okulda öğrendim. Burada da Türkçeyi öğrendim. Çok iyi değilim ama iletişim kuracak kadar biliyorum. Onun için Urfa'da dil sorununu yaşamıyorum. Yani istediğim mahallede oturabilirim. Kürtlerle de Araplarla da, herkesle iletişim kurabiliyorum (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Yapılan saha araştırmasında gözlemlendiği üzere bazı Suriyeli göçmenler 2 kişi aynı evde ikamet ederken bazı evlerde iki aile birlikte kalabilmekte ve beraber aynı evde ikamet edenlerin sayısı 13'ü bulabilmektedir. Bu bağlamda konutun oda sayısı ve ev tipi Suriyeli göçmenler için önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı ve aynı zamanda müstakil evlerin bulunduğu, oda sayısının fazla ve geniş olduğu Eyübiye ve Halileye ilçelerindeki evler Suriyeli göçmenlere mekânsal dayanışma sunmaktadır. Bunun yanında mimari benzerlik ve alışkın olan sosyal hayatın gerçekleştirilmesi açısından da mekânsal dayanışma Suriyeli göçmenlere imkân sunmaktadır. Görüşlerine başvuru alan bir akademisyen mekânsal dayanışmanın Suriyeli göçmenler üzerindeki yansımalarını şöyle değerlendirdi:

Mesela Arap meydanını niye seviyor, oradaki mimari yapı kendi ülkesindeki mimari yapıya benziyor. Halkın bir kısmı Arap, dil kolaylığı var, mekânsal kolaylık da var. Mesela bir apartman dairesinde yaşadığında dama çıkamıyor, yüksek sesle konuşmuyor, müzik falan bazı etkinliklere kısıtlamak sorunda kalıyor. Bunlar çatışma konusu olabiliyor. Ama Arap meydanında, Bey kapısında gecekonduların olduğu bir bölgeye yerleştiğinde benzer durum olduğu için bunlar problem oluşturmuyor (Akademisyen, Harran Üniversitesi).

Kişinin tercihleri, algıları ve karar verme süreçleri de ikamet edeceği yerleşim yerini belirlemektedir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Hüseyin Viranşehir'den Şanlıurfa merkeze taşınma tercihini şu şekilde açıkladı:

Benim asıl mesleğim medyacılık, daha önce İHH ile savaş başlamadan önce Suriye'de bir tanışıklığım olmuştu. İHH savaştan önce Suriye'de yardımlar dağıtırken çekimlerini ben yapıyordum 2011'de, yani Suriye'deki sorumlu kişi ile bir tanışıklığım vardı daha önce. Tekrar İHH'dan çalışma teklifi gelince Viranşehir'den Urfa'ya taşınmaya karar verdik. Çünkü kendi mesleğimi yapacaktım artık, böylece daha çok tatmin olacaktım, daha huzurlu olacaktım. Medyacılık için hukuk bölümünü bile yarıda bıraktım (Hüseyin, Rakka, 31 yaşında).

Teorik çerçevede değinildiği üzere birbiriyle benzer konum ve ihtiyaçlara sahip olan bireyler birbirinden birçok açıdan farklılaşan bireylere göre aynı mekânı tercih etme olasılığı daha fazladır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı sosyolog ve akademisyen statünün mekânsal tercih üzerindeki etkisini Suriyeli göçmenler bağlamında şöyle değerlendirdi:

Biraz önce dedik ya insan nereye giderse kaderini beraberinde götürüyor. Karaköprü'de oturan Suriyelilere eğitimsel açıdan baktığımızda Suriye'de ya bir avukattır, ya bir öğretmendir. Genellikle o tür insanlar Karaköprü'yü tercih ediyorlar. Belki ekonomik anlamda çok iyi değiller ama Suriye'de yaşadığı hayatı arıyorlar, Suriye yaşadığı hayatın bir benzerini Karaköprü'de aramaya çalışıyor. Karaköprü sosyo-ekonomik anlamda gelişmiş bir ilçe. Giderim biraz fazla olsun diyor ama daha huzurlu olurum, yaşam standartlarıma daha yakın bir yerde oturmuş olurum diyor. Çünkü Karaköprü'de yaşayan Suriyelilerin sosyoekonomik özelliklerine baktığımızda buradaki orta sınıf vatandaşlara tekabül ediyor. Durumu daha iyi olan başka yerlere gidiyor (Saha uzmanı, Sosyolog).

Göçmenin sahip olduğu sermaye biçimleri onun yerleşimini etkiliyor. Hatta yerleşirken kendi habitusuna yakın yerleri tercih ediyor. Orada uyuşturucu işi ile uğraşıyorsa burada da benzer ortamı otomatik olarak hemen bulabiliyor (Akademisyen, Harran Üniversitesi).

Görüşme yapılan bir saha uzmanı Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasında rol oynayan dinamikleri şöyle açıkladı:

En çok Eyyübiye tarafında yaşıyor. Urfa'nın zengin yerleri Karaköprü, Esentepe, Yenişehir, Çağdaş Çankaya, Mehmet Akif Ersoy, Öğretmen evi. Bu bölgeler zengin kesimlerin ikamet yerleridir. Buralarda oturan Suriyeli zengin kesim de var. Bu birinci kısım. İkinci kısım Kürt kesimi Yakubiye, Halepli bahçe, Bağlarbaşı semtlerinde ikamet etmektedir, kent merkezinin dışında yaşayanlar da Suruç'a yerleşmektedir. Arap kesimi ise daha çok Eyyübiye bölgesinde yaşamaktadır, buralara dağılmış. Çünkü dilini anladığı kişilerin yanına gidiyor. Kendilerini ifade edebilmesi için aynı kendi dilinin konuşulduğu yerlere gidiyor. Türkmen kesimi de Karaköprü de, Esentepe'de yaşamaktadır. Halkla ilişkileri güçlü olan kişiler buralarda yaşamaktadır. Tabii her zaman böyle olmuyor, kira fiyatları da etkili oluyor. Kira fiyatını ödeyemediği zaman başka bir yere gitmek zorunda kalıyor. Ev, dükkân kiralalarının daha düşük olduğu bir yere gitmek zorunda kalıyor (Saha uzmanı, STK çalışanı mahalle sorumlusu).

Suriyeli göçmenlerle yakın temas kuran başka bir saha uzmanı ile yapılan görüşmede uzman, Şanlıurfa'nın farklı ilçelerinde ikamet eden Suriyeli göçmenlerin sahip olduğu kültürel sermaye farklılığını şu sözlerle ifade etti:

Ben Karaköprü'de çalışıyorum. Karaköprü'de yardıma başvuran fakir profili ile Eyyübiye fakiri arasında bile dağlar kadar fark var. Mesela ben Karaköprü'de yardıma başvuran Suriyelilerin işini bitirdikten sonra % 95'i teşekkür edebiliyor. Eyyübiye'de de çalıştım.

Eyyübiye'de onların işini bitirdikten sonra daha fazla alma derdindedir. Ve sorun çıkarmaya da çok müsait (Saha uzmanı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı).

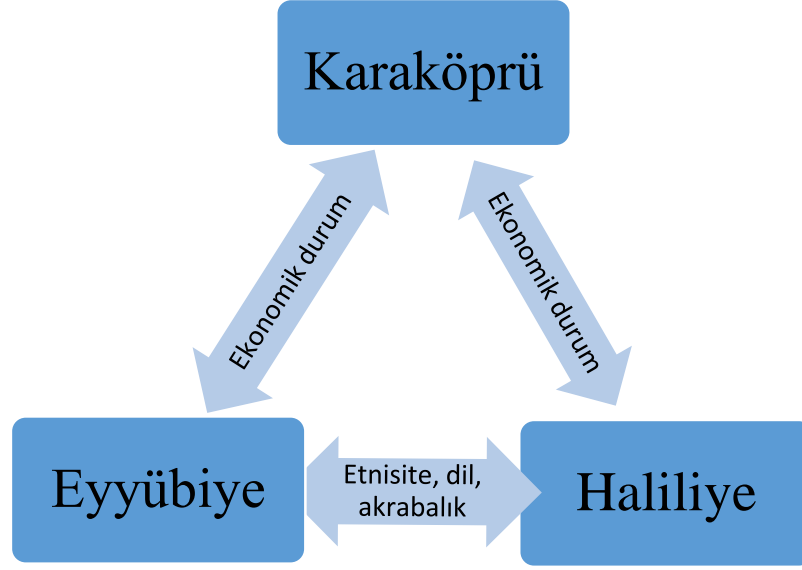
Mekânsal yoğunlaşma çoğunlukla yoksulluk üzerinden gerçekleşmektedir. Başka bir ifade ile teorik çerçevede değinildiği gibi yoksulluk ile yoğunlaşma arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik yoksulluğa dayalı olarak belli mekânlarda yoğunlaşan göçmenler ekonomik durumunun iyileşmesi ile birlikte mekânsal tercih seçeneği artmakta heterojen etnik kimliklerin bulunduğu mekânlara da yönelme eğilimi gösterebilmektedir. Dolayısıyla çoğu zaman özellikle göçün ilk sürecinde göçmenlerin yoksul bölgelerde yoğunlaşması ekonomik durumlarının bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Bir saha uzmanı ile yapılan görüşmede bu bağlamda Suriyeli göçmenlerin mekânsal yerleşimi şöyle açıklandı:

Suriyelilerin Şanlıurfa kent merkezindeki dağılımında iki şey etkili oluyor: biri ekonomi diğeri kültür. Şimdi bir Suriyeli gidip 900-1000 liraya Karaköprü'de ev tutamıyor. 2011-2012 yıllarında ilk gelenler gidip orada ev tutuyordu. Para dolusu çantalarla geliyordu. Şimdi onlar ya paraları bitti perişan oldu ya da başka yere gitti. İlk gelenler böyleydi, daha sonra gelenler avam tabakası ve zayıf olan (Saha uzmanı, kamu kurumu).

Suriyeli göçmen Hafza da semt tercihinde genellikle ekonomi ve dilin belirleyici olduğunu yapılan görüşmede şöyle ifade etti:

Kamberiye'de oturuyorum, daha yeni geldik, burası daha ucuz olduğu için ev burada tuttuk. Daha önce İstanbul'daydık. Hangi mahalle olduğunu bilmiyorum. İstanbul çok pahalı bir şehirdi ve orada Türkçe bilmediğimiz için çok zorlanıyorduk. Urfa daha ucuz, onun için geldik. Suriye çok ucuzdu. Elektrik, su faturasını ödemiyoorduk, burası öyle değil. Elektrik, su çok pahalı, burada yaşam zor (Hafza, Deyr ez-Zor, 30 yaşında).

Görüşme örneklerinde görüldüğü gibi Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin mekânsal yerleşimi ve yoğunlaşması etnisite, dil, ekonomik durum gibi unsurlar tarafından belirlenmektedir. Mekânsal yoğunlaşma sürecinde birçok değişken rol oynasa da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent merkezinde Karaköprü ilçesi yerine Eyyübiye ve Haliliye ilçelerine yoğunlaşması aşağıdaki şekilde de gösterildiği gibi daha çok ekonomik faktörlerle açıklanabilmektedir. Ancak Suriyeli Arapların Eyyübiye ve Kürtlerin daha çok Süleymaniye, Bağlarbaşı ve Devteyşti mahallelerine yoğunlaşması ekonomik faktörlerle birlikte genelde etnik özelde dil unsuru ile açıklanabilmektedir.

Şekil 6.1. Şanlıurfa Kent Merkezinde Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Dağılımında Etkili Olan Başlıca Dinamikler

Şanlıurfa’da semtlerin çoğu etnik, bölgesel ve sınıfsal kimliklere göre şekillenmekte ve yoğunlaşma bu unsurlar üzerinden gerçekleşmektedir. Ancak yoğunlaşma ayrışma düzeyine ulaşmamıştır. Başka bir ifade ile Şanlıurfa’da Alevilerin yoğunlukta yaşadığı semtlerde Sünniler de yaşamaktadır. Benzer bir biçimde Arapların yoğun yaşadığı semtlerde Kürtler de yaşamaktadır. Dolayısıyla Şanlıurfa kent merkezinde kendi etnik ve dilsel kimliğinden farklı yoğunlaşmanın olduğu bir semtte ikamet eden bir kişi etnik ve dilsel anlamda kendine ait bir dünya bulabilme şansını da yakalayabilmektedir. Dolayısıyla Arapların yoğun yaşadığı Hayat-i Harrani mahallesine yerleşen bir Suriyeli Kürt aynı dili konuşan binlerce kişi bulabildiği gibi Kürtlerin yoğun yaşadığı Süleymaniye mahallesine yerleşen Suriyeli bir Arap kendi dilini konuşan birçok kişi bulabilmektedir. Bu etnik, inanç ve kültür çeşitliliği açısından Şanlıurfa Suriyeli göçmeler için stratejik bir konum haline gelmektedir. Suriyeli göçmen Hamid bu konudaki düşüncelerini yapılan görüşmede şu şekilde dile getirdi:

Rakka, Deyr ez-Zor yakın, Halep Antep’e yakın. Ama en çok uyum burada sağlanıyor, neden çünkü diller, kültürler bir birine yakın. Coğrafi koşullar aynı, sıcak aynı soğuk aynı, toprak aynı, hava aynı, ya burası garip bir yer değil. Git İstanbul’a orada kayboluyorsun. Burası öyle değil. İnsan kendini yabancı hissetmiyor (Hamid, Resulayn, 41 yaşında).

Sonuç olarak bütün olumsuzluklara rağmen Suriyeli göçmenler mekânsal tercihte bulunurken rastgele değil sosyal mesafenin en az olduğu mahalleleri tercih etmektedir. Bu sosyal mesafe ekonomik olabildiği gibi eğitim düzeyi, etnik ve dilsel özelliklerle ilgili olabilmektedir. Ayrıca kalabalık aileler daha çok geniş evlerin bulunduğu bölgeleri ve

müstakil evleri tercih etmektedir. Uluslararası göç incelendiğinde teorik çerçevede değinildiği üzere etnik göçmen grupların mekânsal yoğunlaşması daha çok dış tehditlere karşı bir çağrıdan kaynaklanmaktadır. Ancak etnik özellikler Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa kent düzeyindeki mekânsal dağılımında önemli bir açıklama potansiyeli taşısa da yapılan görüşmelerden ulaşıldığı üzere dış tehdit Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasını önemli bir açıklama potansiyeli taşımamaktadır. Bunun yerine Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması sosyal yaşamın daha rahat bir biçimde sürdürülmesi, kendisi ile aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan insanlarla beraber yaşama isteğinde kaynaklanmaktadır.

6.2.3. Aracı kurumlar

Her ne kadar Suriye göçünün ilk aşamasında çatışmaların kısa sürede bitip göçmenlerin ülkesine döneceğine dair güçlü bir kanaat var idiyse bu kanaat gittikçe zayıflamakta ve Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de kalıcı olacağına dair kanaat her geçen gün daha da güçlenmektedir. Saha araştırması sürecinde göçmenlerle yapılan görüşmelerde ülkesine dönme konusunda göçmenlerin güçlü bir arzu beslediği görünse de göçmenler çatışmaların biteceği konusunda oldukça karamsar göründü. Hatta çatışmalar bitse bile alt yapısının tamamen yok olduğu; işin, aşın ve hayatın devamını sağlayacak unsurların olmadığı bir yere dönmenin mümkün olmadığını göçmenler tarafından söylendi. Bu bağlamda diğer uluslararası göç örneklerinde olduğu gibi bu göç süreci de uzun zaman alacağı, göçmenin geri kalan hayatını ve sonraki kuşakları etkileyebileceği görünmektedir. Şüphesiz bu uzun vadeli göç sürecinin nasıl gelişeceği, devlet kurumları haricindeki dayanışma unsurları ön plana çıkartmaktadır. Bu dayanışma unsurları göçmenlerin kendi aralarında gelişen enformel özellikler taşıdığı gibi devlet, bölge halkı ve göçmen kitlesi arasında dayanışmayı sağlayan STK gibi tampon kurumlar da olabilmektedir. Şanlıurfa’daki Suriyeli göçmenlerin kendi aralarındaki dayanışması sosyal medya ağı ve kurdukları STK’lar üzerinden işlerken bölge halkıyla dayanışması bölge STK’ları üzerinden işlemektedir. Ayrıca iş bulma süreçlerinde ve gündelik hayatta bir çok enformel kurum da fonksiyonel hale gelmektedir.

Gönüllük esasına dayalı gerçekleşen göçlerde bireyler geldikleri yerlere daha kolay bir biçimde uyum sağlarken zora dayalı gerçekleşen göçlerde göç eden bireyler hazırlıksız ve birikimsiz göç etmekte ve geldikleri yerlere uyum sağlamaları zorlaşmaktadır. Özellikle devletin yetersiz kaldığı durumlarda STK ve eğer göç eden ve edilen topluluklar benzer dini kodlara sahipse dini referanslardan beslenen kurumlar

önemli faaliyet göstermektedir. Şüphesiz bu kurumlardan biri vakıftır. Daha çok dini ve medeni referanslardan beslenen vakfın temel amacı sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlamaktır. Bu bağlamda özellikle doğal afet zamanlarında ve olağan üstü hallerde halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması vakıfların temel amaçları arasında yer almaktadır.

Günümüzde sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan diğer bir bileşen derneklerdir. Bu tür yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı gönüllü kuruluşlar STK adı altında tanımlanmaktadır. Yerel ve ulusal STK'lar Suriye göçü sürecinde yardımlaşma, dayanışma ve diğer faaliyet alanlarında büyük bir çaba göstermektedir. Şanlıurfa'ya yoğunlaşan Suriyeli göçmenlerin kentle ilişkilerinde akrabalıkla birlikte STK'lar bir köprü işlevi görmektedir. Göçmenlere yönelik faaliyet gösteren STK'lar sadece yardım dağıtmamakta, eğitimden sağlığa kadar birçok alanda göçmenlere hizmet vermektedir. Sadece göçmenler hedef kitle olarak belirlenmemekte bölge halkı ile göçmenlerin bütünleşmesi adına birçok program düzenlemektedir. Bu bağlamda Suriyeli göçmenlere yönelik STK'ların Şanlıurfa'da daha etkin çalışmaları Suriyeli göçmenleri Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Ramazan, diğer unsurlarla birlikte yardım faaliyetlerinin göçmen yoğunlaşması üzerinde nasıl rol oynadığını şu sözlerle anlattı:

...dildir, mesafe yakın. Urfa ucuz bir şehir. Yardımların burada fazla olması. Bu nedenleri bir araya getirdiğinizde Suriyelilerin neden daha çok Urfa'ya geldiği ortaya çıkıyor. Dilin aynı olması Suriyelilerin hayatlarını çok kolaylaştırıyor. Önemli bir unsur kapılar Urfa'ya açılıyor, savaş çanları çalmaya başladığında insanlar kitleler halinde bu sınır kapılara yoğunlaştı. Herkes birbiriyle iletişime geçerek belli mekânlarda yoğunlaşmasına neden oldu. Bu adım adım giderek büyümeye başladı. Diğer önemli bir unsur burada Suriyelilere çok yardım ediliyor, sahip çıkılıyor. Dernekler yardım ediyor. Gıda yardımında, elbise yardımında bulunuyor. Bu nedenlerden dolayı Suriyelilerin Urfa'da daha fazla toplanmasına neden oluyor (Ramazan, Halep, 30 yaşında).

Genelde STK özelde dernekler temel ihtiyaçlarının giderilmesinden yasal haklarının iyileştirilmesine kadar birçok konuda göçmenlere hizmet vermektedir. Suriyeliler tarafından kurulan ve bölge kaynaklı birçok STK ve dernek sözü edilen birçok işlevi yerine getirmektedir. Şanlıurfa'daki birçok STK ve dernek kuruluş amaçları doğrultusunda Suriyeli göçmenlerle ilgili yardımlaşma, meslek edindirme, ekonomik yaşamlarını devam ettirmeleri konularında faaliyet göstermektedir. Görüşme yapılan bir STK temsilcisi Suriyeli göçmenlere yönelik yaptıkları çalışmalarını şöyle özetledi:

Savaş başladığından beri imkanlar dahilinde kimisine ev tuttuk, çok sayıda ev kiraladık, yerleştirdik, eşyasını aldık. Gıdasıdır, battaniyesidir, hijyenidir, temizliğidir, yardımcı olduk. Bazı ailelerin eğitimine katkı sunduk. Sağlık hizmetlerine yardımcı olduk. Aklınıza gelebilecek insani yardımla ilgili aklımıza ne geliyorsa, ilaçtan tut, sandalyeye kadar, mutfaktaki tencereye kadar, çocuğun mamasına kadar, çocuğun bezine kadar her türlü konuda yardımcı olmaya çalışıyoruz. Hatta biraz önce içeri giren arkadaş seyyar araba dağıtımına gidiyor, simit ve tatlı arabası. Yani bir taraftan da kendi nafakalarını kazanması için de mücadele ediyoruz. Eğitim kursları açmışız, meslek kursları açmışız. Berberlik, dikiş nakış, elektrik elektronik ev aletleri tamir etmeyi öğreniyorlar. Bu kurslarımız şu an mevcuttur, faal olarak devam ediyor. Bir ailenin gereksinimi olan her alanda çalışmalarımız var lakin her aileye her yardımı yapamıyoruz, o imkân yok maalesef. Bu yardımlar sadece bizimle sınırlı değil diğer yardım kuruluşları da büyük çaba gösteriyor. Şanlıurfa yardım platformu, aile sosyal bakanlığı, Kızılay bu konuda çalışıyor. Bu potansiyele göre yardım çalışmaları iyi düzeyde gidiyor. Hemen hemen her eve girmişiz, bir şeyler yapmışız, bütün ihtiyaçlarını karşılamamış olsak da ihtiyaçlarının bir ucunda tutmuşuz, yardım etmişiz. Başka kurum ve kuruluşlar da başka yardımlar yapmıştır. Bu potansiyeli taşıyabilecek başka bir ilimiz yoktur. Keşke her ilimiz 650 bin nüfuslu muhaciri ciddi olaylar, problemler olmadan götürebilecek potansiyele sahip olabilse. Tabi ki diğer illerde de muhacir var ama bu kadar değildir. Neredeyse bir Urfa nüfusu kadar Urfa'da muhacir var (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Mülteci ve sığınmacılar dahil uluslararası zorunlu göçmenlerin büyük çoğunluğu kamp olarak tarif edilen geçici barınma merkezlerinde değil kentlerde yaşamaktadır. En çok Suriyeli göçmenin GBM'de kaldığı Şanlıurfa'da bile göçmenlerin yaklaşık % 90'ı GBM'nin dışında ikamet etmektedir. Özellikle kent merkezlerinde yaşayan göçmenlerin barınma ihtiyacının karşılanması, istihdam koşullarına sahip olması, sağlık ve eğitim imkânlarına erişimi yumuşak bir geçişin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu unsurlar geçici barınma merkezlerinin dışında Şanlıurfa kent merkezinde yaşayan Suriyeli göçmenler için önemli sorun alanları olarak ön plana çıkmaktadır. Böyle bir süreçte toplumun kılcal damarlarına ulaşan STK'ların özellikle çok yoksul göçmenlere ulaşımı önemli hale gelmektedir. Görüşme yapılan bir saha uzmanının anlatmış olduğu hikâye tam da buna işaret etmektedir:

Ben kışın arabayla çıktım, bildiğimiz dağlık bir alan orada bir çadıra rast geldim. Baktım bir çadır var, içeri girdim 10 günlük bir bebek var, soba kurmuşlar derme çatma. Hem geri döndük, 2 STK'ya gittik, yardım topladık, kumanya falan arabaya koyduk. Yetkilileri de aldık yanımıza, 2'de defterleri açtılar, 2'si de kayıtları var bunların. Yine yardımı verdik ama adam dedim hocam bunların kaydı var zaten bizde. Elektrik, su künyeleri gibi STK'larda gittikleri evin girişine öyle künyeler koyuyor, bak dediler bizim

cadırın girişine koyduğumuz künye. Sosyal medyadan mutlaka öğreniyor, öğrenemezse komşularından öğreniyor. İletişimleri çok güçlüdür (Saha uzmanı, kamu kurumu).

STK'ların en çok çalıştığı alanlar göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Şüphesiz göçün ilk aşamasında en çok ihtiyaç duyulan alan da budur. Yerel, ulusal ve Suriyeliler tarafından kurulan STK'lar bu konularda önemli görev almaktadır. Ancak çatışmanın devam etmesi, göçmenlerinin kalışının sürmesi ve kalıcılığa dair kanaatin güçlenmesi ile birlikte STK'ların da yardım alanları çeşitlenmekte; eğitim, istihdam, toplumsal kabul ve uyuma harcadığı mesai artmaktadır. Yapılan görüşmelerde ifade edildiği gibi yerel, ulusal ve Suriye kökenli bazı dernekler; temel ihtiyaçlarının yanında çeşitli yöntemlerle göçmenleri rehabilite etmeye çalışmakta, göçmenleri birçok konuda bilgilendirmekte, dil eğitimi ve kursları düzenlemektedir. Bu çalışmanın saha araştırması sürecinde yerel, ulusal ve Suriyeli göçmenler tarafından kurulan STK'larla yapılan görüşme ve ziyaretlerde tespit edildiği gibi STK'lar yetimhane faaliyetlerinden dil kursuna kadar birçok faaliyet gerçekleştirmektedir. Örneğin bazı dernekler göçmenlerin seyyar satıcılık yapabilmesi için onlara mobil arabalar dağıtmakta, Suriyeli göçmenler tarafından kurulan "Biz Buradayız" derneği Suriye ile Şanlıurfa halkı arasında spor faaliyetleri düzenlemekte, "El Hemedi ve Risk Ofisi" derneği aşağıdaki fotoğrafta görüldüğü gibi Suriyeli göçmenlere iş bulması için aracılık etmektedir.

GörSEL 6.5. Şanlıurfa'da Bulunan Rızk Ofisi³⁵

³⁵https://www.google.com.tr/search?q=r%C4%B1z%C4%B1k+ofisi+g%C3%B6rseller&rlz=1C1SVED_enTR680&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=IDfa9tAxQ1VopM%253A%252Cw3pC2tmLFVVMfM%2

Şanlıurfa'da Suriyeli göçmelerin istihdamı için sadece gönüllü STK'lar faaliyet göstermemekte iş arayan ve iş veren arasında enformel olarak kurumsallaşan ve bu işten para kazanan aracı kurumlar da bulunmaktadır. Köprü kurucu sosyal sermaye olarak değerlendirilebilen bu aracı kişiler halk arasında elçi ve çavuş olarak nitelendirilmektedir. Daha çok tarım sektöründe ve mevsimlik işlerde elçi işin ve işçinin bulunmasında aracı olurken çavuş işin düzgün yapılıp yapılmadığını denetlemektedir. Bu enformel yapı daha çok tarım sektöründe ve mevsimlik işlerde geçerli olmaktadır. Bu yapı aynı zamanda çalışan kişinin işveren tarafından ücretinin verilmemesi durumunda enformel bir sigorta hükmüne geçmektedir. Görüşme yapılan bir göçmen bu iş ilişki biçimini şu sözlerle ifade etmektedir:

Ben Kobani'de tarlada çalışıyordum, saman yüklüyordum, bilek gücüne dayalı ne iş bulsaydım yapıyordum. Burada da aynı işi yapıyorum, saman yüklüyorum.

Peki, işi nasıl buluyorsunuz, kim aracı oluyor? (araştırmacı)

İki elçi var, biri Suriyeli diğeri Urfalı. Urfalı elçi iş buluyor, Suriyeli elçi de işçi buluyor. İş olduğunda bana haber veriyor, böyle bir iş var diye. Bunun karşılığında 2 lira alıyor ama para için iş sahibi ile muhatap olmuyorum. Paramı elçiden alıyorum. Benim muhatabım elçidir. İş sahibi parayı vermiş vermemiş beni ilgilendirmiyor yani (Baver, Kobani, 31 yaşında)

Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyet gösteren yerel STK'lar genellikle dini referanslardan ve ensar-muhacir metaforundan beslenmektedir. Ancak aşağıda belirtildiği gibi görüşme yapılan bir uzmana göre STK'ların göçün ilk sürecinde önemli görev üstlenmesine rağmen uzun vadede daha sistematik bir biçimde çalışması gerekir.

STK'ların geçiş sürecinde çok olumlu etkileri oldu ve yardımları devam ediyor. Yalnız bunlar profesyonel değil, sevapçı gruplardır, sistematik değil, meseleye yaklaşırken ellerinde bir çerçeve programları yoktur. Aç olana ekmecek verir, susuz olana su verir. Bir ensar-muhacir kültürü var. Fakat ensar-muhacir felsefesi bitmiştir, korumacı mantık bitmiştir. Artık onları kanalize edici ve kalıcı programlara zorlayıcı pratikler hayata geçirmek gerekir. İleriye dönük programlar geliştirilmelidir (Saha uzmanı, kamu kurumu).

STK'larla birlikte gönüllü çalışan kişiler de genellikle dini referanslardan beslenerek Suriyeli göçmene yardım etmeye çalışmaktadır. Gönüllü çalışan bir kişi Suriyelilerle ilgili bir hikâyesini şöyle anlattı:

Mesela dün okuldan geldim üstümü değiştirdim, cami imamı aradı, ya burada bir Suriyeli var anlamıyoruz. Gittim;

-Selamün aleyküm

-Aleyküm selam.

-İsmin?

-Yahya

-Nereden geldin?

-Halep'ten

-Ne zaman geldin?

-2-3 gün önce

-Kiminle geldin?

-7 çocuğum ve eşimle

-Nerede kalıyorsunuz?

-Camiinin karşısında metruk bir bina var, orada kalıyoruz. Elektrik yok, su yok.

Gittik baktık gerçekten elektrik yok, su yok, karanlık bir ev. Kadıncağız bir köşeye sıkışmış. Yüreğim cız etti. Biz doğalgazlı evde yaşıyoruz, musluğu açtığımızda su geliyor, kardeşiz diyoruz, böyle kardeşlik olmaz dedim. Hemen öğrencilerimi aradım; soba bulduk, boru yok, boru bulduk dirsek yok, dirsek bulduk, odun kömür yok, odun kömür bulduk, boruyu takacak yer yok. Baktım böyle olmayacak. Ben yaşadığım mahallede uzun süredir kalıyorum ve din kültürü öğretmeniyim. Mahallede hangi kapıyı çalsam mutlaka bir tanıdığım çıkar. Hemen bir ev bulduk, taşittik oraya. Çocuklar biraz ısındı. Dedim sen ne iş yaparsın, dedi telefoncuym, telefonda işinden anlarım. Hemen bir telefoncu arkadaşımı aradım, telefon pasajında çalışıyor. Dedi gelsin, çalışsın gelirin yarısı ona yarısı bana, günlük ne geldiyse, kirayı ödemez, giderleri ödemez (Saha uzmanı, gönüllü çalışan).

Şanlıurfa'da 60 STK bir araya gelerek "Şanlıurfa STÖ İnsani Yardım Platformu"nu oluşturmuşlar. Bu platforma üye her yardım kuruluşunun yardım dağıtacağı bölgeler ayrıdır. Böylece her yardım kuruluşunun benzer bölgelere yardım götürme ihtimalleri azalmaktadır. Bu Platformunun ilgili kişileri ile yapılan görüşmelerde belirtildiği üzere Şanlıurfa'da her mahallenin birkaç sorumlusu bulunmaktadır. Bu mahalle sorumluları daha önce mahallede ikamet eden Suriyeli göçmenin durumu ile alakadar olduğu gibi mahalleye yeni gelen göçmenin durumunu tespit edilmesi ile de görevlidir. Platform başkanı ile yapılan görüşmede başkan platform faaliyetlerinden şu şekilde söz etti:

Biz Şanlıurfa Sivil Toplum Kuruluşları İnsani Yardım Platformu olarak hem Suriye sınırındaki hem de buradaki ihtiyaç sahiplerine yardım dağıtıyoruz. Bizim çalışma

sistemimiz şu: lojistik depomuz var, gelen yardımları burada topluyoruz. Bir de biz 60 sivil toplum kuruluşu ile birlikte çalışıyoruz. Her bir sivil toplum kuruluşu belli bir bölgeden sorumlu tutulmuş. O mahalledeki ihtiyaç sahiplerini o mahalleden sorumlu STK takip ediyor. Evlerine gidiyor, sosyal incelemesini yapıyor. Bunların çalışanı var mı yok mu, geliri var mı yok mu, neye ihtiyacı varsa onu tespit edip ondan sonra birinci elden bunların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyoruz. Biz yardım ediyoruz ama mesela bir ay sonra gidip bakıyoruz ki yardım ettiğimiz ailede 2 kişi çalışmaya başlamış kendi kendilerini idare edebilecek duruma gelmiş, yardımları kesiyoruz (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Şanlıurfa STÖ İnsani Yardım Platformu Suriyeli göçmenlere sadece yardım dağıtmamakta Suriye ve Şanlıurfa halkının kaynaşması için çeşitli sosyal faaliyetler de gerçekleştirmektedir. İki halk arasında gerçekleşen futbol turnuvaları bu faaliyetlerden birini oluşturmaktadır. Nitekim bir turnuvada platform başkanı Osman Gerem düşüncelerini şu şekilde ifade etmişti:

“Bir huzursuzluk, bir fitne çıkarmak isteyen şer güçlere karşı bir dizi tedbir amaçlı çalışma başlattık. Türk ve Suriyeli tarafları sağduyu ve akliselimle hareket etmeye davet ediyoruz. Huzurumuzu bozmak isteyenlere fırsat verilmemesi için gayret ediyoruz. Kardeşliğimizi pekiştirmek için bu dostluk maçı düzenlendi. Güzel ve faydalı olan bu organizasyon kardeşliğimizi kimsenin bozamayacağını göstermesi açısından büyük önem taşıyor³⁶”

Bu çalışmanın saha araştırması sürecinde saha uzmanları tarafından belirtildiği üzere Şanlıurfa’da Suriyeli göçmenlere yönelik yardım faaliyetlerinde bir düşüş olsa da önemli miktarda devam etmektedir. Bir STK temsilcisi yapılan görüşmede 2017 yılının Ramazan ayında Şanlıurfa’da Suriyeli göçmenlere yönelik gerçekleştirmiş olduğu yardım faaliyetlerini şöyle anlattı:

Ramazan ayında günde 350 bin TL nakdi yardım biz dışarıdan alıp burada dağıttık. Bu sıcak para bu piyasaya girdi. O muhacir alıp evin kirasını ödedi, o muhacir alıp bakkaldan şeker aldı, bulgur aldı, gitti mağazan sünger aldı, buzdolabı aldı. Peki, bu para nereden geldi. Pakistan’daki Müslümanlar gönderdi. Mesela biz Urfa’da günde 75 bin ekmek dağıtıyorduk. Bunun sponsorluğunun hepsini üstlenen Pakistanlı Müslümanlar (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

STK’lar Suriyelilere yönelik dışlayıcı davranışların arttığı dönemlerde de aktif rol alarak olayların yatıştırılmasında liderlik etmektedir. Bu liderlik toplumsal kabul ve

³⁶ <http://www.urfastk-iyad.org/haberler/turk-suriyeliler-biz-kardersiz-macinda-bulustu/>, Erişim tarihi: 15.09.2017

uyumun gereklemedesinde hayati öneme sahiptir. Örneğin Suriyelilere yönelik bazı olumsuz davranışların sergilenmesinin hemen akabinde şanlıurfa’da Türkiye, Irak ve Suriye menşeli STK temsilcileri ‘Halkların Huzuru İçin Sivil Tedbirler alıştayı’yını düzenlemiş ve alınması gereken tedbirleri sıralamıştır.

alıştay rneğinde olduğu gibi şanlıurfa’da yardım kuruluşları sadece temel ihtiyaç konularında yardım dağıtmamakta hakların kaynaşması için de çeşitli faaliyetler göstermektedir. Başka bir saha uzmanı olan STK temsilcisi yardımların yanında gerçekleştirdikleri sosyal projeleri şöyle açıkladı:

Zaman zaman adli vakalar, hadiseler yaşanır, yaşanıyor. Keşke bunlar yaşanmazsa ama böyle büyük bir nüfus kitlesinin bulunduğu bir yerde bunların yaşanması tabiidir, normaldir. Ama biz bunların olmasını istemiyoruz ve olmaması için büyük çaba gösteriyoruz. Suç işleyenlerin sayısı da çok fazla değil, yerli halkla karşılaştırdığımızda. Bunu kullananlar da var, işte bakın Suriyeliler şöyle yaptı, böyle yaptı. Bununla ilgili de sosyal projelerimiz var. Onların dğnleridir, taziyeleridir, anlaşmazlıklarıdır, gidip iştirak ediyoruz, arabuluculuk yaptığımız olmuştur, barıştırdıklarımız olmuştur. Her yönüyle ilgili faaliyetlerimiz var elhamdülillah. Yetimleri sevindirme programlarıdır, yetimlere ayrı, engelli olana ayrı, fakire ayrı birçok sosyal projemiz vardır. Ayda 750 bin civarı piyasa değeri yardım dağıtıyoruz (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Sadece ulusal ve yerel STK’lar değil Suriye menşeli birçok STK da Suriyelilerin bütünleşme süreçlerinde etkin olarak çalışmaktadır. Suriyeli STK’lar yerel ve ulusal STK’lar gibi hem temel ihtiyaç konularında göçmenlere yardım etmektedir hem de göçmenlere meslek edindirme kursları, dil öğretme kursları, sosyal kaynaştırma ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Dahası Suriyeli göçmenler tarafında kurulan dernekler, i çatışmanın yol açtığı gm sosalolojik bir sonucu olan tahribat ve travmaları rehabilite etmeye odaklanmaktadır. Örneğin Suriye menşeli bir dernek ve vakfın desteğiyle şanlıurfa’da açılan ‘‘Karanlıkta Bir Işık: Suriye Söz Okulu’’ yüzlerce Suriyeli göçmen çocuğunun eğitim-ğretim görmesine olanak sağladı. Okul sadece çocuklara eğitim imkanı sağlamadı aynı zaman da öğretmenlere de iş fırsatı sundu. Çünkü bu okulun açılması ile birlikte okulda çalışan 20 ğretmen, 2 hizmetli ve 1 doktor iş bulma fırsatını yakaladı³⁷. Benzer bir biçimde Said Yardım Derneği tarafından şanlıurfa’da Suriyeli göçmen çocuklara eğitim ğretim hizmeti vermek üzere Said Modeli Okulu açıldı. şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğüyle ortak çalışan bu okul yaklaşık 700 göçmen çocuğa

³⁷ <https://aciktoplumvakfi.org.tr/projeler/karanlikta-bir-isik-suriye-soz-okulu/>, Erişim tarihi: 23.08.2017

eğitim hizmetini sunma kapasitesine sahiptir³⁸. Okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerde okul aynı zamanda birçok Suriyeli göçmene iş fırsatı sağladığı belirtilmiştir. Said Yardım Derneği şanlıurfa Valiliği ile yaptığı protokol kapsamında şanlıurfa’da bir okul inşa etme faaliyetini de yrtmektedir³⁹.

Suriye kökenli dernekler sadece göçmenlere odaklanmamakta Arapça öğrenmek isteyen bölge halkına yönelik kurslar da düzenlemektedir. Böylece bölge halkı herhangi bir ücret ödemeden Arapça kursuna gitme şansına sahip olmaktadır. Örneğin Umut Köprüsü Derneği ile yapılan görüşmede belirtildiği gibi dernek tarafından düzenlenen Arapça kurslarına bölge halkından birçok kişi katılmakta ve akademik Arapça ğrenmektedir:

Dernek olarak bölge halkına yönelik Arapça kurslar da düzenliyoruz, hafta sonu sabah akşam olmak üzere iki öğün ğrenciler Arapça öğrenmek için geliyor, dersleri Suriyeli ğretmenlerimiz gönüllü olarak veriyor. Kursiyerler kurs için herhangi bir ücret ödemeden Arap kursu almış oluyor (Saha uzmanı, Suriye Menşeli STK).

Suriyeli göçmenlerin kendi aralarındaki dayanışmayı sağlamak üzere kullandığı temel araçlardan biri de sosyal medyadır. Bağlayıcı sosyal sermaye açısından Suriyeli göçmenlerin sosyal medya kullanımı ve dayanışması iş bulmada, kiralık ev bulmada, sosyal rahatlamada, yalnızlık gidermede, sosyal faaliyetler düzenlemede ve daha birçok faaliyetin gerçekleşmesinde birçok işlev görmektedir. Suriyeli göçmenler sosyal medyayı çok etkin kullanmaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı Suriyeli göçmenlerin sosyal medya kullanımını şöyle açıkladı:

Suriyelilerin iletişim kültürleri ile bizim iletişim kültürleri arasında önemli bir fark vardır. Sosyal medya açısından söylüyorum. Suriyeliler sosyal medyayı son damlasına kadar, iliklerine kadar kullanırlar. Bir vakayı 5 dakika sonra Urfa’daki bütün Suriyeliler duyar. Dağıtılan bir yardımı 5 dakika sonra Urfa’da duymayan Suriyeli kalmaz. Ama yerel halkı ararsın, sorarsın yine de haberi ya olmaz geç haberi olur. Ben bölgedeki Suriyeli alimleri ziyaret ediyordum, bizim alimler daha whatsappın ne olduğunu bilmezken onlar sosyal medyanın en ileri boyutunu kullanıyor. Whatsappın bütün özelliklerini bilirler. Telegramı, vayberi bilir. şahsen ben dernek başkanı olarak sosyal medyayı aktif olarak kullanmayı Suriyelilerden ğrendim. Bu yaşanmışlıkla ilgilidir, deneyimle ilgilidir. Biz sorduğumuzda sosyal medyayı daha önce bu kadar kullanmadıklarını, fazla bilmediklerini söylüyorlar.

³⁸ <http://www.sanlıurfa63.com/sanlıurfa-da-suriyeliler-icin-700-kisilik-okul/4885/>, Erişim tarihi: 25.08.2017

³⁹ <http://www.sanlıurfa.gov.tr/kuveyt-said-yardim-dernegi-sanliurfada-okul-yapacak>, Erişim tarihi: 13.12.2017

Ama bu olaylardan sonra bu olaylar yaşandıktan sonra sosyal medya onlar için hayatın vaz geçilmez haline gelmiş. Çünkü her şeyden haberdar olması gerekiyor. Mesela biz yerel halk için bir program yaparken 5 gün 10 gün önce gününü saatini bildirmemize rağmen defalarca bildirmemize rağmen ya haberi olmuyor ya gelmiyor. Biz Suriyelilere yönelik bir program yaptığımızda programdan yarım saat önce bildiriyoruz, birkaç gün önce bildirirsek binlerce Suriyeli gelir, program falan yapamayız. Sosyal medyayı çok etkin kullanılır. Facebook, sms, whatsapp, telegram, viber sosyal medya alanında ne program varsa hepsini kullanır. Müthiş bir iletişim ağı var Suriyelilerin. Her şeyi kullanırlar. Gelişen olaylar onları sosyal medyayı çok aktif olarak kullanmayı etkiliyor. İhtiyaçlar insanı mucit yapar diye hatırladığım kadarıyla bir söz var. Bir Suriyeli genç geldi, makine mühendisi. Savunma sanayisi üzerine müthiş projeleri vardı. Mesela uçaktan gelen bir füzenin zırlı bir aracı nasıl teğet geçebileceği üzerinde çalışıyor. Bu konu üzerinde müthiş bir azmi var. Biraz konuştuk öğrendim ki 4 ağabeyisini böyle bir olayda kaybetmiş. Parçaları bir araya getirdiğimde gördüm ki yaşanmışlıklar onu bu tür bir azme yönlendiriyor (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen ise Suriyeli göçmenlerin hangi amaçlarla sosyal medyayı kullandığını şu sözlerle anlattı:

Suriyeliler sosyal medyayı çok kullanıyorlar, sosyal medya üzerinden sohbet ediyorlar, biriyle haberleşiyor, bir gelişme olursa sosyal medya üzerinden haberleşiyorlar. Mesela benim ailem Şam'da biraz önce annemle sosyal medya aracılığıyla konuştuk (Mahir, Deyr ez-Zor, 25 yaşında).

Görüşme yapılan bir saha uzmanı da Suriyeli göçmenlerin sosyal medyayı çok aktif olarak kullandığını şu sözlerle dile getirdi:

Şu anda bir haber yayılsın; Karaköprü'de yardım veriliyor. 1 saat sonra Karaköprü'nün önünde yüzlerce kişi toplanır. Müthiş bir toplumsal ağları var. Sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanıyorlar. İletişim araçlarını çok etkin kullanıyorlar. Zaten iletişim araçlarını bu kadar aktif kullanmasalardı bu hareketlilikten bu kadar erken haberdar olmazlardı (Saha uzmanı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı).

Başka bir saha uzmanı da Suriyeli göçmenlerin kendilerini ilgilendiren bir gelişmeden çok kısa sürede haberdar olduğunu ve internetin Suriyeli göçmenler için vaz geçilmez olduğunu şu sözlerle anlattı:

Mesela birisi bir yerden yardım alıyor, diğerleri geliyor diyor biz neden alamıyoruz. Anında birinden haberleri oluyor, telefonları var, internetleri var. İnternet onlar için çok önemli, hiçbir şeyim olmazsa bir internetim olsun diyor. Suriye'de kalan akrabaları görüşmek için internet çok önemli. Dün şöyle oldu, bugün böyle oldu diyor. Oradaki akrabalarıyla anlık görüşüyor (Saha uzmanı, Gönüllü).

Sonuç olarak Şanlıurfa'da STK'lar organize olmaları ve sistematik çalışmaları ile ilgili bazı eksiklikleri bulunsa da Suriye göç sürecinde çok etkin çalışmış ve çalışmaya devam etmektedir. Hem Suriye kaynaklı STK'lar hem yerel ve ulusal STK'lar Suriyeli göçmenlerin özellikle temel ihtiyaçların giderilmesinde toplumsal hayata katılımının sağlanmasında önemli rol almaktadır. Suriyeli göçmenler de sosyal medyayı çok etkin kullanarak birbirinden haberdar olmakta, gelişmeleri ve iş olanakları gibi durumları birbiriyle sosyal medya üzerinden paylaşmaktadır.

6.2.4. Sosyal yaşam, bütünleşme ve ayrışma pratikleri

Sosyal yaşamın birçok bileşeni bulunmakla birlikte bunların başında, iş, istihdam, sağlık, eğitim ve günlük yaşam gelmektedir. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin iş ve istihdamla ilgili birtakım özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler göçmenlerin istihdam koşulları, geçinme yolları ve çalışmayla ilgili yaşam tarzıdır. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da istihdam koşulları daha çok iş benzerliğine dayanmaktadır. Sınırın iki yakasında bulunan halkların geçim kaynağının tarıma dayanması iş benzerliğini oluşturarak göçmenlerin alışkın olduğu tarımda çalışabilmesine olanak sunmaktadır. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler yaygın olarak inşaat, tarım ve STK'larda çalışmaktadır. Dahası Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenlerin bir kısmı Şanlıurfa'da yaygın geçim kaynağı olan mevsimlik işçilik yapmaktadır. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen ve aynı mevsimlik işçi olarak çalışan Fatma, bu süreci şöyle anlattı:

Urfa bize yakın. Adetlerimiz, dilimiz aynı. Komşularımızla iletişim kurabiliyoruz. Derdimizi az çok anlatabiliyoruz. Onun için Urfa'dan başka yere gitmiyoruz. Yazın çalışmaya gidiyoruz, yine geliyoruz buraya. Hem burası daha ucuz (Fatma, Rakka, 32 yaşında).

Göç alan ülkelerde göçmenler yaygın olarak enformel sektörlerde ve yerel halkın çalışmayı tercih etmediği alt düzeydeki işlerde çalışmaktadır. En gelişmiş olarak nitelenen kapitalist ülkelerde bile binlerce göçmen kaçak ve ucuz yoldan çalıştırılmaktadır. Bu yaygın sorun uluslararası göçmenlerle ilgili bir insan hakkı ihlali olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yaşadığı temel sorunların başında da çalışma ile ilgili sorunlar gelmektedir. Şanlıurfa iş benzerliğinden dolayı Suriyeli göçmenlere bazı imkanlar sunsa da işsizliğin ve enformel yapının yaygın olduğu Şanlıurfa'da görüşme yapılan Ahmet, Kevser ve Nurdan örneğinde olduğu gibi Suriyeli göçmenler çok ucuz yevmiyeler karşılığında sigortasız olarak çalışmaktadır.

...ını yevmiye ucuz zaten 20 lira 30 lira aldığımız. Yevmiye bu yani düzenli olmuyor zaten (Ahmet, Deyr ez-Zor, 36).

Genelleme yapmak mümkün değil ama buranın insanları yardım sever fakat maaş düşük, 1300 TL. Çok az, hayat pahalı burada, kiralar pahalı (Kevser, Rakka, 25 yaşında)

Kocam burada düzenli çalışmıyor, 1 gün çalışıyor 10 gün çalışmıyor. İş yok. Kâğıt naylon toplayıp satmaya çalışıyor. Yetmeyince ben de çalışmaya başladım. Mevsimlik işçi olarak Ordu'ya gittik, başka yerlere gittik Ev Kirası, elektrik, su para yetmiyor. Maaş düşük kira yüksek (Nurdan, Dyr ez-Zor, 24 yaşında)

Suriyeli göçmenlerin örgütsüz alanlarda yoğunlaşması ve ucuz işçilik ile işverenlerin Suriyeli göçmenleri istihdam etmesi bu alanlarda çalışan yerli halkın azalmasına neden olmaktadır. Özellikle işsizliğin fazla olduğu ve Suriyeli göçmenlerin en çok ikamet ettiği Türkiye'nin güney illerinde yevmiyeler oldukça düşmektedir. Bu durum bir taraftan yerel halkın mağdur olmasına neden olurken diğer taraftan Suriyeli göçmenlerin sömürülmesine yol açmaktadır. Suriyeli göçmenler sadece yevmiye ile ilgili sorun yaşamamaktadır. Suriyeli göçmenlerin kendi mesleklerine uygun iş bulamamaları da önemli bir sorun oluşturmaktadır. Şanlıurfa ile Şanlıurfa'ya gelen Suriyeli göçmenler arasında iş benzerliği olsa da birçok Suriyeli göçmen kendi mesleğinde çalışmamaktadır. Görüşme yapılan Rüveyda sadece onlardan bir tanesidir:

Ben Suriye'de inşaat mühendisliği okudum, inşaat mühendisiyim. Fakat Urfa'da kendi mesleğimle ilgili çalışamıyorum. Çalışma izni almam gerekiyor, onu alamıyorum. Şimdi maliyede çalışıyorum, orada Suriyelilere tercümanlık yapıyorum (Eslem, Deyr ez-Zor, 36 yaşında).

Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin önemli bir kısmının geçim kaynağı yardımlara dayanırken önemli bir kısmının geçim kaynağı yurtdışındaki akrabalarının gönderdiği yardımlara dayanmaktadır. Görüşme yapılan bir yardımlaşma kuruluşu bu yardımlardan şöyle söz etmektedir:

Mesela çocukları Avrupa'ya gitmiş, orada çalışıyor buradaki ailesine de para gönderiyor. Böyle bir durum tespit etmeye çalışıp varsa yardımları kesiyoruz (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin çalışma yaşam tarzına bakıldığında; çalışmanın çok sevilmediği görülmüştür. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bu konudaki düşüncelerini şöyle anlattı:

Mesela buradaki bir kişiye iş bulsan gider yarın hemen başlar. Suriyeliye iş bulunca hemen sormaya başlıyor, kaç saat çalışacağım diyor. Çalışma saati geçti mi hemen bırakıyorlar işi öyle almışlar. İş buluyorum yeri geliyor 2 saat fazla çalışması gerekiyor.

Biz yeri geldiğin gece 12'ye kadar da çalışıyoruz, bizim için sorun oluşturmuyor. Ama onlar için sorun oluşturunca. İş bulmuşum şikayet ediyor sabah saat 8'de gidiyorum akşam taaa 5'te geliyorum diyor (Saha uzmanı, gönüllü).

Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen ise Suriye'de bütün aile fertlerinin çalışmadığını, aile fertlerinin bir kısmının çalışıp çalışmayan diğer aile fertlerine de baktığını şu sözlerle ifade etti:

Ben gitmek istemiyorum ama bazı Suriyeliler gitmek istiyor. Çünkü eskiden Suriye'de bir ailede bir kişi çalışır 15 kişilik aileyi geçindirirdi. Burası öyle değil, herkes çalışmak zorunda. Buna alışkın olmadıkları için yapamıyorlar, Avrupa'ya gidiyorlar. Orada devletin yaptığı yardımlar daha çok olduğu için çalışmaya gerek kalmadan yaşayabiliyor (Mirvan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Görüşme yapılan bir göçmen az çalışmanın Suriyeli göçmenler açısından bir yaşam tarzı haline geldiğini şu sözlerle ifade etti:

Urfa'da Suriyeli çok, bir Suriye şehri gibi olmuş, sanki kendi şehrimizdeyiz. Ama bazı adetleri bize yabancı geliyor. Evden işe işten eve. Sosyal hayatları yok buranın. Çalış çalış nereye kadar. Biz orada 2-3 gün çalışmayız evde dinleniriz. Buradakiler hep çalışıyor, hiç dinlenmeye vakit ayırmıyor. Alışkın olduğumuz bir yaşam tarzı değil sürekli çalışmak. Komşu, akraba ziyaretleri çok sık yapılmıyor burada. Suriye'de öyle değildi; akraba-komşu ziyaretleri çok yapılırdı (İsmail, Rakka, 25 yaşında).

Görüşme yapılan bir saha uzmanı Suriyeli göçmenlerin çalışmayı sevmemesinin nedeni şu gerekçelere dayandırdı:

Çalışma şekilleri de sabah çalışıyor öğlene kadar. Sabah dediğimiz 9'da başlıyor saat 2'ye kadar. ... Çalışmıyorlar, çünkü devletçi bir sistem var. Üretim araçları tamamen devletin elindedir. Sosyalist bir yapı egemendir orada. Kapitalist ülkelerde nasıldır, üretim araçları bireyseldir. Karma yönetim tarzlarında hem devletin üretim araçları vardır hem bireyin üretim araçları vardır. Suriye'de üretim araçları tamamen devletin elinde olan bir sistem hakimdir. Bu sistem onların çalışma yaşamlarını düzenlemiştir (Saha uzmanı, kamu kurumu).

Suriyeli göçmenlerin sosyal yaşamının bir unsurunu da parçalanmış aileler oluşturmaktadır. Suriye'de iç çatışmaların başlamasıyla birlikte binlerce insan ölürken geride kalan binlerce insan da başka ülkelere göç etti. Ancak her ailenin bütün fertleri birlikte göç etmedi ve gittikleri yerde birliklerini sağlayamadı. Bir ailenin ferdi Suriye'de kalırken biri Türkiye'de, biri Arabistan'da biri ise bir Avrupa ülkesinde olabilmektedir. Suriye'de en önemli kurumlardan biri aile olduğu göz önünde bulundurulduğunda parçalanmış aileler Suriyeli göçmenler üzerinde derin travmalara yol açtığı görülmüştür.

Nitekim bu çalışmada görüşme yapılan birçok kişi kendi ailelerden bir kısmının Suriye’de kaldığını, bir kısmının diğer komşu ülkelere gittiğini ve bir kısmının Avrupa ülkelerine gittiğini ifade ettiler. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Sahra bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etti:

Savaş herkesi ayırdı. Savaş olmasaydı yurdumuzu, memleketimizi bırakıp gelmezdik. Başka kimse de gelmezdi. Biz gelmeden önce kardeşimin evi geldi, amcalarım geldi (Sahra, Rakka, 65 yaşında).

Suriyeli göçmenlerin sosyal yaşamlarının bir parçasını da sosyal faaliyetler oluşturmaktadır. Saha uzmanlarına göre göçün ilk sürecinde Suriyeli göçmenler sadece temel ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklanırken zamanla artık temel ihtiyaçlarının haricindeki faaliyetleri de gerçekleştirebilmektedir. Bir saha uzmanı yapılan görüşmede bu süreci şöyle ifade etti:

Artık insanlar daha rahatlar, dertlerini gidip ifade edebiliyor, yardımlar alıyor, taşlar yerine oturuyor zamanla. İnsanlar artık sosyal aktiviteler yapabiliyor. Sosyal aktiviteyi kimler yapabilir? Acil ihtiyaçları giderilmiş kişiler sosyal etkinliklere zaman ayırabilir. Yoksa çocuğunuz açken ne bir program yapabilirsiniz ne bir seminere katılabiliyorsunuz, sizin için bu tür etkinlikler çok lükse kaçır. Şimdi bu tür sorunlar kısmen aşıldığı için ilimizde belki 10’un üzerinde Suriyelilerin etkinliği var. Bu bazen 20, 30’u bulabiliyor gün içinde. Bazen bizim salonumuzu bizden talep ediyorlar. Bu neyin göstergesidir, bazı sorunların aşıldığının göstergesidir. Artık Suriyeliler bir kenarda acil yardım bekleyen konumda değildir. Artık toplumsal hayata katılıyor, toplumun her tarafında görünebiliyor (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Şanlıurfa’daki Suriyeli göçmenler toplumsal hayata çok etkin katılırlar, kentin parklarını ve meydanlarını çok etkin kullanırlar, gece geç saatlere kadar kentin caddelerinde dolaşırlar. Bir AVM’de çalışan Salih Suriyeli göçmenlerle ilgili deneyimini yapılan görüşmede şöyle paylaşmaktadır:

Gündüz çalışmazlar, dolaşmazlar. Akşama doğru hava serinlediğinde sokaklarda, caddelerde Suriyelerin sayısı artar. Akşama doğru caddelerdeki 10 kişiden 1’i Urfalı 9’u Suriyelidir. Gündüz tam tersi evde yatarlar. Her yerde öyledir, bu semtte de öyledir, bizim mahallede de öyledir, başka mahallelerde de öyledir. Gece saat 3’te, 4’te yatarlar. Öğle saatlerinde mesela hiç dışarı çıkmazlar. Sıcak olmasına rağmen Urfalılar çıkar bir şeyler yapar, onlar öyle değil. Bir de artık onlar burayı sahiplenmişler, kendilerini buraya ait hissediyorlar (Saha uzmanı, gönüllü).

Suriyeli göçmen Zuhail da yapılan görüşmede Şanlıurfa’nın birçok yerini gezdiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Urfa'yı gezdim, Nemrut'a gittim, Balıklı gölü, Harran'ı hepsini gezdim. Eyüp peygamber, Tarihi bölgedir burası. Çok beğendim (Zühal, Halep, 22 yaşında).

Suriyeli göçmenler toplumsal hayata çok etkin katılsa da bazı durumlarda ekonomik durum onları engellemektedir. Örneğin görüşme yapılan Suriyeli göçmen Mervan, Şanlıurfa'da çok fazla gezmediğini bunun nedeni ise ekonomik sorunlardan kaynaklandığını şu sözlerle ifade etti:

Mahalleyi tanıyabildik, şehri çok fazla bilmiyoruz. Bir sefer Balıklı göle gittik. Suriyeli akrabalara gidip geliyoruz. Ancak maaş düşük olunca çok fazla bir yere gidemiyoruz, ev kirası 600 maaş 1300, su, elektrik faturasını eklediğimizde 7 kişilik bir evi geçindirmek çok zor (Mervan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Geleneksel ilişkilerin hakim olduğu Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa halkı arasında ilişkiler daha çok iş üzerinden olduğu gibi komşuluk ilişkileri üzerinden de gerçekleşmektedir. Suriyeli göçmen Raif ve Selman Şanlıurfalı komşularından şöyle söz etmektedir:

...dört senedir aynı evde oturuyorum, komşularımız çok iyi. Evimiz çok iyi değil ama komşularımız iyi olduğu için evi değiştirmek istemiyorum. Biz onlara gidiyoruz onlar bize geliyor, çocuklar gidip geliyor. Güvenli bir yer (Raif, Halep, 45 yaşında).

Ben bu mahalleden memnunum, komşuluk ilişkilerimiz gelişti, çok iyi. Hatta benim evin sahibi bir yere gittiğinde evini, çocuklarını bize emanet ediyor. Bu güveni sağlamak her zaman kolay olmuyor ve böyle bir zamanda güven ortamına daha çok ihtiyacımız var (Selman, Kobani).

Bütün Suriyeli göçmenler birçok ilde olduğu gibi bölge halkı tarafından "Suriyeli" olarak tanımlansa da heterojen bir kimlik yapısını barındırmaktadır. Şüphesiz bu kimliklerden biri de eğitim düzeyi yüksek kişiler oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik durumu daha önce de düşük olanlar rahatlıkla yardım talebinde bulunurken statü kaybını yaşayan Suriyeli göçmenler bir mahcubiyet yaşamaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bir Suriyeli göçmenle ilgili hikâyesini şöyle anlattı:

Geçenlerde okuldan çıkıyordum baktım fırıncı bağılıyor, Arapça bilen yok mu? Dedim ben biliyorum, gittim bir Suriyeli kız. Dediler sorabilir misin ne istiyor anlamıyoruz? Sordum dedim bacım ne istiyorsun? Dedi Cevher ustayı istiyorum. Dedim Cevher ustayı istiyormuş. Dediler tatile gitti Cevher usta. Kıza dedim ne yapacaksın Cevher ustayı. Dedi paramız yok, o bize ekmeği parasız veriyordu. Cevher Usta'dan istiyor, başkasından istemiyor. Fırıncıya dedim ver bir aylık ekmeği fişi, verdi. Kızla tanıştık. Dedim nerede oturuyorsun. Dedi biraz aşağıda. Kız hukuk mezunuymuş. Babasını yeni kaybetmiş bomba sonucu. Annesiyle kalıyor. İlgilenmezsen vicdanın sızlıyor, nasıl rahat

uyuyacaksın, ilgilenirsen 5 değil, 50 değil, 500 değil. Gücümüz bir yere kadar (Saha uzmanı, gönüllü).

Örnekleme kapsamına giren Suriyeli göçmenlerin çok azı yapılan görüşmelerde TV seyrederken Türk kanallarını izlediğini ifade etti. Büyük çoğunluğu ise Arapça kanalları ve Arap kanallarını izlediğini Türkçe bilmediği için Türkçe kanal izlemediklerini açıkladı. Görüşme yapılan Beyza, Zümra, Mirvan, Rahime ve Sahra onlardan bazılarıdır:

Türk kanallarını da izliyoruz Arap kanallarını da izliyoruz. Türkçe bilmediğimiz için Türk kanallarını çok fazla anlamıyoruz, onun için çok fazla izlemiyorum (Beyza, Resulayn, 48 yaşında).

BBC, El cezire; film, dizi. Türkçe bilmediğim için Türkçe kanal izlemiyorum (Zümra, Haseke, 30 yaşında).

TV karışık izliyoruz, haber, dizi, Türkçe, Arapça (Mirvan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Türkçe bilmediğimiz için Arapça kanalları izliyoruz (Rahime, Haseke, 20 yaşında).

Daha çok Arap kanallarını izliyoruz. Çünkü diğer kanalları anlamıyoruz (Sahra, Rakka, 65 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu daha rahat iletişim kurduğu için Suriye göçmenler tarafından açılan marketlerde ve işyerlerinden alışveriş yapığını ve hizmet aldığını ifade etti. Bir kısım Suriyeli göçmen ise önemli olan ucuzluk olduğunu söylediler:

Fark etmiyor. Şelalenin yanında bir market var, oradan alışverişimizi yaparız genellikle. Alışveriş yaparken Suriyeli veya Urfalı diye bir ayırım yapmıyoruz (Beyza, Resulayn, 48 yaşında).

Alışverişimi genellikle Suriyelilerden yaparım çünkü Türkler bizim tam olarak ne istediğimizi bilmiyorlar. Onun için Suriyelilerden alışveriş yapmak daha kolay oluyor (Zühal, Halep, 22 yaşında).

Genelde alışverişimizi Suriyelilerden yaparız ama Türklerden de yaparız. Yani nerede bir fiyat farkı varsa daha ucuz ise ondan alıyoruz (Fatma, Rakka, 32 yaşında).

Birçok kitlesel göç örneğinde olduğu gibi Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler de özellikle ekonomik olarak birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Ancak görüşme yapılan neredeyse bütün Suriyelilerin oldukça memnun kaldığı hizmet alanları da bulunmaktadır. Bu alanlardan biri ve belki de en önemlisi sağlık hizmetlerine erişim ve aldığı hizmetle ilgili duyduğu memnuniyettir. Suriyeli göçmenler bu konudaki düşüncelerini yapılan görüşmede şöyle dile getirdiler:

Ben hastayım düştüm göz damarım koştu, 20 gün yatakta kaldım. Sağlık hizmetleri verenler çok yardımcı oldular. Ameliyat oldum, bütün masrafları devlet ödedi, tek bir kuruş bile ödemedim. Bütün ilaçları bedava aldık. Ben hastane hizmetinden çok memnun kaldım (Beyza, Resulayn, 48 yaşında).

Hastanede hiç bir sorun yaşamıyorum, geçenlerde çocuklarımı özel hastaneye götürdüm, her bir tahlil 700 milyon, gittim devlet hastanesine hiç para vermedim. Eczaneden de ilacımızı aldık. Çok memnunuz. Bazen Türkiye halkından daha iyi bir hizmet görüyoruz. Çocuğumu Adana'ya da götürdüm, hiç bir engelle karşılaşmadım. Sağlık hizmetlerinden hiçbir Őikâyetimiz yok yani (Serhat, Kobani, 54 yaşında).

Buradaki vatandaş nasıl bir muamele görüyorsa biz de aynısını görüyoruz, hastaneye gittiğimizde sıra alıyoruz, sıramızı bekliyoruz (Selman, Kobani, 41 yaşında).

Bir kuruş ödmeden doktora gidip muayene olabiliyoruz. Hastaneye gidiyoruz, buranın halkı hangi muamele görüyorsa bizde aynı, bir fark yok. Numaranı alıyorsun, bekliyorsun, sıran geldiğinde gidip muayene oluyorsun. Irk, dil, din fark etmiyor orada. İster Suriyeli ol ister Türkiyeli (Hasan, Resulayn, 38 yaşında).

Ama devlet çok iyi. Hastaneye gidebiliyoruz. Çok iyi ilgileniyorlar. İlaçları bedava alabiliyoruz (Rahime, Haseke, 20 yaşında).

Suriye göçmenlerin Şanlıurfa'da sağlık hizmetlerinden memnun kalmasının bir nedeni de göçmenlere yönelik aşağıdaki fotoğraflarda görüldüğü gibi bazı sağlık birimlerinin açılması gelmektedir.

Görsel 6.6. Kadın Sağlığı Danışma Merkezi (C. İnce, 15.01.2018)

Görsel 6.7. Göçmen Sağlığı Merkezi (C. İnce, 16.01.2018)

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Hatice, hastane hizmetleri ile ilgili memnuniyetlerini şu sözlerle özetledi: “500 yataklı devlet hastanesine gidiyoruz. Bir de Harran yolunda bir tane var ona da gittim gözlerim için. Memnun kaldım” (Hatice, Rakka, 80 yaşında). Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Ayşe de hastane ile ilgili memnuniyetini yapılan görüşmede şöyle anlattı: “Hastane hizmetinden çok güzel yararlanıyoruz, ilacımızı bedava veriyorlar. Hiç para almıyorlar, sağ olsunlar” (Ayşe, Resulayn, 20 yaşında). Görüşme yapılan Elvin ise hastaneye gittiğinde hastane personelinin kendisiyle yakından ilgilendiğini yapılan görüşmede şöyle açıkladı: “Bir sorunumuz yok, memnunuz. Burada her şey güzel, yaşam güzel, hastalandığımda hastaneye gidiyorum, bizimle çok ilgileniyorlar, çok memnunum. Gözlerim için gittim, çok ilgilendiler, sağ olsunlar” (Elvin, Rakka, 43 yaşında). Görüşme yapılan Berfin de hastanenin hasta olan eşine iyi baktığını şöyle anlattı: “Eşim kalbinden rahatsız ameliyat olması gerekiyor. Böbrekleri zayıfladığı için şimdi ameliyat etmiyorlar. İlaçlarını alıyoruz, hastane çok iyi bakıyor” (Berfin, Haseke, 47 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Abşar ise hastaneye çok kolay erişim sağladığını şöyle anlattı “Alıştık artık buraya. Hastanelere çok rahat gidiyoruz,

ilgileniyorlar, ilaç bedava. Alıştık buraya yani. Ama savaş biterse geri döneriz Suriye'ye” (Abşar, Telebyad, 45 yaşında). Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Fatma da ilaçları bile bedava aldığını şu sözlerle anlattı: *“Hastaneye gittiğimizde çok iyi ilgileniyorlar. Para vermiyoruz, ilaç bedava. Yani ilaçları bile bedava veriyor, çok iyi* (Fatma, Rakka, 32 yaşında). Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Nuriye de hastane hizmetlerinden memnun kaldığını şu sözlerle anlattı: *“Hastane bize yakın, gidiyoruz. İlgileniyorlar, ilacı bedava veriyorlar. O yönden bir sorunumuz yok. Hastane hizmetlerinden memnunuz”* (Nuriye, Deyr ez-Zor, 60 yaşında).

Görüşme yapılan Sahra da yazın diğer illere çalışmaya gittiğinde dil ile ilgili sorun yaşadığını, hastaneye gittiklerinde dertlerini ifade edemediklerini Ancak Urfa'da bu sorunu yaşamadığını şöyle anlattı:

Urfa'ya gelmemizin nedeni Arap dillerinden anlıyorlar, anlaşabiliyoruz. Yazın çalışmaya gittiğimizde başka şehirlere onları hiç anlamıyoruz. Orada hastanelere gidiyoruz derdimizi anlatamıyoruz. Burası öyle değil. Hastaneye gittiğimizde derdimizi çok rahat anlatabiliyoruz. Doktorlar çok iyi ilgileniyor. İlaçları bedava veriyorlar (Sahra, Rakka, 65 yaşında).

Suriyeli göçmen Sahra'nın da ifade ettiği gibi görüşme yapılan bir saha uzmanı doktor da Suriyeli göçmelerin sağlık hizmetlerine erişimde dil ile ilgili iletişim sorununa Şanlıurfa'da çok fazla rastlanmadığını şu sözlerle ifade etti:

Biz doktor olarak İletişim problemi yaşamıyoruz. Tercümanımız yok ama kapıdaki herhangi bir hastanın kolundan tuttuğumuzda bize tercümanlık yapıyor. Bu şekilde tercüman işi çok hızlı çözülüyor. Ben Kürtçe de biliyorum. Suriye'den gelen Kürtlerin bir kısmı Arapça biliyor. Burası Arap bölgesi, Arapça bilen mutlaka çıkıyor. Sırada bekleyen hastaların kolundan tuttuğunda ya Arapça biliyor ya Kürtçe biliyor. Hastaların 3'te 2'si Arapça ve Kürtçe biliyor. İletişim problemi dolayısıyla Urfa'da yok. Rahatlıkla yaşıyorlar (Saha uzmanı, doktor).

Suriye göçünün artık uzun vadeli olacağı düşünüldüğünde hem Suriyeli göçmenleri, hem Şanlıurfa halkını hem de Türkiye'yi ilgilendiren temel konulardan biri de Suriyeli göçmen çocuklarının eğitimidir. Göçün geçici olacağına dair inanç zayıfladıkça hem Suriyeli göçmenler tarafından hem de resmi kurumlar tarafından eğitime verilen önem artmaya başladı. Şanlıurfa göç idaresinden alınan verilere göre 05/02/2018 tarih itibari ile Şanlıurfa'da 5-17 yaş arasında 171.650 Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Bu sayı aynı zamanda okul çağındaki Suriyeli göçmenleri de ifade etmektedir. Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan bilgiye göre 2017 yılının yaz

dönemine kadar Şanlıurfa’da yaklaşık 70 bin Suriyeli göçmen çocuğunun eğitim öğretim sürecine dahil olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda okul çağındaki Suriyeli göçmen çocuklarının yarısından fazlasının okula gitmediği görülmektedir.

Şanlıurfa’da ikamet eden Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu kent merkezinde ve farklı bölgelerde yaşasa da GİGM’e göre⁴⁰ Şanlıurfa’da geçici barınma merkezlerinde 80,920 kişi barınmaktadır. Geçici barınma merkezlerinde ikamet edenler genellikle benzer coğrafi bölgelerden gelen kişilerden oluşmakta ve ilişkilerini geldiği yerde neredeyse aynen devam etmektedir. GBM’de idareci olan bir kişi ile yapılan görüşmede GBM içinde ve dışında ikamet eden Suriyeli göçmenlerin sosyal yaşamları şu şekilde karşılaştırıldı:

Kamp içinde yaşayanlar genellikle birbiriyle iletişim kuruyor, dışarı ile iletişimleri yok. Sadece oradaki görevli kişilerle iletişim kuruyor onun haricinde sanki Suriye’nin bir köyünde yaşıyormuş gibi aynı bölgeden gelen insanlarla etkileşime giriyor. Dışarıdaki adam çok ucuz ücretlerle çalışıyor olsa dahi dışarıyı görüyor, etkileşimi görüyor, yeri geliyor dışarıda yemek yiyor, yeri geliyor ailesiyle parka gidiyor. Türk komşuları oluyor, Türk bakkalları oluyor, Türklerle minibüse biniyor. Haliyle çok büyük bir fark var, kampta yaşayan ile kamp dışında yaşayan arasında. Dışarıdaki sosyal hayat içerisine giriyor yani. Kamp içinde öğretmenlik yapanlar var mesela, hem maaş alıyor hem bir giderleri yok, tüketemiyor yani parayı biriktiriyor. Kamp dışında yaşayanlar kira ödemek zorunda, kiralar çok yüksek, faturalar vesaire. Dışarıdaki yaşam çok daha zor olabilir (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Geçici barınma merkezinden bir saha uzmanı ile yapılan görüşmede geçici barınma merkezlerinde ikamet eden Suriyeli göçmenlerin daha önceki sosyal ilişkilerini aynen devam ettiğini ve kent merkezindeki Suriyeli göçmenlerle karşılaştırmasını şu şekilde yapmaktadır:

Tabii ki bir fark var, bir kere şehir merkezindeki insanlar etkileşim ve iletişimle daha çok alakadar oluyor. Bizim kültür, gelenek ve ananemizle bir etkileşimi var. Şimdi orada kapalı bir kutu var; Suriye’deki kültürel değerler, adetler, yaşam tarzı tamamıyla devam ediyor. Hiç bir değişkenlik yok mu? Var ama azdır. Bu değişkenlik şehir merkezinde % 30 ise kampta % 5’tir. Basit bir örnek vereyim eskiden insanlar rahat dolaşamıyorlar kampta ama şimdi rahat dolaşabiliyor, gece 1’e, 2’ye kadar dolaşıyorlar. Yani bir şekilde bir iletişim ve etkileşim var ama bu oran çok az. Ama şehir merkezinde daha farklı. Hemen hemen neredeyse bizim sosyal yaşamımıza adapte oldu denilebilir (Saha uzmanı, geçici barınma merkezi).

⁴⁰ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, 02.03.2018

Geçici barınma merkezinde öğretmenlik yapan bir saha uzmanı ise yapılan görüşmede GBM'deki Suriyeli göçmenlerin sosyal ilişkilerini şöyle açıkladı:

Sanki Suriye'nin bir mahallesi yerinden kalkmış Türkiye'ye gelmiş gibi. İlişkiler aynı, sosyal ortam aynı. Sanki bir "Suriye Mahallesi". Türkçe hiç öğrenmiyorlar. Kent merkezlerinde yaşayan Suriyeliler gibi değil. Kente yaşayanlar, farklı bir ortamda karşılaşıyor. Kampta okul zili bile daha yeni çalmaya başlandı. Çünkü çocuklar bomba sesini çağrıştıran her şeyden korkuyorlar (saha uzmanı, geçici barınma merkezinde öğretmen).

Geçici barınma merkezinde 6 yıldır görev yapan bir saha uzmanı ise yapılan görüşmede GBM'de oluşan sosyal yapıyı şöyle ifade etti:

Şöyle bir şey de var, şu anda o insanların başka bir yerde yaşama istekleri yok. Neden yok, orasını bir yerleşim yeri gibi görüyorlar. Çok basit bir örnek vereyim; ben öğretmenlerime soruyorum, başka bir yerde size ev verecekler, maaş verecekler oraya gitmek ister misiniz? Diyorlar yok, biz buraya alıştık, akşamları sohbet ediyoruz, tanıdıklarımız burada. Zorunlu bir durum olmadığı sürece oradan gitmek istemiyorlar. Orada bir sosyal yapı oluşmuş, o sosyal yapıdan ayrılmak istemiyorlar. Artık öyle alıştılar (Saha uzmanı, geçici barınma merkezi).

Kent merkezlerinde kalan Suriyeli göçmenler birçok ekonomik sorunla karşılaşsa da yaşama tutunmaya çalışmakta ve kentle sosyalizasyon sürecine girerek deneyim sağlamaktadır. Ancak geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyeli göçmenler ekonomik anlamda fazla zorluk yaşamasa da birçok konuda benzer olan kişilerle beraber kalmaktadır. Uzun vadede GBM'de kalan Suriyeli göçmenler kent hayatına geçildiğinde uyumlu ilgili çeşitli problemler yaşayacağı tahmin edilmektedir.

Sonuç olarak Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenler işsizliğin Türkiye'de en fazla olduğu illerden biri olan Şanlıurfa'da istikrarlı bir iş bulmada çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bir kısım Suriyeli göçmen mesleği ile ilgili iş bulmazken bir kısmı çok ucuza çalışmak sorunda kalmaktadır. Suriyeli göçmenler Suriye'de gün içinde uzun süreli çalışma yaşam tarzına sahip olmadığı için Şanlıurfa'da bu konuda zorlanmaktadır. Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'da sosyal hayata çok aktif katılmaktadır. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler eğitim ve iş ile ilgili çeşitli sorunlarla karşılaşırken sağlık hizmetleri ile ilgili memnuniyetlerini dile getirmektedir. Parçalanmış birçok Suriyeli göçmen aileye Şanlıurfa'da rastlanmaktadır. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler TV seyredirken daha çok Arap kanallarını izlemekte, alışverişlerini Suriyeli marketlerden yapmaktadır.

6.3. Suriyeli Göçmenlerin Şanlıurfa'ya Yoğunlaşmasına Dair Bazı Toplumsal Sorunlar

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya göç sürecinde daha yumuşak bir göç sürecinin yaşanmasında etkili olan unsurlar önemli bir boşluğu doldursa da bazı sınırlılıklara da sahiptir ve Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya ve Şanlıurfa'nın belli bölgelerine yoğunlaşması bazı toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar hem bölge halkını hem de Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenleri ilgilendirmektedir. Başka bir ifade ile Şanlıurfa'da yumuşak bir geçişin olması hiçbir sorunun yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. Örneğin Şanlıurfa'da göçün ilk sürecinde önemli bir fonksiyona sahip olan akrabalık ilişkileri zamanın uzamasıyla birlikte biraz daha mesafeli hale gelmektedir. Dolayısıyla birçok göç sürecinde olduğu gibi Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında da bazı sorunlar veya sorunların nüvesi ortaya çıkmaktadır. Özellikle Şanlıurfa'nın sahip olduğu dezavantajlı durumu bu sorunların yaşanmasını pekiştirmektedir. Yumuşak geçiş sürecinin yaşanmasında etno-kültürel ve ekonomik unsurlar belirleyici olduğu gibi sorunların yaşanmasında da bu iki bileşen belirleyici olmaktadır.

6.3.1. Suriye göçü bağlamında Şanlıurfa'da sosyo-ekonomik ve demografik sorunlar: Kültürel çatışmadan ekonomik çatışmaya

TUİK 2015 verilerine göre Şanlıurfa'nın toplam 1.892.320 nüfusu bulunmaktadır. Doğurganlık hızı açısından Şanlıurfa Türkiye'de ilk sırada yer almaktadır. 2013 yılında Türkiye'de doğurganlık hızı ortalaması 2,07 olarak gerçekleşirken bu oran Şanlıurfa'da 4,31 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılı itibari ile nüfusun % 61,03'ü 25 yaşın altında bulunan kişilerden oluşmaktadır. Oldukça genç bir nüfus kitlesinin bulunduğu Şanlıurfa'da işsizlik ve eğitim önemli sorunlar olarak yer bulmaktadır. 2013 yılı itibari Türkiye'de işsizlik oranı % 9,7 olarak gerçekleşirken Şanlıurfa'da bu oran % 37,9 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında ise Şanlıurfa'da ortalama yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert geliri sadece 7.570 TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 eğitim istatistiklerine göre ise Şanlıurfa'da 6 yaş ve üzeri nüfusun % 10'u okuma yazma bilmezken herhangi bir lisans programına yerleşenlerin sayısı oldukça düşük düzeyde kalmıştır (TUİK, 2015 Eğitim İstatistikleri; Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2014; Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa, 2013). Karasu'nun yapmış olduğu çalışmada (2016, s. 103) Şanlıurfa halkının en yüksek oranla % 20,8'inin aylık geliri 1501-2000 TL arasında olduğu ve 1/3'ünün Yeşil Kart kullandığı ifade etmiştir.

Saha araştırması sürecinde yapılan görüşmeler ve gözlemler Şanlıurfa'ya yoğunlaşan Suriyeli göçmenlerin de dezavantajlı grup olduğunu gösteriyor. Görüşme yapılan bir saha uzmanı Şanlıurfa'nın ve Şanlıurfa'ya yoğunlaşan Suriyeli göçmenlerin dezavantajlı konumunu şöyle dile getirdi:

Bizim Urfa'nın bir dezavantajı da var, iş yok. Urfa'ya gelen kitle sınırın tam karşı tarafıdır. Ayenl Arap'tan tut Resulayn'a kadar bölge, Telebyad; karşı bölge Suriye rejiminin sitemi tarafından yıllarca dışlanmış, kimlik verilmemiş, hor görülmüş, gözden çıkarılmış, eğitim verilmemiş, alt yapı yok, üst yapı yok, orada bir bedevi hayatı yaşadı. Savaş oldu şimdi bize geldiler. Yani bizdeki Suriyeli kitle ile Antep'teki Suriyeli kitle aynı değil. Urfa'daki dezavantajlı kitledir. Dezavantajlı kitleyi de idare etmek öyle kolay değil. Orada yaşarken bir sanat öğrenmemiş, daha çok kırsalda yaşamış ve Suriye rejimi bunları dışlamış. Rakka merkezde yaşan bir adamla ile Telebyad'ın köyünde yaşayan biri arasında dağlar kadar bir fark var. Diğer bir dezavantajlı durum, buraya gelen ekonomik durumu en kötü, eğitimi en düşük olandır. Okumuş olanlar, maddi durumu iyi olan Bursa'ya gidiyor, İstanbul'a gidiyor, Ankara'ya gidiyor. Durumu çok daha iyiye Avrupa'ya gidiyor. Onun için bizim işimiz zor, bizim işimiz kolay değil (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Örneklem kapsamına giren Suriyeli göçmenlerin demografik özelliklerinin verildiği tablolar incelendiğinde Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlerin eğitim düzeyinin düşük olduğu ve önemli bir kısmının hiç okula gitmediği görülmektedir. Başka bir ifade ile Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler ekonomik düzeyi düşük olduğu gibi eğitim düzeyi de düşük kişilerden oluşmaktadır. Ekonomik durumu iyi, eğitim düzeyi yüksek olan Suriyeli göçmenlerin ise daha çok Batı illerine veya ülkelerine gittiği bilinmektedir. Nitekim görüşme yapılan saha uzmanları bu konudaki deneyimlerini şöyle paylaştılar:

İlk buraya geldiklerinde biz avukatların, eczacıların, doktorların evlerini ziyaret ediyorduk. Evin içerisinde doğru dürüst oturulacak bir şey yok ama konuşmalarından, oturup kalkmalarından, misafire davranmaları konusunda sahip olduğu kimliğini tahmin edebiliyorduk. Onlar söylemese de biz tahmin edebiliyorduk. Fazlasıyla insan sahip olduğu konumunu hissettiriyor. Misafire davranmasından bile bunu hissedebilirsin. Ama bu tarz insanlar Urfa'da çok fazla durmuyor. Benim bir tanıdığım vardı, İngilizce öğretmeni. Kanada'ya gidecekti. Niye bir Almanya'ya gitmiyorsun diye soruyordum. Kanada benim için daha iyi diyordu, hem İngilizce dili orada konuşuluyor. Kendisi İngilizce öğretmeni olduğu için (Saha uzmanı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma).

Suriyeli zenginler genellikle İstanbul'a, diğer illere gidiyorlar. Fakir kısmı ise genellikle Urfa'da kalıyor. Burada kalanlar da devletin yardımlarıyla, yardım kuruluşların yaptıkları

yardımlarla, kendi özel çabalarıyla hayata tutunmaya çalışıyorlar (Saha uzmanı, STK mahalle sorumlusu).

Göçmenin ekonomik ve beşeri sermaye açısından sahip olduğu statü kent içerisinde hangi bölge içerisinde ikamet edeceği üzerinde belirleyici olurken hangi kent veya ülkede yaşayacağı üzerinde de etkili olmaktadır. Bu bağlamda görüşme yapılan bir saha uzmanı statünün toplumsal hayattaki yansımaları Suriyeli göçmenler üzerinden şöyle anlatmakta ve Şanlıurfa'da kalan Suriyeli göçmenlerin özelliklerine şu sözlerle işaret etmektedir:

Kişinin kültürü, eğitimi etkili oluyor. Mesela ilk gelen doktor, avukat, mühendis yardım talep etmediler, hiç bir zaman yardım istemediler. Biz evlerine yardım götürürken büyük bir mahcubiyet duyuyorlardı. Onların yaşantısı ile kültürü ile ilgili bir şey. Onların birçoğu da zaten ilk etapta Avrupa'ya gitti. Burada öğretime çok ihtiyaç duymamıza rağmen, doktora çok ihtiyaç duymamıza rağmen birçoğu Avrupa'ya gitti. Daha yeni yeni Türkiye onlara çalışabilme kapısını açtı. İlk etapta bu kapı açılmış olsaydı, bu insanlar belki oralara gitmeyecekti, bu bölgede kalacaklardı ve kendi insanlarına hizmet edecekti. Mesela Suriyeli doktorlar hastanede çalışmış olsaydı hastaneye gelen Suriyeli kardeşlerimize hizmet etmiş olacaktı. Daha rahat bir diyalog kurma, daha rahat birbirini anlama konusunda güzel bir imkân olacaktı (Saha uzmanı, STK çalışanı mahalle sorumlusu).

Şanlıurfa yukarıda değinildiği gibi Türkiye'de doğurganlığa bağlı nüfus artış hızının en fazla olduğu illerden biridir. Suriyeli göçmenlerin göçüyle birlikte nüfus artış hızı çok daha hızlandı denilebilir. Görüşme yapılan bir saha uzmanı Şanlıurfa'da göçe bağlı ani nüfus artışını şöyle dile getirdi:

Süreç çok hızlı gelişti, sürecin bu kadar uzayacağını hiç kimse tahmin etmedi, 3 ayda biter deniliyordu. Bu kadar kitleyi kimse beklemiyordu. İşte Urfa 600-650 bin insanı barındırıyor. Birçok ilimizin nüfusundan daha büyük bir kitleyi barındırıyor. Urfa'nın aldığı Suriyeli sayısı 25 Avrupa ülkesinin aldığı Suriyeli sayısından daha fazla. Dünyada en çok mülteci barından şehir Urfa'dır. Bu kadar büyük bir kitleyi bir anda kendi yerinden alıp barındırmak hiç de kolay bir şey değil (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Nüfusun yoğunlaşmasıyla birlikte ileriye dair toplumsal problemlerin olacağına dair beklentiler de oluşmaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı yapılan görüşmede bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirdi:

Urfa herkesi barındırdığı için ileri zamanda sorun potansiyeli taşıyor. Zaten Urfa'nın 1 milyon 800 bin kendi nüfusu var, Suriyeli mültecileri eklediğimizde şehrin trafiği bile bunu kaldıramıyor. Zaten Urfa doğurganlık oranı çok yüksek (Saha uzmanı, sosyolog).

Şanlıurfa halkının önemli bir kısmı da Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler gibi genel olarak eğitim düzeyi düşük yoksul kişilerden oluşmaktadır. Şanlıurfa ile Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin eğitimsel benzerliği her iki grubun tarım, inşaat, gündelikçi gibi örgütsüz aynı iş kollarına yoğunlaşmasına neden olmakta ve rekabete yol açmaktadır. Dahası vasıflı Suriyeli göçmenler de bu alana yönelmektedir. Çünkü kendi meslekleri ile ilgili iş bulamamaktadır. Nitekim Suriyeli göçmenler ve saha uzmanları bu statü kaybını yapılan görüşmede şöyle açıkladılar:

Suriye'den gelenler bazen orada yaptığı mesleği burada yapamıyor, çünkü iş yok. Mesela orada doktor ise burada sebze meyve satmak zorunda kalabiliyor. Benim tanıdığım böyle bir kişi var. Burada iş bulamayan bir Suriyeli doktor şimdi meyve sebze satıyor. Vasıflı mesleklere uygun burada iş bulmak zor. Orada hukuk okuyan, avukat olan bir kişi burada elbise satmak zorunda kalıyor (Rüveyda, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Yani Suriye'den gelenler mümkünse kendi mesleğinde ya da yakın bir meslekte çalışmak istiyor. Orada öğretmense burada öğretmenlikle ilgili bir iş bulabiliyorsa yapıyor bulmazsa mecburen başka işler yapmak zorunda kalıyor, inşaatta çalışıyor, günlük işler yapıyor (Halime, Haseke, odak grup görüşmesi, 31 yaşında).

Ben Suriye'de öğretmenlik yapıyordum ama burada mesleğimi yapamıyorum, çünkü mesleğimle ilgili iş bulamıyorum. İş bulmayınca inşaatta çalışmaya başladım, sabah saat 7'de çıkıyorum akşama ancak geliyorum eve. Çalıştığım gün eve çok yorgun geliyorum, onun için bir yere gidemiyorum. Ama çalışmadığım günlerde ailemle birlikte şehri geziyoruz, aile ziyaretlerine gidiyoruz. Urfa'da istediğimiz yere gidebiliyoruz, bir endişemiz yok (Şükrü, Haseke, 25 yaşında).

Çok ilginç bulduğum bir şey adam orada dahiliye doktoru, burada hamallık bir iş vermiyorlar, şoförlük yapayım diyor sen yer bilmezsin nasıl yapacaksın şoförlüğü diyor (Saha uzmanı, gönüllü).

Orada eğitim görmüş, okumuş, öğretmen olmuş, avukat olmuş, mühendis olmuş kişilere gel inşaatta çalış diyoruz. Bedenleri alışkın değil. İnşaatçısı, boyacısı, tamircisi, fayansçısı burada öndedir. Daha rahat iş bulabiliyor. Almış oldukları diplomalarının burada bir geçerliliği yok (Saha uzmanı, kamu kurumu).

Görüşme yapılan bir saha uzmanı öğretmen ise Suriyeli göçmenlerin statü kaybı anlamında yaşadığı zorlukları şöyle dile getirdi:

Urfa'nın bir dezavantajı sanayi yok, iş olanakları az, bizim nüfusta kalabalık. Her kesin her işi yapması da zor. Mesela orada öğretmen olan birinin tekstilde çalışması zordur. Makinelere anlaması gerekiyor, dil öğrenmesi gerekiyor. Bir doktor da işte tarlaya gidip çalışmıyor. Belli zamandan sonra çok zorlanır, yapamaz (Saha uzmanı, öğretmen).

Genel olarak göçün etkisinin ne düzeyde olacağı göç edenlerin sayıları, kalış süreleri ve demografik özellikleri belirleyici olmaktadır. Saha araştırması sürecinden saha uzmanlarından alınan bilgiye göre Şanlıurfa'da yaklaşık 600 bin Suriyeli göçmen yaşamaktadır. Resmi rakamlara göre ise 515.648 bin Suriyeli göçmen Şanlıurfa'da ikamet etmekte ve İstanbul'dan sonra Suriyeli göçmenlerin en çok ikamet ettiği il olmaktadır. Dolayısıyla hareketle Suriyeli göçmenlerden en çok etkilenen il Şanlıurfa gelmektedir. Yukarıda verilen Şanlıurfa ile ilgili ekonomik göstergelerden anlaşıldığı üzere Şanlıurfa Türkiye'de işsizliğin en fazla, toplumsal yaşam koşullarının en düşük olduğu iller arasında yer almaktadır. Suriyeli göçmen yapılan görüşmede işsizlik problemini şöyle anlattı:

Burada en büyük sorun iş bulmadır, iş bulmayınca bütün işler aksıyor, kirayı veremiyorsun. Ev sahibi kira zamanı geldiğinde senin işe gidip gitmediğine bakmıyor, kirasını istiyor. İş olsa başka hiçbir sıkıntımız yok (Hamid, Rasulayn, 41 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Mirvan Şanlıurfa'dan gitmek isteyen Suriyeli göçmenlerin daha çok ekonomik nedenlerden dolayı gittiğini kalanların ise daha çok kültürel nedenler ve fiziksel mesafeden dolayı kalmak istediğini şu sözlerle anlattı:

Ben gitmek istemiyorum ama bazı Suriyeliler gitmek istiyor. Çünkü eskiden Suriye'de bir ailede bir kişi çalışır 15 kişilik aileyi geçindirirdi. Burası öyle değil, herkes çalışmak zorunda. Buna alışkın olmadıkları için yapamıyorlar, Avrupa'ya gidiyorlar. Orada devletin yaptığı yardımlar daha çok olduğu için çalışmaya gerek kalmadan yaşayabiliyor. Buranın bir avantajı sınıra yakındır, Suriye'de bir düzelme olduğu zaman dönmek isteyen için çok kolaydır. Avrupa'ya gidenlerin bir kısmı geri döndü, kültürler farklı orada yapamıyor. Mesela bir tanıdığım gitti geri geldi. Kültürleri çok farklı (Mervan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Görüşme yapılan Suriye göçmen Nurdan da Şanlıurfa'da kültürel sorunları fazla yaşamadığını genellikle sorunlarının ekonomik kaynaklı olduğunu şu sözler ifade etti:

Burada kültürel bir sorun yaşamıyoruz ama ekonomik sorunlarımız çok. Ben Suriye'deyken çalışmıyordum. Kocam burada düzenli çalışmıyor, 1 gün çalışıyor 10 gün çalışmıyor. İş yok. Kâğıt naylon toplayıp satmaya çalışıyor. Yetmeyince ben de çalışmaya başladım. Mevsimlik işçi olarak Ordu'ya gittik, başka yerlere gittik Ev Kirası, elektrik, su para yetmiyor. Maaş düşük kira yüksek (Nurdan, Deyr ez-Zor, 24 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Sahra mevsimlik işçi olarak çalıştığı halde kazandıkları gelirin gideri karşılamadığını şu sözlerle anlattı:

Urfa'da yazları başka şehirlere çalışmaya gidiyoruz, sonra yine Urfa'ya geliyoruz. Çalışıyoruz ama yetmiyor, çünkü nüfusumuz fazla, ailemiz geniş (Sahra, Rakka, 65 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Beyza ve Zuhâl da ev bulmakta zorluk yaşadığını, işsizlikle ilgili sorunlar yaşadığını ve kira fiyatlarının çok pahalı olduğunu şu sözlerle anlattı:

Herkes kolay kolay ev vermiyor, ev bulmak kolay değil, çok kalabalıksınız diyor. Buraya taşındık. 12 kişi bu evde kalıyoruz. 2 yıl oldu bu evdeyiz. Bizim mesleğimiz yok, Türkçe bilmiyoruz. Çocuklarım çalışmıyordu, meslekleri yok. Suriye'de okudu, bir meslek edinemedi. 2 çocuğum yeni iş buldu. Biri 14 yaşında diğeri 18 yaşında. Haftalıkları 180 TL (Beyza, Resulayn, 48 yaşında).

Burada ev kiralari çok pahalı. 500-600 arası değişiyor. Ama yine de çok şükür kapılarını bize açtılar (Zühâl, Halep, 22 yaşında).

Suriyeli Göçmen Nuriye'de Şanlıurfa'da bir yabancılik yaşamadığını ancak ev bulmakta zorlandığını, ev kiralariinin pahalı olduğunu ve ekonomik sorunlar yaşadığını yapılan görüşmede şu sözlerle anlattı:

2 yıl önce geldik. Savaştan kaçtık. Artık eskisi gibi kolay gelemiyorsun. Mesela biz gelirken yolda önümüzü kestiler, para istediler para verdik öyle geçtik. Kimse yardım etmedi bize. Kendi paramızla sınırı geçtik. Sınırı geçtiğimiz gibi Urfa'ya geldik. Başka bir yere gitmedik. Bir oğlum Adana'da iş buldu gitti Adana'ya orada öğretmenlik yapıyor. Bize parayı o gönderiyor. Kızım evlenmişti boşandı, o da çocuğu ile birlikte bizde kalıyor. Her şey pahalı, çok zor geçiniyoruz. Boşanan kızıma yardım kartını verdiler ama bize vermediler. Eşim şeker hastası ben ameliyat oldum yine de yardım kartını vermediler. Hastaneden rapor getirin diyorlar. Evim hastanenin yanında. Aylık 500 TL kira veriyoruz. 200 TL de faturalar geliyor. Ayda 700 TL sadece kira, elektrik ve suya veriyoruz. Ev de yok, evi de zar zor buluyoruz. Vakıftan da geldiler ama onlar da yardım kartını vermediler. Bir torunum okula gidiyor. Geçim zor. Komşularımız falan iyi, o yönden rahatız, bize bir zararları yok. Bir yabancılik çekmiyoruz. Ama kira çok pahalı, evi zor buluyoruz (Nuriye, Deyr ez-Zor, 60 yaşında).

Göçle birlikte Şanlıurfa'da işsizlik daha da artmakta, yoksulluk derinleşmekte ve toplumsal yaşam koşulları daha kötüleşmektedir. Ekonomik olarak toplumsal alt katmanlarda bulunan Suriyeli göçmen ve Şanlıurfa halkı ekonomik unsurlar üzerinden karşı karşıya gelmektedir. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bu konudaki düşüncelerini şöyle açıkladı:

Şanlıurfalı zaten burada iş sıkıntısı çekiyor. Urfa'nın sebze halinde adam 50 liraya kamyon boşaltıyor, günde 2 kamyon boşaltabilseydi akşam evine rahat dönüyordu,

çocuğun rızkını götürüyordu. Çocuğun bez parası, süt parası onunla dönüyordu. Şimdi Suriyeli gelince senin 50 liraya boşalttığın kamyonu 20 liraya boşaltıyor. Çok özel bir nitelik de isteyen bir iş de değil, bedensel bir iş. Bu sefer adam 100 lira kazanmak için 5 kamyon boşaltmak zorunda kalıyor. İster istemez tepki gösterecek Suriyeliye (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerle ilgili etno-kültürel sorunlardan daha çok ekonomik sorunlar ön plana çıkmakta ve başka bir ülkeye gitmek isteyenler gerekçelerini ekonomik unsurlara dayandırmaktadır. Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerle yapılan görüşmelerde öncelikli sorunların başında işsizlik ve barınma geldiği görülmüştür. Suriyeli göçmenler ekonomik zorluklarını yapılan görüşmelerde şu sözlerle ifade ettiler:

Suriye'de rençperdik. Eşim boyayı burda öğrendi, boyacılık yapıyor, yevmiyesi 30 tl. Gerçekten çok zor, eşim sabahtan akşama kadar çalışıyor, sadece 30 tl kazanıyor, biz bununla sebze mi alacağız, kira mı ödeyeceğiz, faturaları mı yatracağız, 5 tane çocuk. Her şey çok pahalı (Zebiya, Haseke, 36 yaşında).

Urfa'da iş sorunu var, iş yok. Çalışmak için Antep'e gittim 2 ay orada kaldım, sonra İstanbul'a gittim 3 ay da orada kaldım, daha sonra Urfa'ya geri döndüm. Yaklaşık 3 yıl oldu Urfa'dayım. Urfa'da kendimi Suriye'deymişim gibi hissediyorum, kendimi memleketimde hissediyorum. Dinimiz bir, adetlerimiz bir seviyorum burayı yani. Sadece farklı olan yemeklerimiz, yemeklerimiz aynı değil (Salih, Rakka, 19 yaşında).

İlk geldiğimizde maişet olarak çok zorlandık, iş yok. Onun haricinde hiç bir konuda zorlanmadık. Urfa'da en önemli sorun işsizliktir, bir ablam avukattır, bir kardeşim öğretmendir, iş yok, biraz dil sorunu yaşıyoruz. Onun haricinde burada bir sorunla karşılaşmıyoruz. Bizim ev sahibi ile aramızda sıcak bir ilişki var. İş yerinde Müdür beyle çok iyi bir diyalogumuz var. Bazen çıkıp Topçu meydanını geziyoruz (Mirvan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Suriyeli göçmen Meryem ise Şanlıurfa'da karşılaşmış olduğu ekonomik sorunlarını şu sözlerle veryansın etti:

Burada hayat çok pahalı, maddi zorluklar çekiyoruz. Sorunlarımız genellikle maddi. Kira pahalı, elektrik pahalı, su pahalı. Maaş ise çok düşük, 1300 civarı. Bu kadar maaş bu kadar gideri nasıl karşılayacak, mümkün mü? Ucuz olan bir şey görmedim, her şey pahalı (Meryem, Haseke, odak grup görüşmesi, 38 yaşında).

Nüfus hareketliliğinin gerçekleşebilmesi için göç etmek isteyen bireyin göç etme imkânına sahip olması gerekir. Bu imkânlar; göç etme bilgisi, sosyal ağlar ve finansal sermayeden oluşmaktadır. Öncelikle göç edecek kişinin nasıl göç edeceği ve göç etme sürecinde hangi yöntemi kullanacağı bilgisine sahip olması gerekir. Bu süreçte daha önce göç deneyimine sahip olan dostlar, akrabalar ve tanıdıklar önemli bir kaynak olarak

ortaya çıkmaktadır. Bu kaynak sadece göç sürecinde değil göç ettikten sonra da göç eden kişi veya kişilerin alışma sürecine de yardımcı olmaktadır. Diğer bir göç etme imkânı maddi kaynaklara karşılık gelmektedir. Kısacası ekonomik kaynağa sahip olup da göç etmek isteyen göç edebilir, aksi takdirde göç etmesi çok zordur. Çatışmaların meydana geldiği bölgelerde de bu kayıklar açısından güçlü olan bireyler ilk önce göç etmiştir. Bu karmaşık ilişkiyi görüşme yapılan bir saha uzmanı Şanlıurfa-Suriye göçü özelinde toplumsal tezahürünü şöyle açıkladı:

Savaş ilk başladığında biz Urfa'da lüks arabalarla dolaşan, şık kıyafetli Suriyeliler görüyorduk. Şanlıurfa'nın elit kesimin ikamet ettiği yerlerde rastlıyorduk bu tür insanlara. Suriyelilerin sayısı burada arttıkça bu bahsettiğimiz insanların sayısı, ilk bahsettiğimiz sayı azalmaya başladı. Bunlar Suriyelilerin zenginleriydi, bunlar ilk başta Suriye sınırından kendilerini Urfa'ya attılar, daha sonra Türkiye'nin içlerine doğru ilerlediler. En yakına giden, Gaziantep'e gitti, sanayiye yatırım yaptı. Adana'ya gitti, iş imkânlarına ulaştı, İstanbul'a kadar gittiler. Kendi araçlarıyla, kendi imkânlarıyla gelenlerden sonra gelenler kitlesel halde geldiler, yürüyerek gelenler oldu, bir köyün hepsi geldi. Bu insanlar çok fakir çok dezavantajlı, amiyane tabirle anlaşılın diye söylüyorum, Suriyelilerin elek altı dediğimiz en dezavantajlı insanları geldi Şanlıurfa'ya. Bu dezavantajlı grubun sayısı arttıkça, Urfa'ya bunlar geldikçe ilk gelen paralılar, zenginler, elitler Urfa'yı terk etti. Biz bunu sahada da görüyoruz (Saha uzmanı, Milli eğitim).

BMMYK Raporuna (2015b) göre ise Birleşmiş Milletler kapsamındaki mültecilerin % 86'sına gelişmekte olan bölgeler ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla dünyada en fazla mülteci ve sığınmacı sayısı gelişmiş ülkelerde değil gelişmekte olan ülkelerde yer almaktadır. Rapora göre mülteci ve sığınmacı sayısını en fazla barındıran ülkeler sırasıyla % 11 ile Türkiye, % 10.5 ile Pakistan, % Lübnan, % 6 İran, % 4.6 Etiyopya gelmektedir. Etiyopya'yı ise % 4. 5 ile Ürdün takip etmektedir. Bu orantısız oran hem zaten zor durumda olan ülkelerin daha da zorlanmasına neden olmakta hem de mağdur olan mülteci ve sığınmacıların sağlıklı bir biçimde temel ihtiyaçlara ulaşımı engellemektedir. Makro düzeydeki bu çarpık ilişki biçimi Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler üzerinden açık bir biçimde tezahür etmektedir. Bir taraftan ekonomik değerler açısından Türkiye ortalamasının oldukça gerisinde olan Şanlıurfa Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması açısından ilk sırada veya ikinci sırada yer almaktadır. Sözü edilen çarpık ilişki biçiminin Şanlıurfa'daki mekânsal tezahürünü görüşme yapılan bir saha uzmanı şöyle sözlerle ifade etti:

Dediğim gibi bu savaştan önce de Urfa'da fakirlere, yetimlere bakıyorduk. Urfa'daki fakirler Türkiye'nin hiçbir yerindeki fakirlere benzemiyordu, düzeyleri çok daha düşüktü

ekonomik olarak. Çok daha fakirlerdi. Dolayısıyla şu anda Eyyübiye’de, Süleymaniye’de, kenar mahallelerden gelen fakirlerimiz, yetimlerimiz bir bakıyorsun bir kadın, iki kadın daha getirmiş. Diyor hocam bu benim Suriyeli komşumdur, yetim çocukları var. Biz şu ana kadar yardımcı oluyorduk ama zorlanıyoruz. Acaba vakıftan yardımcı olunabilir mi? Bizim fakirlerin onlara merhamet etmesi, çok acı bir şey ama bu yardımı alabilmek için Urfa’dan daha gelişmiş bölgelerden Suriyeli muhacirlerin Urfa’ya geldiklerini biliyoruz. Duyuyorlar ki Urfa’da Suriyeli muhacirlere daha iyi bakıyorlar. O muhacirler de buraya geliyorlar. Peki, tersine bir akış var mı, Urfa’dan muhacirler gidiyorlar mı? Evet, gidiyorlar, Urfa’daki Suriyeli zenginler de Türkiye’nin gelişmiş illerine gidiyorlar. Antep’e gidiyor, İstanbul’a gidiyor, Bursa’ya gidiyor. Yani zengin olanı maalesef Urfa’da fazla bir iş yapmıyor, Batıya gidiyor. Niye bunu anlatıyoruz. Suriyelilerin Urfa’yı tercih etmelerinin bir sebebi Urfa’nın gelişmişlik düzeyi, refah düzeyinin Türkiye’nin diğer illerine göre daha düşük olması. Hatta bunu şöyle de gözlemleyebilirsiniz. Bir Esentepe’deki ile Eyyübiye arasındaki fark var. Sosyo-ekonomik olarak daha gelişmiş Esentepe buna sıcak bakmazken fakir olan Eyyübiye bunu eritebiliyor. Bizim böyle bir gerçeğimiz vardır (Saha uzmanı, STK temsilcisi).

Yukarılardaki görüşme notlarında görüldüğü gibi göçün ilk sürecinde Suriye’den Şanlıurfa’ya göç eden Suriyeli göçmenler ekonomik ve beşeri sermayesi yüksek kişilerden oluşurken daha sonra göç edenler birçok sermaye (ekonomik, sosyal, beşeri) biçiminden yoksun olan kişilerden oluşmakta ve bu kişiler şartlar iyice kötüleştiğinde çok zor şartlarda göç edebilmişlerdir. Bu çalışmanın saha araştırması verilerine göre birinci grup ilk süreçte Şanlıurfa’ya göç etse de belli bir süre Şanlıurfa’da kaldıktan sonra daha çok Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Şanlıurfa’da kalan ise daha çok ikinci grubun olduğu Suriyeli göçmenlerden oluşmaktadır. Bir saha uzmanı yapılan görüşmede bu durumu şöyle açıklamaktadır:

...zaten onlarla konuştuğumuzda zengin olanların çoğu, fabrika kurmak isteyen statüsünde ya da okumuş kesim Antep’i tercih ediyor. Ama Urfa herkesi barındırdığı için ayak takımı dediğimiz oradan gelen kişiler Urfa’da yaşıyor. Bu ileri zamanda nasıl bir zararı olur, toplumsal anlamda zararı olur. İnsanlar arasında bir gerilim olur (Saha uzmanı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı).

Başka bir saha uzmanı yapılan görüşmede daha çok yoksul Suriyeli göçmenin Şanlıurfa’ya yoğunlaştığını şu sözlerle dile getirdi:

Biz Urfa’da Suriyelilerin eğitimi ile uğraşyoruz. Okulları dolaştığımızda ya da velileri ziyaret ettiğimizde, saha taramasına çıktığımızda, Suriyelilerin yaşamlarını gördüğümüzde buna şahit oluyoruz. Tek gözlü odada, araya perde çekilmiş bir şekilde üç ailenin beraber yaşadığına şahit oluyoruz. O ailelerin günlük 20 TL ile geçinmeye çalıştığına şahit oluyoruz. O ailelerin açlık sınırının altında bir yaşam standardına sahip

olduğunu görüyoruz. Ondan sonra okullardaki çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması sıfırın altında. Çocuğuna bir kalem alamayacak durumda olan ailelere şahit oluyoruz. Bütün bunlar çok dezavantajlı ailelerin, yoksul ailelerin Şanlıurfa'da ikamet ettiğini gösteriyor (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Göçmen alan Batı ülkelerinde ilk başlarda sosyo-ekonomik entegrasyona odaklanıp sosyo-kültürel entegrasyon üzerinde çok fazla durulmazken günümüzde bir problem kayması yaşanarak göçmenlerin sosyo-kültürel değerleri bir problem haline getirilir. Başka bir ifade ile geçmişte sorun teşkil etmeyen göçmenlerin birçok sosyo-kültürel değerleri sorunsal hale getirilmektedir. Özellikle 1950 yıllardan sonra ekonomik açıdan tartışılmaya başlanan göçmen olgusu zamanla kültürel açıdan da tartışılmaya başlamıştır. Nitekim gelişmiş ülkelerde mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma etnisite ve ırk gibi unsurlar üzerinden sorgulanırken gelişmekte olan ülkelerde konu sosyo-ekonomik unsurlar üzerinden irdelenmektedir. Suriyeli bir göçmen bu problem kaymasını şu sözlerle ifade etti:

Kültürler birbirine yakın, tabi ki bazı farklılıklar var ama bunlar sorun oluşturmuyor. Mesela burada yemekler genellikle fırına gönderiliyor, patlıcan, isot fırına gönder, ama biz evde yapıyoruz yemekleri yani evde pişiriyoruz. Ama böyle bir kültürel farklılık sorun oluşturmuyor. Kültürler arasındaki bu küçük farklılıklara alıştık. Ekonomik olarak sorun yaşıyoruz, geçinemiyoruz. Maaş çok az, gider çok fazla (Rüveyda, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Başka bir Suriyeli göçmen Serhat Türkiye'de ekonomik sorunlar haricinden bir sorunla karşılaşmadığını şu sözlerle ifade etti:

Türkiye'den başka bizim için daha iyi bir ülke yoktu. Türkiye diğer ülkelerden daha iyi Suriyelileri karşıladı. Türkiye devleti Suriyelilere sahip çıktı, yabancılığı hissettirmedi. Mesela gelirken hiç bir zulme maruz kalmadık, kolay bir şekilde geçiş yaptık. Mesela Lübnan'da, Ürdün'de böyle bir uygulama yok. Oralara giden Suriyeliler birçok sorunla karşılaşıyorlar. Türkiye'de herhangi bir sorunla karşılaşmadık. Parasal olarak Türkiye'de sorun yaşadık ama başka bir zulme maruz kalmadık. Bir de Akrabalarımızın çoğu Türkiye'de, daha Türkiye'nin bir parçası haline geldik (Serhat, Kobani, 54 yaşında).

Birçok uluslararası göç örneği incelendiğinde göçmenlerin kentlerin daha çok yoksul bölgelerine yoğunlaştığı görülmektedir. Yoksulluğun yoğunlaştığı bölgelerin eğitim kalitesi düşük, suç oranı yüksek ve yaşam standartları genel olarak düşük olmaktadır. Bu unsurlar üzerinden gerçekleşen bağımlılık ve dezavantajlı durum izale edilmediği müddetçe devam etmektedir. Bu bağlamda Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler de daha çok alt yapının zayıf olduğu Eyyübiye ve Haliliye ilçesinin çevre mahallelerinde

yoğunlaşmaktadır. Söz konusu dezavantajlı durum izale edilmediği müddetçe muhtemel düşük yaşam standartları devam edeceği düşünülmektedir.

Toplumda insanlar genellikle kıt kaynaklar üzerine mücadele eder. Bu mücadele göçmenler ile ev sahibi olarak değerlendirilen kişiler arasında gerçekleşiyorsa çok daha zor olmaktadır. Bu mücadele belli bir noktadan sonra onların çatışmasına sebebiyet verir. Bu bağlamda göç alan Avrupa ülkelerinde çatışma alanı ekonomiden kültüre doğru kayarken kültürel olarak birçok açıdan birbirine benzeyen Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa halkı arasındaki çatışma ekonomik unsurlar üzerinden gerçekleşmektedir. Söz konusu problem kayması Türkiye'de farklı illerde ikamet eden Suriyeli göçmenler üzerinden de okumak pekâlâ mümkündür. Örneğin İzmir'de ikamet eden Suriyeli göçmenler üzerine yapılan bir çalışmada (Çetin, 2017) örneklem kapsamına giren göçmenlerin büyük çoğunluğunun temel problemin kültürel dışlanma olduğunu ifade ederken Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler üzerine gerçekleşen bu çalışmada göçmenler öncelikli sorunlarının ekonomik sorunlar ve işsizlik olduğunu belirttiler.

6.3.2. İkinci evlilikler

Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenlere yerel kaynaklar birçok imkan sunsa da Suriye göçü süreci birçok sorun barındırmakta ve bu süreçten en çok göçmenlerin kendisi etkilenmektedir. Göç sürecinden faydalanmak isteyen gruplar bir göç endüstrisi oluşturmaktadır. Şanlıurfa'nın kültürel yapısı Suriyeli göçmenlere birçok imkân sunsa da bir yönüyle de bazı mağduriyetlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Şüphesiz ikinci evlilikler mağduriyetler içerisinde bir alan oluşturmaktadır.

Suriye devletinin hukuki yapısı bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine izin vermektedir. Bu bağlamda bir Suriye vatandaşı erkeğin birden fazla eşi resmi olarak bulunabilmektedir. Bu çalışmanın saha araştırması sürecinde de Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli göçmenler içerisinde bu tür örnekleme rastlanmıştır. Ancak özel hayatın korunması açısından Şanlıurfa'da bu örnekleme kaç Suriyeli ailenin olduğunu tespit etmek mümkün olmamaktadır. Durum böyle olsa da bu çalışmanın saha araştırması sürecinde rastlandığı üzere Suriye'den Şanlıurfa'ya göç eden erkeklerin göç etmeden önce çok eşli evli olduğu görülmüştür. Bu durum çok eşli evliliklerin Suriye toplumu içerisinde yaygın bir olgu oluşturduğuna işaret etmektedir.

Bu çalışmada sadece 18 yaşın üstündeki kilişlerle görüşme gerçekleştirse de araştırmacı tarafından uzun dönemde yapılan gözlemde Şanlıurfa'daki Suriyeli

göçmenler arasında bazı erken evliliklerin yapıldığı da tespit edilmiştir. İkinci eş ve erken evlilikler Şanlıurfa bölgesinde de rastlanan bir olgudur. Dolayısıyla çok eşli ve erken evlilikler Suriye’de yaygın bir sosyal durum olduğu gibi Şanlıurfa’da yaygındır. Bu kültürel benzerlik çatışma ortamının etkisiyle de artarak bir istismar alanı ve göç endüstrisine dönüştüğü görülmüştür. Araştırmacı tarafından yapılan gözlemlerde ve günlük konuşmalarda Şanlıurfalı birçok erkeğin Suriyeli göçmen kadınlarla ikinci eş evliliği yaptığına rastlanmıştır. Yapılan görüşmelerde Suriyeli göçmenler bu konuda düşüncelerini çok açıklamasa da yapılan gözlemlerde bazı ailelerin göç sürecinin zor şartlarından dolayı kızlarını ya ikinci eş ya da erken evliliğe zorladığının ip uçlarına ulaşmıştır.

Araştırma bölgesinde Şanlıurfalı erkekler ile Suriyeli kadınlar arasındaki ikinci evliliklerin önemli bir kısmı birçok soruna kaynaklık etmektedir. Suriyeli kadınlarla ikinci eş evlilik yapmak isteyen erkekler aracı kişilere müracaat etmektedir. Bir sektör haline gelmeye başlayan bu süreç bir rant alanına dönüşmektedir. Suriyeli kadınla evlenen erkeklerin bir kısmı kısa süre içerisinde kadını boşayarak kadının mağdur olmasına neden olmaktadır. Evlilik sürecinde herhangi bir resmi işlem yapılmadığı için de kadının hak talebinde bulunulması zorlaşmaktadır.

Şanlıurfa’da Suriyeli kadınlarla yapılan ikinci evliliklerin önemli bir kısmı gizli olarak yapılmakta ve bölge kadınları eşlerinin Suriyeli bir kadınla ikinci evlilik yapabileceğinin tedirginliğini yaşamaktadır. Erkek daha sonra durumu ailesine anlattığında ya da ailesi bir şekilde durumdan haberdar olduğunda birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Görüşme yapılan bir saha uzmanı bir deneyimini şöyle anlattı:

Geçenlerde bizim komşulardan biri bir Suriyeli kadınla evlendi. Suriyeli kadın adamın ikinci eşi. Adam gizli evleniyormuş, birinci eşinin ve ailesinin haberi yok. Suriyeli eşine ayrı bir ev tutmuş. Ailesi düğün gecesi haberi oldu. Adamın annesi geldi ortalığı dağıttı. Akrabaları geldi kızdı, arabasına zarar verdiler. Adam korktu gitti başka yere (Saha uzmanı, gönüllü).

Suriyeli kadınlarla yapılan ikinci evlilikler çok fazla uzun sürmemekte kısa süre içerisinde boşanmalar gerçekleşmektedir. Bu boşanmaların bir kısmı geçimsizlik ile ilgili iken bir kısmı ise gizli evliliğin açığa çıkması sonucu erkek tarafının şiddetle karşı çıkmasından kaynaklanmaktadır. Görüşme yapılan Suriyeli göçmenler bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirdi:

Suriyeli kadınların Urfalılarla ikinci evlilik yapılmasına çok kızıyorum, bazen elbiselerini diktirmek için bana getiriyorlar, diyorlar ikinci eş olarak evleneceğiz, çok kızıyorum. Birçok sorun ortaya çıkıyor, sıcak bakmıyorum, onlara çok kızıyorum. Zaten çok fazla uzun da sürmüyor. Bizim Kürtler arasında ikinci evlilik çok fazla yok, Araplar arasında yaygın. Suriyeli Kürtler de Urfalılarla evlilik yapıyor ama ikinci evlilik değil. Ben yakın çevremde ikinci evlilik yabancı daha hiç duymamışım (Berfin, Haseke, 47 yaşında).

Daha önce değinildiği üzere ikinci evliliğin birçok nedeni olabildiği gibi yukarıdaki görüşme notunda ifade edildiği gibi kültürel boyutu da bulunmaktadır. Bazı etnik grup ve kültürler arasında ikinci evlilik yaygınken aynı etnik grupla beraber yaşayan farklı bir etnik grupta ikinci evlilikler yaygın olmayabilir. Görüşme yapılan bir Suriyeli ve aynı zamanda kuması olan göçmen kadın ikinci evliliğin normal olduğunu şu sözlerle anlattı:

...valla savaştan sonra bazı Urfalılar Suriyeli kadınlarla evlendi. Neden olumsuz olsun ki, alıp emanete sahip çıkan da bir problem olmuyor, ama bazıları kadınları alıp evleniyor sonra da onları boşuyorlar bu güzel bir şey değil. Bir iki çocuk yapıp terk edenler var. Bazı kadınlar var valla gayet rahatlar da hatta. Ama bazıları da hiç rahat değil (Hatice, Rakka, 80 yaşında).

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi görüşme yapılan bir kısım Suriyeli kadın Suriye ile Şanlıurfa arasındaki ikinci evliliklerin normal olduğunu düşünürken görüşme yapılan Suriyeli kadınların büyük çoğunluğu ikinci evliliklerin çok fazla uzun sürmediğini, boşanmayla sonuçlandığını ve aile huzursuzluğuna neden olduğundan dolayı karşı olduklarını ifade ettiler. Görüşme yapılan birkaç Suriyeli göçmen bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirdiler:

...bilemedim ama bence kötü çünkü ayda iki ayda bir Suriyeli kadın boşanıyor ve çocuklu olarak boşuyorlar bu yüzden evlilik işlerine olumsuz bakıyorum. İki taraf için de iyi değil, uzun sürmüyor (Ebral, Deyr ez-Zor, 20 yaşında).

...Suriyeli kadınları ikinci eş olarak alıyor, 2-3 ay sonra boşuyor. Kandırıyorlar Suriyeli kadınları. Bazıları birinci eşinin haberi bile olmuyor, gizli evleniyorlar. Onun için pek olumlu bakmıyorum bu işe (Rahime, Haseke, 20 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen erkekler de ikinci evlilikler konusunda Suriyeli göçmen kadınlar gibi genel olarak ikinci evlilikler konusunda düşüncelerinin olumsuz olduğunu şu şekilde dile getirdiler:

Birincil evliliklerde genel olarak bir sorun olmuyor ama ikincil evliliklerde sorunlar çıkıyor. Bu tür evlilikler Kürtler arasında yok denecek kadar azdır, ikincil evlilik yapan genel olarak Araplardır, bu tür evlilikler Araplar arasında oluyor. Tasvip etmiyorum, uygun görmüyorum. İki kadın arasında sorunların çıkması kaçınılmazdır. Böyle tanıdığım bir aile var, dediğim gibi iki kadın arasında illaki sorun çıkıyor (Salih, Kobani, 62 yaşında).

Türk kadınlar Suriyeli erkeklerle evlenmiyorlar, Türk erkekleri Suriyeli kadınlarla evleniyor. Bunun çoğu ikinci evlilik şeklinde oluyor o da çok fazla sürmüyor, 2-3 ay sonra boşanıyorlar. Bu çok kötü oluyor (Malik, İdlib, 22 yaşında).

Suriye’de bir erkek iki kadınla evlenebiliyor ama burada resmiyette evlenemiyor sadece imam nikâhıyla evlenebiliyor. Suriyeli kadınlarla ikinci evlilik yapanlar da imam nikahıyla evleniyor. Bana göre tek eş daha uygun ve Suriyeli kadınların ilk eş olarak buradaki erkeklerle evlenmesini uygun buluyorum, ikinci eş olmalarına karşıyım, uygun bulmuyorum (Haşim, Rakka, 50 yaşında).

Suriyeli kadınlarla yapılan ikinci evlilikler genellikle çok fazla uzun sürmüyor. 2-3 ay sonra boşanılıyor (Mahmut, Rakka, 26 yaşında).

Görüşme yapılan bazı Suriyeli göçmenler ise ikinci evliliklerin abartıldığı kadar yaygın olmadığını ve bunun reklamının çok yapıldığını şu sözlerle anlattılar:

Şimdi de karşılıklı evlilikler yapılıyor, genellikle Suriyeli kadınlar ikinci eş olarak getiriliyor ve bazı mağduriyetler yaşıyor. Fakat bu sayı abartıldığı kadar çok fazla değil. Benim çevrem burada çok geniş, benim bildiğim bu şekilde gerçekleşen dört evlilik var ve bir tanesi boşandı, o da dilleri farklıydı birbirlerini anlamıyorlardı. Bu işin reklamı çok yapılıyor (Selman, Kobani, 41 yaşında).

İkinci evlilikler çok azdır. Çok fazla olduğunu düşünmüyorum (Mirvan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

İkinci eş ve erken yaştaki evlilikler yasal çerçevede gerçekleşmediği için birçok mağduriyete neden olmaktadır. İkinci eş ve 18 yaşın altındaki evlilikler yasal olmadığı için doğan çocuklar başka kişiler üzerine kaydedilmektedir. Ayrıca evlilik resmi olmadığı için boşanma durumunda kadın herhangi bir hak talebinde bulunmamaktadır. Bir Suriyeli kadın göçmen deneyimini şöyle açıkladı:

Biz Telebyad’dan ilk önce Harran’a geldik. Biraz orada kaldıktan sonra bize yardım eden bir aile bizi Urfa merkezde bulunan bir akrabasına yönlendirdi. Bu şekilde Urfa merkeze geldik. Şu anki kayınpederimin bodurum katında kaldık bir süre. Eşimle ben birbirimize âşık olduk. Eşimin ailesi geldiler beni ailemden istediler, ailem de kabul etti. Düğün yaptık. Şimdi bir çocuğumuz oldu. Evlendiğimizde eşimin yaşı 18’den küçüktü, benim de. Gerçi şimdi eşim 18 geçti. Yaşımız tutmadığı için resmi kaydımız yok (Radiye, Telebyad, 18 yaşında).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Şükrü ise ikinci evlilik sürecini şu nedene dayandırmakta ve toplumsal sonucunu şöyle açıklamaktadır:

İkinci evlilikler Suriye’de olduğu kadar burada yaygın değil. Burada genellikle eşyle sorun yaşayan erkek daha rahat olduğu için Suriyeli bir kadınla evleniyor. Yani erkek

boşanmak yerine ikinci bir eş alıyor. Böyle olunca halk arasında Suriyeli kadın suçlanıyor ve Suriyeliler yuva yıkan olarak bilinmeye başlanıyor (Şükürü, Haseke, 25 yaşında).

Yapılan görüşmelerde genel olarak Suriyeli kadın ve erkekler ikinci evliliğe karşı olmadığını, Suriyeli kadınların Urfalı erkeklerle ikinci evliliğe karşı olduğunu ifade ettiler. Diğer taraftan ikinci eş evlilikler bir sektör haline gelerek bir göç endüstrisi oluşturmaya devam etmektedir. Ayrıca Suriye göçü ile birlikte bir göç endüstrisinin oluştuğunu da söylenebilmektedir. Bu kapsamda Suriye'nin bir yerleşim yerinden Şanlıurfa'ya gelmek isteyen Suriyeliler yolunu kesen kişilere para vermek zorunda kalmaktadır.

6.3.3. Tanımlamadan damgalanmaya: “Suriyeli”

Bulgular kısmının birinci ve ikinci kısmında anlatıldığı üzere tarihsel ilişkiler, akrabalık ve aşiretsel bağlar, sosyal ağlar, coğrafik beraberlik, etnisite, dil ve din benzerliği, kültürel benzerlik, iş benzerliği ve Şanlıurfa'nın toplumsal yapısı Suriye göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında, yumuşak bir geçişin sağlanmasında belirleyici olmaktadır. Ancak iç göçler de bile kırdan kente göç eden insanlar kentte birçok sorunla karşılaşmakta ve kente daha önce yerleşenler tarafından damgalanmaktadır.

Teorik çerçevede değinildiği üzere bazen bir ihtiyaç sonucu ayrışma gerçekleşirken bazen damgalanma ve dışlanma sonucu sosyal ve mekânsal olarak ayrışma gerçekleşebilmekte ve görünmez duvarlar inşa edilebilmektedir. Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'nın Eyyübiye ve Haliliye ilçesinin belli bazı mahallelerinde yoğunlaşsa da bu mahallelerde çoğunluk değil azınlık konumundadır. Dolayısıyla Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler açısından bir mekânsal yoğunlaşma sürecinden söz edilebilse de saha araştırması sürecinde ulaşılan bilgiler doğrultusunda mekânsal ayrışmadan söz etmek mümkün değildir.

Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerle ilgili mekânsal ayrışmadan söz edilmese de belli bir dereceye kadar bir sosyal ayrışmadan söz etmekte mümkündür. Çünkü görüşme yapılan Suriyeli göçmenler bölge halkıyla iletişim kurduğunu ifade etse de daha çok Suriyeli göçmenlerle iletişim kurduğunu ve Suriyeli göçmenlerin açmış olduğu yerlerden hizmet aldığını söylemektedir. Daha önce değinildiği üzere Suriyeli göçmenler bunun bir ihtiyaç sonucu geliştiğini ifade ederken görüşme yapılan bir saha uzmanı Suriyeli göçmenlerin bu tip davranış geliştirme biçimini kabilecilik geleneğine dayandığını şu sözlerle anlatmaktadır:

Benim dikkatimi çeken bir şey; kendi kafeleri, kendi yemek yerleri dışında bir yeri tercih etmiyor. Bu Suriye'den gelen kabilecilik dediğimiz şeyin hüküm sürdüğünü gösteriyor (Saha uzmanı, sosyolog).

Göçmenler gittikleri bölgelerde bir göçmen yoğunlaşması söz konusu ise göçmenler tarafından göçmen kitlesine yönelik kafeler, marketler, sağlık merkezleri açılmaktadır. Dahası arz talep karşılıklı olarak birbirini dengelemektedir. Mekânsal yoğunlaşma etnik marketleri teşvik ettiği gibi etnik marketler de mekânsal yoğunlaşma sürecine katkı sağlamaktadır. Sosyal ayrışma ve yoğunlaşma ile bu olgunun tezahür ettiği mekânsal yoğunlaşma göç alan birçok ülkede bir problem kaynağı olarak görülmekte ve toplumsal bölünmenin, gruplar ve bireyler arası sosyal etkileşimin azalmasının, güvensizliğin ve nihayetinde toplumsal huzursuzluğa yol açtığı düşünülmektedir. Bu beklentinin ipuçlarını görüşme yapılan bir saha uzmanının sözlerinden de yakalamak mümkündür:

İlk başta geçici bir şey olduğu düşünülürdü. Zaman uzayınca Suriyeliler kendi kolonilerini kurdular. Kendi marketleri, kuyumcusu, fırını, bakkalı, kafeleri, araba tamircileri var. İkinci el eşya satan yerleri bile var (Saha uzmanı, sosyal araştırma şirketi).

Göçmen alan ülkelerde mekânsal yoğunlaşma ve grup geliştirme ilişki biçimleri istenmeyen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Belli etnik grupların çok etnikli toplumlarda belli mekânlarda yoğunlaşması ve demografik değişim sosyal sistem üzerinde yıkıcı bir etki oluşturduğu düşünülmektedir. Suriyeli göçmen nüfusunun oldukça yüksek olduğu Şanlıurfa kent merkezinde de Suriyeli göçmenlerin kendi iş yerlerini açması, Hayati Harrani gibi mahallelerde neredeyse 3-4 dükkândan birinin Suriyeli göçmene ait olması ve grup ilişkilerini geliştirmesi halk arasında bir tedirginliğe yol açtığı görülmüştür. Ayrıca Suriyeli göçmenler arasında birçok farklılık bulunmasına rağmen çoğu zaman bütün Suriyeliler tek bir kategoride değerlendirilerek “Suriyeli” olarak tanımlanmaktadır. Bir Suriyeli göçmen bu dikkat çekici ayrıntıyı şu sözlerle dile getirdi:

Suriye'den gelenler homojen değil. Köylüsü var, kentlisi var. Köyde yaşayanlar çok basit bir yaşamları var, sade, sıradan. Elbiseleri farklıdır, yemek kültürleri farklıdır. Köyde yaşayan aileler genellikle daha kalabalıktır. Yine Arap'ı var, Kürdü var, Türkü var, zengini var, fakiri var. Bu fark burada kalmadı herkes Suriyeli oldu. Suriyeli olarak muamele görüyor (Mirvan, Rakka, odak grup görüşmesi, 35 yaşında).

Göçmen alan neredeyse bütün ülkelerde göçmenler; konut fiyatlarını yükselten, sağlık ve eğitim hizmetlerinin aksamına neden olan, çevreyi bozan, gürültüyü ve suç

unsurlarını artıran, kısacası yolunda giden düzene çomak sokan kişiler olarak görülmektedir. Bu bağlamda göçün ilk sürecinde bir tanımlama aracı olarak kullanılan “Suriyeli” kavramı zamanla bir damgalanmaya dönüşmekte ve görünmez duvarlar inşa edilmektedir. Köylü-şehirli, zengin-yoksul, Kürt-Arap ikilemi “Suriyeli” ve diğerlerine dönüşmektedir. Bu ikilem daha çok ekonomik unsurlar üzerinden şekillense de sosyal ve kültürel alanda da kendisini zaman zaman hissettirmektedir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen karşılaştığı bir damgalanma deneyimini şu sözlerle anlatmaktadır:

Çocuklarım sokakta oynuyorlardı, mahalle çocukları ile kavga etmişler, çocukturlar kavga edebilirler, annesi gelmiş o da benimle kavga etmek istedi ben bulaşmadım. Sorun çok hangisi ile mücadele edeceğimizi bilemiyoruz, çok zorlanıyoruz, zaten savaştan kaçmış gelmişiz, iş yok, geçinemiyoruz, o gün bir genç Suriyeliler hakkında olumsuz bir şey söyledi, keşke yerin dibine girseydim bunu duymasaydım. Savaş bittiği gibi Suriye'ye dönmek istiyoruz (Zebiya, Haseke, 36 yaşında).

Bir saha uzmanı Şanlıurfa’da Suriyeli göçmenlere karşı gelişen damgalanma sürecini ve sesiz tepkiyi şöyle özetlemektedir:

Nihayetinde insanlar ben buralıyım, buranın toprağında doğdum, dediğim gibi bu konuda bir eğitim de almamışsa, verilen eğitim bu insanlara ev sahipliği yapacak kadar geliştirmemişse insanı, haliyle tepkiye dönüşüyor. Bu tepki bazen devlete yansıtılmıyor, yardımı alan Suriyelilere yansıtılıyor. Bazı Suriyelilerin münferit olarak bu yardımı suiistimal ettikleri halk nazarında abartılıyor, büyütülüyor. Bu hep devlete karşı bir tepkiye dönüşüyor hem de Suriyelilere karşı bir antipatinin oluşmasını besliyor, büyütüyor. Evet, bir taraftan buranın halkı misafirperver, muhafazakâr diğer taraftan böyle bir tepki de oluşuyor, iki kişi bir araya geldiğinde Suriyeliler hakkında çok olumlu konuşmuyor. Evet, bir çatışma ortamı yok ama böyle bir hoşnutsuzluğu var. Suriyelilerin yapmış olduğu münferit olaylar Sürekli dillendiriliyor. Suriyeli şu meydanda şunu yapmış. Urfa’da 600 bin civarı Suriyeli yaşıyor. Belki 600 tanesi böyle olumsuz bir davranışta bulunmuştur geldiklerinden beri. Bunları Bütün Suriyelilere mal edebiliyor. İki kişi bir araya geldiğinde Suriyeliler hakkında böyle olumsuz konuşabiliyor ama durup da kimse işte gidelim Suriyelilere karşı örgütlenelim, imza toplayalım durumuna düşmüyor (Saha uzmanı, Milli Eğitim).

Görüşme yapılan bir Suriyeli göçmen ise Suriyeli göçmenlerin bir kısım bölge halkı tarafından dışlandığını şu sözlerle anlattı:

Suriye ile Urfa halkı çoğu zaman anlaşılıyorlar. Hatta karşılıklı evlilikler bile yapıyor. Ama Urfalılar Suriyelilere kız vermiyorlar. Bazı Urfalılar Suriyelileri hiç sevmiyor. Evlerini bile Suriyelilere kiraya vermiyorlar (Rahime, Haseke, 20 yaşında).

Suriye'nin farklı yerleşim yerlerinden gelen Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa halkı arasında birçok konuda benzerlikler bulunsa da bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıkların bir kısmı (örneğin yemek kültürü arasındaki fark) her hangi bir sorun oluşturmazken halk arasında bazı yaşam tarzı farklılığı tepkiye neden olabilmektedir. Bu yaşam tarzı farklılığının nasıl tepkiye dönüştüğünü Suriyeli göçmen Ferdi şöyle açıklamaktadır:

Türkiye'de Suriyeliler sevilmiyor, burası da öyle, nedenini anlayamıyoruz ama bizi sevmiyorlar. Mesela biz Suriye'de şortla geziyorduk bir sorun oluşturmuyordu. Ama burası öyle değil. Şortla gezdiğimiz zaman bize kızıyorlar, kabul etmiyorlar, ayıplıyorlar bizi (Ferdî, Halep, 27 yaşında).

Suriyeli göçmenlere karşı gelişen sesiz tepki bazen kadınlar üzerinden gerçekleşmektedir. Bölge kadınları tarafından Suriyeli kadınların çok fazla makyaj yaptıklarını ve erkekleri ikinci evliliğe teşvik ettiğini düşünerek Suriyeli kadınlara karşı bir tepki geliştirmektedir. Bu konuda görüşleri alınan saha aktörleri ve göçmenler düşüncelerini şöyle dile getirmektedir.

Bazı Urfalı kadınlar Suriyeli kadınların çok makyaj yaptıklarından şikâyet ediyor. Oysa bu bir kültürdür. Bizim bir kültürümüzdür. Onlar Suriyeli kadınların eşlerini ellerinden alacağını düşünüyor. Savaştan kaçmış gelmişler nasıl makyaj yaparlar diye şikâyet ediyorlar. Bunun için Suriyeli kadınları sevmiyorlar (Gülsüm, Telebyad, 18 yaşında).

Suriyeli kadınların çok makyaj yapması bizim toplumumuzda tepki çekiyor, belki onların yöresel bir geleneğidir, onlar için olması gereken bir şeydir ama bizim burada tepkiye neden oluyor, hoş karşılanmıyor (Saha uzmanı, STK çalışanı).

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen Şükrü de ikinci evlilikler üzerinden Suriyeli kadınların dışlandığını şöyle açıkladı:

İkinci evlilikler Suriye'de olduğu kadar burada yaygın değil. Burada genellikle eşyle sorun yaşayan erkek daha rahat olduğu için Suriyeli bir kadınla evleniyor. Yani erkek boşanmak yerine ikinci bir eş alıyor. Böyle olunca halk arasında Suriyeli kadın suçlanıyor ve Suriyeliler yuva yıkan olarak bilinmeye başlanıyor (Şükrü, Haseke, 25 yaşında).

Saha araştırması sürecinde görüldüğü üzere kişisel bakım ve dış görünüşe verilen önem bölge kadınları ile Suriyeli kadınlar arasında temel bir ayrışma noktası oluşturmaktadır. Bu kültürel fark bölge kadınları ve Suriyeli göçmenlerin kişisel bakıma verdiği önem ve ihtiyaçlar hiyerarşisi algılaması ile ilgilidir. Şartlar ve koşullar ne olursa olsun Suriyeli kadınlar için kişisel bakım öncelik sırası oluşturmaktadır. Görüşme yapılan

bir saha uzmanı ise Suriyeli göçmenlerin damgalanma ve dışlanmaya maruz kalma sürecinin arkasındaki temel düşünceyi şu sözlerle anlatmaktadır:

Suriyeler politik bir mesele haline getiriliyor, politikaya alet ediliyor, provokasyonlar yapılıyor. Şikâyet edilen konular genellikle, vatandaşlarımıza verilmeyen haklar neden onlara veriliyor, fakirlerimiz dururken neden onlara yardım ediliyor. Olumsuz konuşanların önemli bir kısmı konu hakkında bilgisi olmayan kişiler. Sosyal hizmetlere erişimde mesela hastaneye giderken Suriyelilere pozitif bir ayrımcılık yapılmıyor, Türkiye vatandaşı hangi koşullarda hizmet alıyorsa Suriyeliler de aynı şekilde. Ufak sorunlar bilerek büyütülüyor ve bu çok hızlı yayılıyor halk arasında. İnsanlar zannediyor ki bunlar bir savaş ortamından gelmişler 24 saat evin içinde kalsınlar. Dışarıda bir yemek yediklerinde, çay ya da nargile içtiklerinde göze çok batıyor. İnsanlar bekliyorlar ki Suriyeliler zor koşullardan gelmişler, üzerinde yırtık pırtık elbiselerle dolaşsınlar. Böyle bir şey yok, hayat bir şekilde devam ediyor. Bu insanlar çarşıya da çıkacak, alışveriş de yapacak, evlenmeye devam edecek, çocuk çocukları olacak, hayat bir şekilde devam edecek (Saha uzmanı, GEM, öğretmen).

Görsel 6.8. Şanlıurfa Balıklı Gölde Nargile İçen Suriyeli Göçmenler (C. İnce, 08.13.2017)

Yukarıdaki fotoğraf Şanlıurfa'nın en işlek meydanlarından biri olan Balıklı Gölün parkında çekilmiştir. Akşam çekilen bu fotoğrafta kadınlar oturup nargile içmektedir. Çalışmanın birinci ve ikinci kısmında sıkça belirtildiği gibi Şanlıurfa ile Suriyeli göçmenler arasındaki birçok benzerlik yumuşak bir geçişin sağlanmasında belirleyici olmaktadır. Ancak Yukarıda saha uzmanının belirttiği gibi ve fotoğrafta görüldüğü üzere Suriyeli göçmenlerin bu yaşam tarzı sert bir biçimde eleştirilmekte ve damgalanmaktadır. Nitekim bir şehir içi otobüs şoförü tepkisini şu şekilde dile getirmektedir:

Ben ilk başta acıyordum ama artık acımiyorum. Geçenlerde gece nöbetçiydim, baktım birkaç genç Suriyeli, kız-erkek. Geldiler otobüse bindi, kız bindiği gibi daha merdivende

baktım rujunu çıkardı sürdürdü hayret ettim. Keyiflerine bakıyor yani, Suriye’de acı bir şekilde can verenler buradaki Suriyelileri ilgilendirmiyor demek ki (Şehir içi otobüs şoförü).

Damgalanma ve dışlanmanın bir biçimi de eğitim alanında görülmektedir. Bir kısım aileler kendi çocuklarıyla Suriyeli göçmen çocuklarının aynı sınıfta ve okulda eğitim görmesinden rahatsız olmaktadır. Odak grup görüşmesi yapılan bir Suriyeli öğretmen bu süreci şu sözlerle ifade etmeye çalıştı:

Bütün öğrenciler Suriyeli olduğu için onlara göre bir program oluşturuluyor. Fazla bir sorun çıkmıyor. Ama hem buranın öğrencilerinin hem de Suriyeli öğrencilerin gittiği karma okullarda bazı sorunlar çıkabiliyor. Bu okullarda bazı öğrenciler ve bazı öğrencilerin aileleri Suriyeli öğrencilerden rahatsız oluyor. Bazı çocuklarının Suriyeli öğrencilerle aynı okula gitmeyi aynı sınıfta bulunmayı istemiyor. Bunu okul öğretmenlerinden duyuyoruz ve böyle bir şey yaşamaktan rahatsız oluyoruz. Bu karma okullara giden Suriyeli öğrenciler sorun yaşıyorlar (Elisa, İdlib, 37 yaşında).

Sonuç olarak Şanlıurfa’ya yoğunlaşan Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa halkı arasındaki tarihsel ilişki, akrabalık ilişkileri, dil, din ve kültür benzerliği olsa da ayrıştığı noktalar da vardır. Ayrışılan noktalar benzeşen noktalara göre çok fazla olmasa da bazı kesimler tarafından bu küçük farklılıklar abartılmaktadır. Bu bağlamda ”Suriyeli” ilk süreçte bir tanımlaya işaret ederken daha sonra “Suriyeli” kavramı bir damgalanmaya işaret etmektedir. Böylece “Suriyeli” kelimesinin kendisi olumsuz bir anlama işaret etmeye başlamaktadır.

7. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Dünya’da uluslararası göç olgusu büyük artış göstermesine rağmen bir istisna olma özelliğini korumakta ve dünyadaki bütün göçmenler dünya nüfusunun sadece % 3’ünü oluşturmaktadır (Castles ve Miller, 2008). Ancak hem ekonomik nedenli göçmenler hem de zorunlu göçmenler dünyanın belli ülkelerinde, ülkelerin belli kentlerinde ve kentlerin de belli bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Karmaşık bir ilişki biçimini sunan göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması etraflıca araştırılmayı değerli kılmaktadır. Çünkü çatışma nedeniyle bulunduğu bölgeyi terk etmek zorunda kalan zorunlu göçmenler yoksulluğun hüküm sürdüğü gelişmekte olan ülkeler olarak tarif edilen ülkelere sığınmaktadır. Diğer taraftan kaynak ve hedef ülke arasındaki birçok benzerlik göçmenlerin bazı konularda işlerini kolaylaştırmaktadır. Bu karmaşık ilişki biçimi Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı Türkiye’nin Şanlıurfa ilinde de tezahür etmektedir.

Tunus’un Sidi Bouzid kentinde 17 Aralık 2010’da 26 yaşındaki Muhammed Bouazizi adlı kişinin zabıta ve polis tarafından tezgâhının alınmasına ve darp edilmesine bir tepki olarak kendini yakmasıyla başlayan süreç bir domino etkisi oluşturarak Arap Dünyası’nın birçok yerinde rejim karşıtı gösterilerin başlamasına neden olmuş ve bu süreç “Arap Baharı” olarak tarif edilmiştir. Bu bağlamda Suriye’de de 2011 yılında rejime karşı gösteriler başlamış ve kısa süre içerisinde gösteriler iç çatışmaya dönüşmüştür. Dahası ilk süreçte göstericiler ile rejim arasında başlayan çatışma daha sonra farklı bir biçime evirildi ve birçok grup ortaya çıkarak birbiriyle çatıştı. Sonuç olarak binlerce insan hayatını kaybetti, yaklaşık 22 milyon Suriye nüfusunun yarısı yerinden oldu. Yerinden olan nüfusun yarısı ülke dışına, ülke dışına göç eden Suriyelilerin yaklaşık yarısı Türkiye’ye göç etti. Türkiye’de de Suriyeli göçmenler daha çok sınır illerine, sınır illeri içerisinde ise daha çok Şanlıurfa’ya yoğunlaştı. Şanlıurfa’nın sahip olduğu bazı dinamikler daha fazla Suriyeli göçmenin Şanlıurfa’ya yönelmesine neden oldu.

Şanlıurfa’ya göç eden Suriyeli göçmenler örneklem kapsamına giren kişilerden de ulaşıldığı üzere daha çok Suriye’nin Kobani, Telebyad, Resulayn, Rakka, Haseke, Deyr ez-Zor ve Halep kentlerinden gelmektedir. Şanlıurfa’daki Suriyeli göçmenlerin daha çok Suriye’nin bu yerleşim yerlerinden gelmesinin nedenini daha çok bu yerleşim yerlerindeki çatışmaların yoğunluğu, fiziksel yakınlık, tarihsel ilişkiler, benzerlikler ve toplumsal ilişkiler belirlemektedir. Şanlıurfa İl Göç İdaresinden edinilen bilgiye göre Şanlıurfa’da Suriyeli göçmen erkekler kadınlardan daha fazla bulunmaktadır (bkz. Ek2 ve Ek3). Saha araştırması sürecinde rastlandığı üzere erkeklerin kadınlardan daha fazla

olması Suriye’de herhangi bir bölgeye hâkim olan grubun o bölgede bulunan erkekleri askerlik vazifesi adı altında savaşa davet ettiğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yönelmesinin temel dinamiklerinden biri fiziksel yakınlık oluşturmaktadır. Suriye’ye sınırında bulunan Şanlıurfa’da Suriye’ye açılan 3 kapı bulunmaktadır. Ayrıca sınır bölgesinden bulunan bazı yerleşim yerleri Şanlıurfa’nın bazı yerleşim yerlerine yürüme mesafesindedir. Fiziksel mesafenin zorunlu göçmenler için önemli olduğu (Hayter, 2004) hesaba katıldığında, fiziksel mesafe Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’ya yoğunlaşmasında oldukça belirleyici olduğu görülmüştür. Çünkü görüşme yapılan Suriyeli göçmenlerin göç hikâyelerine bakıldığında oldukça zor şartlarda, önemli bir kısmı yürüyerek göç ettiği tespit edilmektedir. Ayrıca görüşme yapılan Suriyeli göçmenlerin neredeyse tamamı Şanlıurfa’ya yönelmesinin temel nedenleri arasında fiziksel mesafenin olduğunu ifade ettiler.

İç çatışmaların başladığı ilk dönemde ekonomik durumu iyi Suriyeliler hemen Suriye’den göç ederken yoksul kesim belli bir dönem şartların iyileşmesini beklemiştir. Çatışmaların başladığı ilk aşamada Şanlıurfa’ya göç eden sosyo-ekonomik düzeyi yüksek Suriyeli göçmenler daha sonra Türki’yenin batı illerine ve Batı ülkelerine göç ederken şartların iyice zorlaştığı Suriye’de daha geç göç eden yoksul Suriyeli göçmenler için fiziksel mesafenin kısalığı çok daha anlamlı hale gelmiştir. Bununla birlikte saha araştırması sürecinde göç trafiğinin devam etmesi ve muhtemel dönüşler için fiziksel mesafenin bazı Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’da kalmasında etkili olduğuna rastlanmıştır. Vefat ve aile ziyareti gibi nedenlerden dolayı da Şanlıurfa ile Suriye’nin yerleşim yerleri arasındaki göç trafiği devam etmektedir. Fiziksel mesafenin kısalığı bu göç trafiğinin devam edilmesi belirleyici olmaktadır.

Suriye’nin bazı yerleşim yerlerinden Şanlıurfa’ya göç eden Suriyeli göçmenler için fiziksel mesafenin özellikle göçün ilk sürecinde oldukça önemli olması Ravenstein kuramının (1885, 1889) sınırlılıklarına rağmen uluslararası göçün açıklanmasında hala önemli olduğunu göstermektedir. Kesişen fırsatlar kuramı da göç sürecinde mesafenin önemini vurgulamaktadır. Bu kurama göre nüfus hareketlerinde kaynak ve hedef ülke arasındaki mesafe uzadıkça göçmenin aşması gereken sınırlar ve engeller çoğalmaktadır. Dolayısıyla her sınırda ayrı mekanizma ve hukuki süreçler işlendiğinde göçmenin hedef ülkeye ulaşma ihtimali azalmaktadır (Kapu, 2012). Örneklem kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin bir kısmı da diğer ülkelere gitmek istediğini ancak hukuki engellerden dolayı

gidemediğini belirtmiştir. Dolayısıyla bu kuramın vurguladığı mekanizmalar Suriye göçü üzerinde de taze hür etmektedir.

Fiziksel mesafe Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasını bir yönüyle açıklasa da yeterli olmamaktadır. Örneğin Suriye sınırında bulunan ve Şanlıurfa'ya komşu olan Mardin ilinde yaklaşık 100 bin Suriyeli göçmen bulunurken Şanlıurfa'ya yarım milyondan fazla Suriyeli göçmenin yoğunlaşması⁴¹ durumun sadece fiziksel mesafeyle açıklanmayacağını göstermektedir.

Suriye'nin bazı yerleşim yerleri ile Şanlıurfa'nın bulunduğu bölge coğrafyacılar tarafından el Cezire olarak tanımlanmıştır. El Cezire bölgesinde bulunan Şanlıurfa ve Suriye'nin bazı yerleşim yerleri benzer kültürel yapının oluşmasını ve kolektif hafızanın şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Tüm bu unsurlar Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında ve yumuşak bir geçiş yaşanmasında etkili olmuş ve olmaya devam etmektedir.

Fiziksel yakınlıkla birlikte Suriye'nin yerleşim yerleri ile Şanlıurfa arasındaki tarihsel ilişkiler de Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devletine katılan Urfa bazı dönemlerde Halep'in bir sancağı haline getirilirken bazı dönemlerde bir liva olarak Rakka'ya bağlandı. Aynı zamanda tarihsel süreçte Urfa Türkiye'nin Doğu bölgelerinde bulunan yerleşim yerleri ile Suriye'nin yerleşim yerleri arasında bir tampon bölge oluşturmaktaydı. Bu tarihsel ilişkiler birçok akrabalık ilişkisinin gelişmesinde ve benzer bir kültürün oluşmasında belirleyici oldu. Başka bir ifade ile tarihsel ilişkiler Suriye'nin yerleşim yerleri ile Şanlıurfa arasında bir köprü görevi görmekteydi.

1923 Lozan Barış Antlaşması ile Suriye ile Türkiye arasında sınır çizilmiş bu sınır Şanlıurfa bölgesinde birçok yerleşim yerini, akrabaları ve aşiret üyelerini ikiye ayırdı. Çizilen sınır bir düzeye kadar sınırın iki yakasında bulunan akrabalar arasındaki ilişkileri sınırlasa da karşılıklı evlilikler, aşiretsel ilişkiler, kaçakçılık ve ziyaret gibi mekanizmalarla aşınmaya çalışıldı. Ayrıca Türkiye ile Suriye arasındaki vizelerin kaldırılması ve ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde birçok Suriyeli Şanlıurfa'yı ziyaret etti bir kısmı ise Şanlıurfa'da ev aldı. Bütün bu gelişmeler Suriye göçünün yumuşak bir geçiş sürecinin yaşanmasında belirleyici oldu. Bununla birlikte Suriye'nin bazı yerleşim yerleri ile Şanlıurfa arasındaki akrabalık ilişkileri, aşiretsel bağlar ve sosyal ağlar Suriyeli

⁴¹ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, 02.03.2018

göçmenlerin keşfini bekleyen korunaklı adalar oldu. Özellikle göçün ilk sürecinde birçok göçmen akrabalarının yanına sığındı. Sosyal ağlar yerleşim sürecinden iş bulmaya kadar birçok konuda göçmenler için bir kaynak görevi gördü. Bu bağlamda göç sistemleri kuramının vurguladığı hedef ve kaynak ülke arasındaki tarihsel, siyasi ve ekonomik ilişkilerin (Çağlayan, 2006) Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşma sürecinde belirleyici olduğu görülmektedir.

Sosyal ilişki ağları da birçok uluslararası göç örneğinde olduğu gibi mekânsal yoğunlaşma sürecinde etkili olmuş ve Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında belirleyici olmuştur. Bu sosyal ilişki ağlarının bir kısmı görüşme yapılan Suriyeli göçmenlerin belirttiği gibi çatışma öncesi döneme uzanırken bir kısmı çatışma sonrası sürece dayanmaktadır. Başka bir ifade ile söz konusu ağların bir kısmı çatışma öncesi çeşitli mekanizmalar üzerinden devam eden karşılıklı ilişkilere dayanmaktadır. Bir kısmı ise çatışma sonrası Suriyeli göçmenlerin peyder pey Şanlıurfa'ya göç etmesi üzerine inşa edilmiştir. Göçmenlerin de yapılan görüşmelerde belirttiği gibi ilk Şanlıurfa'ya ilk gelenler daha sonra gelenlere öncü olmuştur. Göçün ilk sürecinde Şanlıurfa'ya gelen birçok Suriyeli göçmen daha sonra gelen akrabalarına öncülük etmiştir. Bu öncülük Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında belirleyici diğer bir faktör olmuştur. Dolayısıyla kuramsal çerçevede belirtildiği üzere göç sürecinde oldukça fonksiyonel bir işleve sahip sosyal ilişki ağları birçok göç örneğinde olduğu (Abadan-Unat, 2002) gibi Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında da önemli bir açıklama sunmaktadır.

Suriye'nin bazı yerleşim yerleri ile Şanlıurfa aynı jeokültürel havzada yer almakta ve birçok konuda benzerlik göstermektedir. Etnisite, mekân ve iş benzerliği bu unsurların başında gelmektedir. Suriye'de bulunan Arap, Kürt ve Türk etnik gruplar Şanlıurfa'da da yer almaktadır. Suriye'de konuşulan aynı diller Şanlıurfa'da da konuşulmaktadır. Benzer din ve mezheplere sahip söz konusu yerleşim yerleri benzer kültürel pratikleri barındırmaktadır. Bu unsurlar Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşmasına yol açarken kültürel şok geçirmesine engel olmaktadır. Bununla birlikte söz konusu unsurlar bireylerin iletişimini kolaylaştırırken daha yumuşak bir göç süreciyle karşı karşıya kalmasını sağlamaktadır.

Türkiye'de iç göçlerde bile kültürel şok yaşanırken (Aşkın, 2014) Şanlıurfa ile Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler arasındaki akrabalık ilişkileri, aşiretsel bağlar, sosyal ağlar, etnisite, dil din, iş ve mekân benzerliği Suriyeli göçmen yabancılaşmasını ve

kültürel şok geçirmelerini engellemektedir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmenlerin neredeyse tamamının Şanlıurfa'yı ve Şanlıurfa'nın Eyyübiye ilçesini tercih etmesinin nedenlerinden birinin dil benzerliğinden kaynaklandığını vurgulaması dil benzerliğinin önemini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak Suriye'de iç çatışmanın varlığı ve yaşamsal kaynakların azlığı Suriye göçünün itici faktörlerini oluştururken Şanlıurfa ile Suriye'nin yerleşim yerleri arasındaki özgün ilişkiler, etnik, inançsal ve kültürel benzerlikler, mekânsal benzerlikler, Şanlıurfa'nın toplumsal yapısı Suriyeli göçmenler açısından çekici unsurları barındırmaktadır (Lee, 1966).

Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında rol oynayan unsurlar Suriyeli göçmenlere göçün ilk sürecinde önemli bir kaynak sunarken zamanın uzamasıyla birlikte ekonomik sorunlar ortaya çıkmakta ve bu unsurların ekonomik anlamdaki işlevi azalmaktadır. Benzer dili konuşma, Suriyeli göçmenlere kısa vadede bir imkân sağlasa da benzer özellikleri paylaşan yoksul göçmenlerin belirli mekânlarda yoğunlaşması uzun vadede birçok uluslararası göç örneğinde görüldüğü üzere sosyal hizmetlere erişimi zorlaştıracak tahmin edilmektedir. Dolayısıyla göçmenlere yönelik uzun vadeli sosyal politikaların hayata geçirilmesi önemli hale gelmektedir.

Wirth'e (2002, s. 92) göre, birbiriyle benzer konum ve ihtiyaçlara sahip olan bireyler birbirinden birçok açıdan farklılaşan bireylere göre aynı mekânı tercih etme olasılığı daha fazladır. Bu bağlamda Şanlıurfa'ya yoğunlaşan Suriyeli göçmenler Şanlıurfa halkı ile benzer konum ve ihtiyaçları paylaşmaktadır. Ekonomik ve beşeri sermaye açısından güçlü Suriyeli göçmenler Türkiye'nin batı illerine ve Avrupa'ya göç ederken Türkiye'nin birçok iline göre daha yoksul olan Şanlıurfa'ya ekonomik açıdan zayıf Suriyeli göçmenler yoğunlaşmaktadır. Şanlıurfa'nın Türkiye'nin diğer illerine göre daha ucuz olması ve Suriye ile Şanlıurfa arasındaki iş benzerliği Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında diğer unsurlarda olduğu gibi belirleyici olmaktadır. Şanlıurfa'ya gelen birçok Suriyeli göçmen tarım ve inşaat alanlarında çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan kişilere "elçi" olarak tarif edilen aracı kişiler iş bulmaktadır.

Şanlıurfa'nın toplumsal yapısı ve sosyal dokusu da Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında belirleyici olmuştur. Şanlıurfa bölgesine tarih boyunca farklı devletler hâkim olmuş ve farklı kültürler bir arada yaşamıştır. Birçok din, kültür ve devlete ev sahipliği yapan Şanlıurfa'da oluşan çoklu yapı Suriyeli göçmenlere yönelik sosyal kabulürlüğün artmasında etkili olmaktadır. Hatta görüşme yapılan bir göçmenin

“...başka şehirler bizi sevmiyor, bizi istemiyorlar, Urfa’ya gidin diyorlar” (Hafza, Deyr ez-Zor, 30 yaşında) şeklindeki ifadesi Şanlıurfa’nın Türkiye’nin diğer illerine göre Suriyeli göçmenlere yönelik sosyal kabulürlük düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bütün modernleşme pratiklerine rağmen Şanlıurfa’nın geleneksel kültürel yapısını muhafaza etmesi sosyal kabulürlüğünün yüksek olmasını desteklemektedir.

Şanlıurfa’nın Karaköprü, Haliliye ve Eyyübiye olmak üzere 3 merkez ilçesi bulunmaktadır. Karaköprü ilçesi sosyo-ekonomik düzeyi daha yüksek kesimin ikamet ettiği yerleşim yeri iken Eyyübiye ilçesi ise daha düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip kırsaldan gelen kişilerin ikamet ettiği yerleşim yerini oluşturmaktadır. Haliliye ise bu konuda daha heterojen bir yapı oluşturmaktadır. Etnik açıdan değerlendirildiğinde ise Arapların yoğunlaştığı merkez ilçelerin başında Eyyübiye gelmektedir. Karaköprü ve Haliliye’nin bir kısmı etnik açıdan daha heterojen bir yapı oluşturmaktadır.

Şanlıurfa kent merkezine gelen Suriyeli göçmenler de rastgele değil çeşitli koşullara bağlı olarak belli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Bu yoğunlaşmanın ekonomik ve etno-kültürel olmak üzere iki temel bileşeni bulunmaktadır. Ekonomik durumu iyi olan çok az Suriyeli göçmen Şanlıurfa’nın Karaköprü ilçesine yerleşirken büyük çoğunluğu Haliliye ve Eyyübiye ilçesine yoğunlaşmaktadır (bkz. Eklere). Kent merkezinde ilçe bazında bir yoğunlaşma gerçekleştiği gibi mahalle düzeyinde de bir yoğunlaşma gerçekleşmektedir. Sosye-ekonomik düzeyi düşük Arapça konuşan Suriyeli göçmenler Hayati Harrani, Yenice, Muradiye mahallelerine yönelirken daha çok Kobani bölgesinden gelen, sosyo-ekonomik seviyesi düşük, Kürtçe konuşan Suriyeli göçmenler Devteyşi, Bağlarbaşı ve Süleymaniye mahallelerine yönelmektedir. Bu tip yerleşme düzeninde şehir ekolojisi bir parça etkili olduğu gibi görüşme yapılan Suriyeli göçmenlerin sıkça vurguladığı üzere büyük oranda dil etkili olmaktadır. Çünkü aynı dilin konuşulması Suriyeli göçmenlere birçok imkân sağlamaktadır. Başka bir ifade ile mümkün oldukça Suriyeli göçmenler sosyal mesafenin az olduğu, benzerliklerin çok olduğu bölgeleri tercih etmektedir. Ayrıca bazı Suriyeli göçmen aileler beraber kalmak zorunda kaldığından dolayı müstakil ve geniş evlerin olduğu bölgeleri tercih etmektedir.

Kentteki mekânsal dağılımı açıklamaya çalışan geleneksel yaklaşıma göre insanlar kentte hayatlarını devam ettirmek için en uygun koşulların olduğu mekânları tercih eder (Canatan, 2011; Gregory vd., 2009). Etnik-kültürel yaklaşıma göre ise mekânsal dağılım etnik-kültürel değerler üzerinden gerçekleşmektedir. (Van Kempen ve Özüekren, 1998) Şanlıurfa’daki Suriyeli göçmenlerin mekânsal dağılımının önemli bir kısmının dil

benzerliği üzerinden gerçekleşmesi, Arap etnik grupların Arapların yaşadığı mekânlarla yönelmesi yukarıdaki bakış açılarını desteklemektedir. Ancak bununla birlikte Suriyeli göçmenin daha önce sahip olduğu statü de yerleşim yerinin tercihinde rol oynamaktadır. Başka bir ifade ile davranışçı yaklaşımın öne sürdüğu gibi bireyin eylem ve niyetleri de belirleyici olmaktadır (Van Kempen ve Özüekren, 1998) Eğitim düzeyi yüksek göçmenler şartları zorlayarak kendine uygun statüdeki insanların ikamet ettiği bölgeleri tercih etmektedir. Bir kısım Suriyeli göçmen ise ekonomik düzeyi yüksel kesimin ikamet ettiği Karaköprü ilçesinde ikamet etmek istediğini ancak ekonomik durumundan dolayı söz konusu ikamet gerçekleşmediğini belirtmesi, göçmenlerin mekânsal dağılımında sahip olduğu sınırlı kaynakların ve ekonomik koşulların belirleyici olduğunu göstermektedir.

Şanlıurfa'da STK'lar Suriyelilere yönelik diğer illere göre daha aktif çalıştığı bilinmekte ve Suriye göçünün özellikle ilk sürecinde göçmelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili daha fazla çaba harcadığı yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır. Hatta STK'lardan yardım alabilmek için diğer illerden bile Suriyeli göçmen Şanlıurfa'ya gelmektedir. Bir köprü kurucu sosyal sermaye görevi gören yerel, ulusal ve Suriye menşeli STK'lar Suriyeli göçmenlere temel ihtiyaç malzemeleri dağıttığı gibi birçok konuda onları bilgilendirmekte ve meslek edindirme kursları düzenlemektedir. Ayrıca iki halkın kaynaşması için çeşitli sosyal faaliyetler gerçekleştirmektedir. STK'lar yardım toplarken ve dağıtırken çoğunlukla dini referanslardan beslenmekte ve ensar-muhacir metaforu sıkça kullanılmaktadır. Bağlayıcı sosyal sermaye kaynağı olarak görev yapan Suriye menşeli STK'lar ve sosyal medya Suriyeli göçmenlerin hayata tutunmasında etkili olmaktadır. Suriye menşeli STK'lar iş bulmaktan birçok konuda bilgilendirmeye kadar Suriyeli göçmenlere destek sağlamaktadır. Benzer bir biçimde Suriyeli göçmenler sosyal medya üzerinden sık sık birbiriyle haberleşerek iş olanaklarından ve gelişen durumlardan haberdar olmaktadır. Ancak STK'lar bir takım uzun vadeli faaliyetler gerçekleşse de daha çok temel ihtiyaçların giderilmesine çalışılmaktadır. Bu bağlamda sürecin uzaması ile birlikte yardım sürecinden meslek ve iş kazandırma sürecine geçiş yapmasının daha anlamlı hale geldiği görünmektedir.

Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler yaygın olarak inşaat, tarım ve STK'larda çalışmaktadır. Suriyeli göçmenlere yönelik Şanlıurfa'da yerel ve ulusal birçok STK'nın bulunması Suriyeli göçmenlere yönelik iş alanlarının oluşmasını sağlamaktadır. Örneğin Said Derneği ve Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Said Modeli geçici eğitim

merkezleri birçok Suriye göçmen öğretmenin ve diğer meslekteki kişilerin istahdam edilmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte birçok Suriyeli göçmen Şanlıurfa'da inşaatta çalışırken bir kısım Suriyeli göçmen tıpkı Şanlıurfa halkının bir kısmının yaptığı gibi mevsimlik işçi olarak özellikle yaz döneminde Şanlıurfa dışına çıkarak tarımsal alanlarda çalışmakta daha sonra Şanlıurfa'ya geri dönmektedir. Bu iş ve işçi bulma sürecinde ise genellikle elçi olarak tanımlanan kişiler aracı olmaktadır.

Birçok göç örneğinde olduğunun aksine Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler toplumsal hayata çok aktif katılmaktadır. Kentin caddelerini, parklarını etkin kullanan Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'nın en işlek caddelerinde dükkân açabilmektedir. Şanlıurfa'da sağlık hizmetlerinden çok memnun olan Suriyeli göçmenler yapılan görüşmelerde sağlık hizmetleriyle ilgili neredeyse hiçbir şikâyette bulunmamıştır. Sağlık hizmetleriyle ilgili önemli bir probelmle karşılaşmayan Suriyeli göçmenler eğitimle ilgili önemli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğünden 2017 yılının yaz döneminde edinilen bilgiye göre Şanlıurfa'da Suriyeli göçmen çocukların ancak yarısı eğitim-öğretimine devam edebilmektedir. Suriyeli göçmen çocuklarına yönelik açılan geçici eğitim hizmetleri hem fiziksel olarak yetersiz kalmakta hem her mahallede bulunmadığı için göçmenlerin de belirttiği üzere ulaşım ile ilgili çeşitli zorluklara neden olmaktadır. Göç süreci uzasa da geriye dönüş için umutlar devam etmektedir. Eğitimdeki aksaklıklarla birlikte dönme umudu Suriyeli ailelerin çocuklarını okula gönderilmesine kısmen engel olmaktadır.

Tarihsel ilişkiler, coğrafi beraberlik, kolektif hafıza, etnik, dilsel, dinsel ve kültürel benzerlikler Suriyeli göçmenlere birçok imkân sunsa da bu unsurlar bütün problemleri çözememektedir. Şanlıurfa'nın iş olanakları açısından dezavantajlı pozisyonu bir takım sorunların derinleşmesine yol açmaktadır. Şanlıurfa'ya gelen eğitilmiş bir kısım Suriyeli göçmen mesleği ile ilgili iş bulamadığı için ya diğer il veya ülkelere göç etmekte ya da ikincil sektörde çalışmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla ekonomik sorunların yüksek olduğu Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler ile bölge halkı arasındaki çatışma kültürel olmaktan çok ekonomik unsurlara dayanmaktadır. Ayrıca kültürel benzerlik birçok konuda Suriyeli göçmenlere imkân sunarken çok eşli evlilik konusunda kültürel yakınlık bir istismar aracına dönüşmekte ve bir göç endüstrisi oluşmaktadır.

Her ne kadar Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler ile Şanlıurfa arasında birçok konuda benzerlik bulunsa da ayrıştığı ve farklı olduğu konular da bulunmaktadır. Bu farklılıklardan biri iş yaşam tarzı ile ilgilidir. Suriye'de yarım gün çalışma yaşam tarzına

alışan Suriyeli göçmenler Şanlıurfa’da uzun süre çalışmayla ilgili zorluklar yaşamaktadır. Ayrıca Suriyeli kadınların kişisel bakıma verdiği önem bölge kadınları tarafından yadırganmakta ve bölge halkı tarafından bu tür konularda Suriye göçmenler damgalanmaktadır. Şanlıurfa’daki Suriyeli göçmenler diğer illere göre daha az dışlanma sürecine maruz kalsa da bölge halkı tarafından bazı küçük farklılıklar büyütülmekte ve ekonomik unsurlarla birleşerek bir tanımlama aracı olan “Suriyeli” kavramını bir damgalanma kavramına dönüştürmektedir.

Şanlıurfa’daki Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu geçici barınma merkezlerinin dışında yaşasa da yaklaşık % 10’u geçici barınma merkezlerinde ikamet etmektedir. Geçici barınma merkezleri ekonomik anlamda Suriyeli göçmenlere birçok imkân sunsa da uzun vadede kente dâhil olma durumunda bazı potansiyel sorunlar taşımaktadır. Suriye’deki sosyal ilişkilerini geçici barınma merkezlerinde aynen devam eden Suriyeli göçmenler kentsel ilişki pratikleri edinmemektedir. Bu bağlamda geçici barınma merkezlerinde ikamet eden Suriyeli göçmenlerin kentsel ilişkileri öğrenmesi açısından part time işlerde çalıştırılması sürece katkı sunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma Suriyeli göçmenler üzerine yapılacak çalışmalara şu konuları önermektedir:

- Türkiye’de en çok yoğunlaştığı iki ildeki Suriyeli göçmenlerin çeşitli özellikler (kaynak yerleşim yeri, etnisite, sosyo-ekonomik durumları) açısından karşılaştırılması;
- Türkiye’deki Suriyeli göçmen kadınların toplumsal konumu;
- Suriyeli göçmenlerin bütünleşme ve dışlanma sürecinde etkili olan unsurlar: etnisite, din, sosyal yaşam;
- Sınır sosyolojisi açısından Suriye göçü;
- Geçici barınma merkezinin içinde ve dışında ikamet eden Suriyeli göçmenlerin sosyal yaşam açısından karşılaştırılması;
- Sosyo ve etno-kültürel açıdan en altaki Suriyeli göçmenler.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (2007). Türk göçünün aşamaları: 1950'li yıllardan 2000'li yıllara. A. Kaya ve B. Şahin (Der.), *Kökler ve yollar: Türkiye 'de göç süreçleri içinde* (s.3-18). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Abadan-Unat, N. (2015). Türkiye'nin son elli yıllık emek göçü: yorum, eleştiri, öngörü. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye 'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye 'ye göçler içinde* (s. 258-276). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AFAD. (2013). *Türkiye 'deki Suriyeli sığınmacılar, 2013: Saha Araştırması Sonuçları*. Ankara: AFAD, www.afad.gov.tr (Erişim tarihi: 25.01.2015).
- AFAD. (2014a). *Suriye 'den Türkiye 'ye nüfus hareketleri: Kardeş topraklarındaki misafirlik*. Ankara: AFAD, www.afad.gov.tr (Erişim tarihi: 25.01.2015).
- AFAD. (2014b). *Türkiye 'deki Suriyeli kadınlar*. Ankara: AFAD, www.afad.gov.tr (Erişim tarihi: 25.01.2015).
- Ağanoğlu, H. Y. (2013). *Osmanlı 'dan Cumhuriyet 'e balkanların makûs talihî: Göç* (8. baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Akan, Y. ve Arslan, İ. (2008). *Göç ekonomisi: Türkiye üzerine bir uygulama*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Akdeniz, E. (2014). *Suriye savaşının gölgesinde: Mülteci işçiler*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Akgül, A., Kaptı, A., ve Demir, O. Ö. (2015). Göç ve kamu politikaları: Suriye krizi üzerine bir analiz. *A Journal of Policy and Strategy*, 1(2), 1-22.
- Andersen, H. S. (2003). *Urban sores. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods*. Farnham: Ashgate.
- Apak, H. (2014). Suriyeli göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği. *Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mukaddime Dergisi*, 5(2), 55-73.
- Arslan, A. (2016). Suriyeli mültecilerin eğitim sorunları ve uyum problemi: Şanlıurfa örneği. *Route Educational and Social Science Journal Volume*, 3(5), 15-27.
- Aşkın, D. (2014). *Göçmen gençlerde kültürel dönüşüm üzerine sosyolojik bir analiz: İnegöl Huzur Mahallesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Atasoy, A., ve Demir, H. (2015). Suriyeli sığınmacıların Kırıkhan'a (Hatay) etkileri. *Journal of International Social Research*, 8(38), 457-470.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent, metropol ve değişen yer/mekân imajları. *Mukaddime*, 8(1), 1-23.
- Bal, H., Aygül, H. H., Oğuz, Z. N., ve Uysal, M. T. (2012). Göçle gelenlerin toplumsal sorunları: Isparta örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 191-210.
- Balkır, C. ve Kaiser, B. (2015). Türkiye'de Avrupa Birliği vatandaşları. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler içinde* (s. 221-241). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Barth, F. (2001). Giriş. F. Barth (Der.). *Etnik gruplar ve sınırları içinde* (s. 11-40.), (Çev: A. Kaya ve S. Görkan). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Beter, Ö. (2006). *Sınırlar ötesi umutlar: Mülteci çocuklar*. Ankara: Sabev Yayınları.
- Bölgesel İzleme, Uygulama ve Araştırma Merkezi (BİAMER). (2014). *Suriyeli göçmenlerin sorunları çalıştayı*. Mersin: Mersin Üniversitesi, Bölgesel İzleme, uygulama ve Araştırma Merkezi (Erişim: <http://biamer.net/projeler/2.pdf>).
- Bilgiç Alpaslan, İ. (2012). Suriye krizi Türkiye ekonomisini nasıl etkiler?. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu*, (201148).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (1995). *The state of the world's refugees 1995: in search of solutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (1997). *Dünya mültecilerinin durumu: Bir insanlık sorunu (1997-1998)*. Oxford: Oxford University Press.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (2012). *The implementation on UNHCR's policy on refugee protection and solutions of urban areas, global survey 2012*, Mary Beth Morand, Shaula Bellour ve Janice Rabkin (Haz.). <http://www.unhcr.org/> (Erişim tarihi: 02.06.2016).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (2014a). *Mid-year trends 2014*. <http://www.unhcr.org/> (Erişim tarihi: 04.07.2016).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (2015a). *Mid-year trends 2015*. <http://www.unhcr.org/> (Erişim tarihi: 09.11.2016).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (2015b). *Global trends forced displacement in 2015*. <http://www.unhcr.org/> (Erişim tarihi: 11.11.2016).
- Black, R. (1991). Refugees and displaced persons: geographical perspectives and research directions. *Progress in Human Geography*, 15(3), 281-298.

- Bloch, A. (2002). *The migration and settlement of refugees in Britain*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bógus, L. M. M. (2013). *Urban segregation: a theoretical approach*. Available in. http://www.observatoriodasmetropoles.ufrj.br/urban_segregation (Erişim tarihi: 22.11.2016)
- Bosswick, W. and Heckmann, F. (2006). Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities. *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*. University of Bamberg, Germany: European Forum for Migration Studies (EFMS).
- Bosswick, W., Lüken-KlaBen, D. and Heckmann, F. (2007). *Housing and integration of migrants in Europe*. Loughlinstown: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Boswell, C. (2005). Migration in Europe, global commission on International migration (GCIM), *Migration Research Group, Hamburg Institute of International Relations*, 27 pages.
- Boyraz, Z. (2015). Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 7(2), 35-58.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cagaptay, S., and Menekse, B. (2014). *The impact of syria's refugees on southern Turkey*. Washington Institute for Near East Policy. Washington: <http://www.washingtoninstitute.org/> (Erişim tarihi: 25.01.2016).
- Canatan, K. (2011). Hollanda'da etnik ilişkiler, gettolaşma ve paralel toplum tartışmaları. *Sosyo-ekonomi*, 15(15), 7-28.
- Canatan, K. (2013). Avrupa toplumlarının göç algıları ve tutumları: Sosyolojik bir yaklaşım. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (27), 317-332.
- Caner, G. and Böle, F.(2013). Implications for socio-spatial segregation in urban theories. *Planning*, 23(3), 153-16.
- Castles, S. M. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (Çev: B. U. Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cengiz, D. (2015). Zorunlu göçün mekânsal etkileri ve yerel halkın algısı: Kilis örneği. *Turkish Studies*, 10(2), 101-122.
- Ceylan, R. (2007). Immigration and socio-spatial segregation—opportunities and risks of ethnic self-organisation (1). *German Journal of Urban Studies*, 46(2).

- Ciğerci, N. (2012). Bursa-Kırcaali Hattı: 1989'da gelen Bulgaristan göçmenleri örneği. S. G. Ihlamur-Öner ve N.A Şirin Öner (Der.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar içinde* (s. 107-134). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Clark, W. A. and Blue, S. A. (2004). Race, class, and segregation patterns in US immigrant gateway cities. *Urban Affairs Review*, 39(6), 667-688.
- Cohen, J. H. and Sirkeci, İ. (2011). *Cultures of migration*. Austin, TX, USA: University of Texas Press.
- Crisp, J. (1999). *Policy challenges of the new diasporas: migrant networks and their impact on asylum flows and regimes*. Geneva: UNHCR.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Sosyal ve beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (17), 67-91.
- Çağlayan, S. (2015). Suriye savaşı ve Suriyeli göçmenler: teorik ve kavramsal anlama çabası. *Sosyoloji Divanı*, (6), 193-208.
- Çakırer Özservet, Y. (2015). Modern göçebeler olarak göçmenler, mekân ve şehre uyum. *Sosyoloji Divanı*, (6), 41-54.
- Çakırer, Y. (2012). *İstanbul-Zeytinburnu'nda ulusötesi kentleşme aktörleri olarak Türk kökenli göçmenler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Çam, F. (2014). *Avrupa Birliği göç politikaları: Makedonya, Bulgaristan, Türkiye*. Ankara: Alter Yayınları.
- Çapa, M. (1990). Yunanistan dan gelen göçmenlerin iskânı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2(5), 49-69.
- Çelebi, Ö. (2011). Kuramların sessizliği: liberalizm, realizm ve iltica rejiminin kuruluşu. Ö. Çelebi, S. Özçürümez ve Ş. Türkay (Der.), *İltica, uluslararası göç ve vatansızlık: Kuram, gözlem ve politika içinde* (s. 9-26). Ankara: UNHCR
- Çelikkol, O. (2015). *İçimizdeki komşu*. Ankara: Bilgesam Yayınları.
- Çetin, A. ve Uzman, N. (2013). Sığınmacılar çerçevesinde Suriye Türkiye ilişkilerine bir bakış. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 1(1), 3-18.
- Çetin, S. (2017). İzmir'deki yerel halkın Suriyeli mültecilere yönelik algısı. Sözlü sunum. *II. Gerçek ve Umut Arasında Suriyeli Mülteciler Sempozyumu*'unda sunulan bildiri. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi.
- Çevik, A. (2009). Ortaçağ İslam coğrafyacılarına göre el-cezire ve idari taksimatı. *Osmanlı Araştırmaları*, 33(33).

- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. Cenevre, İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü Yayını.
- Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç hareketi (1950-1951). *Tarih Okulu Dergisi*, (XIV), 113-145.
- İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM). (2014). *Sivil toplum örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli mülteciler için yaptıkları çalışmalar ile ilgili rapor*. Ankara: Anıl Matbaa Ltd. Şti.
- Danış, A. D. (2004). Yeni göç hareketleri ve Türkiye. *Birikim Dergisi*, (184-185), 216-224.
- Danış, D. (2016a). Türk Göç politikasında yeni bir devir: bir dış politika enstrümanı olarak Suriyeli mülteciler. *Saha Dergisi*, (2), 6-11.
- Danış, D. (2016b). Misafir editörden. *Alternatif Politika Dergisi*, 8,(3).
- De Haas, H. (2010). Migration and development: a theoretical perspective. *International migration review*, 44(1), 227-264.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye'de göçmenlerin sosyal dışlanması: İstanbul hazır-giyim sanayinde çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlar örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(01), 027-048.
- Deniz, A. Ç., Ekinci, Y. ve Hülür, A. B. (2016) Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı sosyal dışlanma mekanizmaları. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, (27), 17-40.
- Deniz, A., ve Özgür, E. M. (2010). Rusya'dan Türkiye'ye uluslararası göç: Antalya'daki Rus göçmenler. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(1), 13-30.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE). (1963?). Genel nüfus sayımı, 23 Ekim 1960. Türkiye nüfusu. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Dinçer, O. B. ve Coşkun, G. (2011). Aslanın tehlikeye giren krallığı: Suriye. *Analist*, (4), 7
- Dinçer, O., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K., ve Özmenek Çarmıklı, E. (2013). *Suriyeli mülteciler krizi ve Türkiye: sonu gelmeyen misafirlik*. Ankara: Brookings Enstitüsü ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Doğanay, F. (1997). Türkiye'ye göçmen olarak gelenlerin yerleşimi. *II. Ulusal sosyoloji kongresi: toplum ve göç*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Dromgold, M. (2015). Migration policy and migration management of Syrians in Turkey. G. Şeker, A. Tilbe, M. Ökmen, P. Yazgan, D. Eroğlu and I. Sirkeci (Eds.), *Turkish migration conference 2015 selected proceedings* içinde (s.98-105). London: Transnational Press London.

- Efe, A. (2015). *Uluslararası göç, küreselleşme ve kültürel etkileşim üzerine sosyolojik bir yaklaşım: Ekonomi, eğitim ve kalkınma*. Ankara: SDE Yayınları.
- Elma, F. ve Şahin A. (2015). Suriye'den Türkiye'ye göç ve açığa çıkan temel sorun alanları. *Turkish migration conference 2015 selected proceedings* içinde (s.430-439). London: Transnational Press London.
- Erbaş, H. (1999). Metodoloji tartışmaları ışığında göç ve etnisite. *Sosyolojisi Dergisi*, (2), 17-39.
- Erbaş, H. (2002). Küresel kriz ve marjinalleşme sürecinde göç ve göçmenler. *Doğu-Batı*, (18).
- Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erkal, M. (2001). Etniklik ve etnik grup kavramları üzerine. *Türkiye ve Siyaset Dergisi*, (3), 33-40.
- Erkiner, E. (2016). *Mülteciler göçmenler*. İstanbul: TDAS Yayınları.
- Ezberci, L. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Viranşehir'in toplumsal yapısına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans: Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Faist, T. (2010). The crucial meso level. M. Martiniello and J. Rath (Eds.), *Selected Studies in International Migration and Immigrant Incorporation* içinde (s. 59-90). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Feitosa, F.F., Câmara, G., Monteiro, Am. M. V., Koschitzki, T and Silva, M. P. S. (2007) Global and local spatial indices of urban segregation. *International Journal of Geographical Information Science*, 21(3), 299–323.
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji nedir?*. (Çev: N. Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Firidin Özgür, E. (2006). Sosyal ve mekânsal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: Kapalı siteler, İstanbul, Çekmeköy örneği. *Planlama Dergisi*, 4, 79-95.
- Geray, C. (1970). Türkiye'de göçmen hareketleri ve göçmenlerin yerleştirilmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(4), 8-36.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2016). *Sosyoloji* (Çev: Mesut Şenol), (7.edisyon). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu (Çev. Eds.), (3.baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM). (2013). Yayın No: 4. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı (2016). *Türkiye göç raporu 2015*.Yayın No: 35. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Göker, G. ve Keskin, S. (2015). Yabancı ve mekânsal ayrışma: “District 9” filminde heterotopik mekân ve ileri marjinallik. *Akademik Bakış Dergisi*, (52), 428-453.
- Göktuna Yaylacı, F. (2012). Belçika’daki Türklerin dil kullanımları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 63-88.
- Göregenli, M. ve Karakuş, P. (2014). Göç araştırmalarında mekân boyutu: Kültürel ve mekansal bütünleşme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (34), 101-115.
- Greenstein, R., Sabatini, F. and Smolka, M. (2000). *Urban spatial segregation: Forces, consequences, and policy responses*. Land Lines Newsletter of the Lincoln Institute of Land Policy, November.
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., and Whatmore, S. (2009). *The dictionary of human geography* (5th edition). Chichester: A John Wiley and Sons, Ltd. Publication.
- Gurak, D. T. and Caces, F. (1992). Migration networks and the shaping of migration systems. M. M. Kritz, L. L. Lim and H. Zlotnik (Eds.), *International migration systems: A global approach* içinde (s. 150-176). Oxford: Oxford University Press.
- Güçer, M., Karaca, S., ve Dinçer, O. B. (2013). *Sınırlar arasında yaşam savaşı: Suriyeli mülteciler*. Ankara: USAK.
- Güneş, M. (2013). *Uluslararası göçün tetikleyicileri; Suriye'den Türkiye'ye zorunlu göç'ün Cilvegözü örneği ile yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, A. (2012). 1927 Tarihli Urfa Salnamesinin tarihi coğrafya özellikleri bakımından değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 231 -262.
- Haddad, Y. Y. and Balz, M. J. (2006). The october riots in France: a failed immigration policy or the empire strikes back? *International Migration*, 44(2), 23-34.
- Haldun, İ. (2004). *Mukaddime* (Çev: H. Kendir). Ankara: Yeni Şafak.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63.
- Harunoğulları, M., ve Cengiz, D. (2014). Suriyeli göçmenlerin mekânsal analizi: Hatay (Antakya) örneği. *TÜCAUM-VIII. Coğrafya Sempozyumu*'nda sunulan bildiri. Ankara: Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Harvey, D. (2006). *Sosyal adalet ve şehir* (Çev: M. Moralı). İstanbul: Metis Yayıncılık.

- Hayter, T. (2004). *Open borders: the case against immigration controls* (2th edition). London: Pluto Press.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., and Perraton, J. (1999). Global transformations. *ReVision*, 22(2), 7.
- Hiebert, D. and Ley, D. (2003). Assimilation, cultural pluralism, and social exclusion among ethnocultural groups in Vancouver. *Urban Geography*, 24(1), 16-44.
- Hirschman, C. (2005). Immigration and the American century. *Demography*, 42(4), 595-620.
- İçduygu, A., and Toktas, S. (2002). How do smuggling and trafficking operate via irregular border crossings in the Middle East? Evidence from fieldwork in Turkey. *International migration*, 40(6), 25-54.
- İçduygu, A. (2007). The Politics of irregular migratory flows in the mediterranean basin: Economy, mobility and illegality. *Mediterranean Politics*, 12,(2), 141-161.
- İçduygu, A. (2010). Türkiye’de uluslararası göçün siyasal arka planı: Küreselleşen dünyada ulus-devlet inşa etmek ve korumak. B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Eds.), *Türkiye’ye uluslararası göç: Toplumsal koşullar-bireysel yaşamlar* içinde (s. 17-40). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İçduygu, A. ve Biehl, K. (2012). Türkiye’ye yönelik göçün değişen yörüngesi. A. İçduygu ve K. Biehl (Eds.), *Kentler ve göç (Türkiye, İtalya, İspanya)* içinde (s. 9-72). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İçduygu, A. ve Toktaş, S. (2005). *Yurtdışından gelenlerin nicelik ve niteliklerinin tespitinde sorunlar*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Sayı 12.
- Joppke, C. (1998). Why liberal states accept unwanted immigration. *World Politics*, (50), 266-293.
- Kane, H. (1995). Leaving home. *Society*, 32,(4),16-25.
- Kap, D. (2014). Suriyeli mülteciler: Türkiye’nin müstakbel vatandaşları. *Akademik Perspektif*, 30-35.
- Kapu, H. (2012). *TRA2’de göç olgusu: sebep ve sonuçlar bağlamında analitik bir araştırma*. Kars: T.C. Serhat Kalkınma Ajansı.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Şanlıurfa Valiliği. (2016). *İstatistiklerle Şanlıurfa*. Şanlıurfa: Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Şanlıurfa Valiliği.
- Karasu, M. A. (2014). Şanlıurfa’da kentsel gelişme ve 6360 sayılı büyükşehir belediye kanunu. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 178-193.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kentle uyum sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 995-1014.

- Kartal, B. ve Başçı, E. (2014). Türkiye'ye yönelik mülteci ve sığınmacı hareketleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 275- 299.
- Kaya, A. (2014). Türkiye'de Göç ve uyum tartışmaları: Geçmişe dönük bir bakış. *İdeal Kent Dergisi*, (14), 11-28.
- Kaya, A.ve Kıraç, A. (2016). *İstanbul'daki Suriyeli mültecilere ilişkin zarar görülebilirlik değerlendirme raporu Nisan 2016*. İstanbul: Hayata Destek Derneği.
- Kaya, M. (2004). *Güneydoğu Anadolu bölgesinde çok eşlilik olgusu (Şanlıurfa örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M. (2015). Komşuda misafirlik: Suriyeli sığınmacılarca kurulmuş mülteci derneklerinin perspektifinden Türkiye'de yaşamak. *International Journal of Social Science*, (39), 263-279.
- Kaypak, Ş., ve Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyokültürel etkileri: Batman örneği. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-110.
- Keser, İ. (2008). *Kent cemaat etnisite: Adana ve Adana Nusayrileri örneğinde kamusalılık*. Ankara Ütopya Yayınevi.
- Keser, İ. (2011). *Göç ve zor*. İstanbul: Ütopya Yayınları.
- Kılıç, İ. H. ve Tahmaz, O. (2016). *Şanlıurfa'da Suriyeli sığınmacılar ve eğitim araştırması*. Şanlıurfa: GAP Gençlik Derneği.
- King, R. (2002). Towards a new map of European migration. *International journal of population geography*, 8(2), 89-106.
- Kirisci, K. (1996). Refugees of Turkish origin: "coerced immigrants" to Turkey since 1945. *International Migration*, 34(3), 385-412.
- Kirişçi, K. (2003). Turkey: A transformation from emigration to immigration. *Migration Information Source*, November 1.
- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin ötesine geçerken Türkiye'nin "Suriyeli mülteciler" sınavı* (Çev: S. Karaca). Ankara: Brookings Enstitüsü ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Kirişçi, K. ve Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye yönelen mülteci akınları. . M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler içinde* (s. 295-314). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Knox, P. ve Pinch, S. (2010). *Urban social geography: an introduction* (6th edition). Harloww: Pearson.
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin yeni misafirleri: Suriyeliler*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Kurtoğlu, M. (2016). *Bu eller utandırmaz adamı: göçler, mülteciler ve Suriye savaşı*. Konya: Çizgi Kitapevi.

- Kymlicka, W. (2015). *Çok kültürlü yurttaşlık* (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Lee, J. J. H. (2015). *World migration report 2015*. Switzerland: International Organization for Migration.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern dünyada gündelik hayat* (Çev: I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Li, P.S. (2008). World migration in the age of globalization: policy implications and challenges. *New Zealand Population Review*, 33/34, 1-22.
- Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2015). Beş sınır kenti ve işgücü piyasalarında değişim: 2011-2014. *Göç Dergisi*, 2(2), 249 – 267.
- Macar, E. (2015). Yunanistan'dan Anadolu'ya göç: nüfus mübadelesi. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler içinde* (s. 171-190). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Martikainen, T. (2006). Religion, immigrants and integration. Aalborg: Akademiet for Migrationsstudier i Danmark, Aalborg Universitet. *AMID Working Paper Series 43/2005*, 1-14.
- Martin, P. L. (2016). Europe's migration crisis: an American perspective. *Migration Letters*, 13(2), 307-319.
- Massey, D. S. (1990). American apartheid: Segregation and the making of the underclass. *American journal of sociology*, 96(2), 329-357.
- Massey, D. S. (1999). Why does immigration occur?: a theoretical synthesis. Hirschman, P. Kasinitz and J. DeWind (Eds.), *The handbook of international migration: the American experience içinde* (s. 34-52). New York: Russell Sage Foundation.
- Massey, D. S., and Denton, N. A. (1993). *American apartheid: Segregation and the making of the underclass*. Cambridge, Massachusetts, Landon: Harvard University Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., and Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 19(3), 431-466.
- Medda-Windischer, R., Danson, M., Morén-Alegret, R., and Gaye, M. (2012). Social mobility and migration. *Migration Letters*, 9(3), 193-199.
- Meyers, E. (2004). *International immigrant policy: A theoretical and comparative analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- Montesquieu, C. L. (1998). *Kanunların ruhu üzerine* (Çev: F. Baldaş). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

- Murdie, R. A. and Borgegard, L. E. (1998). Immigration, spatial segregation and housing segmentation of immigrants in metropolitan Stockholm, 1960-95. *Urban Studies*, 35(10), 1869-1888.
- Musterd, S. and Deurloo, R. (2002). Unstable immigrant concentrations in Amsterdam: spatial segregation and integration of newcomers. *Housing Studies*, 17(3), 487-503.
- Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicelik yaklaşımlar* (Çev: S. Özge). Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- Orhan, O. (2014). *Suriye'ye komşu ülkelerde Suriyeli mültecilerin durumu: Bulgular, sonuçlar ve öneriler*. Rapor No: 189. Ankara: ORSAM.
- Orhan, O., ve Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. No: 195. Ankara ve İstanbul: ORSAM ve TESEV.
- Ören, K. (2013). *Sosyal politika*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Özden, Ş. (2013). *Syrian refugees in Turkey*. MPC Research Reports 2013/05, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute.
- Özgür Baklacıoğlu, N. (2010). *Dış politika ve göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerde Arnavutlar (1920-1990)*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özlem, K. (2011). Balkan göçmenleri ve Türkiye'deki siyasi seçimler. Ankara: 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr> (Erişim tarihi: 06.12.2016).
- Özmenek Çarmıklı, E. ve Kader, M. U. (2016). *Türkiye'de göçmen kaçakçılığı: mülteci krizinin 'öteki' yüzü*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve bölgesel bir uygulama*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Park, R. E. (2016). İnsan göçü ve marjinal insan. L. Ünsaldı (Der.), *Yabancı: Bir ilişki biçimi olarak ötekilik* içinde (s. 69-82), (Çev: K. Eren). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Parnwell, M. (2006). *Population movements and the third world*. USA: Routledge Introductions to Development.
- Peach, C. (1996). The meaning of segregation. *Planning Practice and Research*, 11(2), 137-150.
- Penninx, R., Spencer, D. and Van Hear, N. (2008). *Migration and integration in Europe: The state of research*. Swindon, UK: Economic and Social Research Council (ESRC).
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: migrant labor and industrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Portes, A. ve Zhou, M. (1993). The new second generation: segmented assimilation and its variants. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 530, 74-96.
- Poulsen, M., Johnston, R., and Forrest, J. (2004). Is Sydney a divided city ethnically?. *Australian geographical studies*, 42(3), 356-377.
- Punch, K. F. (2016). *Sosyala araştırmalara giriş*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of The Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Robinson, R. (2005). *Beyond the state-bounded immigrant incorporation regime. Transnational migrant communities: Their potential contribution to canada's leadership role and influence in a globalized world*. Ottawa: The North-South Institute.
- Sandal, E. K., Hançerkiran, M., ve Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler ve Gaziantep ilindeki yansımaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 461-483.
- Selvin, E. (2016). Göçün bilimsel anlatısı: Türkiye 'akademiya'sının Suriyeli 'mülteciler' ile imtihanı. İstanbul: *Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu (AÇMÖF) Bülteni*, (5), 15-29.
- Simmel, G. (1996). Metropol ve zihinsel yaşam. *Cogito*, 8, 81-89.
- Sirkeci, İ. (2012). Transnasyonal mobilite ve çatısma. *Migration Letters*, 9(4), 353-363.
- Sirkeci, İ., and Esipova, N. (2013). Turkish migration in Europe and desire to migrate to and from Turkey. *Border Crossing*, 3(1), 1-13.
- Sirkeci, İ., Cohen, J. H., ve Yazgan, P. (2012). Türk göç kültürü: Türkiye ile Almanya arasında göç hareketleri, sosyo-ekonomik kalkınma ve çatısma. *Migration Letters*, 9(4), 373-386.
- Sirkeci, İ. (2006). Küresel kontrol çabalarına karşı bireysel aşma çabaları: Türkiye ve Irak örneklerinde uluslararası göçün evrimi. *Uluslararası Göç Sempozyumu*, İstanbul: 8-11 Aralık 2005, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, Yayın No.6, s.33.
- Sirkeci, İ., ve Bardakçı, S. (2016). Suriye'den gelenler misafir değil bir göç kültürünün öncüleri. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 531-544.
- Sirkeci, İ., ve Yüceşahin, M. M. (2014). Editörden: Türkiye'de göç çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1), 1-10.
- Siverts, H. (2001). Güney Meksika'da etnik doğurganlık ve sınırsal hareketlilikler. F. Barth (Der.), *Etnik gruplar ve sınırları içinde* (s. 115-134), (Çev: A. Kaya ve S. Görkan). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Somuncu, B. (2006). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde uluslararası göç politikası*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Stark, O., and Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic Review*, 75(2), 173-178.
- Sutcliffe, B. (1998). *Nacido en otra parte. Un ensayo sobre la migración internacional, el desarrollo y la equidad*. Bilbao: Hegoa.
- Sümer N. (2016). Kâmil b. Hüseyin b. Mustafa Pâli el-Halebî el-Gazzî'nin Nehrü'z-zeheb fî tarîhi'l-Haleb Eserine Göre Urfa Livası'nın Özellikleri. *I. Uluslararası İslam Tarihi ve Medeniyetlerinde Sanlıurfa Sempozyumu 1(1)*, Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, s. 318.
- Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (55), 103-134.
- Şenol Sert, D. (2012). Uluslararası göç yazınında bütünleyici bir kurama doğru. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A Şirin Öner (Der.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* içinde (s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses Özcan, N. (2015). Düzensiz göç üzerine bir inceleme: Küresel dinamikler, ulus-devletler, göçmenler. *İdeal Kent*, (15), 22-39.
- Şirin Öner, N. A. (2012). Göç çalışmalarında temel kavramlar. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A Şirin Öner (Der.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* içinde (s. 13-27). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şirin, N. A. (2011). 1989 Zorunlu göçü ve göçmenlerin sosyal entegrasyonu: Tekirdağ'daki Bulgaristan göçmenleri üzerine bir çalışma. H. Çomak ve C. Sancaktar (Der.), *Uluslararası Balkan Kongresi*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, s. 354.
- Şöhret, M. (2016). Suriye'nin siyasal yapısı. H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım (Eds.), *Uluslararası politikada Suriye krizi* içinde (s. 39-83). İstanbul: Beta Basım.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2014). *Sosyal Politika* (5.baskı). Bursa: Dora Yayıncılık
- Tunç, A. Ş. (2015). mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Tümtaş, M. S. (2012). *Kent, mekan ve ayrışma: Kentsel mekanda ayrışma dinamikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2013). *Seçilmiş göstergelerle Şanlıurfa*. Ankara: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 07.09.2013).

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2014). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması bölgesel sonuçları*. Ankara: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 07.09.2016).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2015). *Eğitim İstatistikleri*. Ankara: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 07.09.2016).
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). (2013). *International migration report 2013*. New York: United Nations, ST/ESA/SER.A/346.
- Unutulmaz, K.O. (2012).Gündemdeki kavram: “Göçmen entegrasyonu”-Avrupa’daki gelişimi ve Britanya örneği. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A Şirin Öner (Der.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* içinde (s.107-134). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uslu, S., ve Cassina, G. (1999). *Turkish migration to Europe* (Vol. 43). Ankara: Hak-İş Eğitim Yayınları.
- Ünal, S. (2012). Sosyal-mekânsal-siyasal kümelenme biçimi olarak İzmir kentinde Balkan (Rumeli) kimliği. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 21(3), 49-77.
- Ünal, S. (2014). Türkiye’nin beklenmedik konukları: “Öteki” bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi. *Journal of World of Turks*, 6(3), 65-89.
- Üstüntaş, D. (2015). Volga Almanları: 250 yıllık süreçte yaşanan göçler, sürgünler ve alman diasporasının Kazakistan-Almanya ilişkilerine etkileri. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14(1), 119-143.
- Van Ham, M. and Manley, D. (2012). Segregation, choice based letting and social housing: How housing policy can affect the segregation process. *Discussion Paper series*, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, No. 6372.
- Van Kempen, R. and Murie, A. (2009). The new divided city: Changing patterns in European cities. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 100(4), 377-398.
- Van Kempen, R., ve Özüekren, A. Ş. (1998). Ethnic segregation in cities: New forms and explanations in a dynamic world. *Urban Studies*, 35(10), 1631-1656.
- Wallerstein, I. (2005). *Dünya sistemleri analizi, bir giriş* (Çev: E. Abadoğlu ve N. Ersoy). İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Wallerstein, I. (2011). *Dünya sistemleri analizi* (Çev: E. Abadoğlu). İstanbul: BGST Yayınları.
- Wirth, L. (2002) Bir yaşam biçimi olarak kentlileşme. A. Alkan ve B. Duru (Der. ve Çev.), *20. yüzyıl kenti* içinde (s.77-106). Ankara: İmge Yayınevi.
- Yakar, M., ve Temurçin, K. (2013). Yurtdışından Türkiye’ye kim, nereye göç ediyor?. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5(1), 217-231.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Yaman, A. (2016). Suriyeli sosyal sermayenin inşası ve yeniden üretim sürecinin sivil toplum ve ekonomik hayat alanlarında incelenmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 94-127
- Yaşar, M. (2014). *Kilis'te sığınmacı algısı: toplumsal otizm ve ötekileştirme sürecinin ilk görünümleri*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.
- Yılmaz, H. (2013). *Türkiye'de Suriyeli mülteciler-İstanbul örneği*. İstanbul: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), www.mazlumder.org (Erişim: 11.05. 2015).
- Yüksekli, B. A. (2002). Yurt imgesi, Bulgaristan Türkleri ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi, IV. Mühendislik-Mimarlık Sempozyumu, 11-13 Eylül*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, s.11.

EKLER

Ek1. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden Alınan İzin

Evrak Tarih ve Sayısı: 14/01/2016-E.2359

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı

Sayı : 62103649-000- (070
Konu : Proje İzni

14/01/2016

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

İlgi : Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü'nün 24/12/2015 tarihli ve 63784619-605.01-1482/10352 Sayılı Yazısı

Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Celal İNCE'nin, Doç. Dr. Fatma GÜNEŞ'in danışmanlığında yürüttüğü "Türkiye'deki Yabancı Göçmenler Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Şanlıurfa Örneği" konulu tez çalışması için araştırma kapsamındaki göçmenlerle anket yapılabilmesi için izin talep edilmektedir.

İlgide kayıtlı yazı ekinde iletilen yarı yapılandırılmış görüşme formu incelenmiş olup söz konusu çalışmanın yapılması, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 94 üncü maddesi ile 2014/6883 karar sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğinin 51 inci maddesinde belirtilen gizlilik ilkesine gerekli hassasiyetin gösterilmesi şartıyla Genel Müdürlüğümüz tarafından uygun görülmüştür. Ayrıca proje ile ilgili çıktıların Genel Müdürlüğümüz ile paylaşılması hususunda

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Salih BIÇAK
Bakanlık
Genel Müdür Yardımcısı

Ek2. Şanlıurfa Geneli Suriyelilerin Cinsiyet ve Yaş Dağılımı (Şanlıurfa İl Göç İdaresi, 05.02.2018).

İl	Kadın	Erkek	Genel Toplam
Şanlıurfa	246.822	268.813	515.648

Ek3. Şanlıurfa Geneli Suriyeli Göçmenlerin Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı (Şanlıurfa İl Göç İdaresi, 05.02.2018).

İkamet İli	0-4 Yaş	5-17 Yaş	18-64 Yaş	+64 Yaş	Genel Toplam
Şanlıurfa	67.082	171.650	264.561	12.355	515.648

Ek4. Suriyeli Göçmenlerle İlgili Yarı yapılandırılmış Görüşme Formu

Demografik Bilgiler

1. Cinsiyet?
2. Yaş?
3. Anadiliniz ve bildiğiniz diğer diller?
4. Yaşadığı mahalle?
5. Herhangi bir iş yapıyor musunuz, asıl mesleğiniz nedir?
6. Eğitim durumunuz nedir?
7. Medeni durumunuz nedir?
8. Çocuk sayısı
9. Aylık gelir
10. Konut tipi (daire, müstakil), konutun durumu (kira, kendisinin, ücretsiz kalıyor), kaç kişi ve kaç aile beraber kalıyorsunuz?

Göç Hikâyesi

11. Suriye'den nereden geldiniz (köy, kent), ne zaman geldiniz?
12. Göç hikâyenizi anlatabilir misiniz, olaylar nasıl gelişti, göç etmeye nasıl karar verdiniz, kimlerle birlikte geldiniz, nereden giriş yaptınız?
13. Başka bir ülke yerine neden Türkiye'ye göç ettiniz?
14. İlk nereye göç ettiniz, neden?
15. Ne zamandan beri Şanlıurfa'dasınız?

Suriyeli Göçmenler Tarafından Şanlıurfa'nın Tercih Edilme Dinamikleri

16. Neden Şanlıurfa'yı tercih ettiniz, başka bir il yerine Şanlıurfa'da olmanız size nasıl bir imkân sunuyor, size kazandırdığı avantajlar nelerdir?
17. Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli göçmenler sizce neden Şanlıurfa'yı tercih ediyor?
18. Şanlıurfa'ya ilk geldiğinizde size kimler yardımcı oldu?
19. Bölge halkından size yardım eden oldu mu, yardım etmek isteyenler hangi özelliklerinizden dolayı size veya Suriyeli göçmenlere yardım etmek istiyor?
20. Savaştan önce Şanlıurfa ile bir bağlantınız var mıydı, varsa nasıl bir bağlantı vardı? (akraba, iş vb.)
21. Sizden önce Suriye'den buraya gelen akraba ve tanıdıklarınız var mıydı, sizden sonra gelen akrabalarınız oldu mu, nerelerde yaşıyor, birbirinizle görüşüyor musunuz, hangi konularda birbirinize destek oluyorsunuz?
22. Şanlıurfalı akrabalarınız var mı, varsa nerede yaşıyor, size yardımcı oluyorlar mı, hangi konularda?
23. Şanlıurfa'da Suriyelilerin fazla olması size fayda sağlıyor mu, sağlıyorsa hangi konularda size fayda sağlıyor? (Suriyeli marketler, destek mekanizmaları, güven, iş bulma, kültür)
24. Başka bir ülkeye gitmek ister misiniz? Neden?
25. Başka bir ile taşınmak ister misiniz? Neden?

Şanlıurfa'da Suriyeli Göçmenler Tarafından İkamet Edilen İlçe ve Mahallenin Tercih Edilme Dinamikleri

26. Ne zamandan beri bu mahalledesiniz, neden bu mahalleyi tercih ettiniz (kimler aracı oldu), bu mahallede akrabalarınız var mı, daha önce hangi mahallelerde yaşadınız, Suriyeli göçmenlerle aynı mahallede olmanın faydaları nelerdir?
27. Ekonomik durumunuz iyi olursa başka bir mahalleye taşınmak ister misiniz?
28. Şanlıurfa'da kendinizi güvende hissediyor musunuz, daha çok hangi mahallede kendinizi güvende hissediyorsunuz?
29. Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'da daha çok hangi mahallelerde ikamet ediyor, neden?

Benzerlikler ve Sosyal Hayat

30. Şanlıurfa ile Suriye halkı arasında daha çok hangi konularda benzerlikler var?
31. Şanlıurfa'da kendinizi rahat hissediyor musunuz, Şanlıurfa'nın hangi yönlerini beğeniyorsunuz?
32. En çok kimlerle görüşüyorsunuz, vakit geçiriyorsunuz? Neden?

33. Şanlıurfalı komşularınızla görüşür müsünüz, hangi konularda ne sıklıkla görüşürsünüz?
34. Şanlıurfa'daki Suriyeli akraba ve göçmenlerle görüşür müsünüz, hangi konularda ne sıklıkla?
35. Bulduğunuz mahallenin dışına çıkar mısınız, çıkıyorsanız daha çok nerelere gidiyorsunuz?
36. Bölge halkıyla rahat bir şekilde iletişim kuruyor musunuz?
37. Burada yeni bir dil, meslek öğrendiniz mi, siz veya ailenizde herhangi bir kursa katılan var mı?
38. Sosyal medya kullanıyor musunuz? (Facebook, Whatsapp, twitter vb.)
Kullanıyorsanız hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?
39. Televizyon seyrederken daha çok hangi kanal ve programları seyrediyorsunuz?
40. Daha çok hangi marketlerden alışveriş yapıyorsunuz (Suriye, Şanlıurfa)?
41. Şanlıurfa halkının Suriyelilere yönelik davranışları nasıldır, davranışlarında zamanla bir değişim oldu mu?
42. Herhangi bir yerden yardım alıyor musunuz, alıyorsanız düzenli alıyor musunuz?
43. Türkiye vatandaşı olmak ister misiniz?

Suriyeli Göçmenlerin Şanlıurfa'ya Yoğunlaşması ve Toplumsal Sorunlar

44. Suriye ile Şanlıurfa halkı arasında en çok hangi konularda anlaşmazlıklar meydana geliyor?
45. Şanlıurfa'da yaşadığınız en önemli sorun nedir?
46. Şanlıurfa'da dışlanmaya maruz kalıyor musunuz, başınızdaki geçen bir olay varsa anlatabilir misiniz?
47. Suriye ile Şanlıurfa halkı arasında yapılan 2. evliliklere nasıl bakıyorsunuz, Suriyeli kadınlar bu süreçten nasıl etkileniyor?
48. Nasıl konut buluyorsunuz, konutla ilgili ne tür sorunlar yaşıyorsunuz, bu sorunları çözmek için neler yapıyorsunuz?
49. Çalıştınız mı, çalışıyor musunuz, hangi işte çalışıyorsunuz, ailede kaç kişi çalışıyor, Şanlıurfa'da işi nasıl buluyorsunuz, kimler aracı oluyor, iş ile ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?
50. Şanlıurfa'da hastalandığınızda hangi sağlık kurumuna gidiyorsunuz, sağlık ile ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?

51. Ailenizde okula giden var mı, Şanlıurfa'da eğitim ile ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?
52. Daha önce geçici barınma merkezlerinde ikamet ettiniz mi, etmediyseniz ikamet etmek ister misiniz? Cevap hayır ise neden, geçici barınma merkezlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
53. Geleceğe dair bir planınız var mı, savaş bittiğinde ülkenize geri dönmek ister misiniz?

Ek5. Saha Uzmanları İle İlgili Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler için neler yaptınız, neler yapmaktasınız?
2. Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'yı tercih etmesinin temel dinamikleri nelerdir, hangi unsurlar bu süreçte belirleyici olmaktadır?
3. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması göçmenlere ne tür imkânlar sağlamaktadır?
4. Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenler ne tür özellikler sergilemektedir?
5. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşması ne tür toplumsal sorunları beraberinde getirmektedir?
6. Hangi özelliklere sahip Suriyeli göçmenler kamp içinde veya dışında ikamet etmektedir? Suriyeli göçmenler açısından kamp içinde veya dışında ikamet etmek ne tür avantaj ve dezavantajlara yol açmaktadır?
7. Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'nın belli bölgelerine (Haliliye-Eyyubiye) yoğunlaştığı bilinmektedir. Sizce bu süreçte hangi faktörler (enformel sosyal ağlar, sosyo-ekonomik durum, etno-kültürel faktörler) etkili olmaktadır, bu faktörler nasıl değişkenlik göstermektedir, kesişim noktaları nelerdir?
8. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'nın belli bölgelerine yoğunlaşması ne tür toplumsal sorunlara yol açmaktadır ve ileride ne tür sorunlara yol açabilir?
9. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenler hangi konularda eleştirilmektedir?
10. Şanlıurfa'da Suriyeli göçmenlerin sosyal hayatlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?